

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ KURMACA METİNLER
ÜZERİNE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysun ÖZNUR ÇAT

Malatya-2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ KURMACA
METİNLER ÜZERİNE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysun ÖZNUR ÇAT

Danışman: Doç. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ

Malatya-2018

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C.

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Aysun ÖZNUR ÇAT tarafından hazırlanan **Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Kurmaca Metinler Üzerine İnceleme** başlıklı bu çalışma, 28/09/2018 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. İlhan Erdem

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Namık Kemal Şahbaz

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Salim Durukoğlu

O N A Y

...../...../2018

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Kurmaca Metinler Üzerine İnceleme** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Aysun ÖZNUR ÇAT

ÖN SÖZ

Çocuğun edebiyat serüveni dünyaya gelir gelmez başlar. Bebekken ninnilerle uyur, biraz daha büyüdüğünde masal ve hikâyeler dinler, hatta dinlediklerini anlatmaya başlar. Gerek dinlediği edebî türlerden öğrendiği dünya gerekse yaşayarak edindiği deneyimler, çocuğun bembeyaz bir sayfaya benzeyen zihnine kalıcı olarak işlenmeye başlar. Bu durum okul hayatı boyunca da devam ederek çocuğun kimliğinin şekillenmesine etki eder. Bu yüzden kitapların kurmaca dünyasının çocuklara ne sunduğu çok önemlidir.

Çocuklar duyduklarından ziyade gördüklerini benimserler. Bu sebeple onlara uzun öğütler vermek yerine kurmaca metinler vasıtasıyla dolaylı tecrübeler kazandırılabilir. Böylelikle çocuklar gerçek dünyada problemleri daha kolay aşabilir, daha hızlı çözüm üretebilir ve daha az hata yaparlar. Olaylara farklı açılardan bakmayı öğrenebilirler. Kurmaca metinlerle çocuklara; istenilen değerler aşılabilir, kültürel özellikler aktarılabilir, yazım ve noktalama kuralları kavratılabilir, dilin zenginliği ve olanakları tanıtılabilir, böylece kendilerini daha etkili ifade etmeleri sağlanabilir. Tüm bunlar kurmaca metinlerin; çocukların bilişsel, duygusal, dilsel ve kimlik gelişimlerinde ne kadar etkili olduğunu gösterir.

Yukarıda sözü edilenler, nitelikli kurmaca metinlerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin, bu nitelikli metinler arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Bu sebeple ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin “neyi, niçin, nasıl, ne kadar” sunacağına önem verilmeli, çocuk eğitiminde ve çocuğun sağlıklı gelişiminde kurmaca metinlerden etkili olarak yararlanılmalıdır.

Bu bilgilere ulaşmamda, çalışmam süresince bana yol gösteren ve desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Namık Kemal Şahbaz’a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Bulduğum şu noktada olmamda çocukluğumdan beri beni yüreklendiren babama; emeğini ve desteğini her zaman gördüğüm annem ve kardeşlerime; sabrı, emeği ve desteği için eşime ve çalışmamı bir an önce tamamlamamı bekleyen canım yavruma canıgönülden teşekkür ederim.

Aysun ÖZNUR ÇAT

ÖZ

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ KURMACA METİNLER ÜZERİNE İNCELEME

ÖZNUR ÇAT, Aysun
Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ
Ağustos, 2018, XII+313 sayfa

Araştırmada, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin biçim, içerik ve okunabilirlik bakımından çocukların düzeyine ne kadar uygun olduğunun ortaya konması amaçlanmıştır.

Tarama modelinin kullanıldığı bu nitel araştırmanın evrenini, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulması onaylanan dört yayınevine ait altı Türkçe ders kitabındaki (5,6,7,8. sınıf) 78 kurmaca metin oluşturmaktadır. Bunlardan örneklem olarak seçilen 32 kurmaca metinde, doküman analizi tekniği uygulanmıştır. Bu kurmaca metinler; içerik özellikleri (tür, tema, konu, olay örgüsü, kişi kadrosu, mekân, zaman, bakış açısı ve anlatıcı, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, dil ve üslup, başlık-metin uygunluğu, metnin türe uygunluğu), biçimsel özellikler (metin-resim ilişkisi, sayfa düzeni) ve metnin okunabilirliği olmak üzere üç ana başlık ve toplam on dört alt başlıkta, çocuğa görelilik ilkesi temel alınarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, elde edilen nicel sonuçlar tablolarla sunulmuştur. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan kurmaca metinlerin, çocukların düzeyine ve Türkçe Öğretim Programı'na büyük oranda uygun olduğu görülmüştür. Uygun olmayan hususlar ise açıklamalarla ortaya konmuş ve ders kitaplarında yer verilecek kurmaca metinlerle ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul Türkçe ders kitapları, kurmaca metin, edebî tür, çocuğa görelilik, Türkçe eğitimi.

ABSTRACT

EXAMINATION ON THE FICTIONAL TEXTS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS

ÖZNUR ÇAT, Aysun
Master's Thesis, Inonu University, Institute of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences
Department of Turkish Education

Thesis's Advisor: Assoc. Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ
August, 2018, XII+313 pages

In the study, it is aimed to put forth was to determine how much suitable for children's level fictional text in Turkish textbooks in secondary schools are on account of form, content and readability.

The universe of this qualitative research using the screening model constitutes 78 fictional text (5,6,7,8 th grade) in six Turkish textbooks belonging to 4 publishing house which are approved to be read in secondary schools by the Ministry of National Education in the 2017-2018 academic year.

Document analysis technique was used in 32 fictional texts selected as a sample from these. These fictional texts were evaluated on the basis of principle of relativity to child at three main headings and totally fourteen subheadings as content characteristics (genre, theme, subject, plot, person staff, space, time, point of view and narrator, main thoughts and auxiliary thoughts, language and style, title-text conformity, text-genre conformity), formal characteristics (Text-image relationship, page layout) and the readability of the text.

Quantitative results obtained from the research are presented in tables. Fictional texts in secondary school Turkish textbooks were found to be highly suitable for children's level and Turkish curriculum. Unsuitable points are put forth by explanations and Recommendations have been made on fictional texts will be given a place in textbooks.

Key words: Secondary school Turkish textbooks, fictional text, literary genre, suitability for the child, Turkish education.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Somut ve Soyut İşlem Dönemlerinin Özellikleri	7
Tablo 2: Metin Türlerinin Sınıflandırılması	17
Tablo 3: İslamiyet'ten Önceki ve Sonraki Türk Destanları	32
Tablo 4: Türkçe Okunabilirlik Aralıkları.....	56
Tablo 5: Türkçe İçin Belirlenmiş Sözcük ve Cümle Ortalamaları	56
Tablo 6: 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılında Ortaokullarda Okutulan Türkçe Kitapları ve Yayınları	58
Tablo 7: Türkçe Ders Kitaplarındaki Toplam Metin, Kurmaca Metin ve İncelenen Metin Sayıları.....	59
Tablo 8: MEB Yayınları 5. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri	60
Tablo 9: MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri	61
Tablo 10: Başak Matbaacılık 6. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri	63
Tablo 11: Ez-De Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri... ..	65
Tablo 12: MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri	66
Tablo 13: Dörtel Yayıncılık 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri... ..	67
Tablo 14: “Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	78
Tablo 15: Türkçe Metinlerin Okunabilirlik Aralıkları.....	81
Tablo 16: “Güvercin” Metnindeki Noktalama Yanlışları.....	86
Tablo 17: “Karagöz ile Hacivat-İncelik” Metnindeki Noktalama Yanlışları	92
Tablo 18: “Forsa” Metnindeki Noktalama Yanlışları.....	100
Tablo 19: “Aslan, Tilki, Bir de Geyik” Metnindeki Noktalama Yanlışları	112
Tablo 20: “Akdeniz’le Röportaj” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	117
Tablo 21: “Çayda Çıra” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	122
Tablo 22: “Görevini Unutan Saat” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	129
Tablo 23: “Öyle Denmez” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	136
Tablo 24: “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” Metnindeki Noktalama Yanlışları	143
Tablo 25: “Dünyanın Gezinleri” Metnindeki Noktalama Yanlışları	148
Tablo 26: “Gülibik” Metnindeki Noktalama Yanlışları	155
Tablo 27: “Ah Şu Gençler!” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	176
Tablo 28: “Bir Tutam Fıkra” Metnindeki Noktalama Yanlışları.....	181
Tablo 29: “Bir Tutam Fıkra” Metnindeki Fıkraların Okunabilirlik Düzeyleri.....	183
Tablo 30: “Ben Bir Küçük Kilimim” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	188

Tablo 31: “Kitapların Kanatları” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	194
Tablo 32: “Dört Ahbablar” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	201
Tablo 33: “İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	206
Tablo 34: “Martı” Metnindeki Noktalama Yanlışları.....	224
Tablo 35: “Ergenekon Destanı” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları.....	231
Tablo 36: “Tasmalı Güvercin” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	238
Tablo 37: “Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları.....	244
Tablo 38: “Bilgin ile Hoca” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları.....	249
Tablo 39: “Sana Gelmez Bu Ufuklar...” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	256
Tablo 40: “Dokuzuncu Hariciye Koğuğu” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	277
Tablo 41: “Karanfiller ve Domates Suyu” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları	286
Tablo 42: Kurmaca Metinlerin Sınıf ve Yayınnevlerine Göre Dağılımı	291
Tablo 43: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları).....	298
Tablo 44: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları).....	299
Tablo 45: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Başak Matbaacılık).....	299
Tablo 46: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Ez-De Yayıncılık).....	300
Tablo 47: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları).....	300
Tablo 48: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Dörtel Yayıncılık).....	301
Tablo 49: Sınıf Düzeylerine Göre Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri	301

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Program	: Türkçe Dersi Öğretim Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDEKVTAS	: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.5. Varsayımlar.....	3
1.6. Tanımlar.....	3
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Çocuk.....	6
2.1.1. Çocuk Kimdir?.....	6
2.1.2. Çocuğun Gelişim Özellikleri.....	6
2.1.2.1. Bilişsel Gelişim.....	6
2.1.2.2. Duygusal Gelişim.....	8
2.1.2.3. Sosyal Gelişim.....	8
2.1.2.4. Dil Gelişimi.....	8
2.1.3. Çocuğun İhtiyaçları.....	9
2.1.4. Çocuğun İlgi Alanları.....	10
2.2. Çocuk Edebiyatı.....	10
2.2.1. Çocuk Edebiyatı.....	10
2.2.2. Çocuk Edebiyatı ve Eğitim.....	13
2.2.3. Çocuk Edebiyatında Kurmaca Metinler.....	14
2.2.3.1. Masal.....	21
2.2.3.2. Fabl.....	25
2.2.3.3. Hikâye.....	27
2.2.3.4. Roman.....	28
2.2.3.5. Destan.....	30

2.2.3.6. Efsane	33
2.2.3.7. Fıkra.....	34
2.2.3.8. Tiyatro	36
2.3. Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Taşınması Gereken Nitelikler	38
2.3.1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği	39
2.3.2. Türkçe Öğretim Programı	40
2.3.3. Metinlerin Biçim ve İçerik Özellikleri.....	43
2.3.3.1. Biçimsel Özellikler.....	43
2.3.3.1.1. Resim	43
2.3.3.1.2. Sayfa düzeni.....	44
2.3.3.1.3. Yazı Boyutu	44
2.3.3.2. İçerik Özellikleri.....	44
2.3.3.2.1. Tema	45
2.3.3.2.2. Konu.....	45
2.3.3.2.3. Olay Örgüsü	48
2.3.3.2.4. Kişi Kadrosu	49
2.3.3.2.5. Mekân	50
2.3.3.2.6. Zaman	51
2.3.3.2.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı	52
2.3.3.2.8. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler	52
2.3.3.2.9. Dil ve Üslup	53
2.3.3.2.10. Başlık	55
2.4. Metnin Okunabilirliği	55
3. YÖNTEM	58
3.1. Araştırma Modeli.....	58
3.2. Evren ve Örneklem	58
3.3. Verileri Toplama Teknikleri	68
3.4. Verilerin Analizi.....	69
4. BULGULAR VE YORUM	71
4.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (MEB Yayınları)	71
4.1.1. Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden (Lewis Carroll)	71
4.1.2. Güvercin (Beydeba, Haz. Abuzer Kalyon).....	82
4.1.3. Karagöz ile Hacivat-İncelik (Suat Batur)	88

4.1.4. Forsa (Ömer Seyfettin)	95
4.1.5. Kuş Ağacı (Mustafa Ruhi Şirin).....	102
4.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (MEB Yayınları)	108
4.2.1. Aslan, Tilki, Bir de Geyik (Ezop Masalları, Çev: Nurullah Ataç)	108
4.2.2. Akdeniz’le Röportaj (Orhan Bilir)	114
4.2.3. Çayda Çıra (Derleyen: Sara Gürbüz Özeren).....	118
4.2.4. Görevini Unutan Saat (Hatice Bilici)	124
4.2.5. Öyle Denmez (Cevdet Kudret).....	131
4.2.6. Denizler Altında Yirmi Bin Fersah (Jules Verne).....	139
4.3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Başak Matbaacılık)	145
4.3.1. Dünyanın Gezginleri (Töró István, Çev: Tarık Demirkan).....	145
4.3.2. Gülibik (Çetin Öner).....	150
4.3.3. Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem (Halide Edip Adivar).....	157
4.3.4. Ağustos Böceği İle Karınca (Yeşim Karaal)	164
4.3.5. Ah Şu Gençler! (Turgut Özakman)	170
4.3.6. Bir Tutam Fıkra (Adnan Ersan).....	178
4.4. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Ez-De Yayıncılık).....	183
4.4.1. Ben Bir Küçük Kilimim (Bedri Rahmi Eyuboğlu).....	183
4.4.2. Kitapların Kanatları (Ali Poyrazoğlu)	190
4.4.3. Dört Ahbaplar (Jean De La Fontaine, Haz. Duhter Bayraktar Uçman)	196
4.4.4. İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler (Tarık Demirkan)	203
4.4.5. Kız Kalesi (Saim Sakaoğlu)	208
4.5. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (MEB Yayınları)	213
4.5.1. İhtiyar Çilingir (Memduh Şevket Esendal)	213
4.5.2. Martı (Richard Bach).....	219
4.5.3. Ergenekon Destanı (Düzenleyen: Mustafa Necati Sepetçioğlu)	226
4.5.4. Tasmalı Güvercin (Beydebâ).....	233
4.5.5. Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu? (Hasan Lâtif Sarıyüce)	240
4.6. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Dörtel Yayıncılık).....	246
4.6.1. Bilgin ile Hoca (Nasrettin Hoca Fıkraları)	246

4.6.2. Sana Gelmez Bu Ufuklar... (Saffet Çakar)	250
4.6.3. Oğuz Kağan Destanı (Nihad Sami Banarlı)	258
4.6.4. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Peyami Safa).....	267
4.6.5. Karanfiller ve Domates Suyu (Sait Faik Abasıyanık)	279
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	289
5.1. Sonuç.....	289
5.2. Öneriler	302
KAYNAKÇA.....	306

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bebeklikten itibaren sözlü edebiyat ürünleriyle tanışan çocuklar, okul hayatı boyunca da edebî türlerle karşılaşmaya devam ederler. Nitekim edebiyatın, eğitimde yadsınamayacak rolü bulunmaktadır.

Çocuk için yazılan nitelikli eserlerin yanında, ticari amaçla birçok niteliksiz eser de yazılmaktadır. Bu yüzden çocuğu, bilinçli olarak seçilmiş nitelikli eserlerle karşılaştırmak önem kazanır. “Çocuk edebiyatı” kavramının gelişmesi, çocuğa yönelik eserlerin nasıl olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu durum özellikle ders kitaplarının hazırlanmasında büyük önem arz eder.

Ders kitaplarında yer verilen metinlerin gerek biçim gerek içerik özellikleri bakımından “çocuğa görelilik” ilkesine uygun olarak hazırlanmış olması gerekmektedir. Bu ilke çocuğun yaşı, ihtiyacı ve ilgisini dikkate alarak eser hazırlanmasını temel alır. Çocuklara yönelik hazırlanan metinlerin biçimsel özellikler ve içerik özellikleri bakımından nasıl olması gerektiğine dair hususlar “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”, “Türkçe Öğretim Programı” ve çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda belirtilmiştir.

Ders kitaplarında yer verilen metinler, uzman bir kadronun ortak çalışması ile hazırlandığından nitelikli eserler arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte metinle ilgili her unsurun (içerik, resimleme, dizgi) işinin uzmanı kişilerce hazırlanmış olması gerekir. Çalışmamızda tüm bu hususlar dikkate alınarak metinler incelenmiştir.

Araştırmamızın problem cümlesi şudur: “Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinler; biçim, içerik ve okunabilirlik bakımından öğrencilerin düzeyine ne kadar uygundur?” Bu uygunluk incelenirken “çocuğa görelilik” ilkesi esas alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin biçim, içerik ve okunabilirlik açısından öğrencilerin seviyesine uygunluğunun

ortaya konmasıdır.

Araştırmamıza yön verecek temel sorular şunlardır:

1. Türkçe ders kitaplarında, kurmaca metin kapsamında hangi türlere yer verilmiştir? Bu kurmaca metinler, tür özelliklerini yansıtmakta mıdır?
2. Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinler biçim, içerik ve okunabilirlik bakımından “çocuğa görelilik” ilkesine uygun mudur?
3. Türkçe ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler, çocuğun eğitilmesi sürecine ne kadar katkı sağlamaktadır? Kurmaca metinlerdeki iletiler aracılığıyla temel beceriler ve yüksek değerler kazandırılmakta mıdır?
4. Bu kurmaca metinler, çocuğu hayata hazırlanmasına katkı sağlamakta mıdır?
5. Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinler, çocukların söz varlığının zenginleşmesine, dil ve anlatım becerisinin gelişmesine katkı sağlamakta mıdır?
6. Türkçe ders kitaplarındaki metinler hazırlanırken Program’da belirtilen nitelikler gözetilmiş midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkçe dersinin temel kaynağı ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında yer verilen kurmaca metinler; çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin yanı sıra kimlik kazanma süreçlerinde büyük önem taşımaktadır.

Hayatı deneyimleyerek öğrenen çocuklar, kendilerine sunulan kurmaca metnin dünyasında, birçok dolaylı öğrenme yaşantısı kazanmaktadır. Okuyarak deneyimledikleri şeyler, aynı zamanda değer yargılarının şekillenmesine yön verecektir. Dolayısıyla ders kitaplarında yer alacak kurmaca metinlerin özenle seçilmesi gerekir.

Araştırmamızda, ders kitaplarında yer alan kurmaca metinlerin, yukarıda sözü edilen nitelikleri ne kadar taşıdığı incelenmiştir. Böylece ortaya konan sonuçlar; olumlu taraflara dikkat çekip hata ve eksiklikleri gözler önüne koyduğundan dönüt niteliği taşımakta ve araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Tespitlerimiz; ders kitaplarındaki metinler üzerinde düzenlemeye gidilmesinde, ders kitaplarına metin seçiminde ve metinlerin hazırlanmasında yol gösterici olması ve yeni çalışmalar için öneriler taşıması bakımından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Dinleme metinlerinin Türkçe ders kitaplarında yer almaması, araştırmanın sınırlılıklarındandır.

2. İncelenen metinler üzerinde Ender Ateşman'ın geliştirdiği okunabilirlik formülü uygulanmıştır. Bu formül hece olarak ortalama kelime uzunluğu ve kelime olarak ortalama cümle uzunluğuna dayanmaktadır.

Cümle yapısına dair yapılan sınıflandırmaların farklılık arz etmesi, okunabilirlik değerlerinde farklı sonuçlar ortaya çıkmasına sebep olabilir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı budur. Bunun önüne geçmek için cümlenin başlangıcından noktaya kadar olan kısım tek cümle olarak ele alınmıştır. Bundan yola çıkarak iç içe birleşik cümle, sıralı cümle ve bağlı cümle yapıları tek cümle olarak kabul edilmiştir.

Cümlelerin tespitinde, yargı bildiren ifadeler esas alınmıştır. Kesik cümlelerde ise yargı anlamı barındıranlar, cümle olarak kabul edilmiştir.

1.5. Varsayımlar

Araştırmamızda,

1. Ders kitaplarında yer alan metinlerin biçim ve içerik bakımından taşıması gereken nitelikler olduğu,

2. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen amaçlarla uyumlu olduğu,

3. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, “çocuğa görelilik” ilkesi temel alınarak hazırlandığı,

4. Çocuğa görelilik ilkesiyle hazırlanan metinler ile eğitim arasında ilişki olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Ana dili, insanın çocukluktan itibaren tabii ortamlarda öğrendiği ve kendisini bütün iletişim alanlarında en rahat ve kolay ifade edebildiği dildir (Yıldız, 2003:6).

Çocuğa görelilik ilkesi, her türlü öğretim faaliyetinde, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyini, bireysel ve gelişimsel özelliklerini, ilgilerini, yeteneklerini, ihtiyaçlarını, fizyolojik ve psikolojik özelliklerini göz önünde bulundurmadır.

Çocuğa görelilik ilkesi dendiğinde çocuğun hayal gücüne seslenen, onun rahatça ve zevk alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran, onun ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği düzeyde olan metinler akla gelir (Yılar ve Turan, 2010:32).

Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2008:17).

Edebî eser, yaşanan gerçekliklerin içinden yapılmış seçmeler ve ayıklamalar yoluyla yeni bir dünya kurmak niyetiyle oluşturulmuş dile ait bütünlüktür (TDEKVTAS, 2004:290-291).

Edebî tür, edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmış çeşitleridir. Bir başka söyleyişle, biçim ve öz bakımından ortak kurallara göre yazılmış ve söylenmiş eser kümelerine verilen addır (Aytaş, 2006:262).

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1997:12).

Kelime hazinesi, bir dilde var olan veya bir kişinin, bir topluluğun kullandığı kelimelerin bütünüdür (TDEKVTAS, 2004:96).

Cümle; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine denir (Karahana, 2006:9).

Kesik cümle, yüklemi bulunmayan cümledir.

Böyle cümlelerin anlamı, bağlamdan anlaşılır ve cümle dinleyenin, okuyanın muhayyilesinde tamamlanır. Böyle cümleler, “kesik cümleler”dir (Karahana, 2006:15).

Kurmaca (tahkiye); gerçekleşmesi, olması mümkün, olabilecek veya olmayacak olayları anlatır. Bununla birlikte insanın menfi veya müspet tarzda hayalinin ulaşabildiği tasarımların bir bütünüdür. Bu tasarımlar, gerçek hayattaki benzerlerinden önemli ölçüde farklıdır. Yer yer ayıklanmış, seçilmiş, eklenmiştir (TDEKVTAS, 2004:203-204).

Kurmaca metin, söz grubuyla bir sanatkâr tarafından oluşturulan gerçek dünya ile ilişkili ama kendine göre bir gerçekliği olan dünyayı kastettiğimiz anlaşılmalıdır (Aktaş ve Gündüz, 2005:200).

Metnin okunabilirliği, okuyan tarafından metinlerin ne kadar kolay ya da g anlaşılır olduğu anlatılmak istenir (Ateşman, 1997:71).

Metin tahlili, herhangi bir edebî eserin, bnlğ içinde ama o bn oluşturan her türlü unsurun en ince ayrıntılarına varıncaya kadar (mana, yapı, dil ve üslup) belli metot çerçevesinde ele alınıp incelenmesi ve yorumlanmasıdır (etişli, 2016:145).

Öğretim programı, belli bir ğretim basamağındaki sınıflarda okutulacak derslerin amaçlarını, içeriğini ve değerlendirme sürecini kapsayan programdır (. zdemir, 2004:10).

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Çocuk

2.1.1. Çocuk Kimdir?

“Çocuk” kavramı, Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü’nde “Bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan.¹” olarak tanımlanmaktadır. Bebeklik çağı 0-2 yaş kapsamakla birlikte ergenlik çağı için kesin bir yaş sınırlandırması yapılamamaktadır. Ayrıca ergen bireylerin fiziksel ve ruhsal olarak aynı gelişim düzeyinde olmaması, onların hâlen çocuksu özellikler taşıyabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk edebiyatı ya da çocuklara yönelik edebiyat, ergenlik çağına girişle birlikte sonlandırılmaz. Araştırmamızda, hedef kitlemiz olan ortaokul çocuklarının yaş grubunun (10-14 yaş) özelliklerini dikkate alarak incelemelerimizi yapmış bulunmaktayız.

2.1.2. Çocuğun Gelişim Özellikleri

Hedef kitlemiz olan 10-14 yaş grubundaki çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını belirleyen gelişim özelliklerine değinmek, araştırmamızda yol gösterici olacaktır.

Çocukların gelişim özelliklerini bilip ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vererek onları yönlendirmek ve olumlu kimlik edinmelerini sağlamak eğitim öğretim faaliyetlerinde büyük önem taşımaktadır.

2.1.2.1. Bilişsel Gelişim

Çocuk, bu dönemde, kendisinininkinden farklı fikirlerin olabileceğini fark eder.

Somut düşünmenin yanında soyut düşünme de gelişmeye başlar. Piaget’in “Bilişsel Gelişim Dönemleri” sınıflandırmasına göre 7-11 yaş arası “Somut İşlemler Dönemi”, 11 yaş ve üzeri ise “Soyut İşlemler Dönemi”dir. Bu bilgiden hareketle ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin ilk dönemde; 6,7 ve 8. sınıf öğrencilerininse diğer dönemde yer alması beklenmektedir. Bu iki dönemin özellikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

---

¹ Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, <http://tdk.gov.tr>, (ET: 10.06.2018).

Tablo 1:

Somut ve Soyut İşlem Dönemlerinin Özellikleri (Senemoğlu, 2005:39)

Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)	<ul style="list-style-type: none"> • Mantıksal düşünme yeteneği geliştirme • Korunum kazanma • Üst düzeyde sınıflama yapma • Somut yollarla problem çözme
Soyut İşlemler Dönemi (11+ Yaş)	<ul style="list-style-type: none"> • Soyut düşünme • Bilimsel yöntemle problem çözme • Değer ve inanç sistemini yapılandırma • Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklerine yansıtma

Bloom'un "Bilişsel Öğrenme Basamakları" nı bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme oluşturmaktadır. Çocuğun, bu basamakların tümünü işletmeyi öğrenmesi, bilişsel gelişimi açısından önem taşır.

Çocuğun bilişsel gelişimi sadece yaşla değil, çevresel etki ile de ilişkilidir. Uygun öğrenme ortamı ve uyarıların oluşturulması, bilişsel gelişime olumlu etki etmektedir. Edebî metinler; sunduğu farklı dünyalar, farklı kahramanlar, çatışmalar ve çatışmayı çözme yollarıyla çocuğun algısını genişletmektedir. Algılamının devamında bilişsel süreçler işlemeye başlar. Bundan hareketle edebî metinlerin, bilişsel gelişimi olumlu etkilediği sonucuna varılabilir. Dolayısıyla seçilen metinlerin, bu gelişimi destekleyici olmasına dikkat edilmelidir.

Çocukların gelişiminin desteklenmesi noktasında şunu belirtmek gerekir: Somut işlem döneminden soyut işlem dönemine geçişle birlikte çocuklarda düşsel konulardan gerçekçi konulara yönelim başlamaktadır (Yalçın ve Aytaş, 2016:205). Sınıf düzeyi arttıkça kızlar aile hayatı, sevgi temalı metinlere ilgi duyarken erkekler spor, bilimkurgu, macera konularına ilgi duymaktadır (Zengin ve Zengin, 2007:99).

Ayrıca, ders kitabında yer verilen metinlerin çok uzun olması, çocukların dikkatlerinin dağılmasına sebep olabilir. Bu yüzden çok kısa ya da çok uzun olmayan metinlere yer verilerek odaklanma süreleri kademeli olarak geliştirilebilir.

Çocuklar için hazırlanan kurmaca metinlerde soyut kavramların somutlaştırılarak verilmesi, çocukların kavramalarını kolaylaştırmaktadır.

2.1.2.2. Duygusal Gelişim

Bedensel gelişim ile duygusal gelişim arasında denkleğin olmadığı ergenlik döneminde, bireyin en çok ihtiyacı olan şeylerden biri kendini tanımadır. Özellikle ergenlikle birlikte içe kapanıklık, güvensizlik, benmerkezcilik, çatışmalı ruh hâlleri görülmektedir. Kimi çocuklarda ise içe kapanıklığın aksine kendini gösterme çabası dikkat çekmektedir.

Kurmaca metin kahramanlarının olumlu kişilik özellikleri, olay örgüsünde karşılaşılan çatışmaların çözümü ve metinlerin kazandırdığı değerler ile sosyal beceriler; hedef yaş grubumuz için oldukça yol gösterici olacaktır. Öyle ki bu dönemde değer yargıları ve kimlik oluşmaya başlar (Yılar ve Turan, 2010:12).

2.1.2.3. Sosyal Gelişim

Çocuklar bu dönemde sosyal konuları fark etmeye başlar. Farklı fikirlerin olabileceğini fark eder, empati gelişmeye başlar. İletişim kurmak kolaylaşır. Bunlar ergenlik döneminin “benmerkezciliği” ile bir süre gölgelenebilir.

Sosyal gelişim; toplumla uyumlu ve sağlıklı iletişim içinde olmayı, toplumda yer edinmeyi ve toplumdaki rolünü fark edip benimsemeyi ifade etmektedir. Sosyal gelişimini tamamlamış bireylerin bilişsel ve duygusal olarak da olumlu etkilendiği görülmektedir.

Kurmaca metinlerde sunulan kurmaca dünya, gerçek hayattan doğrudan ya da dolaylı izler taşımaktadır. Dolayısıyla kurmaca metinler; toplumun kültürünü aktarması, toplumsal kuralları kavratması, sosyal beceriler kazandırmasıyla çocuğun sosyal gelişimini desteklemektedir. Ayrıca hayatı deneyimler ile öğrenen çocuklara kurmaca metin kahramanlarının deneyimlerini göstererek dolaylı öğrenme yaşantısı kazandırır.

2.1.2.4. Dil Gelişimi

Dil ve düşünce arasında sıkı bir bağ vardır. Dil becerisi, kişiler arası iletişimdeki önemiyle bireyin hayatının birçok alanını etkilemektedir. Dil; bireyin kendini doğru ve etkili ifade etmesini, ihtiyaçlarını belirtmesini, anlaşılması sağlamaktadır. Bunun yanı

sıra dil becerisi, bireye dair izlenim oluşturmakta ve okul, iş, toplum hayatında saygın bir yer edinmesini sağlamaktadır.

Dil gelişimiyle kelime hazinesinin geliştirilmesi; dilin kıvraklığı, zenginliği ve olanaklarının kullanılması; duygu ve düşüncelerin etkili ifade edilmesi, dil kurallarına uyma söz konusudur. Bu sebeple dil gelişiminde Türkçe dersinin önemi büyüktür.

Kelime hazinesinin zenginleştirilmesi konusunda, yaş grupları ve sınıf düzeyleri dikkate alınarak ne kadar ve hangi kelimelerin öğretilmesine dair açıklayıcı bilgiler bulunmamaktadır.

Çocukların anlamını bilerek kullandıkları kelimelerin tümü aktif kelime hazinesini oluşturur. Pasif kelime hazinesinde ise çocuk, sözcüğü aktif olarak kullanmayıp sözcükle karşılaştığında anlamını hatırlamaktadır (Yalçın ve Aytaş, 2016:77).

Kelime hazinesinin zenginleştirilmesinde; pasif kelime hazinesindeki kelimelerin, aktif kelime hazinesine kazandırılması gerekmektedir. Bunların yanı sıra, çocuğun hayat boyu karşılaşacağı yeni kelime öğretimi de yapılmalıdır..

Taklit yoluyla dil becerisinin geliştirilmesinde, seçilmiş çocuk kitapları önemli yer tutar. Özellikle Türkçe dersleri, örnek metinler ve etkinlikler ile dil gelişimine büyük oranda katkı sağlamaktadır.

2.1.3. Çocuğun İhtiyaçları

Çocuğun temel ihtiyaçlarının başında kendini tanıma gelmektedir. Dünyaya geldiğinde hiçbir şey bilmeyen çocuk, taklitle ve deneyimlerle hayatı öğrenmektedir. Bu süreçte, ilk defa karşılaştığı durumlar, onun üzerinde gerginlik veya endişe oluşturabilir. Aileler ve öğretmenler, çocuğun kendini ve hayatı tanımasında ona rehberlik ederek endişelerini en aza indirebilirler. Çocuğa nelerle karşılaşabileceği, bunların ne anlama geldiği ve başa çıkma yollarını gösterilmelidir.

Kendini tanımanın dışında çocuğun diğer temel ihtiyaçlarını şöyle sayabiliriz: sevme, sevilme, güven, bakım, beslenme, değer görme, kabul görme, desteklenme, deneyimleme, araştırma, öğrenme, özgürce öğrenme alanı, başarma, onaylanma, estetik duygusunu geliştiren etkinlikler, hareket, oyun, sosyalleşme, bir gruba/gruplara dâhil olma, kendine yetebilme, kendini gerçekleştirme, rehberlik (Demirel, 2010; Gürel vd., 2007).

2.1.4. Çocuğun İlgil Alanları

Çocukların ihtiyaçları, ilgi alanlarını da belirlemektedir.

Çocuklar, öncelikle taklit yoluyla öğrenme gerçekleştirdikleri için, oyuna karşı büyük ilgi duyarlar. Hatta onların dünyasının büyük kısmını oyunun oluşturduğu söylenebilir. Çocukların, oyunlarına sıkça kattıkları müzik de ilgi duydukları diğer bir alandır. Bunlara ek olarak çocuk edebiyatı ürünlerine olan ilgileri de ilk sıralarda gelmektedir. Doğumundan itibaren ninni, masal, hikâye, tekerleme, bilmece gibi edebî ürünlerle karşılaşan birey için bunlar bir ilgi alanı hâline gelmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin ilgilerini genel olarak şöyle sayabiliriz: oyun, spor, teknoloji, elektronik araçlar, kitaplar, resim, müzik, sosyal etkinlikler, hobi (Demirel, 2010:44).

2.2. Çocuk Edebiyatı

2.2.1. Çocuk Edebiyatı

Geçmişe yönelik araştırmalar (Zengin ve Zengin, 2007:108; Demirel, 2010:71; Yılar ve Turan, 2010:229; Yalçın ve Aytas, 2016:29) incelendiğinde çocuk için eser yazma anlayışının pek yaygın olmadığı görülmektedir. Önceki dönemlerde çocuklar daha çok, çocuk-yetişkin ayrımı gözetilmeden yazılmış eserlerle karşılaşmışlardır. Çocuk eğitimi için yazılmış, dinî öğretilerin yer aldığı ders kitapları ve didaktik içerikli fabl ve hikâye kitapları da vardır. Ancak pedagojinin ve “çocuk edebiyatı” kavramının gelişmediği dönemlerde oluşturulması sebebiyle sözlü ve yazılı eserlerin bir kısmının, çocuğa tam anlamıyla uygunluğundan söz edilemez.

Batılı ülkelerde çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yaşına uygun edebî eser yazma anlayışı 18. yüzyılda yaygınlaşmıştır. 19. yüzyıldan itibaren çocuğa yönelik yazılan edebî eserlerde artış gözlenmektedir. Ülkemizde de buna paralel bir seyir izlenir. Tanzimat’tan önce, çocuklara öğüt vermek için yazılan kitaplara az da olsa rastlanmaktadır. Nâbî’nin “Hayriyye” ve Sümbülzâde Vehbî’nin “Lûtfiye-i Vehbî” adlı, aruz ölçüsüyle yazdıkları eserler bunlara örnektir. Ancak bu kitaplar, çocuğun yaşına hitap etmenin çok ötesindedir. 19. yüzyıla gelindiğinde Tanzimat’ın ilanı ile birlikte Batı edebiyatından çocuklar için çeviriler yapılmaya başlanmıştır. İlk çevirilerin hemen ardından çocuklar için sade bir dille eserler yazılmıştır.

Yayımlanan eserlerin yanı sıra, ülkemizde 19. yüzyıldan itibaren, çocuk edebiyatının önemi üzerine yazılar kaleme alındığı görülmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yeni bir toplum oluşturma anlayışının ortaya çıkması, eğitim ve öğretimin önemine dikkat çekmiş; Millî Edebiyat Dönemi'nde ise çocuk eğitiminde edebiyattan faydalanılması gerektiği vurgulanmıştır. Giderek artan bu çalışmalar, çocuk edebiyatını ayrı ve önemli bir alan hâline getirmiştir. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte çocuk edebiyatı çalışmalarının hızlandığı görülmektedir.

Esasen çocuk ve edebiyat arasında her dönem ilgi kurulmuştur. Doğduğunda ninniler duyan bebek; çocukluğunu masal, hikâye, bilmece, tekerleme dinleyerek geçirir. Halk edebiyatının sözlü ürünleri, tarihin eski dönemlerinden beri çocukların hayatında bu şekilde yer almaktadır. Doğar doğmaz edebiyat ürünlerinden beslenmeye başlayan bireyler, çocukluk döneminde de desteklenmeleri durumunda, yaşamları boyunca edebiyata ilgi duyacaklardır.

“Edebiyat, küçüklerin hayatında büyüklerinkine nazaran daha fazla yer tutar. Hepsi birer edebî tür olan masallar, bilmece, tekerlemeler, şiirler, hikâyeler vd. çocuğun hayatını öylesine işgal eder ki (...)” (Zengin ve Zengin, 2007:56).

“Çocuk edebiyatı çocukların dil gelişimine katkıda bulunan, onların edebî ihtiyaçlarını karşılayan; çocuklar için, çocuklara göre yaratılmış edebiyattır” (Yılar ve Turan, 2010:32).

“Çocuğun hayal dünyasına hitap eden, üstün nitelikleri olan, estetik bir boyut taşıyan, kelime hazinesine uygun, ana dilini geliştirebilecek özellikte, ulusal ve evrensel değerleri içeren, psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayan, severek dinlediği/okuduğu, zevk aldığı yazılı ve sözlü edebiyat mahsullerini ‘çocuk edebiyatı’ içinde değerlendiriyoruz” (Gürel, Temizyürek, Şahbaz, 2007:20).

“Çocuk edebiyatı (yazını) erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” (Sever, 2008:17).

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki çocuk edebiyatında çocuğa görelilik ilkesi esas tutulmakla birlikte sanatsal nitelik de göz ardı edilmemelidir. Bu da çocuksu eser yazmakla değil, çocuğa yönelik edebî eser ortaya koymakla mümkündür. Azımsanamayacak sayıdaki çocuksu eserlerin birçoğunda yüzeysel, zorlama bir anlatım dikkat çekmektedir. Bu tür eserler çocuklarda edebî zevkin ve okuma isteğinin

oluşmasına katkı sağlamamaktadır. Aynı zamanda dilin zenginliğini ve olanaklarını sunmadığı için çocukların dil ve anlatım becerisini de geliştirememektedir. Oysaki bunlar, çocuk edebiyatının en önemli işlevlerindedir. Çocuk edebiyatında basitlik değil, yalınlık esastır.

Çocuk edebiyatı ürünleri, öncelikle “çocuğa görelilik” ilkesine uygun olmalıdır. “Çocuğa görelilik ilkesi dendiğinde çocuğun hayal gücüne seslenen, onun rahatça ve zevk alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran, onun ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği düzeyde olan metinler akla gelir” (Yılar ve Turan, 2010:32).

Çocuk edebiyatının ürünlerinin, çocuklara neler kazandırması gerektiği sorgulandığında, belki ilk sırada onların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılaması gelmektedir. Çocukların ilgi duyduğu konuları işleyen, onların ruhsal ve bilişsel gelişimlerine katkı sağlayan, çocuğu hayata hazırlayacak, ona dolaylı öğrenme yaşantıları kazandırarak karşılaştığı problemleri çözmeyi öğretecek eserler verilmesi önemlidir. Aynı zamanda bu eserler haz duyurarak edebî zevk kazandırmalı, dili etkili kullanmayı öğreterek çocukların kendilerini iyi ifade etmelerini sağlamalı, bazen de kültürün aktarıcısı olmalıdır.

Bu açıklamalardan sonra belirtmeliyiz ki edebî eser oluşturmakla çocuk edebiyatı eseri oluşturmak arasında fark vardır. Çünkü çocukların yaş seviyesine göre ilgi ve ihtiyaçlarını belirleyip bu ihtiyaçları karşılayacak edebî metin oluşturmak, aynı zamanda çocuğa belli başlı değerleri kazandırmak, dil becerisini geliştirmek ve bunları yaparken metinlerin resimlenmesine ve dizgisine dikkat etmek disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirir.

“Çocuk edebiyatının; büyükler için yapılan edebiyattan ayrı olarak düşünülme, çocukları küçümsemeyen, onları ortak bir edebiyat beğenisine ulaştırmayı hedefleyen bir edebiyat olması gerekir. Ancak bunu başarabilmek için çocuk edebiyatı ürünlerinin oldukça titiz ve nitelikli hazırlanmış olması gerekir. Dahası bu yönüyle düşünüldüğünde çocuk edebiyatı yazarı olmak, yetişkinler için yazmaktan çok daha zordur” (Kıbrıs, 2002:2).

Enginün (2004:389), büyükler için yazılmış eserlerin düzenleme yapılarak çocuklara sunulabileceğini ifade etmektedir. Bu düzenlemenin ilk şartı büyük bir eserden alınacak parçanın bütünlük göstermesi ve kısa olmasıdır. Böylelikle çocukların küçük yaştan itibaren ulusal ve evrensel büyük eserlerden besleneceğini belirtir.

Günümüzde çocuklar, aileleri tarafından bebeklik döneminden itibaren kitapla tanıştırılmaktadır. İyi seçilen örnekler, çocukta küçük yaşlardan itibaren okuma zevk ve alışkanlığı oluşturacaktır. Ders kitaplarında yer verilen edebî ürünler için de aynı durum söz konusudur.

2.2.2. Çocuk Edebiyatı ve Eğitim

Eğitimin anne karnında başladığı düşüncesi, önemli bir konuya dikkat çekmektedir. En erken dönemlerden itibaren bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal ve soysal gelişimini destekleyici etkinliklerde bulunmak; onun hayatını olumlu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bireyin gelişim özelliklerini bilip dönemsel ihtiyaçlarını karşılamak, fiziksel gelişime paralel olarak bilişsel gelişimi desteklemek ve duygusal ihtiyaçlara cevap vermek sağlıklı bireyler yetiştirmek için önemlidir. Bu ihtiyaçların karşılanmasında çocuk edebiyatından faydalanılabilir.

“Çocuk edebiyatıyla eğitim ilişkisine baktığımız zaman, çocuk edebiyatının eğitici nitelikli olduğunu veya bu yönünün ön plana çıktığını görürüz. Çocukların okuyacağı ve dinleyeceği eserlerin onların davranışlarında olumlu değişiklikler yapması beklenilmektedir. Bu durum ‘bireyin davranışlarında istenilen değişiklikleri yapma süreci’ olarak nitelendirilen, eğitimin temel işleviyle örtüşmektedir” (Zengin ve Zengin, 2007:55).

Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları hayata hazırlarken aynı zamanda onları eğitmektedir. Edebiyat eserlerinin önemli bir yönü; bireye, doğumdan yetişkinliğe kadar geçen süreçte, sağlam bir benlik kazandırmasıdır. İyi-kötü, doğru-yanlış diye değerlendirilebilen davranış kalıpları birçok edebî türde ustalıkla sunulmakta ve bunların sonuçları da okuyucuya sezdirilmektedir. Bu yüzden çocuklar için hazırlanan metinlerin neden-sonuç ilişkisinin belirgin olması gerekmektedir. Çocuklar hangi davranışın, hangi sonucu doğuracağını edebî türler vasıtasıyla öğrenebilirler. Dolayısıyla çocuklara uzun uzadıya öğütler vermek yerine edebî türlerin bu özelliğinden yararlanıp dolaylı olarak hayat tecrübesi kazandırılabilir. Böylece bireyler, önlerine çıkan zorluklar karşısında daha kolay çözüm üretebilecektir. Bir diğer husus ise bireylerin, anlama ve ifade etme becerileri geliştiğinden insan ilişkilerinde daha kolay ve sağlıklı iletişim kurabilir ve de ikna yeteneği gelişir.

Edebî eserler algıyı, duyarlılığı, düşünmeyi, hayal gücünü artırmakta ve bakış açısını genişletmektedir. Bu yönden bireyde ve toplumda sağlam bir yapı

oluşturulmasında etkilidir. Sever (2008:142), çocuk edebiyatı ürünlerinin temel amacının öğretmek değil; çocuklara duyarlılık kazandırmak, onların güzele yönelik duygularını geliştirmek olduğunu belirtir.

Edebi ürünlerin eğitimde kullanılmasının çocuğa en önemli katkılarından biri de insanı tanıma ve anlama becerisi kazandırmasıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi edebî eserler, çocuğa dolaylı yaşanmışlık katarak hayatı tanımaya yardımcı olur. Hayatta karşılaşılabileceği şeylere karşı onu hazır hale getirir. Çevreye uyum sağlaması ve insani ilişkilerini sağlıklı bir şekilde devam ettirmesinde yönlendirici bir işlevi vardır. Tüm bunlar edebiyatın, hayata ayna tuttuğu düşüncesini desteklemektedir. Ve bunu bir makale, tarih kitabı ya da ders kitabı gibi değil; zevk vererek, etkileyerek yapmaktadır.

Edebî metinler vasıtasıyla millî bilinç oluşturulabilir. Ömer Seyfettin'in yazdığı hikâyelere "Millî Kültür" temasında sıkça yer verilmesi de bu sebeptir. "Çocuk kendisine verilen eğitim ile kendi milletinin harsına sahip olacağı için Gökalp çocuğa verilecek terbiyenin mutlaka millî olmasını ister" (Enginün, 2004:395). Ayrıca millî kültürden başlanarak çocukların diğer kültürleri de tanınması edebî metinler ile sağlanabilir.

Bu ifadelerden hareketle, çocuk edebiyatından eğitimde şu amaçlarla yararlanılabileceği sonucuna ulaşılabılır:

- Sağlıklı kişilik gelişimine katkıda bulunmak,
- Çocukların algısını ve bakış açısını genişletmek,
- Ana dilin zenginliğini ve olanaklarını tanıtarak dil gelişimine katkıda bulunmak,
- Aktif kelime hazinesini zenginleştirmek,
- Dolaylı öğrenme yaşantıları kazandırarak kolay ve hızlı problem çözme becerisi kazandırmak,
- Hayal gücünü geliştirmek,
- Millî ve evrensel değer yargılarını tanıtmak,
- Millî bilinç oluşturmak.

2.2.3. Çocuk Edebiyatında Kurmaca Metinler

Kurmaca yapıda gerçek dünyaya dair olanın sanatsal yolla taklidi söz konusudur. Bu taklit; gerçekçi bir kurmaca dünya ortaya koyabileceği gibi gerçek dünyaya öykünerek oluşturulan masalsı, fantastik, sembolik bir kurmaca dünya da oluşturabilir. Sanatçı,

olay/olaylar dizisi ile gelişen bu kurmaca yapıyı öyküleme ile sunar. Bundan dolayı bu metinler “öyküleyici/tahkiyeli/itibarî/kurmaca metin” olarak adlandırılmaktadır. Sanatçı öyküleme yaparken anlatma ya da gösterme tekniklerini kullanır.

Anlatma esasına bağlı itibarî (kurmaca) metin söz grubuyla bir sanatkâr tarafından oluşturulan gerçek dünya ile ilişkili ama kendine göre bir gerçekliği olan dünyayı kastettiğimiz anlaşılmalıdır... Eğer roman, öykü, oyun gibi itibarî metinlerin bize sunduğu bu âlem, gerçek dünyanınkisiyle tam olarak örtüşüyorsa yahut gerçek dünyayı aynen yansıtıyorsa metnin itibarîliğinden söz etmek zordur (Aktaş ve Gündüz, 2005:200).

Kurmaca yapıyı barındıran kurmaca metinlerin sınıflandırılmasına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Örnek oluşturması için bunlardan birkaçı aşağıda belirtilmiştir:

“Metinler dil ile ilgili düzenlemeler veya iletişim konumu bakımından ikiye ayrılır: kullanmalık metinler ve kurmaca metinler” (Erkul, 2004:82).

“Edebî türleri; olaya dayalı türler (hikâye, roman, tiyatro, efsane, masal, destan, anı, gezi, fabl), düşünceye dayalı türler (makale, fıkra, sohbet, deneme, eleştiri, inceleme) ve duyguya dayalı türler şeklinde sınıflamak mümkündür” (Erkul, 2004:178).

Aktaş ve Gündüz (2005), edebî türleri üç alt başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar:

- Anlatma Esasına Bağlı Edebî/İtibarî Metinler: destan, masal, fabl, öykü, roman
- Lirik Metinler: şiir
- Dramatik Metinler: oyun

Bu sınıflandırmayla birlikte anlatma esasına bağlı metinlerle dramatik metinleri kurmaca olarak nitelendirmişlerdir.

Ulaş (2003:86-87) ise kurgusal ve bilgi veren metin türleri olarak iki başlığa ayırmıştır.

2017 Programı’nda ise metinler; bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olmak üzere üç ana biçimde sınıflandırılmıştır. Bu üç ana başlık altında metin türleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Bilgilendirici metinler: anı, biyografi, otobiyografi, dilekçe, broşür, e-posta, blog, günlük, haber metni, reklam, kartpostal, kılavuz, makale, deneme, söyleşi, fıkra, mektup...

Hikâye edici metinler: çizgi roman, fabl, hikâye, karikatür, masal, efsane, destan, mizahi fıkra, roman, tiyatro.

Şiir: mani, ninni, şarkı, türkü, bilmece, sayısmaca, tekerleme, şiir.

Görüldüğü üzere metin türleri üzerinde tek bir sınıflandırma yoktur. Ayrıca anı ve gezi yazısı gibi türlerin, olaya dayalı edebî metin ya da öğretici metin gruplarından hangisine dâhil edilecekleri konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bu durum, tasnifi zorlaştırmaktadır. Edebî metinleri, diğer türlerden ayıran yanı “sanat” değeri taşımasıdır. Bununla birlikte anı ve gezi yazısı; kişisel hayatı, tüm gerçekliği ile konu edinmektedir. Aynı zamanda öğretici işlevi de vardır. Bu sebeplerden 2017 Programı’nda belirtildiği gibi bilgilendirici metinler arasında yer almaları gerekmektedir.

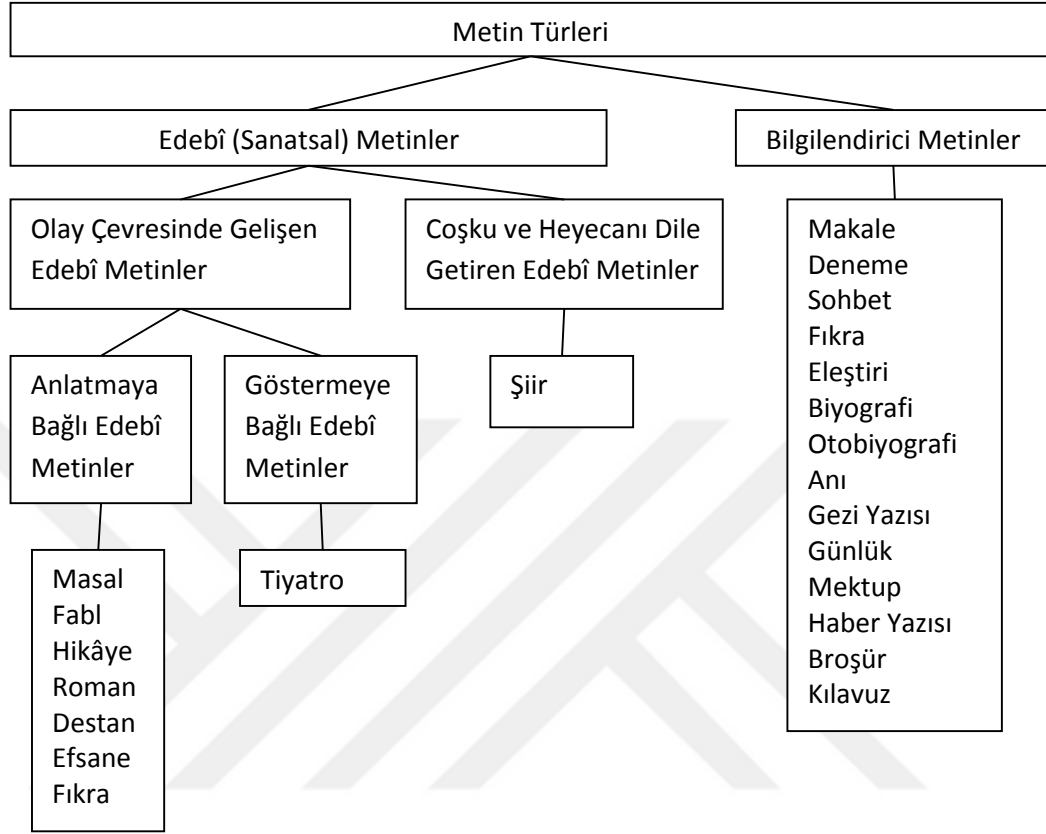
“Edebî metinleri, öğretici olanlardan ayıran özelliklerin başında itibarî olmaları gelmektedir. Bu da uydurma, hayalî olan, mevhum anlamına gelmektedir. Bu metinlerin gerçekliklerinden değil, tutarlıklarından söz edilebilir” (Aktaş ve Gündüz, 2005:200).

İncelenen bazı metinlerde türlere dair kimi özelliklerin iç içe olduğunu görmekteyiz. Manzum olarak yazılan hikâyeler, masalsi içerikte fantastik romanlar, biyografi ve anı karışımı başarı öyküleri gibi... Bunun yanı sıra 1. tekil kişi tarafından anlatılan hikâyelerle anıları ayırt etmek zaman zaman güçleşmektedir. Bu etkenler, çocukların metin türünü ve türün özelliklerini kavramasına engel olabilmektedir.

Araştırmamızın temelinde yer alan kurmaca metin kapsamına giren türleri tespit etmek için şu sınıflandırmayı kullandık:

Tablo 2:

Metin Türlerinin Sınıflandırılması

Ders kitaplarında bu kurmaca metin türlerine yer verilirken öğretim ilkelerinden öğrenciye görelilik, yaşama yakınlık, yakından uzağa, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene ilkelerinin göz önünde bulundurulması da önemlidir. Bunlar metin konularının işlenişi ve metinlerin sıralanışı hakkında fikir vermektedir.

Öğrenciye görelilik ilkesi; öğretimin çocuğun fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarına, ilgisine, düzeyine ve yeteneklerine uygun olmasını ifade eder.

Yaşama yakınlık ilkesi, öğrenilenlerin günlük hayatta ne kadar işe yarar olduğuyula ilgilidir.

Yakından uzağa ilkesi; öğretilecek olan şeylerin, öğrencinin yakın çevresinden başlayarak belirlenmesini ifade eder.

Basitten karmaşığa ilkesi; kolay anlaşılabilir konulara daha önce, karmaşıklara ise sonra yer verilmesini ifade eder.

Somuttan soyuta ilkesine göre; yaş düzeyi ilerledikçe bilişsel gelişime paralel olarak kavram ve konuların öğretiminde somuttan soyuta doğru yol izlenmelidir.

Bilinenden bilinmeyene ilkesi; bilinmeyen kavram ve konuların, bilinenler üzerine inşa edilerek öğretilmesini ifade eder.

“Çocukların okudukları metinler onlara üç düzeyde yararlı olurlar. Bunlar; bilgi sunma, bakış açısı sunma ve estetik yaşantılar sunma biçimindedir” (Kıbrıs, 2002:138). Bakış açısı ve estetik değer kazandırma, kurmaca metinlerden edinilebilir olmasına rağmen bilgi sunma, kurmaca metnin işlevi değildir.

Kurmaca metinler; çocuğa, gerçek hayatta karşılaşacağı problem durumlarında ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini göstermektedir. “Her birey dış dünya hakkında elde ettiği bilgiler neticesinde yeni bir anlamlandırma içerisine giderek kendi anahtarını kendisi oluşturmaktadır... Bu manada ‘probleme dayalı öğrenme stratejisi’ yapısalcı kuramın en önemli öğretme aletlerinden bir tanesidir” (Nuhoglu ve Gökçaya, 2006:157-158). Dolayısıyla çocuklara uzun öğütler vermek yerine, problem ve problemin çözümünü gösteren kurmaca metinlerden yararlanmanın olumlu sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Kurmaca metinler, toplumda olumlu ve olumsuz kabul edilen davranışları gösterir. Örnek yaşantılar sunarak hızlı ve kolay problem çözme yollarını öğretir. Kültürel özellikleri ve yüksek değerleri sezdirir. Nitekim kurmaca metinlerin, çocukları hayata hazırladıkları görülmektedir.

Hayatın akışında karşılaştıkları sorunların, kurmaca metinlerde çözüm yoluyla birlikte kendilerine sunulması, çocuklarda rahatlama sağlamaktadır.

Yaşları gereği kendilerini yeterince ifade edemeyen ortaokul öğrencileri, kendilerini anlayacak kişilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu dönemde yanlış eğilimler göstermemeleri için, onlara doğru örnekler sunulmalıdır. Uzmanlar tarafından hazırlanan ders kitaplarındaki metinler de doğru örnekler arasında yer almalıdır.

Çocuklara yönelik yazılan ya da düzenlenen kurmaca metinlerde şunlara dikkat edilmelidir (Sever, 2003; Gürel vd, 2007; Demirel, 2010):

- Çocukların bilişsel, duygusal, sosyal gelişimlerini desteklemelidir.
- Hayal gücünü geliştirmelidir.
- Hoşa gitmelidir.
- Çocuklarda estetik duyuş ve düşünüş uyandırmalıdır.
- Edebî zevk oluşturmalıdır.

- İnsana, topluma, hayata karşı geniş bir bakış açısı kazandırmalı, çocukların algısını geliştirmeli ve onları hayata hazırlamalıdır.

- Metinler; çocuğu eleştirel düşünmeye, sorgulamaya ve araştırmaya yönlendirmelidir.

- Öğretimin ilkeleriyle uyuşmalıdır.

- Millî veya evrensel değerlere aykırı olmamalıdır.

- Ele alınan eser, türünün özelliklerini yansıtmalıdır.

- Çocuklara yönelik metinlerde konular, yaş grubuna ve genel ilgilerine göre belirlenmelidir. Tema ve konu uyumlu olmalı, yaşama sevinci kazandırmalı, insanlara ve doğaya karşı duyarlılık kazandırmalıdır.

- Düşmanlık, ayrımcılık, kadercilik, batıl inançlar, tembellik, ön yargı gibi olumsuz tutumların benimsenmesine zemin hazırlanmamalıdır.

- Çocuğa girişken, çalışkan, üretken olmayı öğretmelidir.

- Olay örgüsü canlı ve sürükleyici olmalı, merak uyandırmalıdır. Çocuklar dikkatlerini uzun süre aynı noktada tutamadığından durağan ve yoğun betimlemeli anlatımdan kaçınılmalıdır.

- Olay anlatımında kronolojik sıra gözetilmelidir. Geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı, kırılmaların yaşandığı metinler çocuklar için anlaşılır olmamaktadır.

- Olayın ortaya çıkışına zemin hazırlayan ortam ve şartlar, olay örgüsünün akışı içinde sunulmalıdır. Metnin tutarlılığı açısından, olaylar sebep sonuç ilişkisi içinde verilmelidir. Metnin başlangıcı ve sonucu anlaşılır olmalıdır.

- Konu, kişiler, yer, zaman, başlatıcı olay, çatışmalar, ana düşünce ve yardımcı düşünceler; öğrencilerin metinde tespit edebileceği düzeyde olmalıdır.

- Az sayıda metin kahramanı olması, çocuğun metni anlamasını kolaylaştıracaktır. Çocuklar, metnin kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirdiklerinden, kahramanların özelliklerinin dikkatli sunulması gerekmektedir. İyi ve kötü tiplerin bu yönlerinin belirginleştirilmesi, çocuğa, onaylanan ve onaylanmayan davranış kalıplarını göstermektedir. Yalçın ve Aytaş (2016:90-91), 13-15 yaş grubuna yönelik eserlerde karaktere dayalı kahramanlar oluşturmanın önemine dikkat çekmektedir. Karakter detaylarının verilmesinin; çocukların dikkat, konsantrasyon, farkı görme becerilerini geliştireceğini belirtmektedirler.

- Eserdeki kahramanları idealize edilmiş çok güçlü kişiler olarak tanıtmak

yerine, zayıflıkları da olabilen ancak aklını kullanarak sorunları aşan kişiler olarak tanıtmak daha gerçekçi ve yararlı olacaktır.

- Doğrudan öğüt vermek, okuma şevkini kıracağından ana düşünce sezdirilerek verilmelidir. Kazandırılmak istenen düşünce ve davranışlar dikte edilircesine ifade edilmemelidir. Bunun yerine neden-sonuç ilişkisi içinde verilerek çocuğun kendisinin kavraması sağlanmalıdır.

- Masal, fabl, efsane gibi türlerin ders verme işlevi dikkatle uygulanmalıdır. Sadece ders verme amacı taşıyan metinler sıkıcı olmaktan kurtulamaz. Bu yüzden metnin sanatsal yönü ikinci plana atılmamalıdır.

- Sade, anlaşılır, duru, akıcı bir dil kullanılmalıdır. Çok uzun cümleler anlaşılabilirliği azaltmaktadır.

- Cümle ve paragraflar kısa tutulmalıdır. Karşılıklı konuşmalara yer verilerek metnin hareketli olması sağlanmalıdır. Böylece odaklanma süresi artırılabilir.

- Ana dilin zenginliğini ve olanaklarını göstermelidir.

- Kelime hazinesini zenginleştirmek amacıyla bilinmeyen kelime ve kalıplaşmış ifadelerle metinde -belli oranda- yer verilmelidir. Bu kelimeler çocuğun sözlü ve yazılı anlatımda kullanacağı, işine yarayacak kelimeler olmalıdır.

- Yalçın ve Aytaş (2016:67), 9-12 yaş grubundaki çocuklar için yazılan eserlerin, onların anlamını bildiği ve etkin olarak kullandığı üç yüz kelimeyi geçmemesi gerektiğini belirtmektedir.

- Yalçın ve Aytaş (2016:93), çocuğa yönelik eserlerde mümkün olduğunca özne ve yüklem tek olması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda üçüncü kişi ağzından anlatımın, inandırıcılığı azalttığını ve çocukların hoşuna gitmediğini; birinci kişi ağzından anlatımın ise kahraman ve çocuk arasında yakınlık hissi oluşturduğundan çocuklar tarafından daha çok beğenildiğini belirtmektedir.

- Metinler, yazım ve noktalama kurallarının kavratılmasında örnek teşkil ettiğinden hatasız olmalıdır.

- Metnin içeriğinin yanı sıra resim, renkler, yazı boyutu ve sayfa düzeni de çocuğa uygun olmalıdır.

- Okuma isteği ve merak uyandıracak resimlere yer verilmelidir.

Çocuklar için yazılan eserler ve ders kitaplarındaki metinler tutarlı olmalıdır. Kahramanlar tek yönlü -hep iyi ya da hep kötü- olmamalıdır. Çocuğu, metnin mesajını

anlamaya yöneltecek ipuçları olmalı ancak çocuğun zekâsı hafife alınıp her şey doğrudan açıklanmamalıdır. Bu, çocuğun çözümlene ve değerlendirme gibi üst düzey bilişsel gelişimine de katkı sağlar. Piaget bu konuda, çocukların dünyanın pasif alıcıları olmadıklarını, aksine dünyayı algılamada aktif rol oynadıklarını belirtir.

Ders kitaplarında yer alan destan, efsane, masal, fabl, hikâye, roman, tiyatro, fıkra gibi türlerde hazırlanmış metinlerin yukarıda sözünü ettiğimiz yönlerden çocuğa uygun olup olmadığı önemlidir. Destanlar Türk tarih ve yaşayışına ışık tutması bakımından önemliken efsanelerde toplumun inanışlarını, hikâye ve romanlarda ise gerçek hayatı görürüz. Masallar ulusal ve evrensel kültür değerlerinin aktarılmasında etkilidir. Fıkralar, insan ve toplumun zayıf yönlerini ortaya koyar; fabl ve tiyatro ise hem sanatsal hem eğitici yönüyle çocukların karşısına çıkmaktadır. Çocuk edebiyatı eserleri ile toplumsal ve evrensel değer ve normlar somut hâle getirilerek çocuğa kazandırılmaktadır. Daha birçok işlevine değinilebilecek olan bu türler; çocukları sanatsal, kültürel, toplumsal, ruhsal ve bilişsel olarak geliştirebilecek niteliğe sahiptir. Dolayısıyla çocuğa görelilik ilkesi ile hazırlanan iyi metin örnekleri, Türk millî eğitiminin amaçlarına ulaşmamızı sağlamaktadır.

Kurmaca metin kapsamına giren türler ve bunların çocuk edebiyatındaki yeri aşağıda tek tek açıklanmıştır.

2.2.3.1. Masal

Masal, çocukların küçük yaşlardan itibaren karşılaştığı ilk türlerdendir. Aileler tarafından bireye ilk çocukluk döneminden itibaren sunulur, daha sonra da okullarda sanat ve eğitim için kullanılır. Masallar çocuğun sosyalleşmesine, yani içinde yaşayacağı topluma uyum sağlamasına yardımcı olur. Masalları okuyarak iyi-kötü, doğru-yanlış vb. gibi ahlak ölçülerini, toplumun yaşayışını, halkın ve bireylerin özelliklerini, karşılaşabileceği sorunları, bu sorunları çözme yollarını öğrenir.

“Yazarı belli olmayan, olayları bilinmeyen bir zamanda ve ülkede geçen, gerçek olaylar yanında doğaüstü olaylara da yer veren ve kendine özgü bir anlatım biçimi olan itibarî metinlere masal denir. Masallar, yazarı belli olmadığından anonimdirler. Ağızdan ağza anlatıldığı için, yüzyıllar içinde değişmez bir planı ve anlatım biçimi oluşmuştur” (Aktaş ve Gündüz, 2005:206).

Masal, üç bölümden oluşur:

Döşeme (Masal Başı Tekerlemesi): Asıl masaldan bağımsız görünen, kalıp sözler

ve tekerlemelerin yer aldığı masala hazırlık bölümüdür. Tekerlemedeki ifadeler mantıksız görünmesine rağmen okuyucunun dikkatini masala çeker ve onu masalın kurgusuna hazırlar. “Bir varmış, bir yokmuş...” diye başlayan masal, daha en baştan, birazdan anlatılacakların gerçek olmadığını ima eder. Olay örgüsündeki geçişleri sağlamak, zaman atlaması yapmak ya da dikkati masal üzerine toplamak için masalın herhangi bir yerinde, tekerlemelere yer verilebilir.

Döşeme bölümü dil, anlatım ve hayal gücünün zenginliğinin göstergesidir. Masalların bu zengin yönünün çocuklara sirayet etmesi muhtemeldir.

Olay (Gövde/Asıl Masal): Asıl olay bu kısımda yer alır. Kendi içinde serim, düğüm, çözüm bölümleri bulunur. Çözüm bölümünde olayın ve masal kahramanlarının akıbeti ortaya konur. Genellikle iyiler kazanır, kötüler kaybeder.

Dilek (Masal Sonu Tekerlemesi): Kalıp sözlerden oluşan iyi dileklerle masal bitirildiği bölümdür. Dua bölümü diye de tanımlanmaktadır.

Halk masallarının konusu genellikle bir zorluğu aşarak hedefe ulaşmak üzerine kurulur. Bu hedef evlilik, zenginlik vs. olabilir ve mutluluk getirir. Karşılaşılan zorluklar ise daha çok fiziksel bir engelleme olabileceği gibi, insanî değerlerin sınanması da olabilir. Doğruluk dürüstlük, tokgözlülük, yardımseverlik, adalet gibi erdemler kazandırılmaya çalışılır.

Masal kahramanları çok geniştir: İnsan, hayvan, bitki, doğaüstü varlık, nesne... Dev, cüce, peri, cin, cadı, padişah, Keloğlan ve hayvanlar başlıca masal kahramanlarıdır. Masal kişileri toplumun her kesiminden olabilir: Padişah, köylü, oduncu, tüccar vb. gibi. Kahramanlar sıradan ya da olağanüstü özellikler gösterebilir. Kimi zaman şekil değiştirebilirler. Masal kahramanları, iyiyi ve kötüyü sembolize ederler. Ya iyi ya kötü tip olarak çizilirler. Bu sebeple karakter özellikleri ön planda değildir. Başkahramanların hep iyi olarak çizilmesi, okuyucuya rol-model olmasını sağlar. Masal kahramanının engel, zorluk, kötülük, haksızlık ve benzerlerine rağmen yılmadan mücadele etmesi, hakkını araması ve sonunda iyilerin kazanıp kötülerin kaybetmesi; çocuklara etkili bir dolaylı öğrenme yaşantısı kazandırmaktadır. Böylece çocuğun zihninde adalet, doğruluk, çalışkanlık vb. değerlerin önemi belirginleşir.

Masal kahramanları kıvrak zekâlarıyla sorunların üstesinden geldiklerinden çocuklar için olumlu örnek oluşturmaktadır. Masallar genellikle kahramanın amacına ulaşmasıyla mutlu sonla biter. “Masallardaki mutlu son, çok sık bir şekilde onun özelliklerinden biriymiş gibi görülmektedir. Ancak eski toplumlarda, Doğu ve Avrupa

masal parçalarında bunun tersinin de mevcut olduğu görülmektedir” (Reallex.d.dt.Litgesch., 1958:268’den akt. Yıldırım, 2009:413).

Masalarda yer ve zaman belirsizdir. Zaman zaman yer ismi belirtilse de buralar hayalî olmanın ötesine geçemez. Bu yerlerin hayalî oluşu, mekân tasvirlerinden de anlaşılmaktadır. Olaylar hızlı bir şekilde gelişir ve olağanüstülükler görülebilir. Olay örgüsünün hızlı akışı ve hareketlilik, masalın karakteristik özelliğidir. Diğer bir önemli özellik ise olayın geçmiş zamanda yaşandığının belirtilmesidir. “Evvel zaman içinde diye adlandırılan bu zaman; anlatı tekniği olarak -miş’li geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman kiplerinden biriyle anlatılır. -Di’li geçmiş zaman kipiyle anlatılmaz” (Özdemir, 1994:319’den akt. Yıldırım, 2009:474). Bu yönüyle hikâyeden ayrılır.

Masal kahramanlarının derinlemesine çizilmemesi, tek yönlü kişilikleriyle olay örgüsünde yer almaları, genellikle adlarının dahi belirtilmemesi; aynı şekilde zaman ve mekânın ayrıntılardan uzak, belli belirsiz ya da hayalî oluşu ve olay örgüsündeki hızlı geçişler masalın dünyasını gerçek dünyadan uzaklaştırmaktadır. Öyle ki masalcı, masalın herhangi bir yerinde kullandığı kalıp sözlerle (formel) bu hayalî yapıya sıklıkla dikkat çeker.

Masalarda kahramanlar üzerinden tanıtılan iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, zengin-fakir, uyanık-saf, alçak gönüllülük-kibir, adalet-haksızlık gibi zıt kavramlara sıkça rastlanmaktadır. Bu zıtlık, çocuğun kavram ve değerleri anlamasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü çocuklar anlatılanları çok yönlü olarak değil, mantıklarının kabul ettiği en basit şekliyle düşünmektedirler. Dikkat edilmesi gereken husus, masalın öğrettiği zıt kavramlar ile bunların sonuçlarının belirgin ve anlaşılır olmasıdır. Olumlu ve olumsuz zıt kavramlar sunulurken iyilik, doğruluk, adalet, dürüstlük, çalışkanlık gibi değerlerin kazandırılması önemlidir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki padişah-köylü, zengin-fakir, saray-köy gibi kavramlar; çocuğun sosyal yapıya dair bilinçlenmesini sağlamaktadır.

Bir diğer husus da düğümü çözme yolunda karşılaşılan engellerin o anda çözüme kavuşturulup ileriye bırakılmamasıdır. Böylece gerilim uzun sürmediği gibi olay örgüsü hareketli bir şekilde ilerlemektedir. Dolayısıyla masalların basit anlatımı ve hareketli olarak ilerlemesi, çocuklara hitap etmekte ve masalların çocuklar tarafından beğenilmesini sağlamaktadır.

Halk masalları uzun yıllar boyunca yerel kültürden beslenmiş, evrensel kültürle etkileşim kurmuş, halkın ve anlatıcının hayal gücünün ürünü olarak ortaya çıkmış,

toplumun yapılanmasına ve yaşayışına dair izler taşıyan eski halk edebiyatı ürünleridir. Anonim olan bu masallar, nesilden nesile aktarılarak halkın ortak ürünü olmuşlardır. Hoş ve nitelikli zaman geçirtme amaçları da vardır. Anonim halk masallarının yanında, bir yazar tarafından kaleme alınan sanatsal masallar da vardır. Bu masallarda yazar, bir düşünceyi ortaya koymak ya da aksaklıkları eleştirmek amacı taşıyabilir. Sanatsal masallar, planı ve üslubuyla halk masallarından ayrılır. Edebî yönleri ağır basar.

Sanatsal masallar, çocuk edebiyatı kavramının gelişmesi ve bu alandaki çalışmaların artmasıyla yazılmaya başlamıştır. Eğitim amacıyla yazılanlar olduğu gibi ticari kaygıyla yazılan sanatsal masallar da bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuklara sunulacak masalın seçimine dikkat etmek gerekir.

Birçok halk masalı, oluşturulduğu dönem itibariyle pedagoji bilimine ve çocuğa görelilik ilkesine uygun olmayan içerik özellikleri (korku, şiddet, batıl inanışlar vb.) barındırmaktadır. Üstelik bu masalların birçoğu çocuk-yetişkin ayrımı gözetilmeden oluşturulmuştur. Dolayısıyla günümüzde çocuklara sunulacak masalarda seçici olunması gerekmektedir. Eğer halk masalları tercih edilecekse öncelikle düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Nas (2003:55) halk masallarının özgün şekliyle çocuklar için uygun olmadığını belirtmektedir. İncelediğimiz ders kitaplarında yer alan masalların tamamına yakınının sanatsal masal olduğu görülmektedir.

Masallarda millî değerlerden ziyade evrensel değerler ön plandadır. Masalların temaları ve iletileri evrensel niteliktedir. Masallar, bu yönüyle tüm milletlere hitap ettiği için ortak kültürel mirasın ürünü sayılabilirler. Bu sebeptendir ki aynı masalın varyantlarına farklı milletlerde rastlanmaktadır. Bizim çalışmamızda “çocuğa görelilik” esas alındığından çocuğun duygu ve hayal dünyasına seslenmesi ve eğitici işlevi dolayısıyla masallar büyük önem arz etmektedir.

Masallarının eğitimde kullanılıp kullanılmaması konusunda birçok görüş ortaya atılmıştır. Masalın eğitimde kullanılmasına karşı olanlar, masalların içinde bulunan korkutucu varlıkların, yozlaşmış inançların ve hurafelerin çocuklar için zararlı olacağı görüşündedir. Çocuklara sunulan eserlerin titizlikle gözden geçirilmesi gerektiğine daha önce değinilmişti. Masallar çocukları korkutmamalı; batıl inanç, kadercilik, tembellik, yalancılık gibi düşünce ve davranışların benimsenmesine zemin hazırlamalıdır. Dolayısıyla pedagojik olarak uygun görülmeyen kısımlarda düzenlemeye gidilerek çocuk eğitiminde masalların zengin dünyasından yararlanılmalıdır.

İyi bir masalın çocuk eğitimindeki işlevleri şunlardır:

- Dil ve anlatım becerisini geliştirir.
- Kelime hazinesini zenginleştirir.
- Ana dilinin zenginliğini ve olanaklarını tanıtır.
- Hayal gücünü geliştirir.
- Hayatı tanıtır.
- Çocuklara, hedefe ulaşmada ve karşısına çıkan engelleri aşmada kararlı olmayı öğretir.
- Kolay ve hızlı olarak sorun çözme becerisi geliştirir.
- Çocukların iç dünyalarındaki gerilimleri gidererek rahatlama sağlar.
- Kavram ve değerlerin kazandırılmasında etkilidir. Bu sayede olumlu kimlik geliştirilmesini sağlar.

Masalların dili sadedir. Düz yazı olarak yazılır. Eğitici yazılardır. Zengin içerik ve motiflere sahiptir.

Masallarda en az bir tane motif bulunur. Masalların içeriğine ve motiflerine bakıldığında bunların sadece hoşça vakit geçirmek yazılmadığı, içinde günlük hayattan gerçeklikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle masal, hem çocuklara hayatı öğretmektedir hem sorun çözmede yol göstericidir. Herkesin benzer sorunlarla karşılaştığını ve bir çözüm yolunun olduğunu öğrenen çocuk rahatlama yaşamaktadır. İleride karşılaşılabileceği zorluklar karşısında ise kolay ve hızlı çözümler üretebilecektir. Masalların kendine has anlatımı, çocukların dil ve anlatım becerisini de geliştirmektedir.

2.2.3.2. Fabl

Aktaş ve Gündüz (2005:206), fabl “Kahramanları bitkiler, cansız varlıklar ve özellikle hayvanlar olan ve ders verme amacı güden öğretici nitelikteki öykülere verilen genel ad.” şeklinde tanımlamaktadır.

“Egemen sınıfların ezici olduğu köleci ve feodal toplumlarda, alt sınıfın hiçbir hakkının olmayışı ve fikirlerini, duygularını, isyanlarını dile getirememesi fabl yazın türünün oluşmasına yol açmıştır” (Yıldırım, 2009:303).

Öğretici nitelikte olan fabllar, bireyin zaaflarını ve olumsuz tutumlarını konu edinerek eleştirir ve bunun üzerinden ders verir. Amaç; eleştirel düşünme becerisi geliştirerek bireylerin zaaflarını iyileştirmek, olumsuz tutumları olumluya dönüştürmek,

duyarlılık kazandırmaktır. Ayrıca çocuğu toplumsal hayata hazırlayarak karşılaşacağı durumlarda ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini öğretmektedir.

Fablda verilen dersin ya da öğüdün kısa, yalın ve anlaşılır olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca verilen öğüt, olay örgüsünün akışında doğal olarak sunulmalıdır. Öğüdün dikte edilircesine verildiği fabllar, çocukların hoşuna gitmemektedir.

“Özellikle 8-12 yaş grubu çocuklar fablları okumaktan ve dinlemekten büyük zevk alırlar” (Yalçın ve Aytaş 2016:187).

Fabldaki eleştiri, genellikle birbirine zıt iki varlığın/durumun çatışması üzerinden ortaya konur. Bu zıtlık esasen, zayıf ve güçlünün zıtlığıdır. Ayrıca, fablın temelini oluşturmaktadır ve fablın başından sonuna kadar devam etmektedir.

Fabl kahramanları, insanların öne çıkan karakter özelliklerini sembolize etmektedir. Bu kahramanlar, bir yönüyle öne çıkarılıp tipleştirilir. Karganın aptal, karıncanın çalışkan, tilkinin kurnaz atfedilmesi gibi... Hayvanın adının söylenmesiyle kişilik özellikleri de akıllarda belirmiş olur. Bu yakıştırmaların fabla katkısı, sözden tasarruf sağlamasıdır. Çünkü kısa yazılar olan fabllarda, az ve öz anlatım esastır. Şunu da eklemek gerekir ki hayvanlara isnat edilen bu özellikleri, insanlar, kurmaca dünyada onlara yakıştırmaktadır ve çocuklar gerçeklik ile kurmaca arasındaki bu ayrımı fark edebilmektedir.

Fablda, hayvan kahramanlara yer verilmesi, çocukların ilgisini çekmektedir. Fablları hayvan masallarından ayıran yönü ise ders vermesi ve kısa oluşudur.

Fabl türünün kısa olması sebebiyle kişi ve varlıklar sınırlı, olay tektir. Yer ve zaman açıkça belirtilmez. Dikkatleri asıl konunun dışına kaydırabileceğinden ötürü ayrıntılara yer verilmez.

Fablın olay örgüsü uzun uzadıya sürmez. Fabl metni; serim, düğüm, çözüm ve ders (öğüt) olmak üzere dört bölümden oluşur. Fabl anlatılırken ilk olarak -kahramanların da tanıtılacağı şekilde- olaydan kısaca bahsedilir. Bunun ardından, genellikle karşıt güç, çatışmayı başlatan bir eylemde bulunur. Sonrasında karşı tepki verilir. Bu karşı tepki dikkat çekicidir. Ve fabl, bir ders vererek sona erer. Bu ders; fablın başında, sonunda ya da bütününde belirtilebilir. Ayrıca, atasözü olarak da ifade edilebilir. Bu yönüyle dil becerisine katkıda bulunduğu görülmektedir.

Fabllar; efsane ve masalarda olduğu gibi soyut kavramların somut olaylarla ifade edilmesinde oldukça etkili bir eğitim aracıdır. Fabllarda yardımseverlik, dürüstlük, alçak gönüllülük, kanaatkârlık, özveri, iyilik vb. değerler aşılanır; kötülük, yalancılık, açgözlülük,

kibirlik vb. olumsuz hâller eleştirilir. Fabllarda kusurlu davranışların, insan dışındaki varlıklar üzerinden gösterilmesi, eleştiriye daha kabullenilir duruma getirmektedir.

Bu noktada değinmek istediğimiz bir husus vardır. “Öz nefse neşter vurmamak zordur, insan hep başkasına ameliyat yapmak ister.” sözünde anlatılmak istendiği gibi, insanoğlu kendi kusurlarını görmek istemez ancak başkasını kolaylıkla eleştirmeye yatkındır. Fabl kahramanları genellikle insan dışındaki varlıklardan oluşmaktaydı. Fabl kahramanı ile özdeşleşme kurmayan birey, kahramanların olumsuz tutum ve zaafalarını kolaylıkla eleştirmektedir. Aynı zaman diliminde doğru-yanlış ve iyi-kötü gibi değer yargılarını da tanıyıp olumlu kişilik özellikleri geliştirmektedir. Kusurlu davranışların eleştiriye açık hâle getirilmesi, fabl türünün önemli özelliklerindedir.

Fabllar manzum ya da düz yazı şeklinde yazılabilir.

2.2.3.3. Hikâye

“Hikâye; belli bir zaman ve mekân bağlamı içinde, belli bir şahıs kadrosunun yaşadığı olay/olayları anlatan tahkiyevî bir edebî formdur” (Çetişli, 2016:24).

Hikâyelerde içyapıya dair unsurlar sınırlı verilir. Hikâye kahramanları, birkaç kişiyi geçmemektedir. Hikâyeler kısalığı itibarıyla derin çözümlemelere uygun değildir. Genellikle tek olay anlatılır. Olay, çok fazla mekânda geçmez. Ayrıntılı mekân tasvirlerine yer verilmez. Kısa bir zaman dilimi işlenir.

Uzun tasvirler ve çözümlemeler, hikâyeye uygun olmadığı gibi, çocukları sıkacağından ve dikkati dağıtacağından bunlardan kaçınılmalıdır. Olay örgüsü durağan değil, hareketli olmalıdır. Kısa konuşmalara sıkça yer verilerek metnin canlılığı sağlanmalıdır.

Hikâye ve romanların en belirgin özelliği gerçekçi olmalarıdır. Masallarda iyi ya da kötü olarak çizilmiş tek tip kahramanların yerini, hikâye ve romanlarda günlük hayatın içinden insanlar almaktadır. Çocuklar, bu gerçekçi kahramanları örnek alacaklarından ötürü, hikâye ve roman kişileri özenle çizilmelidir.

Hayalî unsurların yoğun olduğu metin türleri, alt yaş gruplarındaki çocuklar tarafından daha çok tercih edilirken ortaokul öğrencilerinde gerçekçi hikâyelere yönelim başlamaktadır.

Hikâyeler, genel olarak Maupassant tarzı denilen “olay hikâyesi” ve Çehov tarzı denilen “durum hikâyesi” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Olay hikâyesinin merkezinde kahramanın başından geçen bir olay vardır. Olay hikâyeleri serim, düğüm, çözüm

bölümlerinden oluşur. Durum hikâyesinin merkezinde ise olaya değil, günlük hayatın akışından bir kesite yer verilir. Hareketten çok duygu ve düşünceler öne çıkar. Merak duygusu, yüksek tutulmaz. Durum hikâyelerinde serim ya da çözüm bölümüne yer verilmez.

Türk hikâyeciliğinde öne çıkan isimlerden biri Ömer Seyfettin'tir. Eğitimde millî bilincin kazandırılmasının önemine dikkat çeken Seyfettin'in yazdığı eserler, çocuklar ve gençler tarafından hâlen beğenilerek okunmaktadır. Durum hikâyesinin öncülerinden olan Sait Faik Abasıyanık ise bireye ve doğaya derinlemesine bakışıyla okuyucunun algısını artırmaktadır. Öyle ki Abasıyanık; Çehov ve Maupassant tarzı hikâyenin yanında, kendine özgü bir anlatım tarzına sahiptir. Bu sebeplerle, gerek Seyfettin'in gerek Abasıyanık'ın eserlerine ders kitaplarında sıkça yer verildiğini görmekteyiz.

Çetişli (2016:35-36), hikâyelerde hayatın tamamının değil, ancak bir anının anlatıldığına dair Çehov'un şu sözlerini aktarmaktadır: "Romanın gerçeği, gerçek hayatı olduğu gibi göstermektir. Bunun için en küçük şeyleri anlatmaktan çekinmez (...) Hikâye ise hayatı olduğu gibi göstermek kaygısında değildir. Hikâye bize bazı kimselerin bazı hâlini anlatmak ister (...) Romanın az çok büyük küçük bir olaya ihtiyacı vardır; hikâye ise ondan tamamıyla vazgeçebilir. Hikâyenin ne başlangıcı ne de sonu; hikâye bir akıştan ayrılmış küçük bir parçadır, bir sürecin sonu değildir."

Hikâyelerin iç yapı unsurlarının hepsini taşımakla birlikte şiir şeklinde yazılan hikâyeler de vardır. Bunlara manzum hikâye denir. Bu hikâyeler didaktik özellik taşımaktadır ve uyaklı söyleyişe sahiptir. Bunun dışında; nesir şeklinde yazılan hikâyelerde olduğu gibi olay örgüsü, kişi, yer, zaman gibi unsurları bulunur. Olay örgüsü serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümlerin dize sayılarına dair bir sınırlama yoktur.

2.2.3.4. Roman

Kantarcıoğlu (1988:23), romanı; belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir kişinin başından geçenlerin sebep-netice ilişkisi ve sağlam bir mantık dokusu içinde, sade bir nesir dili ile hikâye edilmesi olarak tanımlamaktadır.

Romanlarda kişi kadrosu geniştir. Kişi tanıtımında derin çözümler yapılabilir. Romanın bütünlüğü içinde ana olayı geliştiren birçok olaya yer verilebilir. Çeşitli mekânlar kullanılır ve bu mekânların ayrıntılı tasvirleri yapılabilir. Olayların süresi uzun bir zaman dilimini kapsayabilir ya da değişik zaman dilimleri anlatılabilir.

Yapı unsurlarına dair sınırlama olmaması ve ayrıntılara inilmesi, roman türünün derinliğini ortaya çıkarır.

Hikâye ve romanlar yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan türler olduğundan olay, kişi, yer, zaman gibi unsurları gerçekçidir. Bunların, gerçek dünyanın taklidi olması dolayısıyla çocuk; hikâye ve romanlarla çevresini, ülkesini, diğer ülkeleri ve insanları tanıma fırsatı bulur. Her yeni insan ve her yeni olay, çocuğu hayata hazırlayan birer tecrübedir. Çocukken kurmaca metinlerden dolayı olarak edindiği bu deneyimler, onun toplumla uyumunu kolaylaştıracaktır.

Somut işlemlerden soyut işlemler dönemine geçilmesiyle birlikte romanlara ilgi artmaktadır. Çocuklar hayalî konuları işleyen metinler yerine gerçekçi konulara yönelmeye başlar. Bu da gerçekçi olmaları sebebiyle hikâye ve romana önem kazandırır.

Çocuklar için yönelik hazırlanan hikâye ve romanlarda şu özelliklere dikkat edilmelidir:

- Hikâye ve romanlar kısa cümle ve paragraflardan oluşmalıdır. Böylece metin hareketli ve sürükleyici bir hâl almaktadır.
- Romanlar, türün özelliği gereği gerçekçi işlenmelidir. Roman kişileri, olay, yer ve zaman günlük hayatta karşılaşılabılır olmalıdır.
- Çocuğun ruhsal gelişimini olumsuz etkileyecek konu ya da olaylara yer verilmemelidir.
- Hikâye ve roman kişileri idealize edilmiş kişiler değil, gerçekçi kişiler olmalıdır.
- Kahramanı çocuk olan romanlar, çocukların ilgisini daha çok çekmektedir (Yılar ve Turan, 2010:168).
- Romanlar, çocuğu hayata hazırlayacak dolaylı yaşantılar sunmalıdır.
- Olay örgüsü durağan ya da tasvirlerle yüklü olmamalı; konuşmalarla, sürükleyici bir şekilde ilerlemelidir. Romanlardaki uzun çözümler ve tasvirler çocukların sıkılmasına ve dikkatlerinin dağılmasına sebep olacağından, yaş grupları dikkate alınarak düzenleme yapılmalıdır.
- Olayların sebepleri ve sonuçları belirgin olmalıdır (Gürel vd, 2007:108).
- Çocuğa yönelik tüm metinlerin kurgu, mantık, tutarlılık, dil ve anlatım yönlerinden kusursuz olması gerekmektedir.

- Çocuk romanının dili, toplum içinde en çok kullanılan 2000 kelimeye dayanmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2016:228).

2.2.3.5. Destan

Destan; milletleri derinden etkileyen savaş, göç, doğal afet, bir devletin kuruluşu gibi tarihî ve sosyal olayların konu edildiği, olağanüstü özellikler barındıran manzum yapılı uzun anlatı türüdür. İslamiyet öncesi Türk edebiyatının ilk sözlü ürünleri destanlardır. Destanlar çok eski çağlarda ortaya çıkmış ve bir kahramanın etrafında gelişmiştir. Kahraman, Tanrı tarafından seçilmiş özel bir kişi gibi yansıtılır. Fiziksel özellikleri, hayatı ve başarılarıyla olağanüstü özellikler sergiler. Dolayısıyla denilebilir ki destanların merkezinde özel/seçkin kişilerin başından geçen kahramanlıklar vardır.

Kahramanlar zorlu aşamalardan geçerek kahramanlığı ispatlar. İnsanlara aman vermeyen bir yaratık varsa kahraman onu öldürür ya da boyun eğmeyen bir topluluk varsa kahraman savaşır onları yener. Dolayısıyla olayların sonucu sürpriz değildir. Olayların sonucu, başlangıcından bellidir. Yardımcı olaylar o anda anlatılır ve biter, destanın sonuna kadar olay örgüsünü etkilemez.

Destan kahramanının belli başlı özellikleri vardır: Diğer kişilere göre çok daha güçlü, cesaretli, zeki, problem çözmeyi başaran, lider kişilerdir. Kahramanların doğumlarının farklı olması, bebekken konuşup yürümeleri, hızla büyümeleri, vücutlarının eski Türk totemlerindeki hayvanlara benzetilmesi (ayağı öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibi²), diğer kişilerin aşamadığı zorlukları aşmaları başkahramanların olağanüstülüklerine örnektir. Başkahramanın idealize edilerek çizilmesinin sebebi, onun büyük kahramanlıklar göstermiş olmasının yanı sıra, mensup olduğu milletin bireylerine örnek olması içindir.

Çok eski anlatılar olması ve çekirdeğin etrafında gelişmelere uğraması sebebiyle destanda zaman ve mekân net değildir. Mekân adı belirtilse dahi kanıtlanabilir bir gerçeklik söz konusu değildir.

Destanlar serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşmaktadır. Serim bölümünde kahramanın doğumu, fiziksel özellikleri ve kişilik özellikleri tanıtılır. Kahramanlığını kanıtlaması için aşması gereken engelden bahsedilir. Düğüm bölümünde, kahramanın karşısına sırayla bir dizi olumlu ve olumsuz durum çıkar. Kahramanın bunlar karşısındaki

---

² Bkz. Oğuz Kağan Destanı

tutumu anlatılır. Bir problem çözüldükten sonra diğerine geçilir. Destanların çözüm bölümü hızlı gelişmektedir. Engellerin aşılması ve arzu edilen şeye ulaşılmasıyla düğüm çözülmüş olur.

Destanlar sanatsal bir anlatıma sahiptir. Manzum yapıları, biçim ve anlatım açısından en belirgin yanıdır. İlgi çekici bir konuya ve zengin motiflere sahiptir. Destanlarda sıfatlara ve tasvirlerle oldukça rastlanmaktadır. Yıldırım (2009:220); destan dilinde geçmiş zaman ve sıralı cümleler kullanıldığını ayrıca ifade tarzının ve ritmin denkliliğinin, dile sakinlik ve rahatlık verdiğini, Reallex.d.dt.Litgesch. sözlüğünden aktarmaktadır. Anlatıcı, olayın yaşandığı zamanda yaşamamasına rağmen sözü edilen kipin genellikle “görülen geçmiş zaman kipi” olması, destanın gerçekçiliğini artırmak içindir.

Destanlar çocuğun, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini algılamasına ve benimsemesine katkıda bulunmakta, aidiyet hissi oluşturmaktadır. Bireyin sağlıklı bir benlik algısı oluşturmasında ve toplumun birlik beraberliğinde, aidiyet hissini önemi yadsınamaz. Bu sebeple çocukların yaş seviyelerine göre düzenleme yapılarak eğitimde destanlardan faydalanılması yerinde olacaktır.

“Destanlar milli eğitimin amacı olan iyi bir birey yetiştirmedeki ilkeleri doğru karakter örneği vererek yaşamdaki sorunları çözüme götürecek, eleştirel bakışı sağlayacak, karar verme yetisini geliştirecek, girişimcilik ruhunu oluşturacak, araştırma alışkanlığı kazandıracak anahtar konumundadır” (Nuhoğlu ve Gökkaya, 2006:20).

Destanlar millî özellikler barındırır. Dilden dile yayılarak geliştiğinden ulusun ortak kültür ürünü olmuştur. Millî ve kutsal özellikler barındıran destanlarda milletin tarihine, yaşayış ve inanışına, toplumsal yapıya dair izlere rastlamak mümkündür. Destanlar, bu yönüyle zaman zaman geçmişe ışık tutmaktadır. Destanlar kültür, tarih, coğrafya, soy, din, dil, anı birliği gibi milletin birçok ortak ögesini içinde barındırdığından büyük bir kültür taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Bu bakımdan öğrenciler için de önemli bir kaynaktır.

Ümmühan Bilgin Topçu (2014:46), destanların hem inşa sürecindeki toplumlar hem de yayılma sürecindeki ideolojiler için önemli bir araç kabul edildiğini belirtmektedir. Destanların ideolojilere hizmet ettiğini kabul eden görüşler bulunmakla birlikte özünde böyle bir amacı olmayıp sonradan insanlar eliyle ideolojik amaçlar için kullanıldığını belirtenler de vardır. Öyle ki Türk tarihinin, kültürünün, ataların tanıtılmasında ve millî duyguların yoğunlaştırılmasında destanın iyi bir eğitim aracı olduğu görüşüdeyiz.

Destanların oluşum süreci üç aşamadır: Çekirdek, oluş, tespit.

Çekirdek: Halkı derinden etkileyen savaş, göç, işgal vb. bir olay yaşanır.

Oluş: Çekirdek olayın çevresinde, uzun bir süreçte yaşanan diğer olay halkalarıyla destan gelişir. Uzun yıllar boyunca dilden dile aktarılan ve olağanüstü özellikler kazanan destan tamamlanır.

Tespit: Destan, toplumun içinden çıkan bir şair tarafından yazıya geçirilir.

İslamiyet öncesi sözlü Türk edebiyatının en mühim mahsulü Türk destanıdır. İslamiyet öncesi ve sonrası Türk destanları şunlardır:

Tablo 3:

İslamiyet'ten Önceki ve Sonraki Türk Destanları (Ercilasun, 2007:435; Nuhoglu ve Gökçaya, 2006:19)

İslamiyet'ten Önceki Türk Destanları	İslamiyet'ten Sonraki Türk Destanları
Altay Yakut Dönemi: Yaratılış Destanı	Karahanlı Dönemi: Saltuk Buğra Han Destanı
Sakalar Dönemi: Alp Er Tunga Destanı Şu Destanı	Kazak-Kırgız Kültür Dairesi: Manas Destanı
Hun Dönemi: Oğuz Kağan Destanı	Türk-Moğol Kültür Dairesi: Cengiz-name
Siyenpi Destanları	Tatar-Kırım Dönemi: Timur Destanı Edige Destanları
Köktürk Dönemi: Bozkurt Destanı Ergenekon Destanı	Selçuklu-Beylikler ve Osmanlı Dönemleri: Seyid Battal Gazi Destanı Danişmend Gazi Destanı Koroğlu Destanı
Uygur Dönemi: Türeyiş Destanı Göç Destanı	

Günümüzde yazılan yapay nitelikli destanlar da vardır. Yapay destan, belli bir sanatçı tarafından yakın geçmişimizdeki tarihî olaylar konu edilerek oluşturulmaktadır. Sanatsal yapıtlardır.

2.2.3.6. Efsane

“Efsane” kelimesi Türkçe Sözlük’te (2005) “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence.” diye tanımlanmaktadır.

“ (...) Tarihin belli dönemlerinde insanları hayrette bırakan tarih, toplum ve doğa olaylarının akıl dışı yollarla açıklanıp yorumlanmalarından oluşan masalımsı öykülere ‘efsane’ denir” (Kıbrıs, 2002:74). Efsane türü, halkın yüksek hayal gücünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Efsaneler dünyanın yaratılışını, ahireti, tarihî ve toplumsal olayları ayrıca şehir, yapı ve coğrafi unsurların oluşumunu konu edinmektedir. İnsanların bunları kendi mantıkları çerçevesinde açıklamaya çalışmalarının sonucu olarak çeşitli efsaneler ortaya çıkmıştır. Efsaneler gerçekçidir ve efsanelerde anlatılanların gerçek olduğuna inanılır.

Efsaneler, insanları ahlakî değerlere, normlara vs. uygun yaşamaya yöneltmektedir. Özellikle önceki zamanlarda toplumda düzen sağlayıcı ve iyileştirici etkiye sahip olmuştur. Doğru ve yanlış davranışları göstererek topluma yön verir. Efsanelerde iyiler ödüllendirilirken kötüler ve toplumun normlarına uymayanların bir şekilde hüsrana uğradığı ya da ibret verici şekilde cezalandırıldığı görülmektedir. Bu cezalandırma genellikle olağanüstü bir şekilde gerçekleşir. Adaletin yerini bulması, okuyucuda rahatlama sağlar. Efsanelerin inandırıcı olması, herkesin ibretlik durumdan ders almasını sağlamak içindir. Görüldüğü üzere kısa anlatılar olan efsanelerin, niteliksel olarak yoğun mana taşıdığını da ekleyelim.

Efsaneler toplumun inanışlarına ve kültürüne dair izler taşır ve bunların aktarılmasında rol alır. Olağanüstü özellikler taşıdığından hayal gücünü zenginleştirir. Efsanelerin ibretli olayları konu edindiği ve genellikle ahlakî iletiler taşıdığı görülmektedir. Efsanelerin bu özelliği, soyut kavramların somutlaştırılarak çocuklara aktarılmasında önemlidir. Bunlara binaen çocuk edebiyatında efsanelerden; çocukların hayal gücünü geliştirme, kültürü aktarma, ahlakî değerleri kazandırma, soyut kavramları somutlaştırarak kavratma maksadıyla yararlanılabilir. Nitekim ortaokul Türkçe ders kitaplarında efsanelere yer verilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken husus; efsaneler aktarılırken çocukların yaş düzeylerine göre düzenleme yapılması, efsanelerin batıl inanç ve hurafelere teşvik etmemesidir. Bunun için efsane metnine akılcı yaklaşılmalı, efsanelerin uyarıcı rolünden dolayı

olağanüstü özellikler barındırdığı öğretmen tarafından belirtilmelidir.

Efsane hakkında açıklama yapmak ve inandırıcılığı artırmak maksadıyla efsanenin başında ve sonunda genellikle bilgi verilmektedir. Çerçeve metin özelliği taşıyan bu bilgilerde genellikle efsaneye konu olan olayın geçtiği yöre ve güncel durum belirtilir. Yazarın, efsaneyi anlatırken yer yer bilgi vermesi ve efsanenin gerçekliğine inanırcasına samimi anlatımı, efsanelerin kendine has anlatım biçimini ortaya çıkarmaktadır.

Efsanelerdeki olağanüstü özelliklere rağmen inandırıcılığın yüksek olması, okuyucunun ilgisini fazlasıyla çekmektedir. Masallarda anlatılanların gerçek olmadığı her fırsatta belli edilirken efsaneler ise inandırıcılık üzerine kurulmaktadır.

Efsanelerde kutsallık, inanç, gizem temaları yaygındır. Bireylerden toplumsal düzene ve ahlak ilkelerine uymaları; dürüst, adil, cömert, merhametli, fedakâr olmaları beklenir. Efsaneler, okuyanın ya da dinleyenin öğüt alacağı niteliktedir ve çeşitli motiflere sahiptir. Efsanelerde günlük konuşma dili kullanılır. Kısa ve yalın ifadeler yer verilir. Nesir olarak anlatılır ve sanat kaygısı taşınmaz.

Pertev Naili Boratav, efsaneleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- 1- Yaratılış Efsaneleri
- 2- Tarihsel Efsaneler
- 3- Olağanüstü Varlıkları Konu Edinen Efsaneler
- 4- Dinsel Efsaneler

Evrenin, dünyanın yaratılışı, canlı cansız varlıkların oluşumlarını işleyen efsaneler, yaratılış efsaneleridir. Toplumun tanınmış kişilerini; savaşları, göçleri, fetihleri; köy, tepe, dağ vs. isimlerinin nereden geldiğini işleyenler ise tarihsel efsanelerdir.

Dilden dile anlatılan efsanelerin çekirdeği aynı kalmakla birlikte anlatıldığı yörenin veya dönemin durumuna göre içeriği değişiklik gösterebilir. Bu da efsanelerin gerçek değil, gerçekçi olduğunu gösterir. Bununla birlikte efsanelerde zaman ve mekânın net olmayışı da salt gerçeklik algısının önüne geçmektedir.

2.2.3.7. Fıkra

Fıkra, Türkçe Sözlük'te (2005) "Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyecik, anekdot." olarak tanımlanmaktadır. "Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça" (Akalin, 1980:114).

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir” (Elçin, 1986b:566). Elçin; fıkraların sade, yaşayan dille, geçmiş zamanın hikâyesi ile anlatıldığını ve başlangıç, gelişme, sonuç bölümlerini iç içe bulundurduğunu belirtmektedir.

Güldürünün en düşük basamağında söz kabalığına dayalı ürünler yer almaktadır. Bunun aksine fıkralar ince bir zekânın ürünüdür. Fıkralar, eğlendirirken düşündürmeyi amaçlar ve eleştiri konusu olan durum zarif bir şekilde hicvedilir. Fıkralar bu özelliği ile çocuklara; özgüven duymayı, hoşgörülü olmayı, eleştirel düşünmeyi ve çatışma durumuna zemin hazırlamadan problem çözmeyi öğretebilir.

Fıkralar, kısa ve öz anlatılardır. Ayrıntı ve tasvire yer verilmez. Bir nükteyle sona erer. Fıkralarda genellikle tek bir olay konu edilmektedir. Toplumsal, ekonomik, siyasi ayrılıklar veya aksaklıklar ya da günlük hayatın içinden olaylar işlenen konulara örnek verilebilir. Karşılıklı konuşmalarla ortaya konan tez ve antitez, olay örgüsünün gelişimini sağlar. “Fıkralarda fikir, mizah ve sanat olmak üzere üç temel unsur vardır” (Zengin ve Zengin, 2007:224).

Fıkraların odağında insan yer alır. Bu insanın bir diğer insan ya da toplumla ilişkileri, nükteli bir şekilde işlenir. Güldürürken düşündürmeyi amaçlayan fıkralar; mizahı kullanarak aksaklıkları ve olumsuzlukları eleştirmektedir. Böylece eleştirinin getireceği tepkiler, mizah ile tolere edilmiş olur. Toplum tarafından kabul edilmeyen durumlar ve kişiler gülünç duruma düşürülür.

Fıkraların da serim, düğüm, çözüm bölümleri vardır. Serim bölümünde kişiler ve konu belirtilir. Düğüm bölümünde önce tez, sonra antitez ortaya konur. Çözüm bölümü ise nükteyle sonlanır.

Fıkraların kısa olması sebebiyle kişi, zaman ve mekâna dair ayrıntılara yer verilmez. Fıkra kişileri toplumun her kesiminden olabilir. Özellikle onların toplumsal hayattaki konumları ön plandadır. Hoca, çocuk, vezir, kadı, vali, Temel, İngiliz, Fransız gibi... Başkışiler ise kıvrak zekâlı, hazırcevap, toplum tarafından sevilen kişilerdir. Zaman ve mekân özel değil geneldir. Okuyucu bunların ev, çarşı; sabah, akşam vs. olduğu çıkarımında bulunabilir.

Fıkraların çocuklar için faydaları şunlardır:

- Eleştirilen konuları yıkıcı değil, yapıcı olarak dile getirmeyi öğretir ve olası çatışmaların önünü keser.

- Probleme mizah ile yaklaşarak rahatlama sağlar.
- Mizahın kullanılması, herkesin kendini çekinmeden sorgulamasını sağlar.
- Fıkra metninin kısa olması ve ayrıntılara yer verilmemesi, çocukların dikkatinin dağılmasını önlemekte hatta odaklanmayı güçlendirmektedir.
- Eğlenceli vakit geçirterek okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırır.
- Mizah duygusu kazandırarak çocukların ruhsal gelişimine katkı sağlar.
- Akli ve dili etkili kullanmayı öğretir.

2.2.3.8. Tiyatro

Tiyatro kelimesi Türkçe Sözlük'te (2005) "Sahnelenmek için yazılmış oyunların tümü." olarak ifade edilmiştir.

Tiyatro, göstermeye dayalı bir sanattır. Bu sebeple tiyatro metinleri genellikle kişilerin karşılıklı konuşmalarıyla ilerler. Tiyatro kişileri "oyuncu" olarak adlandırılır. Olay örgüsü ise "dramatik örgü" olarak da ifade edilmektedir. Olay örgüsü, karşıtlıkların çatışması üzerine kurulur. Olay örgüsünün gelişimi, perde ve sahnelerle bölümlenmektedir. Tiyatro metinlerinin mekân incelemesinde ise sahne ve dekor esas alınır. Sahnede yer alan her şey dekor unsurudur ve dekor unsuru olan her şey dramatik örgüde bir öneme sahiptir. Diğer metin türlerinden farklı olarak tiyatro türünün iç yapı unsurları arasında bakış açısı ve anlatıcı yer almaz.

Tiyatroda yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar konu edilmektedir. Hayatın içinden gerçeklikler işlenir. Tiyatro türünün bu gerçekçi yönü; kişi, olay örgüsü, yer, zaman gibi içyapı unsurlarının da gerçekçi olmasını gerektirir.

Çocukların yoğun ilgi duyduğu tiyatro eserlerinin ilgi çekici ve çocuğun ihtiyacını karşılayacak bir konuyu ele alması önemlidir. 5. sınıftan 8. sınıfa doğru ilerledikçe çocuklarda düşsel metinlerden gerçekçi metinlere yönelim olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ortaokul öğrencilerine yönelik tiyatro metinlerinin gerçekçi, anlaşılır, tutarlı olması gerekir. Ergenlik dönemindeki çocuklar, karmaşık ruh hâlleri sebebiyle tutarsız ve anlaşılmaz oyun metinlerinden hoşlanmazlar. Özellikle güldürü tarzındaki oyun metinleri onların beğenisini kazanmaktadır. Tiyatro metninin durağan değil, canlı yani hareketli ilerlemesi, kısa diyaloglardan oluşması, taşıdığı iletiyi dikte etmemesi metnin sıkıcı olmasının önüne geçmektedir.

Hikâye ve romanda olduğu gibi tiyatro metinleri de gerçekçi yönüyle hayatın bir nevi taklididir. Tiyatronun, çocuğu hayata hazırlaması ve bireylerin eğitilmesinde

tiyatrodan yararlanılması; tiyatro türünün eğitici işlevi sebebiyledir. Ahmet Hamdi Tanpınar (2005:83), tiyatronun malzemesi insan olduğundan diğer sanatlara göre hayatla daha ilişkili olduğunu söyler.

Oyun, çocukların en önemli meşguliyetidir. Ayrıca onların ruhsal ve sosyal gelişiminde büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple tiyatro oyunlarına da ilgi göstermekte hatta ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerini sahnelemek istemektedirler. Tiyatro oyunundaki kişilerin kimliğine bürünmek, bu oyunun içinde yer almak onlara zevk vermektedir.

Tiyatronun diğer edebî türlerden farkı vicdanı eğitmesidir. Okuyucu/izleyici; oyun kişilerinde, kendini ve kusurlarını görerek özeleştiriye bulunur ve arınma hadisesi gerçekleşir. Tiyatro bu eğitici işlevi sebebiyle uzun yıllar boyunca hem çocukların hem halkın eğitiminde önemli yer tutmuştur. Çocuklara yönelik tiyatro metinlerinde, ruhsal gelişimi olumsuz etkileyeceğinden “kötülük” işlenmemelidir. Aksi hâlde çocuğun doğru muhakeme yapamayıp olumsuz davranış ya da düşünceyi benimsemesi söz konusu olacaktır.

“İleri yaş gruplarına yazılan tarihî konulu metinlerde mutlaka arka planı oluşturan olay ve kahramanların yaşadığı ortamın tipi ve özelliklerine yer verilmesi ve okuyucunun bilgilendirilmesi gerekir” (Yalçın ve Aytaş, 2016:84).

Türk tiyatrosu “Geleneksel Türk Tiyatrosu” ve “Modern Türk Tiyatrosu” olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Geleneksel tiyatro; Karagöz, Orta Oyunu, Meddah ve Köy Seyirlik Oyunu adı altında dört başlığa ayrılırken modern tiyatro; trajedi, komedi ve dram olmak üzere üç başlığa ayrılmaktadır.

Türkçe ders kitaplarında sıkça yer verilmesi bakımından Karagöz oyununa kısaca değinmek istiyoruz:

Karagöz oyunu, deriden yapılmış tasvirlerin görüntüsünün, arkadan ışık verilerek beyaz perde üzerine düşürüldüğü gölge oyunudur. Doğaçlama oynanan bir oyundur. Diyalogların kuruluşu, oyunu sergileyen hayalbazın yeteneğine bağlıdır. Yanlış anlamalar ve söz oyunları ile ortaya çıkan gülünç durumlar Karagöz oyununun temelini oluşturmaktadır.

Oyunun asıl kişileri Karagöz ve Hacivat’tır. Oyunun ilerleyen bölümlerinde başka kişiler de oyuna dâhil olur. “Hiç şüphe yok ki Karagöz’deki bütün karakterler cemiyetimizin karikatürize edilmiş birer sembolü idiler. Hacivat, bir nevi İstanbul’un ukala münevverini temsil ederdi. Karagöz ise daima itilip kakılan, zahiri aptallığından

istifade edilen fakat ne yapıp yapıp en müşkil vaziyetlerden başını kurtarabilen, halkın çok dikkate değer bir ferdi idi...” (Enginün, 2004:343).

Karagöz oyununun bölümleri şunlardır:

Mukaddime: Hacivat’ın semai söyleyerek sahneye geldiği giriş bölümüdür. Perde gazelini okuduktan sonra Karagöz’ü çağırır. Karagöz’ün, kendisini çağıran Hacivat’a kızmasıyla atışmaya başlarlar.

Muhavere: Karagöz ve Hacivat’ın karşılıklı konuşmalarının olduğu bölümdür. Herhangi bir olaya yer verilmez. Karagöz ve Hacivat’ın kişiliklerinin tezatlığı ortaya konur. Hacivat’ın sözlerini Karagöz yanlış anlar ya da öyle görünür. Böylece ortaya cinaslar veya nükteler çıkar.

Fasıl: Asıl hikâyenin anlatıldığı bölümdür. Basit bir düğüm atılır ve çözülür. Diğer kişiler, bu bölümde oyuna dâhil olur. Başlık, konuya göre belirlenir.

Bitiş: Yapılan hatalar için af dilenir, bir sonraki oyun ilan edilir ve oyun sona erer.

2.3. Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Taşınması Gereken Nitelikler

Günümüzde çocuklar; yazılı, görsel ve işitsel vb. kaynaklardan ulaşılan birçok bilgiyle etkileşim halindedir. Bu faydalı faydasız bilgi yığınının içinde, çocuğun işine yarayacak olan asıl kaynaklarından biri de nitelikli kitaplardır. Kitapların, çocukların bilişsel ve duygusal gelişiminde büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Bu sebeplerle ders kitaplarının, çocukların gelişimine katkı sağlayacak şekilde özenle hazırlanmış olması gerekir.

Türkçe dersinde temel olan öğretim materyali ders kitabıdır. Dersin işlenişi genellikle, kitaplarda yer alan metinler üzerinden ilerlemektedir. Doğru ve etkili bir yazılı veya sözlü anlatım becerisinin kazandırılmasında, bu metinler örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda kelime hazinesinin zenginleştirilmesi, yazım ve noktalama kurallarının kavratılması, Türk ve dünya edebiyatının tanıtılması, canlıların ve hayatın sevdirmesi, değerler eğitimi gibi konularda da metinler önem kazanmaktadır.

Ders kitaplarının alanında uzman kişiler tarafından, çocuğun gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak “Türkçe Öğretim Programı” ile “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”nde belirtilen esaslara uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Metinler; öğretim ilkelerine göre basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta doğru ilerlemelidir. İçerik özelliklerinin yanı sıra

biçimsel özelliklere (resim, dizgi, yazı boyutu, sağlamlık vb.) de özen gösterilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin bu metinleri ilgi çekici bulması için metinlerin; onların ilgisine, ihtiyacına ve yaş grubuna uygun olarak yazılmış ya da düzenlenmiş olması gerekir. Konu, tema, ileti, olay örgüsü, resimler çocuğun dikkatini çekmeli; çocuğa hitap etmeli ve merak uyandırmalıdır. Metnin uzunluğu, dizgi, yazı boyutu da çocuğun gelişimine uygun olmalıdır.

Eğitim, bireyin davranışlarında istendik değişiklik meydana getirme sürecidir. Dolayısıyla çocuğun yaşı, ilgisi ve ihtiyacı gözetilerek oluşturulan metinler; onun sağlıklı ve arzu edilen bir kimlik kazanmasında etkilidir. Bu sebeple Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin biçim ve içerik yönünden titizlikle hazırlanması gerekmektedir.

2.3.1. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde³, ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir. Bunlardan, metin incelemesinde göz önünde bulunduracağımız maddeler şunlardır:

Ders kitapları;

- Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.
- Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar.
- Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.

İçerik;

- Dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenir.
- Dersin özelliğine göre ünite, bölüm, tema ve konular arasında hacim bakımından eğitim ve öğretim programının içeriğine uygun bir denge kurulur.

Dil, anlatım ve üslup;

- Yaşayan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılır.

³ http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_01/12113913_yonetmelikderskitaplari.pdf

- Konuların işlenişinde öğrencinin seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olarak doğru, anlaşılır, yalın bir dil ve anlatım kullanılır.
- Dilin kullanımında, Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınır.

Teknik, tasarım ve düzenleme;

- Görsel ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.
- İlköğretim 1 inci sınıflar için yirmi, 2. sınıflar için on sekiz, 3. sınıflar için on dört, 4. sınıflar için on iki, 5. sınıflar için on bir, daha üst sınıflar için ise on puntodan daha küçük harfler kullanılmaz.

Ders kitaplarının yayımlanması;

- Kitapların baskısı açık, net, renkli, görsel algıyı kolaylaştırıcı, kullanılabilir ve korunabilir nitelikte olur.

2.3.2. Türkçe Öğretim Programı

Türkçe Öğretim Programı'nda Türkçe ders kitabına alınacak metinlerin aşağıdaki nitelikleri sağlaması gerektiği belirtilmiştir:

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
2. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.
3. Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır.
4. Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.
5. Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.
6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

8. Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.

9. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.

10. Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.

11. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.

12. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir.

Program'da çocuklara kazandırılması veya çocuklarda geliştirilmesi amaçlanan özelliklere de yer verilmiştir. Bunların sağlanmasında metinlerin büyük payı olacağından ilgili maddeleri belirtelim:

- Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
- Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
- Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
- Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
- Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,

- Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,

- Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,

- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır.

Bu amaçlar, ders kitaplarında yer verilecek metinlerin hazırlanmasında da yol gösterici olacaktır.

Türkçe Öğretim Programı; Türkçeyi doğru ve etkili kullanarak kendini ifade edebilme, bilgi teknolojilerini kullanma, araştırma, eleştirel düşünme, analiz ve sentez yapabilme, kavrama becerilerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda metinlerin uzunluğuna dair, sınıflara göre şu özel amaçlara değinilmiştir:

5. Sınıf:

- 20-25 dakikalık öykü, masal bandını dinleyebilmek; bir röportajı, bir belgesel filmi, bir çocuk filmi izleyebilmek,

- Ortalama 200-300 kelimelik metinleri doğru ve anlamlı olarak okuyabilmek.

6. Sınıf:

- 25-30 dakikalık bir konuşmayı, konferansı dinleyebilmek,

- Ortalama 150-200 kelimelik bir fikir yazısını ya da 350-450 kelimelik hikâye etme yazısını anlamlı olarak okuyabilmek.

7. Sınıf:

- 30-35 dakikalık bir konuşmayı, konferansı dinleyebilmek,

- Ortalama 200-300 kelimelik bir fikir yazısını ya da 400-500 kelimelik hikâye etme yazısını anlamlı olarak okuyabilmek.

8. Sınıf:

- 35-40 dakikalık bir konuşmayı, konferansı dinleyebilmek,

- Ortalama 250-300 kelimelik bir fikir yazısını ya da 450-550 kelimelik hikâye etme yazısını anlamlı olarak okuyabilmek (Temizyürek ve Balcı, 2006:163, 367-370).

2.3.3. Metinlerin Biçim ve İçerik Özellikleri

Çocuklara yönelik metinler, biçim ve içerik olarak bir bütün arz ettiğinden tüm unsurları ayrı önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuk kitaplarının alanında uzman kişilerce hazırlanması gerekir.

2.3.3.1. Biçimsel Özellikler

2.3.3.1.1. Resim

Çocuklara yönelik metinlerin resimlendirilmesi hayli önem arz eder. Deneyim ve gözlemleri yetişkinlere göre sınırlı çocukların, okuduklarını zihinlerinde canlandırmalarında resimler yol gösterici olmaktadır. Öğrenme etkinliklerinde uyaranlar, ne kadar farklı yoldan bireye hitap ederse öğrenme o kadar kalıcı olur. Dolayısıyla okumaya ek olarak görsel unsurlara yer verilmesi metnin anlaşılmasına katkı sağlar. Ayrıca resimli metinler çocukların ilgisini daha çok çektiğinden odaklanma sürelerini uzatmaktadır ve sıkıcı olmanın önüne geçer.

Metinlerin resimlendirilmesiyle ilgili şunları söyleyebiliriz:

- Resimler; metinle alakalı, ilgi çekici, sade ve anlaşılır olmalıdır.
- Çocuğun düşsel yetisini geliştirmelidir.
- Estetik değer taşımalıdır.
- Resimlerde gözü yoran parlak renkler kullanılmamalıdır.
- Resimler sayfaya yerleştirilirken metnin üzerine gelerek okunmasına engel olmamalıdır.
- Resimli metinler, herhangi bir görsel öge kullanılmayan metinlere göre daha etkilidir.
- Öğrencilerin öğrenme düzeyleri, güdülenmişlikleri, hazırbulunuşlukları birbirinden farklıdır. Sadece metinden oluşan okuma etkinlikleri, öğrencilerin ilgisini çekmez. Görsel öğeler gibi dikkat çekecek unsurlara yer verilmesi, öğrencilerin farklı öğrenme düzeylerini aza indirir.
- Resimler “Karmaşık kavramları basit ve anlamlı bir çerçeveye dönüştürür” (Özbay, 2009:171).
- Unutmanın önüne geçer.

- “Çocuklar sözel metinleri okumadan önce görsel metinleri okuyabilmektedirler” (Özbay, 2009:171).

2.3.3.1.2. Sayfa Düzeni

Sayfa düzeni, metin ve resimlerin sayfa üzerine hangi oranda ve nasıl yerleştirileceği ayrıca kelime, satır, paragraf aralarındaki boşlukların; satır başlarının; sayfa alt ve üst boşluklarının ayarlanmasını ifade etmektedir. Sayfa düzeninde esas amaç okuma ve algılamayı kolaylaştırmaktır.

“5. Sınıfta çocuklara yönelik bir kitabın dörtte birinin resim, dörtte üçünün de yazı olması önerilir” (Demirel, 2010:106). Yaş grubu yükseldikçe yazı oranının artırılması ve sayfadaki boşlukların azaltılması gerekir.

Gürel ve diğerlerine göre (2007:35) sayfa kenarlarında geniş boşluklar bırakmak gereklidir ayrıca satır aralarında normal aralıklı ya da normalden biraz daha fazla açıklık bırakılmalıdır.

“Yazının başladığı kısım, yani sol marj daima aynı hizadan başlamalıdır” (Zengin ve Zengin, 2007:123).

2.3.3.1.3. Yazı Boyutu

Metinlerin yazı boyutu, çocukların yaş seviyesine göre değişiklik göstermektedir.

Daha önce “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”nde sınıf düzeylerine göre yazı boyutlarının ne olması gerektiği şöyle ifade edilmişti:

(...) İlköğretim 1 inci sınıflar için yirmi, 2. sınıflar için on sekiz, 3. sınıflar için on dört, 4. sınıflar için on iki, 5. sınıflar için on bir, daha üst sınıflar için ise on puntodan daha küçük harfler kullanılmaz.

2.3.3.2. İçerik Özellikleri

Kurmaca metinlerin içerik özellikleri kişi, yer, zaman, olay örgüsü, ileti, bakış açısı ve anlatıcı, dil ve üslup gibi iç yapı unsurlarından oluşmaktadır.

İtibarî (kurmaca) metinlerde yapı kavramıyla olay içinde görev alan kişi yahut kişi konumundaki birtakım unsurların birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişki içinde ortaya çıkan her türlü maddî ve ruhsal çatışmaları kastediyoruz” (Aktaş ve Gündüz, 2005:223).

Yukarıda bahsedilen maddî çatışmada kahramanla karşıt gücün çatışması kastedilmektedir. Bu karşıt güç, kahramanın karşısındaki insan, toplum, fikir, aile, tabiat vs. olabilir. Ruhsal çatışma ise Aktaş ve Gündüz'ün ifadesine göre “kişinin kalbinin istekleriyle mantığı arasındaki çatışmadır” (Aktaş ve Gündüz, 2005:222-223). Bir eserde birden çok ya da farklı çatışmalar kullanılabilir. Ancak çatışmaların zayıf olması dikkat çekmez ve ana fikrin iyi algılanmasına gölge düşürür. Çatışmaların çokluğu, metnin türüne göre de dengelenmelidir. Bir romanda birçok çatışma olması uygunken diğer kısa kurmaca metinlerde bu uygun olmaz.

Hikâye unsurlarının belirgin çizilmesi, olay örgüsüne ve anlatıma canlılık kazandıracaktır.

Metin unsurlarından kişiler, yer ve zaman belirtilirken açık ve yalın olunmalıdır. Gereksiz ayrıntılar ve fazlalıklar, metni karmaşık hâle getirerek anlaşılmayı zorlaştıracak gibi okuma isteğini de azaltır.

2.3.3.2.1. Tema

Tema; metinde ele alınan düşünce, görüş, ana konudur. “Konu görmekle, izlemekle algılanabilen bir ‘dış aksiyon’, tema ise görülme de kavranılması istenilen ‘bir aksiyonun iç anlamı’dır” (Aktaş ve Gündüz, 2005:222).

Temalar soyuttur ve aynı tema yazardan yazara farklı işlenebilir, farklı duygular oluşturabilir. Aktaş ve Gündüz, Descartes’in şu ifadelerine yer vermektedir: “Söz gelişi bir muhterisin şan ve şeref için, bir cimrinin para için (...) şerefli ve asil bir adamın dostu ve sevgilisi için ve iyi bir babanın çocukları için duydukları aşk birbirinden farklıdır. Ancak bunlar birbirlerinden farklı olsalar da aşktan pay almaları bakımından aynı düzlemde birleşirler” (Aktaş ve Gündüz; 2005:222).

2.3.3.2.2. Konu

Konu, metinde ne anlatıldığıdır. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına hitap edeceğinden önem taşımaktadır. Bu sebeple konuların, yaş gruplarına göre belirlenmesi gerekir. İşlenecek olan konu bir bütün olarak ele alınmalıdır. Aksi hâlde çocuklar, parça bütün ilişkisini kurmakta zorlanabilir. Aynı şekilde metinde gereksiz ayrıntıların yer alması da konu bütünlüğünün kavranmasını zorlaştırabilir. Konuları seçerken yakın çevreden uzağa, somuttan soyuta doğru gidilmelidir.

Konu ve tema, ulusal ve evrensel değerlerin sezdirilmesinde ve

benimsetilmesinde önem taşımaktadır. Sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik, barış, ümit, dostluk, vefa, çalışkanlık, doğruluk, yaşama bağlılık temaları işlenmeli; kin, ayrımcılık, karamsarlık, üzüntü uyandıracak konulardan kaçınılmalıdır. Konu ve temanın işlenişi, çocuğun hayata bağlanmasına ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmalıdır. İnsanı ve doğayı sevdirmelidir.

9-10 yaş grubundaki çocuklar; hayalî unsurların olduğu kitaplara ilgi göstermekle birlikte, çok uzun olmayan ve yaşlarına uygun fantezi romanları okuyabilirler. Bu durum; hayalî olan türlerden gerçekçi türlere geçişin ilk adımları sayılabilir. “Bu dönem hayal gücünün geniş olduğu dönemdir. Bu nedenle klasik fakat uzun masallardan ‘Alice Harikalar Ülkesinde, Peter Pan’ gibi fantezi romanları okurlar” (Zengin ve Zengin, 2007:99). Masal ve fablların yanı sıra yabancı ülkeleri, yabancı insanları, diğer gezegenleri konu edinen eserleri okumaktan zevk alırlar. Bilinmeyen yerler ve gizemli şeylerden hoşlanırlar. Bu yaşlardan itibaren kızlar ve erkeklerin okumayı tercih ettiği konular farklılık göstermeye başlar.

11-12 yaşından itibaren kız çocuklar ev, aile, okul hayatı, romantik konular, peri masalları ve şiirlere ilgi gösterirken erkek çocuklar ise keşif, tarih, bilim, gezi, spor konulu romanlara ilgi göstermektedir. Gizem, macera, polisiye, icatlar, hayvanlar, doğa konulu eserler, nükteli yazılar, efsaneler ve biyografiler ise hem kızların hem erkeklerin okumaktan hoşlandığı eserlerdir. 12 yaşından itibaren romanlara ilgi duymaya başlarlar.

13-14 yaş grubundaki çocuklar, ergenlik döneminin çatışmalı ruh hâlini taşımaktadırlar. İçe kapanık olmaları ve kendilerini doğru şekilde ifade edememeleri çevreleri tarafından anlaşılma zorlaştırılmaktadır. Bu sebeple, kendilerine örnek alacakları bir model aradıkları bu dönemde yanlış kişilere yönelmemeleri gerekmektedir. Bunun için, bu yaş grubundaki çocuklara -yukarıda bahsettiğimiz konuların yanı sıra başarılı kişilerin biyografilerinin okutulması faydalı olacaktır. Ayrıca ortaöğretime geçişin hemen öncesi olan bu dönemde, meslekleri tanıtan metinlere yer verilmesi uygun olacaktır.

2017 Programı’nda Türkçe kitapları için şu tema ve konular önerilmiştir:

Erdemler: Ahlak, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sılayırahim, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.

Millî kültürümüz: Aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.

Millî Mücadele ve Atatürk: 15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.

Birey ve toplum: Ana dili, adalet, barış, bireysel farklılıklar, çok dillilik, çok kültürlülük, dayanışma, devlet, dezavantajlı gruplar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, helal, hukuk, hükümet, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, kul hakkı, kültürel farklılıklar, küreselleşme, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, siyaset, sosyal içerme, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, zaman yönetimi vb.

Okuma kültürü: Bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, edebî şahsiyetler, e-kitap, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, kitaplar, kütüphaneler, metinler arasılık, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, sözlük kültürü, süreli yayınlar, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcı okuma, yazılı kültür, z-kitap, z-kütüphane vb.

İletişim: Aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.

Hak ve özgürlükler: Bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşama hakkı vb.

Kişisel gelişim: Başarı, beceri, çalışkanlık, çatışma yönetimi, empati, girişimcilik, karar verme, kendini tanıma, kişilik tipleri, meslek seçimi, motivasyon, öğrenmeyi öğrenme, olumlu düşünme, öz denetim, öz eleştiri, öz güven, öz saygı, sorumluluk, sosyal gelişim, yetenek, yeterlilik, zaman yönetimi vb.

Bilim ve teknoloji: Bilim insanları, bilim okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, etik, girişimcilik, haberleşme, hayal gücü, iletişim, keşif ve icatlar, matematik okuryazarlığı, merak duygusu, olay, olgu, patent, sosyal medya, tasarım, teknoloji, telif, ulaşım, yenilikçilik vb.

Sağlık ve spor: Adil oyun, beden eğitimi, beden sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, ilk yardım, öz bakım, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam, spor kültürü, sportmenlik, temizlik, uyku vb.

Zaman ve mekân: Çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız, ülkeler vb.

Duygular: Bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.

Doğa ve evren: Bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, doğal afetler, dünya, evren, gece, gezegenler, gündüz, hayvanlar, iklim, kar, manzaralar, mevsimler, renkler, uzay, yağmur, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci vb.

Sanat: Afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.

Vatandaşlık: Adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb.

Çocuk dünyası: Çocuk kültürü, çocuk müzesi, dijital oyunlar, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, okul, oyun, oyuncak, rüya, sokak oyunları vb.

2.3.3.2.3. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, “Belli bir konu çevresinde var olan birden fazla olayın, sebep-sonuç ilişkisine bağlı bir biçimde oluşturdukları organik bütündür” (Çetişli, 2016:83). Birbirinden bağımsız gibi görünen olaylar, sebep sonuç ilişkisi içinde sıralanarak olay örgüsünün bütünlüğünü oluşturur. Sebep ve sonuçların belirgin olması, konu ve iletinin anlaşılması bakımından da önemlidir.

“İtibarî metinlerde temel öge olaydır. Verilmek istenenlerin tümü olayların içine sindirilerek, gizlenerek verilmeye çalışılır (Aktaş ve Gündüz, 2005:224).” Olayların serim, düğüm, çözüm bölümleriyle ilerlemesi; olay örgüsünün bütünlüğünün anlaşılmasını sağlar. Merak duygusunun uyandırılması, olay örgüsünün akıcı biçimde ilerlemesi için gereklidir. Aynı zamanda merak, bilişsel süreçlerin de işlemlerini sağlar. Yazar tarafından belirtilmeyen hususlar, okuyucunun bilişsel faaliyetleri ile tamamlanmaya çalışılır.

Birbirine bağlanarak ilerleyen olay örgüsünün, çocuk tarafından anlaşılabilmesi için yalın olmasına özen gösterilmelidir. Çocukların yaş grubu özelliklerinden dolayı karmaşıklıktan kaçınılmalıdır. Yazar, eseri oluştururken neleri kullanıp neleri eleyeceğine karar vererek bu karmaşıklığın önüne geçmektedir.

Olay örgüsünün ilerlemesini sağlayan çatışma unsuru, dört şekilde oluşturulabilir: kişi-kişi çatışması, kişinin iç çatışması, kişi-toplum çatışması, kişi-doğa çatışması. Bu çatışmalar, başkişinin isteğine ulaşmasının önünde engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla olay örgüsü, başkişinin başarısı/başarısızlığı ya da mutluluğu/mutsuzluğuna doğru ilerleyen bir sürecin ifadesidir.

2.3.3.2.4. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosu ile tahkiyeli eserlerde olay örgüsünün içinde yer alan ve olayları yaşayanlardan bahsedilmektedir. İnsanların dışında, canlı ve cansız varlıklar da kişileştirme ve konuşurma yoluyla kişi kadrosunda yer alabilir. Çocuğa yönelik eserlerin anlaşılabilir olması bakımından kişi sayısı az olmalı ve başkişi kolaylıkla tespit edilebilmelidir.

İtibarî metinde kişiler de itibarîdir. Yazarın metni yazış amacı ve metnin iletişi kişilerin özelliklerini belirler. Asıl kahraman, karşıt güç, yardımcı kahramanlar ve figüratif kişilerin hepsi metnin amacına hizmet eder.

Kişilerin incelenmesinde başkişi, yardımcı kişiler, figüratif kişiler; karakter, tip; düz/yalınkat kahraman, yuvarlak kahraman gibi sınıflamalar yapılmıştır.

Başkişi, olay örgüsünün başlaması ve ilerlemesinin sebebi olan kişidir. Konu, başkişi üzerinden vurgulanacağı için asıl kahraman durumundadır. Karşıt/hasım güç, olay örgüsünün gelişebilmesi için çatışma unsurunu ortaya çıkararak başkişinin karşısında yer alan kişidir. Yardımcı kahramanlar başkişi ya da karşıt güç konumundaki kişilere işlevlerini yerine getirme konusunda yardım eden kişilerdir. Figüratif şahıslar; olaylara

yön vermeyen, olay örgüsünün gerçekçi görünmesi için fon görevi üstlenen kişilerdir. Figüratif şahsa dekoratif şahıs/fon karakter de denir (Çetişli, 2016:93).

Tip; belli bir sınıfı, grubu ya da mesleği temsil eder. Bireysel özellikleri belirtilmez.

Karakter; belli bir grubu temsil etmez. Kendine has özellikleri vardır. Davranış ve düşünceleri farklılık gösterebilir.

Edebî eserlerde kimi yazarların, seçtikleri bir kişi aracılığıyla düşüncelerini aktardıklarına rastlanmaktadır. Edebî eserlerde, özellikle de çocuklara yönelik hazırlananlarda, herhangi bir ideolojiye yer verilmemelidir. “Bir roman kişisini kendi sözcüsü yaparak felsefesini romana sokma çabası, artık neredeyse çağdışı.” (Moran, 2004:157).

“Çocuk kitaplarındaki kahramanlar, çocuğun kitapla etkileşim içine girdiği ilk andan itibaren bir kahraman olmaktan çıkar ve çocuğun kendisiyle özdeşim kurduğu bir arkadaş olur; böylece çocuğun güven duygusu gelişir” (Demirel, 2010:62). Çocukların daha çok örnek alarak, taklit ederek, öykünerek öğrendiği bilinmektedir. Dolayısıyla sağlıklı kişilik gelişimleri için eser kahramanlarının titizlikle oluşturulması önemlidir. Eser kahramanları abartıdan uzak ve çok yönlü çizilmelidir. Kahramanın zayıf ve güçlü yönlerinin bir arada verilmesi daha inandırıcı olduğu gibi çocukların hayata daha olumlu bakmalarını sağlayacaktır. Buna ek olarak kahramanın uzlaşmacı, kararlı, yaşama sevincine ve problem çözme yeteneğine sahip olması da önemlidir.

2.3.3.2.5. Mekân

“Mekân -en basit hâliyle- eserde yaşanan olayların sahnesidir” (Çetişli, 2016:100).

Kişiliğin gelişiminde çevrenin etkisi göz ardı edilemez. Gerçek hayatta olduğu gibi kurmaca metinde de kişi ve mekân birbirinden bağımsız düşünülmemeli; eser kişilerinin takındıkları tavırları ve karakter özelliklerini kazandıkları bir mekân tasviri yapılmalıdır. Böylece kişilerin duygu ve düşüncelerinin temeli okuyucuya sezdirilmiş olur. Zaman ve mekân anlatımında da gereksiz ayrıntılardan kaçınılmalıdır.

“Kiralık Konak” romanında olduğu gibi eserlerdeki mekân sembolik değer de taşıyabilir.

Tiyatro eserlerinde mekân tasviri yoktur. Ancak mekân ve dekora ait özellikler yay araç içinde kısaca verilebilir.

2.3.3.2.6. Zaman

Edebî eserlerde zaman unsuru nesnel zaman, vaka zamanı, anlatma zamanı ve basım zamanı olarak alt başlıklara ayrılmaktadır (Çetin, 2017:128). Nesnel zaman gerçek zamandır. Olayın yaşandığı ve herkes için geçerli olan takvim zamanıdır. Vaka zamanı ise anlatılan olayların yaşandığı zamandır. Edebî eserde nesnel zamanın her anına yer verilemeyeceğinden “birkaç gün sonra, yıllar sonra vb.” ifadelerle zaman atlamaları yapılarak gereksiz kısımlar olay örgüsünden çıkarılır. Yazarın olay örgüsünde işlediği zaman dilimleri ise vaka zamanı olur. Örneğin, Kurtuluş Savaşı yıllarını işleyen bir eserin nesnel zamanı 1919-1922 yıllarıdır. Ancak eser yazılırken bu yıllar arasında zaman atlamaları yapılmasıyla vaka zamanı ortaya çıkar. Anlatma zamanı, bu olayların yazar tarafından kaleme alındığı zamandır. Son olarak da yazılan eserin basıldığı zaman söz konusudur.

“Zihinlere en kolay taşınan ve okuyucuyu anlatıya yakın kılan hikâye, olayların zaman sırasına göre anlatılmasıdır” (Tekin, 2012:135). Bu yüzden çocuğa yönelik eserlerde zaman sıralamasına uyulması önemlidir. Zaman kırılmasının olduğu eserler, karmaşık yapısından dolayı çocukların anlamasını zorlaştırmaktadır. Eğer geriye dönüş tekniği kullanılacaksa bir hususa dikkat edilmelidir: “Çocuğa yönelik eserlerde geriye dönüşler, birinci kişi anlatımlarında netlik kazanır. Hikâye ve roman kişisi, geçmiş yaşantısıyla ilgili bilgileri kendi ağzından aktardığında çocuk için bir anlam ifade eder” (Gürel vd; 2007:112).

“Belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bu yapı (anlatı), zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir” (Tekin, 2012:122) ifadesi, zaman unsurunun kurmaca metindeki işlevine dikkat çekmektedir. Zaman unsuru, kişilerin özelliklerinin ve olayların anlamlandırılmasında okuyucuya yol göstermektedir. Öyle ki zamana dair ipuçları bile buna katkı sağlar. Tıpkı Tanpınar’ın “Huzur” romanında, radyodan 1. Dünya Savaşı’nın başladığının duyurulmasının, olayların zamanı hakkında okuyucuya fikir vermesi gibi. Karaosmanoğlu’nun “Yaban” romanında, Adıvar’ın “Himmet Çocuk” ve “Tanıdığım Çocuklardan Rüstem” hikâyelerinde de savaş yıllarının kişiler üzerinde etkisi açıktır. Zaman, toplumsal duruma ışık tutmaktadır.

Bazı edebî türlerde zaman kesin olarak belirtilmez ya da zamana dair hayalî ifadeler kullanılır. Bunlar türün işleviyle ilgilidir. Örneğin masalların “Bir varmış, bir yokmuş.” veya “evvel zaman içinde, kalbur saman içinde” gibi ifadelerle başlaması, masalda anlatılacakların gerçek olmadığını belirlemek içindir.

2.3.3.2.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı

“Bakış açısı kısaca yazarın konuyu ele alış biçimi ve konuya takındığı tutum olarak tanımlanabilir” (Aktaş ve Gündüz, 2005:223).

“Anlatıcı ise anlatı işini gerçekleştiren, hikâyeyi okuyucuya sunan kişidir. Bir romanda sesini duyduğumuz ilk kişi odur” (Demir, 1995:30). “Sesini duyduğumuz bu ilk kişi, roman kahramanlarından biri de olabilir. Ayrıca bu ilk kişinin mutlaka insan olması gerekmez” (Tekin, 2012:31).

Anlatmaya dayalı edebî türler, bir anlatıcıyı gerekli kılmaktadır. Anlatıcı, kurmaca metnin dünyasında olup bitenleri okuyucuya/dinleyiciye aktaran varlıktır. Tiyatro metinleri, göstermeye dayalı olduğundan bakış açısı ve anlatıcı aranmaz.

Başlıca anlatıcı tipleri şunlardır:

- Kahraman Bakış Açılı Birinci Kişi (Ben) Anlatıcı: Olay örgüsünde yer alan kahramanlardan biridir. Olayları, kendi görüp duyduğu kadar anlatabilmesiyle sınırlıdır. Bunun yanı sıra birinci kişi ağzının kullanılması; anlatımı gerçekçi ve samimi kılmakta ve de kahraman ile okuyucuyu yakınlaştırmaktadır. Çocukların kahramanlarla özdeşim kurdukları düşünülürse çocuklara yönelik metinlerde bu anlatıcının tercih edilmesi uygun olacaktır.

- Hâkim Bakış Açılı Üçüncü Tekil Kişi (O) Anlatıcı: Anlatıcı, kurmaca dünyada olup biten her şeye vâkıftır. Bilme sınırı yoktur. Kişilerin aklından geçenleri, geçmişi, şimdiki ve sonrayı bilir. Bu esnekliğinden ötürü en sık kullanılan anlatıcıdır.

- Gözlemci/Müşahit Bakış Açılı (Ben/O) Anlatıcı: Anlatıcı olup bitenleri sadece gözlemler, yorumlamaz. Gözlemlerini de kamera tarafsızlığıyla aktarır.

Anlatıcının metnin akışına müdahale etmesi ve araya girerek açıklamalar yapması kinaye mesafesine zarar verdiği gibi, olay örgüsünün bütünlüğünü bozarak okunma isteğini de azaltmaktadır.

2.3.3.2.8. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Her yazının kaleme alınış amacı vardır. Ders kitaplarında yer verilen metinlerin çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamak, onları hayata hazırlamak, yaşama sevinci ve duyarlılık kazandırmak ayrıca çocukların millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerini sağlamak ve millî duygu, düşüncelerinin güçlendirmek gibi amaçlara ulaşılmasını desteklediğini daha önce belirtmiştik.

Kurmaca metinlerin sunduğu dolaylı tecrübeler ve iletiler; çocuklara çalışkanlık, alın terinin kutsallığı, azim, sorumluluk, duyarlılık, hoşgörü, aile, vatan, millet, bayrak ve doğa sevgisi aşılmalıdır.

“İleti (ana düşünce), yazarın okurla paylaşmak istediği asıl düşüncedir” (Sever, 2003:140).

Kurmaca metinde yazar, okuyucuya iletmek istediği mesajı didaktik metinlerdeki gibi doğrudan vermez. Eserdeki olayların içinde, kişilerin konuşma ve davranışlarında sezdirir. Öyle ki ana düşünceyi anlamak için bazen metnin iyi çözümlenmesi gerekir. Üstelik edebî eserlerin bir özelliği vardır ki her okunduğunda daha iyi anlaşılır, yeni mesajlar fark edilebilir. Bu durum, edebî esere karşı okuma arzusu meydana getirir. Dikkat edilmesi gereken şey, çocukların metinleri çözümlerken ana düşünceyi doğru tespit edebilmeleridir. Bunun için ana düşüncenin, yardımcı düşüncelerden kolaylıkla ayırt edilebilmesi gerekir. Yardımcı düşünceler, ana düşünceyi desteklemelidir. Aksi halde ana fikrin belirgin olmadığı, birbirini desteklemeyen düşüncelerin sezdirildiği bir metin çocuğa bir şey kazandırmaz. Çocuk, ana ve yardımcı düşüncelere kendisi ulaşmalıdır. Çocuğun kendisinin ulaştığı, kendisine dikte edilmeyen bir düşünce kalıcı olacaktır.

Kurmaca metinlerde verilen ana düşünce; çocukları boş inanışlara, tembelliğe, ön yargıya, kin ve düşmanlığa, saldırganlığa, olumsuz tutumlara yöneltmemelidir. Aklın ve eleştirel bakış açısının ön planda olduğu bir tutum kazandırmalıdır. Böylece çocuklar kendilerine sunulan her bilgiyi/durumu koşulsuz kabul etmek yerine, akıl süzgecinden geçirerek adım atmayı öğrenebilirler.

2.3.3.2.9. Dil ve Üslup

İnsanlar ihtiyaçlarını, duygu ve düşüncelerini dil aracılığıyla aktarırlar. Bu aktarımın etki düzeyi, bireyin sözlü ve yazılı anlatım becerisine bağlıdır. Kendini doğru ve etkili şekilde ifade eden birey, hayatta daha başarılı olacaktır. Bu denli önemli bir hususta, Türkçe derslerindeki metin ve etkinlikler, çocuğun becerisini geliştirmede etkili olmaktadır. Çocuklara yönelik metinlerin önemli bir işlevi çocukların dil ve anlatım becerisini geliştirmek ve dilin kurallarını kavramalarını sağlamaktır.

Çocuğun, kendisini ifade edebilmesinde kelime hazinesinin zenginliği göz ardı edilemez. Kelime hazinesi aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çocuğun anlamını bilerek kullandığı kelimeler aktif kelime hazinesinde yer almaktadır. Daha önce

gördüğü hâlde anlamını metinden çıkarabildiği kelimeler ise pasif kelime hazinesini oluşturmaktadır. Metinler çocuğa yeni kelime öğretmenin yanında, pasif kelime hazinesinin aktif hâle getirilmesine katkıda bulunur.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin dil ve anlatımında şunlara dikkat edilmelidir:

- Çocuğa sunulan metnin dili duru, yalın, akıcı ve anlaşılır olmalıdır.
- Metinde gereksiz, çelişkili, farklı yorumlanabilecek ve tekrar edilen ifadeler yer almamalıdır.

- Çocuğun seviyesine uygun ve günlük hayatta karşılaştacağı yeni kelimelere yer verilerek kelime hazinesi zenginleştirilmelidir.

- Yazım ve noktalama kurallarına dikkat edilmelidir.

- Bu yaşlarda mecazlar ve benzetmelerle birlikte bütün zaman kipleri kullanılabilir. Anlamını bildiği ve beğendiği mecazları kullanmaktan zevk alırlar. Bu yüzden Türkçe içinde var olan, iletişim dilinde yaygın olarak kullanılan mecazlar ve soyut kavramlara yer verilmelidir” (Yalçın ve Aytaş, 2016:73-74).

Yerli yerinde ve mana incelikleri dikkate alınarak bir araya getirilen söz ve söz grupları, etkili bir metin oluşturabilir.

Kurmaca metinde kişi, olay örgüsü, mekân ve zaman gibi iç yapı unsurlarının etkileyici bir ifadeyle ortaya konması dil aracılığıyla olur. Yazar, kullandığı edebî üslupla, dili günlük konuşmanın aleladelighinden uzaklaştırır. Dolayısıyla çocuklar; dilin en güzel kullanıldığı metin örneklerini tanımış olacaklar, taklit yoluyla bu metinlerin dil ve anlatımını benimseyecekler, edebî ve estetik haz duyacaklardır.

Metinlerde deyim, atasözü, ikileme gibi kültür birikiminin dildeki yansımaları olan ifadelere yer verilmesi; çocuklara dilin zenginliğini, kıvraklığını, kullanım olanaklarını göstererek dil becerisini geliştirmekte ve dil bilinci kazandırmaktadır. Sıfat, zarf vb. sözcük türlerinin kullanımı, anlatımı zenginleştirir. Ancak abartılı ve çok fazla söz sanatı kullanılan bir metin estetikten ve inandırıcılıktan uzaklaşır.

Metinlerde zaman zaman yer verilen ses benzerlikleri ve devrik cümleler de anlatıma ahenk katmaktadır. Devrik cümle, bozuk ya da öğelerin gelişigüzel sıralandığı cümle demek değildir. Yazarın, istediği manaya ulaşmak için sözcüklerin yeriyle ustaca oynamasıyla meydana gelir.

Yalçın ve Aytaş’a göre (2016,73-74), 13-14 yaşlarındaki bir çocuğun okuyacağı metindeki cümleler, 7-10 kelimedenden oluşmalıdır. Metinler; ergenlerin anlamını bildikleri, aktif olarak kullandıkları 700 kelime civarında olmalıdır. Anlamını bilmedikleri yeni

kelimler belirli bir düzen içinde kitabın uzunluk ve kısalığına göre özel olarak belirlenmelidir. Karmaşık olmayan birleşik zamanlı cümleler kurulabilir. Yetişkin edebiyatından yapılan uyarlamalarda yardımcı cümlelerin sayısal olarak sınırlandırılması gerekir.

2.3.3.2.10. Başlık

Başlık öncelikle dikkat çekici, kısa ve öz olmalıdır. Böylelikle çocuğun metne odaklanmasını artırır. Başlığın, metnin konusuyla da uyumlu olması gerekir. Çocuklar başlıktan yola çıkarak metnin içeriği hakkında fikir sahibi olabilmelidir.

“Başlıklarda mastar fiil, soyut ifadeler kullanmaktan, edilgen yapılı başlıklardan kaçınılmalıdır... Hiç, yok gibi olumsuzluk ifade eden başlıklardan kaçınılmalıdır” (Aktaş ve Gündüz, 2005:70).

2.4. Metnin Okunabilirliği

Okunabilirlik formülleri metnin güçlüğü ölçmek üzere uygulanmaktadır. Ancak metnin içeriğinin ve uzunluğunun, öğrenciye ve öğretim programına uygunluğu hakkında yol göstermez. Bu nedenle metnin değerlendirilmesinde tek başına bir ölçüt olarak kullanılamaz.

Okunmayı kolaylaştıran ya da güçleştiren etkenler çeşitlidir. Çocuklar, ilgilerini çeken ve yaş grubuna uygun metinleri daha kolay okumaktadır. Ayrıca metnin uzunluğu, metindeki kelime ve cümlelerin uzunluğu, bilinmeyen kelime ve kelime gruplarının fazlalığı, sayfa düzeni, kâğıt ve baskı kalitesi metnin okunabilirliğini etkilemektedir.

Çetinkaya'nın (2010:13), James Rye'den aktardığı, metnin okunabilirliğini etkileyen 11 etmen aşağıda belirtilmiştir. Son üç madde dışındakiler, okuma metniyle alakalıdır.

- Sözcük uzunluğu
- Cümle uzunluğu
- Konunun önemi
- Baskı biçimi
- Metnin düzenlenmesi
- Söz dizimi
- Sütun genişliği, satır aralığı

- Sözcük sıklığı
- Çocuğun becerisi ve okuma isteği
- Okuma amacı
- Fiziksel ortam

Ateşman'ın Türkçe metinlerin okunabilirliği üzerine Flesch'ten geliştirdiği formül, metinden seçilen yüz kelimelik bir bölümdeki hece olarak ortalama kelime uzunluğu ile sözcük olarak ortalama cümle uzunluğunu temel alır. Formül uygulandıktan sonra ortaya çıkan değer için 0-100 okunabilirlik aralığında bir tabloya yer verilmiştir. Sonuçlar, 0'dan 100'e yaklaştıkça okunabilirlik kolaylaşmaktadır.

Okunabilirlik formülü şöyle uygulanır:

$$\text{Okunabilirlik Değeri} = 198,825 - 40,175.X^1 - 2,610.X^2$$

X^1 = Hece olarak ortalama kelime uzunluğu

X^2 = Kelime olarak ortalama cümle uzunluğu (Ateşman, 1997: 92).

Tablo 4:

Türkçe Okunabilirlik Aralıkları

Düzye	Okunabilirlik Aralığı
1. Çok kolay	90 – 100
2. Kolay	70 – 89
3. Orta güçlükte	50 – 69
4. Zor	30 – 49
5. Çok zor	1 – 29

Ateşman'ın Flesch'ten geliştirdiği okunabilirlik formülüne göre Türkçe metinlerin sözcük ve cümle ortalamaları şöyledir:

Tablo 5:

Türkçe İçin Belirlenmiş Sözcük ve Cümle Ortalamaları

	Hece Olarak (Sözcük Uzunluğu)	Sözcük Olarak (Cümle Uzunluğu)
1.En kolay metin	2.2	4
2.En zor metin	3.0	30

Ateşman (1997:73); Türkçede ortalama sözcük uzunluğunun 2,6 hece, cümle uzunluğunun ise 9-10 sözcük olduğunu ifade etmiştir.

Ateşman, kısa ve basit cümlelerin okunabilirliği arttırdığı belirtir. Aynı şekilde, kısa ve basit yapıları kelime ve cümlelerin daha kolay algılandığını belirten Zorbaz (2007:89), ders kitaplarına metin seçilirken kelime-cümle uzunluklarının göz önünde bulundurulması ve yaş arttıkça kelime ve cümle uzunluğunun artırılması gerektiğini savunmuştur.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Millî Eğitim Bakanlığının 2017-2018 eğitim öğretim yılında, ortaokullarda okutulmasına izin verdiği Türkçe ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler üzerinde yaptığımız bu nitel araştırmada genel tarama modeli ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır.

“Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez.” (Karasar, 2013: 77).

Tespit ettiğimiz ders kitapları ve yayınevleri tabloda belirtilmiştir:

Tablo 6:

2017-2018 Eğitim Öğretim Yılında Ortaokullarda Okutulan Türkçe Kitapları ve Yayınevleri

Kitabın Adı	Yayınevi
Ortaokul Türkçe 5 Ders Kitabı	MEB Yayınları
Ortaokul Türkçe 6 Ders Kitabı	MEB Yayınları
İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı	Başak Matbaacılık
İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı	Ez-De Yayıncılık
İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı	MEB Yayınları
İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı	Dörtel Yayıncılık

Bu ders kitaplarında, dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri dâhil olmak üzere toplam 252 metne yer verilmiştir. Bunlardan 78'i, kurmaca metin kapsamında olan masal, fabl, hikâye, roman, destan, efsane, fıkra, tiyatro türünden oluşmaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Millî Eğitim Bakanlığının 2017-2018 eğitim öğretim yılında, ortaokullarda okutulmasına izin verdiği 4 yayınevine ait 6 Türkçe ders kitabındaki 78 kurmaca metin oluşturmaktadır. Örneklem ise her yayınevinin ders

kitabındaki kurmaca metin türlerinden birer örnek alınmasıyla 32 kurmaca metinden oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda sınıf ve yayınevlerine göre daha kapsamlı açıklama yapılmıştır:

Tablo 7:

Türkçe Ders Kitaplarındaki Toplam Metin, Kurmaca Metin ve İncelenen Metin Sayıları.

Sınıf ve Yayınevi	Toplam Metin Sayısı	Kurmaca Metin Sayısı	İncelediğimiz Kurmaca Metin Sayısı
5. Sınıf (MEB Yay.)	40	15	5
6. Sınıf (MEB Yay.)	52	17	6
6. Sınıf (Başak Matbaacılık)	52	16	6
7. Sınıf (Ez-De Yay.)	36	14	5
8. Sınıf (MEB Yay.)	36	8	5
8. Sınıf (Dörtel Yay.)	36	8	5
Toplam	252	78 (Evren)	32 (Örneklem)

Türkçe ders kitaplarında yer alan temalardaki metinler ve türleri aşağıdaki tablolarda sınıf ve yayınevlerine göre belirtilmiştir:

Tablo 8:

MEB Yayınları 5. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1. Tema Çocuk Dünyası	Oyuncak	Hikâye	
	Çocukluk	Şiir	
	Alis Harikalar Diyarında- Tavşanın Peşinden	Roman	✓
	Anlamak (Dinleme/İzleme Metni)	Şiir	
	Güneşin Uyuduğu Yer (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
2. Tema Millî Mücadele ve Atatürk	Bilmeyen Var mı?	Hikâye	
	Mustafa Kemal'in Kağnısı	Şiir	
	15 Temmuz	Bilgilendirici Metin	
	Dersimiz Atatürk (Dinleme/İzleme Metni)	Film	
	Küçük Ağa (Serbest Okuma Metni)	Roman	
3. Tema Erdemler	Güvercin	Fabl	✓
	Karagöz ile Hacivat-İncelik	Tiyatro	✓
	Püf Noktası	Hikâye	
	Adsız Çeşme (Dinleme/İzleme Metni)	Şiir	
	Yunus Emre'den Seçmeler (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
4. Tema Bilim ve Teknoloji	Uzayda Bir Gün	Bilgilendirici Metin	
	Sarımsak Soslu Makarna	Bilgilendirici Metin	
	Bir Dâhiyle Konuşmak	Biyografi	
	Sanki Caminin Bakım Kılavuzu (Dinleme/İzleme Metni)	Haber	
	Jules Verne (Serbest Okuma Metni)	Bilgilendirici Metin	
5. Tema Millî Kültür	Anadolu Sevgisi	Şiir	
	Forsa	Hikâye	✓
	Tamburî Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor	Bilgilendirici Metin	
	Dede Korkut-Boğaç Han (Dinleme/İzleme Metni)	Çizgi Film	
	Çocuk Doğru Söyledi (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
6. Tema Okuma Kültürü	Okuma Kitaplarım	Anı	
	Kitabın Serüveni	Şiir	
	Karikatür	Karikatür	
	Küçük Şeylerin Hikâyesi-Kütüphane	Video	

	(Dinleme/İzleme Metni)		
	Keramet Kavukta mı? (Serbest Okuma Metni)	Fıkra	
	Anadolu'nun Cirit Oyunları	Bilgilendirici Metin	
7. Tema	Sağlıklı Yaşıyorum	Broşür	
Sağlık, Spor	Cazgır	Şiir	
	Bilinçsiz İlaç Kullanımı (Dinleme/İzleme Metni)	Video	
	Hasta (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
	Yüksek Evde Oturanın Türküsü	Şiir	
8. Tema	Reçete	Sohbet	
Doğa ve Evren	Kar Tanesinin Serüveni	Hikâye	
	Kuş Ağacı (Dinleme/İzleme Metni)	Masal	✓
	Ben Bir Çınar Ağacıydım (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	

Tablo 9:

MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1. Tema	Affet Babacığım	Hikâye	
Biz ve Değerlerimiz	Dostlar Beni Hatırlasın	Şiir	
	Sevmenin Ölçüsü, Ölçsüz Sevmektir	Deneme	
	Kalp Ustası (Dinleme Metni)	Hikâye	
	Aslan, Tilki, Bir de Geyik	Fabl	✓
	Bal Gibi İsim Tamlaması	Anı	
	Beri Gel (Dinleme Metni)	Şiir	
2. Tema	Onuncu Yıl Nutku (Dinleme Metni)	Söylev	
Millî Mücadele ve Atatürk	Mustafa Kemaller Tükenmez	Şiir	
	Şehit Bacı	Hikâye	
	Atatürk Öğretmenler Birliği Kurultayında	Söylev	
	Hasan Ali Yücel'in Türk Gençliğine Seslenişleri	Makale	
	Kınalı Ali (Dinleme Metni)	Hikâye	
3. Tema	İnnisfree'deki Göl Adası	Şiir	
Dünya ve Çevre	Güneş Nasıl Çalışır	Sohbet	
	Çevre Konusu Hakkında (Dinleme Metni)	Sohbet	
	Akdeniz'le Röportaj	Hikâye	✓
	Muhteşem Karıncalar	Sohbet	

	(Sohbet)		
	Uzay ve Zaman (Dinleme Metni)	Makale	
4. Tema	Çayda Çıra	Efsane	✓
Millî Kültürümüz	Bizimki Türkçe Sevdası	Deneme	
	Anadolu'da Renkler Üstüne	Deneme	
	İki Dirhem Bir Çekirdek (Dinleme Metni)	Sohbet	
	Evliya Çelebi	Biyografi	
	23 Nisan	Şiir	
	Bir Bayram Sabahı (Dinleme Metni)	Hikâye	
5. Tema	Görevini Unutan Saat	Masal	✓
Vatandaşlık Bilinci	Çiftçinin Nasihatı	Şiir	
	Emeğin Değeri	Deneme	
	Dibek Dövcü ile Hınk Deyici (Dinleme Metni)	Hikâye	
	Sınıf Başkanı	Hikâye	
	Fuat Engin'le Tüketici Sohbetleri	Röportaj	
	Demokrasi (Dinleme Metni)	Şiir	
6. Tema	Bir Zamanlar Anadolu'da	Anı	
Sanat ve Toplum	Filminin Oluşum Süreci		
	İlk Türk Piyanosu	Anı	
	İhtiyar Çilingir (Dinleme Metni)	Hikâye	
	Küçük Ressam	Şiir	
	Öyle Denmez	Tiyatro	✓
	Sergiler Dolusu (Dinleme Metni)	Anı	
7. Tema	Çılgın Dedemin Zaman Makinesi	Hikâye	
Bilim ve Teknoloji	Mazhar Osman Uzman	Biyografi	
	Denizler Altında Yirmi Bin Fersah (Dinleme Metni)	Roman	✓
	İlim Öğren	Şiir	
	İletişim Alanındaki İcatlar	Makale	
	Robot (Dinleme Metni)	Şiir	
8. Tema	Oyuna Hadi	Şiir	
Sağlık, Spor ve Oyun	Nerede ve Nasıl Spor Yapmalıyız?	Makale	
	Lokman Hekim (Dinleme Metni)	Efsane	
	Organlardan Mektup Var	Mektup	
	Kenan Sofuoğlu	Röportaj	

Bilmece (Dinleme Metni)	Şiir
Atari Merakı	Hikâye

Tablo 10:

Başak Matbaacılık 6. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1. Tema Dünya ve Çevre	Dünyanın Gezginleri	Masal	✓
	Dünya Benim	Şiir	
	Eyvah! Ormanda	Makale	
	Kayboldum		
	Gülibik	Roman	✓
	Doğa Dedi ki (Dinleme Metni)	Şiir	
	Kış Uykusu	Deneme	
2. Tema Millî Mücadele ve Atatürk	Atatürk Gülümsedi	Şiir	
	Ben Atatürk'ün Arkadaşyım	Anı	
	Can Yoldaşıma Mektuplar	Şiir	
	Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem (Dinleme Metni)	Hikâye	✓
	Vatan Yolunda	Anı	
	Benim Kararım (Dinleme Metni)	Söylev	
3. Tema Biz ve Değerlerimiz	Annem	Mektup	
	Bisikletli Postacı (Dinleme Metni)	Hikâye	
	Dostlar Beni Hatırlasın	Şiir	
	Hoşgörü (Dinleme Metni)	Deneme	
	Ant	Hikâye	
	İnsana Saygı	Şiir	
4. Tema Bilim ve Teknoloji	Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?	Hikâye	
	Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca	Köşe Yazısı	
	Teller Nasıl Konuşturuldu? (Dinleme Metni)	Köşe Yazısı	
	Yüksek Evde Oturanın Türküsü	Şiir	
	Velcro-Cırt Cırt	Açıklayıcı Metin	
	Telgrafhane (Dinleme Metni)	Şiir	
	Ali'nin Ödevi ve	Hikâye	

	Köstebekler	
5. Tema	Yedi İklim Dört Bucakta	Eleştiri
Millî Kültürümüz	Rehberimiz Evliya	
	Bayram Mektubu (Dinleme Metni)	Şiir
	Hey Gidinin Efesi	Makale
	Ben Bir Küçük Kilimim	Hikâye
	İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı (Dinleme Metni)	Sohbet
	Isparta ve Güller	Gezi Yazısı
	Türküler Dolusu	Şiir
6. Tema	Küçük Prens	Uzun Öykü
Sanat ve Toplum	Ağustos Böceği ile Karınca	Fabl ✓
	Üç Kuşağın Yazarı: Gülten Dayıoğlu	Sohbet
	Çocuk Senfonisi Orkestrası Venezuela'dan Gelen Misafirlerini Ağırladı (Dinleme Metni)	Haber
	Ay Şairi	
	Anadolu'da Türk Süsleme Sanatları (Dinleme Metni)	Açıklayıcı Metin
7. Tema	Benim Arkadaşım, Öğretmenim Olun (Dinleme Metni)	Öğretici Metin
Vatandaşlık Bilinci	Hayvan Dostlarımız ve Biz	Deneme
	Siwa'nın Öyküsü (Dinleme Metni)	Biyografi
	Ödevsiz Gezegen	Hikâye
	Memleket İsterim	Şiir
	Ah Şu Gençler	Tiyatro ✓
	Şehir Faresiyle Tarla Faresi (Dinleme Metni)	Fabl
8. Tema	Sağlığına Kavuşan Hasta	Hikâye
Sağlık, Spor ve Oyun	Körebe (Dinleme Metni)	Şiir
	Altın Kız	Köşe Yazısı
	Bir Tutam Fıkra	Fıkra ✓
	İssiz Ada (Dinleme Metni)	Hikâye
	Büyüklerle Mektuplar	Mektup
	Oyuncakların Oyunağı Olmak	Şiir

Tablo 11:

Ez-De Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1.Tema Millî Kültür	Mimar Sinan	Biyografi	
	Ben Bir Küçük Kilimim	Hikâye	✓
	Türküler Dolusu	Şiir	
	Eşsiz Hazine (Dinleme Metni)	(Hikâye)	
	Mektup Arkadaşları (Serbest Okuma Metni)	Mektup	
	Görgü (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
2.Tema Atatürk	Atatürk'ü Anlamak	Hikâye	
	Cumhuriyetin Temeli	Makale	
	Atatürk ve Türk Tiyatrosu	Anı	
	Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri (Dinleme Metni)	Makale	
	Türk Dilinin Gelişimi (Serbest Okuma Metni)	Makale	
	Atatürk Kurtuluş Savaşında (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
3.Tema Okuma Kültürü	Kitap Sevgisi	Anı	
	Kitaplar Arasında	Tiyatro	
	Okumak	Deneme	
	Kütüphane (Dinleme Metni)	Şiir	
	Kitapların Kanatları (Serbest Okuma Metni)	Tiyatro	✓
	Kitaplar (Serbest Okuma Metni)	Deneme	
4.Tema Duygular	Dört Ahbaplar	Fabl	✓
	Tasa Kuşu	Masal	
	Samimi Olmak	Sohbet	
	Uçun Kuşlar (Dinleme Metni)	Şiir	
	Balıkçıl Kuşu (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
	Mutluluk Nedir? (Serbest Okuma Metni)	Makale	
5.Tema Doğa ve Evren	Bundan Başka Dünya Yok	Sohbet	
	Ağaç Diyor ki	Şiir	
	Son Kuşlar	Hikâye	
	İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler (Dinleme Metni)	Masal	✓
	Ayşe Gül (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
	Yanan Ormanlarda Elli Gün (Serbest Okuma Metni)	Efsane	

Okuma Metni)	
6.Tema	Kış Mevsimi Masal
Zaman ve Mekân	Kız Kalesi Efsane ✓
	Adana Gezi Yazısı
	Türkiye'm Dile Geldi (Dinleme Metni) Şiir
	İş ve Zaman (Serbest Okuma Metni) Deneme
	Zaman (Serbest Okuma Metni) Makale

Tablo 12:

MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1.Tema Okuma Kültürü	Kitaplarla Kurulan Dostluk	Şiir	
	Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?	Anı	
	Sarı Traktör	Eleştiri	
	Benim Elli Beş Yıllık Türk Dili'm (Dinleme Metni)	Anı	
	Okumak (Serbest Okuma Metni)	Sohbet	
	Kütüphaneler (Serbest Okuma Metni)	Anı	
2.Tema Atatürk	İşte Onun Evrensellik Anlayışı	Anı	
	Onuncu Yıl Nutku	Söylev	
	Atatürk ve Bilim	Makale	
	Dil Devrimi (Dinleme Metni)	Makale	
	Atatürk'te Millet Sevgisi (Serbest Okuma Metni)	Anı	
3.Tema Millî Kültür	Gazi Mustafa Kemal'in Balıkesir Hutbesi (Serbest Okuma Metni)	Söylev	
	Türküler Dolusu	Şiir	
	Evliya Çelebi	Biyografi	
	Orta Oyunu	Anı	
	İhtiyar Çilingir (Dinleme Metni)	Hikâye	✓
	Yunus Emre (Serbest Okuma Metni)	Biyografi	
4.Tema Kişisel Gelişim	Bağlamacıya (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
	Empati ile Yaşamak	Deneme	
	Karanfiller ve Domates Suyu	Hikâye	
	Martı	Roman	✓
	Su Gibi (Dinleme Metni)	Şiir	
	Hellen Keller (Serbest Okuma Metni)	Biyografi	
	Adam Olmak (Serbest Okuma	Şiir	

	Metni)		
5.Tema Toplum Hayatı	Ergenekon Destanı	Destan	✓
	Misafirliklerimiz	Sohbet	
	İmece	Anı	
	Türk Çayı (Dinleme Metni)	Sohbet	
	Tasmalı Güvercin (Serbest Okuma Metni)	Fabl	✓
	Seyfi Baba (Serbest Okuma Metni)	Manzum Hikâye	
6.Tema Zaman ve Mekân	Güney İlleri	Şiir	
	Bir Göl Nasıl Bin Göl Oldu?	Efsane	✓
	Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek	Sohbet	
	Kız Kalesi (Dinleme Metni)	Efsane	
	Türk Evinde Türk Dili Türk Dilinde	Deneme	
	Türk Evi (Serbest Okuma Metni)		
Yurdum (Serbest Okuma Metni)	Şiir		

Tablo 13:

Dörtel Yayıncılık 8. Sınıf Türkçe Kitabında Yer Alan Metinler ve Türleri

Tema	Metnin Adı	Tür	Örnekleme Dâhil
1.Tema İletişim	Tatlı Dil	Sohbet	
	Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi	Araştırma/İnceleme Yazısı	
	Selim	Anı	
	Bilgin ile Hoca (Dinleme Metni)	Fıkra	✓
	Televizyonda Ne Var? (Serbest Okuma Metni)	Eleştiri	
	Çocuktan Mektup (Serbest Okuma Metni)	Mektup	
2.Tema Atatürk	Atatürk'ün Kişiliği	Anı	
	Eğitimin Hayatı Önemi	Makale	
	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem	Araştırma/İnceleme Yazısı	
	Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi (Dinleme Metni)	Söylev	
	İnsan Sevgisi ve Evrensellik (Serbest Okuma Metni)	Makale	
	Sana Gelmez Bu Ufuklar... (Serbest Okuma Metni)	Tiyatro	✓
3.Tema Toplum	Otoray Yolculuğu	Gezi Yazısı	
	Manisa Ovası'nda Bir Gün	Röportaj	

Hayatı	Dostluk Derken	Deneme	
	Oğuz Kağan Destanı (Dinleme Metni)	Destan	✓
	Misafirliklerimiz (Serbest Okuma Metni)	Sohbet	
	Komşuluk Ölüyor (Serbest Okuma Metni)	Makale	
4.Tema Kişisel Gelişim	Yaşlılardan Gençlere	Şiir	
	Babamın Vasiyeti	Anı	
	Acaba?	Deneme	
	Bir Başarının Örnek Öyküsü (Dinleme Metni)	Köşe Yazısı	
	Macera (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
	Okul ve Meslek Seçimi (Serbest Okuma Metni)	Makale	
	Garip Bir Hediye	Hikâye	
5.Tema Duygular	Eski Çarıklar	Tiyatro	
	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu	Roman	✓
	Fahrünnisa (Dinleme Metni)	Anı	
	Deniz Hasreti (Serbest Okuma Metni)	Şiir	
	Selim'i Anarım (Serbest Okuma Metni)	Hikâye	
6.Tema Doğa ve Evren	Kırın Tepesindeki Ağaca Övgü	Şiir	
	Yayla	Deneme	
	Karanfiller ve Domates Suyu	Hikâye	✓
	Orman (Dinleme Metni)	Şiir	
	Doğayı Derinlemesine Duyumsamak (Serbest Okuma Metni)	Anı	
	Kır Şarkısı (Serbest Okuma Metni)	Şiir	

Evrenin içinden örneklem oluşturulurken her ders kitabındaki metin türlerinden birer örnek alınmıştır. Seçilen metinlerin, eğer mümkünse farklı temalardan olmasına dikkat edilmiştir. Dinleme metni ve serbest okuma metni örneklerine de yer verilmesine özen gösterilmiştir.

3.3. Verileri Toplama Teknikleri

Araştırmamızın veri toplama aşamasında doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2006:188).

Veri toplamada, doküman incelemesiyle birlikte ek veri kaynakları kullanılmış; resim, fotoğraf, dinleme/izleme metinlerine ait video ve ses kayıtları incelenmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler asıl dokümanlar olmakla birlikte öğretmen kılavuz kitapları, öğrenci çalışma kitapları, ders kitaplarında yer alan kısaltılmış ya da düzenlenmiş metinlerin orijinal metinleri incelenmiştir. Ayrıca alanyazın taraması yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Millî Eğitim Bakanlığının 2017-2018 eğitim öğretim yılında, ortaokullarda okutulmasına izin verdiği 4 yayınevine ait toplam 6 Türkçe ders kitabı olduğu tespit edilmiştir. Bu ders kitaplarında, dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri dâhil olmak üzere toplam 252 metne yer verilmiştir. Bunlardan 78'i, kurmaca metin kapsamında olan masal, fabl, hikâye, roman, destan, efsane, fıkra, tiyatro türünden oluşmaktadır. Araştırmamızda her yayınevine ait kitaptan birer metin türüne yer vererek toplam 32 metin inceledik. Bu metinleri incelerken sınıf düzeyi ve yayınevlerine göre alt başlıklara ayırdık.

Faydalandığımız kaynaklardan elde ettiğimiz kuramsal bilgilerin ışığında her kurmaca metni üç başlık altında incelemeyi tercih ettik. Bunlar; içerik özellikleri, biçimsel özellikler ve metnin okunabilirliğidir.

İçerik özelliklerinin incelenmesinde iç yapı unsurlarının (konu, tema, olay örgüsü, kişiler, mekân, zaman, bakış açısı ve anlatıcı) yanı sıra ana ve yardımcı düşünce, dil ve üslup özellikleri, başlık-metin uygunluğu, metnin türe uygunluğu da ele alınmıştır.

Biçimsel özellikler incelenirken resimleme, yazı boyutu ve sayfa düzeni dikkate alınmıştır.

Metnin okunabilirliğinin ölçülmesinde ise Ender Ateşman'ın Türkçe metinler için Flesch'ten uyarladığı okunabilirlik formülü, incelenen tüm metinlere uygulanmıştır. Ancak bu formül metnin sadece 100 kelimelik bir bölümüne değil; tüm metne uygulanmıştır. Metnin tümündeki hece, kelime ve cümle sayısı ile metnin kaç sayfada yer aldığı belirtilmiştir.

Formülün uygulanmasında cümlenin başlangıcından noktaya kadar olan kısım tek cümle olarak ele alınmıştır. Bundan yola çıkarak iç içe birleşik cümle, sıralı cümle ve bağlı cümle yapıları tek cümle olarak kabul edilmiştir.

Cümlelerin tespitinde, yargı bildiren ifadeler esas alınmıştır. Kesik cümlelerde ise yargı anlamı barındıranlar, cümle olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda belirtilen analizlerin yapılmasının ardından, elde edilen sayısal değerler tablolarla sunulmuş, nitel ve nicel değerlendirmeler sonuç başlığında bildirilmiştir. Bu bilgiler ışığında Türkçe ders kitaplarının eksiklik ve hatalarının giderilip geliştirilmesine yönelik düşüncelerimiz, öneriler başlığında ifade edilmiştir.

Toplanan verilerin analizi için aşağıdaki şablon oluşturulmuştur:

1. Metnin Adı/Yazarı

1.1. İçerik Özellikleri

1.1.1. Metnin Türü

1.1.2. Tema

Tema:

Alt Tema:

1.1.3. Konu:

1.1.4. Olay Örgüsü:

1.1.5. Kişi Kadrosu:

1.1.6. Mekân:

1.1.7. Zaman:

1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı:

1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler:

1.1.10. Dil ve Üslup:

1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu:

1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu:

1.2. Biçimsel Özellikler

1.1.1. Metin-Resim İlişkisi:

1.1.2. Sayfa Düzeni:

1.3. Metnin Okunabilirliği

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (MEB Yayınları)

4.1.1. Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden (Lewis Carroll)

Asıl adı Charles Lutwidge Dodgson olan yazar, kitapta “Lewis Carroll” takma adını kullanmıştır.

4.1.1.1. İçerik Özellikleri

4.1.1.1.1. Metnin Türü: Roman

4.1.1.1.2. Tema:

1. Tema: Çocuk Dünyası

Alt Tema: Hayaller

4.1.1.1.3. Konu

Konuşan bir tavşanın peşine takılarak girdiği tavşan deliğinden aşağı düşen Alis’in, gördüğü yeni yerlerde başından geçenler rüya formunda anlatılmaktadır.

4.1.1.1.4. Olay Örgüsü

İncelediğimiz metin, “Alis Harikalar Diyarında” romanının “Tavşanın Peşinden” başlıklı bölümüdür. Roman, fantastik özelliklere sahiptir. Fantastik romanlarda gerçek dünyanın ötesinde, hayal gücüne bağlı bir dünya kurulur. Metinde anlatılanların, günlük hayatta karşılaşılmayacak absürt durumlar içermesi ve bununla birlikte kurgunun güçlü oluşu, çocukların ilgisini çekecektir.

Roman, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Tam metinde serim, düğüm, çözüm bölümleri bulunmaktadır. Ders kitabında yer verilen metin ise romanın serim bölümüdür. Alis’in tavşan deliğinden aşağı düşmesi ve buradan çıkmaya çalışmasıyla olay örgüsü gelişmektedir. Alis’in önüne sürekli engeller çıkması, çatışmayı doğurur. Ancak engel kısa sürede aşılır ve yeni bir engel ortaya çıkar. Bahçeye açılan kapının kilitli olması, Alis’in boyunun, mevcut şartlara göre yeterince uzun ya da kısa olmaması bu engellerden

bazılarıdır.

Metinde olaylar aşağıdaki şekilde ilerlemektedir:

Irmağın kenarında ablasıyla oturan Alis, önünden yeleği, saati olan ve konuşan bir tavşanın geçtiğini görüp onun peşinden gider. Tavşanın girdiği deliğe girip aşağı düşer. Tavşanın peşinden koşmaya devam ederken kendini kilitli kapılarla dolu bir geçidin ortasında bulur. Kapılardan birini açacak anahtarı bulur ancak kapı çok küçük olduğundan buradan geçemez. Bulduğu şişedeki suyu içince kapıdan geçebilecek kadar küçülür. Ancak anahtarı masanın üzerinde unuttuğunu fark eder. Belki büyürüm düşüncesiyle, masanın altında bulduğu meyveli çöreği yemeye başlar.

Metnin serim bölümünde Alis'in uykusunun geldiği belirtildikten sonra tuhaf olaylar sıralanmaya başlanmıştır. Alis, delikten aşağı düşerken de uykulu olmasının etkisiyle alakasız monologlar kurmaktadır. Bunlar, Alis'in rüya veya hayal gördüğünü sezdirmektedir.

Roman "hayal, rüya" temaları üzerine kurulduğundan, olayların anlatımında gerçeklikten uzak düşen fantastik bir kurgu görülmektedir. Sebep sonuç ilişkisinin yeterince açıklayıcı olmaması da yine bu nedenledir. Alis, "İç beni!" yazan şişedeki suyu içer ve küçülür. Tekrar büyümek umuduyla da "Ye beni!" yazan meyveli çöreği yer. Bunların, Alis'i neden büyütüp küçülttüğü belirtilmemiştir. Sadece, Alis zor durumda kaldığında birdenbire ortaya çıktığı bilinmektedir. Kilitli kapıların yanında birdenbire beliren masa ve anahtar da bunlardandır.

Metindeki şu tutarsızlık dikkat çekmektedir: Birden beliren masanın üzerindeki anahtarı alan Alis, anahtarın küçük bir kapıya uyduğunu fark eder. Kapıyı açar ancak fare deliği kadar olan geçitten sığmayacaktır. Masanın üzerinde beliren şişedeki suyu içip küçülür. Artık geçide sığabilir ancak bu sefer de kapının anahtarını masanın üzerinde unuttuğundan kapıyı açamaz. Burada dikkat çeken kısım, kapının az önce açılmış olduğudur. Açık olan kapının tekrar nasıl kapandığı belirtilmemiştir.

4.1.1.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda Alis, ablası ve tavşan yer alır. Alis, kedisi Dinah'tan da bahsetmektedir. Başkarakter Alis'tir. Meraklı, hareketli, bazı konularda bilgi sahibi, davranışlarının sonucunu çoğu zaman düşünmeyen, hızlı duygu geçişleri olan, çözüm odaklı küçük bir kızdır. Metinde onun için "Çünkü o garip huylu bir çocuktü. Kendini iki şahsiyetli biri olarak görmeye çok meraklıydı." ifadesi kullanılmıştır.

Kapı, anahtar, masa, şişedeki su, kutudaki meyveli çörek olay örgüsündeki önemli birer motiftir. Kapı, zorlukları; anahtar, çözüm yolunu; masa, Alis'in boy uzunluğunu göstererek çocuk ya da büyük gibi mi davrandığını değerlendirmeye yarayan birer vasıta. Alis, şişedeki suyun tadını “vişneli pastaya, kremaya, hindi kızartmasına, karamelaya, kiraz reçeline, kızarmış tereyağlı ekmek karışımına” benzetmiştir. Bunlar çocukluk döneminin sevilen yiyecekleri olmasının yanı sıra farklı tatlara sahip olduklarından Alis'in kafa karışıklığını da yansıtmaktadır.

4.1.1.1.6. Mekân

Olaylar, bir ırmağın kıyısında başlamaktadır. Büyük bir tavşan deliği, uzun bir geçit, fare deliğinden büyük olmayan bir geçit, eşsiz güzellikte bir bahçe metinde bahsedilen mekânlardır. Mekân tasvirinde kullanılan sıfatlar; çocukların, mekânı hayal etmelerini kolaylaştıracaktır. Aşağıdaki tasviri, örnek olarak verelim:

“Alis kendini uzun, basık, tavanından sarkan bir sıra lamba ile aydınlanmış bir geçitte buldu. Geçidin dört bir yanında bir sürü kapı vardı.”

4.1.1.1.7. Zaman

Metnin başında Alis ve ablasının ırmağın kıyısındaki çimenlerde oturdukları, havanın çok sıcak olduğu, papatyaların olduğu ve bir tavşanın hızla geçtiği belirtilmişti. Bu ifadelerden yola çıkarak bir yaz gününden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Alis'in, kedisini düşünerek “Öğleden sonra ona sütünü vermeyi unutmazlar umarım.” deyişinden öğleye yakın bir vakit olduğu da anlaşılır. Olayların anlatımında kronolojik sıralama gözetilmiştir.

Biraz sonra, bir iki dakika, birdenbire, sonunda gibi ifadeler olayların zamanına dair ipucu vermektedir.

4.1.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Hem yeryüzünde hem yer altında yaşanan olayları bilinmesi, aynı zamanda başkarakterin içinden neler geçtiğine vâkıf olunması yönüyle, en uygun bakış açısı ve anlatıcı kullanılmıştır.

Metinde anlatma yöntemi kullanılmış, monologlara da yer verilmiştir. Alis, tavşan deliğinden aşağı düşerken uykuyla uyanıklık arasında düş görmeye başlar ve uyku

hâlinde kendi kendine konuşur. Mantıksal düzenleme içinde olmayan bu konuşmalarda bilinç akışı tekniğinin kullanıldığı görülür. Bu teknik, romanları tekdüzelikten kurtarmakta ve okuyucunun ilgisini çekmektedir.

Kraliçe Victoria'nın döneminde yayımlanan roman, eleştirel ve sembolik bir anlatımla döneminin özelliklerini de yansıtmaktadır. Bu dönemde ülke oldukça güçlenmiş ancak sosyal tabakalar arasındaki fark da artmıştır. Zengin ve asil sınıflar lüks içinde yaşarken yoksul sınıflar gittikçe yoksullaşmış ve olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmüştür. Ahlakî baskı uygulanmasına rağmen aksi durumlar da oluşmuştur. Tüm bu çelişik durumlar, romanda da kendini göstermektedir. Alis'in sürekli değişen ruh hâli, çocuksuluğunu bastırmak için kendine kızması, bedeninin büyüyüp küçülmesi, saygıyla eğilip selam vermeye çalışması ve efendisinden korkan tavşan; dönemin çelişki, zıtlık, baskı ve sınıf farklarını sembolize eder. Romanda, olması gerekenin aksine saçma olayların gelişmesi, gerçek dünyaya ince bir atıf niteliğinde olmuştur. Romanın, nehir kenarında geçen kısmına karşın, tavşan deliğinden aşağı inince dünyanın diğer yüzüyle karşılaşılır.

Roman üzerine birçok inceleme yapılmıştır. Psikanalitik bir çalışma örneğinde ise A. M. E. Goldschmidt, romandaki “anahtar, kilit, perde” figürlerini seksüel semboller olarak yorumlamıştır.⁴ Paul Schilder, 1938'de kaleme aldığı “Psychoanalytic Remarks On Alice In Wonderland And Lewis Carroll” adlı yazısında benzer çıkarımlarda bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere roman, farklı açılardan birçok kez yorumlanmıştır. Yukarıda bahsedilenlerin dışında, metnin giriş kısmını şöyle yorumlayabiliriz: “Alis, ablasıyla ırmağın kıyısında otururken tavşanın peşine takılıp delikten içeri girer ve aşağı düşer. Aşağıda daha önce görmediği farklı bir dünya vardır.” Alis'in ırmağın kenarında geçirdiği zaman çocukluk yılları olarak ifade edilebilir. Irmak kenarı ve çimenler, huzurlu bir ortamı betimler. Alis, çocukluk yıllarının verdiği huzurla, uykuya dalmak üzeredir. Alis'in tavşan deliğine girmesi, yeni bir dünyaya attığı ilk adım yani çocukluktan ergenliğe geçişi olarak görülebilir. Tavşan deliğinin birden dik bir eğim almasıyla aşağı doğru düşmeye başlar. Bu bize, çocukluk ile ergenlik dönemi arasındaki geçişin ani ve hızlı oluşunu ve de otokontrolün zorluğunu gösterir. Metinde Alis'in aşağı düşerken selam vermeye çalışır gibi yaptığı ancak tepetaklak olmak üzere olduğu belirtilmiştir.

⁴ <https://www.carleton.edu/departments/ENGL/Alice/CritPsycho1.html>, (E.T. 25.02.2018).

Yine burada yetişkin bir hanımefendi gibi davranmaya çalışan bir çocuğun, zorlandığı görülmektedir.

Alis, aşağı düşerken etrafı incelemekte yani keşfettiği bu yeni dünyayı tanımaya çalışmaktadır. Eline aldığı kavanozu, birine zarar verebileceği düşüncesiyle aşağı atmaktan vazgeçer. Burada, çocukluk döneminde kazandırılmış ahlakî ve vicdanî değerleri görürüz. Alis'in geçtiği tünel ve geçitler, hayatın akışındaki dönemleri ifade eder. Kilitli kapılar ise karşılaşılan zorluklardır.

Fiziksel olarak büyüyüp küçülmeleri, çocukluk ile ergenlik arasında bocalayan Alis'in duygu geçişlerini temsil etmektedir. Kapıları aşmak için büyür ya da küçülür. Yani zorluklar karşısında bazen çocuk gibi bazen büyük gibi tavır takınarak çözüm aramaktadır. Metinde; masanın üzerindeki anahtara ulaşamayınca ağlamaya başlamakta, sonrasında ise ağladığı için kendini azarlamaktadır. Yani bir anda çocuk gibi ağlarken bir anda ciddi bir yetişkine dönüşür. Kendini iki şahsiyetli biri olarak görmeye meraklı olduğu da metinde belirtilmiştir. Tüm bunlardan büyüme çağındaki bir çocuğun, bedenine ve hayata uyum sağlama sürecini görmekteyiz.

Herkesin yaşadığı bu çatışma ve uyum sağlama sürecini, şu anki hedef kitlemiz olan ortaokul çocukları da yaşamaktadır. Dolayısıyla metnin derste işlenişi sırasında çözümlenmeler yapılması, hikâye haritası çıkarılması, konu ve ana fikrin vurgulanması; çocukların bu çatışmayı aşmalarında yol gösterici olacaktır.

Alis'in çocuksu davranışları ve konuşmaları herkese kendi çocukluğundan bir kesit sunmaktadır. Yine onun gelgitli ruh hâline, insanların her yaş döneminde rastlanabilir. Onun bu hâli, çocuk olduğundan dolayı hoş görülse de romanın asıl beğenilme sebeplerinden biri, yetişkinlerin de Alis'te kendilerinden bir parça bulmalarıdır. Bunların yer yer mizahî bir anlatımla ifade edilmesi de metni eğlenceli ve ilgi çekici kılmaktadır.

Cebinden çıkardığı saatine bakıp hızlı hızlı yürüyen tavşan, bir yerlere koşuşturan günümüz insanlarını akla getirir. Metnin devamında, koşturmaya devam eden tavşanın ağzından şu sözler duyulmaktadır: “Vah benim kulaklarım, vah benim bıyıklarım! Çok geç kaldım.” Düzenin bu şekilde işlemlerinden dolayı korku duyan bir tavşana karşı, onun peşinden giden ama her şeyi merak edip sorgulayan bir çocuk vardır. Bu çocuk memnun olmadığı zaman, mevcut duruma karşı çıkar. Büyüken küçülür, küçükken büyümek ister. Kendisine en uygun olana yine kendisi karar verir. Bir nevi, saçma bulduğu düzen ve kurallara karşı çıkar.

4.1.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metnin ana fikri; karşılaşılan zorluk ve korkulara karşı, yılmadan çabalamak gerektiğidir.

Metinden çıkarılabilecek yardımcı düşünceler şunlardır: sonuçlarını düşünerek hareket etmek, başkalarına zarar verecek davranışlardan kaçınmak, bilgiyi kullanmak, egzersiz yapmak, nazik olmak, korkularla yüzleşmek, dikkatli olmak, soğukkanlı olmak, çözüm odaklı olmak, temkinli davranmak, verilen öğüdü tutmak, uyum sağlamak.

Ana düşünce ve yardımcı düşünceler bakımından güçlü ve zengin bir metin görmekteyiz. Tüm bu iletilere, Alis karakteri üzerinden ulaşmak mümkündür.

Kahramanımız; ailesinden habersiz evden uzaklaşmakta, hayvanların yuvalarına girmekte, ne olduğunu bilmediği yiyecek ve içecekleri tüketmektedir. Bu durumun çocuk okuyuculara olumsuz örnek oluşturmaması adına yazar, Alis'in ağzından birtakım uyarılarda bulunur. Bunlar:

“Alis hiç acele etmedi. Şişedekini hemen içmek niyetinde değildi. ‘Önce iyice bir bakayım, şişenin üzerinde zehir kelimesi yazılmış olmasın.’ Çünkü o; en basit öğütleri bile tutmadıkları için elleri yüzleri yanan, vahşi hayvanlar tarafından parçalanan ya da başına daha garip olaylar gelmiş çocuklara dair bir sürü hikâye biliyordu. Bu basit kurallardan birkaçını aklına getirdi. ‘Eğer ateşte kızdırılmış bir maşayı tutacak olursanız eliniz yanar. Eğer parmağınızı kesecek olursanız kan çıkar. Ve eğer üzerinde zehir yazılı bir şeyi içerseniz eninde sonunda zehirlenirsiniz.’”

Söyledikleri ile yaptıkları arasındaki bu tutarsızlığı, sonraki sayfada yer alan şu cümle açıklamaktadır: “Alis sık sık kendi kendine böyle güzel öğütler verirdi. Ama onları tuttuğu pek söylenemezdi.”

Olay örgüsünde Alis'in, kendi de dâhil olmak üzere tuhaf bulduğu her şeyi sorguladığı ya da eleştirdiği görülmektedir. Bu husus, çocukları eleştirel düşünmeyi teşvik ettiğinden önem taşımaktadır. Zaman geçtikçe ya da tünelde ilerledikçe Alis'in tuhaf şeylerle karşılaşması, hayatın akışı içindeki insanın karşılaştığı zorlukları ya da dayatmaları anımsatmaktadır. İnsanlar kendilerine sunulan şeyleri sorgulamadan benimsememeli, bunlara mantık çevresinde bakmalıdırlar.

4.1.1.1.10. Dil ve Üslup

Dünya edebiyatının seçkin örnekleri arasında yer alan roman, 1865’te basılmış ve hâlâ çekiciliğini korumaktadır. MEB tavsiyeli “100 Temel Eser” içerisinde de yerini almıştır. Dünya edebiyatının çocuklara tanıtılması açısından, ders kitabında bu metne yer verilmesini olumlu bulmaktayız.

Roman, hem çocukların hem büyüklerin dünyasına hitap etmekle birlikte, romanın tam metninde anlaşılabilirliği zorlaştıran ifadeler vardır. Bilinçli olarak sözleri değiştirilmiş şarkılara ve kelime oyunlarına yer verilmesi, absürt durumlar ve konuşmalar arasında sebep sonuç ilişkisi kurmanın zorluğu, çocukların metni tam olarak anlamalarını güçleştirmektedir. Metnin, ders kitabında yer verilen bölümü ise kısaltılmış ve çocukların anlamalarını zorlaştıracak ifadelerden arındırılmıştır.

Eserin özgün bir dili vardır. Mantıksız görünen durumların güçlü bir kurguyla anlatımı, yazarın dil ve üslubunun başarısını göstermektedir. Alis’in uykuya dalışı sırasında dilinden dökülen cümlelerin mantıksızlığına ve zaman zaman sözcükleri karıştırmasına rağmen tüm bunların kurgu içinde başarılı bir şekilde sunulduğu görülmektedir. Esasen matematik ve mantık bilimi ile uğraşan Lewis Carroll; mantıksız gibi görünen bu romanı, bir mantık çerçevesinde oluşturmuştur.

Metinde, öğrencilerin kelime hazinesini zenginleştirmek amacıyla yer verilen bilinmeyen kelimeler ya da öğrencilerin pasif kelime hazinesinde bulunan kelimeler şunlardır: diyar, peş, sersemlemek, mırıldanmak, çalılık, eğim, kıvrılmak, enlem, boylam, antipati, tepetaklak, yığın, zifiri, geçit, basık, fiskiye, söylenmek, olanaksız, maşa, kroket, şahsiyet, olağanüstü, karamela.

Metinde dil ve anlatımı zenginleştirmek amacıyla yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: canı sıkılmak, göz atmak, göz gözü görmemek, hayal kırıklığına uğramak, bana mısın dememek, ağzını açmamak, uzun uzadıya göstermek, gözden kaybolmak, ne işe yarar, bir de ne görsün, kaybedecek bir an bile yok.

Yukarıda belirtilen bilinmeyen kelime ve kalıplaşmış ifadeleri, çocukların günlük hayatta kullanabilecek olmaları, olumludur. Sözcük dağarcıklarının ve ifade güçlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın genel amaçlarında belirtilen ilgili madde, “Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması” şeklinde ifade edilmektedir.

Metinde ikilemeler sıkça kullanılmıştır: Boş boş, hızlı hızlı, teker teker, üzgün üzgün, hüngür hüngür, sık sık, doğru dürüst, uzun uzadıya. Genellikle zarf olarak kullanılan ikilemeler, eylemlerin nitelikleri hakkında bilgi vermektedir. Mekân tasvirinde ise sıfatlara sıkça yer verilmiştir. Kullanılan sıfat ve zarflar; öğrencilerin, metinde anlatılanları zihinlerinde daha kolay canlandırmalarını sağlamaktadır.

Metinde basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle yapıları birlikte kullanılmıştır. Fiilimsilerle bağlanan ya da iç içe birleşik cümlelere sıkça başvurulmuştur.

Örnek teşkil etmesi sebebiyle ders kitaplarının; dil, anlatım ve dil bilgisi kuralları bakımından, hatadan arınmış olması gerekmektedir. Geleneksel öğrenme yaklaşımında kurallar verilir ardından örnekler sıralanmaktadır. Yenilikçi öğrenme yaklaşımında ise örnekler üzerinden kurallara ulaşılır. Türkçe ders kitaplarında yer verilen seçkin metin örnekleriyle dilin doğru ve etkili kullanımı gösterildiği gibi yazım ve noktalama kuralları da öğretilir. Bu durum, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçlarında "Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek, onları Türkçeyi gelişim süreci içinde bilinçli, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek." maddesiyle ifade edilmiştir.

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları, aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 14:

"Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden" Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Oysaki tavşan yeleşinin cebinden bir saat çıkarıp (...)	Oysaki tavşan, yeleşinin cebinden bir saat çıkarıp (...)
Şimdiye kadar ne yeleş ne de yeleşinin cebinde bir saat olan tavşan görmemişti. (...) iyi bir fırsat sayılmazdı, ama olsun (...)	Şimdiye kadar ne yeleş ne de yeleşinin cebinde bir saat olan tavşan görmüştü. (...) iyi bir fırsat sayılmazdı ama olsun (...)
Bu sözleri söylerken, bir yandan (...)	Bu sözleri söylerken bir yandan (...)
İkinci kez geçitte dolaşırken, önceden fark etmemiş olduğu (...)	İkinci kez geçitte dolaşırken önceden fark etmemiş olduğu (...)
(...) ben de anahtara yetişirim, eğer daha da küçülürsem (...)	(...) ben de anahtara yetişirim eğer daha da küçülürsem (...)
Acaba büyüyor muyum, yoksa küçülüyor muyum?"	Acaba büyüyor muyum yoksa küçülüyor muyum?"

“Alis şimdiye kadar öyle garip şeyler görmüştü artık olanaksız sayılan pek az şey kaldığını sanıyordu.” ifadesinde cümleler arasında “ki” bağlacının kullanılması, anlaşılabilirlik bakımından daha uygun olacaktır.

4.1.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

İncelediğimiz metnin başlığında yer alan “Alis Harikalar Diyarında” ifadesi romanın adı, “Tavşanın Peşinden” ifadesi ise romanın ilk bölümünün başlığıdır. Romanda, daha önce benzeri görülmemiş olay ve varlıkların olduğu bir bahçe anlatılmaktadır. Dolayısıyla burası “Harikalar Diyarı” diye adlandırılmıştır. Romanda başlatıcı olay ise Alis’in; konuşan, yelege ve saati olan bir tavşanın peşinden gitmesidir. Bu yüzden başlık konu ve içerikle uyumludur. Ayrıca başlığın ilgi çekici olması, çocuklarda okuma isteği uyandıracaktır.

4.1.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Romanlar; olay örgüsü, kişiler, yer, zaman gibi unsurların gerçekçi çizildiği edebî türlerdir. İncelediğimiz metinde yer ve zaman unsurları çok belirgin değildir. Olaylar gerçekçilikten uzak olmakla birlikte kurgu sağlamdır. Mantıksız gibi görünen durumlarla sembolize edilen gerçeklikler, dikkat çekicidir. Metnin unsurları, kimi zaman, anlatılanların hayalî olduğu izlenimini vermektedir. Sözü ettiğimiz bu nitelikler; metnin türünün zaman zaman uzun hikâye ya da masalla karıştırılmasına sebep olmaktadır. Ancak eserin, fantastik roman olması bu durumu açıklar niteliktedir. Fantastik romanlar; gerçekdışı görünen bir kurguya sahiptir. Gerçekliğe karşı düş mantığı hâkimdir. Düşlerde olduğu gibi zaman ve mekân, anlamını kaybeder. Bu romanların masallardan farkı, daha modern içeriğe sahip olmasıdır.

“Alis Harikalar Diyarında” kitabının, roman kategorisinde yer almasının sebepleri şunlardır: Kitap; olay örgüsü, kişiler ve mekân bakımından zengindir. Ayrıntılara yer verilmiştir. Metnin başından itibaren Alis’in uykulu hâline dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla metinde Alis’in rüyasının anlatılıyor olması durumunda, anlatılanlar hayali değil, gerçekçi olacaktır. Metindeki cümlelerin fiil çekimlerinde “Görülen Geçmiş Zaman Kipi”nin kullanılması da gerçekçiliğin sağlanması içindir.

4.1.1.2. Biçimsel Özellikler

4.1.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde dört görsel öge kullanılmıştır. Bunlardan biri, yazarın fotoğrafıdır ve ilk sayfada bulunmaktadır. Fotoğrafın altında yazara ait kısa bilgiye yer verilmiştir. Diğer üç resim, olay örgüsünü tasvir etmektedir. İlk resimde yeleş ve saati olan bir tavşan gören Alis'in, tavşanın peşinden koşması tasvir edilmiştir.

İkinci resimde Alis'in tünele benzeyen büyük bir delikten aşağı düştüğü görülür. Metinde anlatıldığı gibi tünelin duvarlarında raflar ve şişeler resmedilmiştir. Ancak metinde bu tünelin önce dümdüz ilerleyip sonra aşağı doğru dik bir eğim aldığı belirtilmişti. Resimde ise doğrudan aşağı doğru açılan bir tünel çizilmesi, tutarsızlıktır.

Üçüncü sayfada resme yer verilmezken dördüncü sayfada üstü cam olan bir sehpa, sehpanın üzerinde bir şişeye anahtar ve boyu sehpadan daha kısa olan Alis'in tasvirini görürüz. Bu tasvir aslında üçüncü sayfada anlatılanları ifade etmektedir.

Olay örgüsüne ait resimler, sayfanın altında ya da ortasında yer almaktadır. Canlı renk tonlarının kullanılması ve tamamen hayal unsuru olan kısımların resmedilmesi öğrencilerin dikkatini çekecek niteliktedir. Aynı zamanda metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

4.1.1.2.2. Sayfa Düzeni

İlk sayfadaki dizgide, metin tek sütun halinde yer alırken diğer sayfalarda iki sütun olarak yer almıştır. Sayfaların birleşme yerlerinde kenar boşluklarının yeterli değildir.

İkinci sayfada yer alan resim, iki sütunun arasında bulunmaktadır. Resme yer açmak için metnin sağ ve sol marj hizası değiştirilmiştir. “Yazının başladığı kısım, yani sol marj daima aynı hizadan başlamalıdır” (Zengin ve Zengin; 2007:123). Aksi hâlde metni okumak zorlaşmaktadır.

“Calibri” yazı tipinin kullanıldığı metnin, 11 puntuyla yazılmıştır.

4.1.1.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin, başlık dâhil olmak üzere 1447 kelime ve 3725 heceden oluşmaktadır. İç içe birleşik cümleler, tek cümle sayılmak şartıyla metin 161 cümleden oluşmaktadır.

Başlık göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,57 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 8,95'tir. Ateşman; Türkçe ortalama sözcük uzunluğunun 2,6 hece, cümle uzunluğunun ise 9-10 sözcük olduğunu belirtmiştir (Ateşman, 1997:73). Elde ettiğimiz değerlerin, bunlara yakın olduğu görülmektedir.

Ateşman'ın Türkçe metinler için Flesch'ten uyarladığı okunabilirlik formülüne göre metnin okunabilirlik düzeyi 72,11'dir. Ateşman, aşağıda yer vermiş olduğumuz tabloda okunabilirlik aralığını 0-100 arasında göstermektedir. Sonuç 0'a yaklaştıkça metnin okunabilirliği zorlaşmakta, 100'e yaklaştıkça kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla "Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden" metni "kolay" okunabilen bir metindir.

Tablo 15:

Türkçe Metinlerin Okunabilirlik Aralıkları

Düzye	Okunabilirlik Aralığı
Çok kolay	90 – 100
Kolay	70 – 89
Orta güçlükte	50 – 69
Zor	30 – 49
Çok zor	1 – 29

Metne ders kitabında dört sayfa ayrılmıştır.

İlk sayfadaki dizgide, metin tek sütun halinde yer alırken diğer sayfalarda iki sütun olarak yer almıştır. Dolayısıyla satır uzunlukları kısaltılarak metnin okunması kolaylaştırılmıştır. Ancak ikinci sayfadaki sütunların marjları aynı olmaması, bu kısımda okunmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca sayfaların birleşme yerlerinde kenar boşluklarının yeterli olmaması da okunmayı güçleştiren diğer bir sebeptir.

Zengin ve Zengin (2007:99), 5. sınıfa denk gelen 9-10 yaş döneminin hayal gücünün en geniş olduğu dönem olduğunu belirtmiş bu dönemdeki çocukların "Alis Harikalar Diyarında" gibi eserleri okuduğunu ifade etmiştir. Çocukların ilgisini çeken eserler, metnin okunabilirliğini artırmaktadır.

4.1.2. Güvercin (Beydeba, Haz. Abuzer Kalyon)

4.1.2.1. İçerik Özellikleri

4.1.2.1.1. Metnin Türü: Fabl

4.1.2.1.2. Tema

3. Tema: Erdemler

Alt Tema: Dostluk

4.1.2.1.3. Konu

Metinde bir avcı tarafından tuzağa düşürülen güvercinlerin, birlikte hareket ederek tuzaktan kurtulmaları konu edilir.

4.1.2.1.4. Olay Örgüsü

Fabl, klasik olay örgüsüne sahiptir. Serim, düğüm, çözüm bölümleri kronolojik sıra gözetilerek sunulmuştur. Öğüt açıkça belirtilmemiş, olay örgüsünün akışında sezdirilmiştir. Olay örgüsü şöyle gelişir:

Avcının kurduğu tuzağa bir güvercin sürüsü yakalanır. Güvercinler, başkanlarının yönlendirmesiyle birlikte kanat çırparak avcıdan kaçmayı başarırlar. En başından beri olanları izleyen bir karga da onları takip eder. Güvercinler, yakalandıkları ağı kesmesi için Zeyrek adlı fareye giderler. Fare, güvercinlerin ağını kemirerek onları kurtarır.

Güvercinlerin ağa yakalanmaları, olay örgüsündeki düğümdür. Metinde, ağa yakalanan güvercinlerin ağıla birlikte avcıdan kaçmaya çalışmaları, alışlagelmişin dışında bir durumdur. “Avcının, kaçan güvercinleri takip etmesi; güvercinlerin başarılı olup olamayacağı; avcıdan kaçsalar da güvercinlerin ağdan nasıl kurtulacakları” gibi sorular, merak duygusunu fabl boyunca yüksek tutmakta ve metni sürükleyici kılmaktadır.

Farenin adından bahsedilmesiyle birlikte çözüm bölümünün nasıl seyredeceği tahmin edilmektedir. Buna rağmen merak duygusunun da devam etmesi sağlanır. Güvercinlerin başkanı, önce arkadaşlarını ağdan kurtarmasını ister fareden. Aksi halde fare yorulup hepsini kurtaramayabilir. Oysa kendisi sona kalırsa fare, dostunu kurtarmak için elinden geleni yapacaktır. Farenin bu durumda ne yapacağı, kurgunun doruk

noktasıdır. Güvercinlerin başkanı da sonuncu olarak ağdan kurtulana değin heyecan devam etmektedir. Bu da metni ilgi çekici kılmaktadır.

Fablda iyi-kötü, insan-doğa çatışmaları olay örgüsünün ilerlemesini sağlamaktadır.

4.1.2.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda avcı, karga, Zeyrek adlı fare, güvercinler ve onların başkanı yer almaktadır. Başkarakter, güvercinlerin başkanıdır. Fare ise düğümün çözülmesinde ona yardım eden ve alt temanın vurgulanmasında öne çıkan yardımcı karakterdir. Kahramanlarının, hayvanlardan oluştuğu metinlerin, çocuklar tarafından daha çok ilgi gördüğünü daha önce belirtmiştik.

Kişiler, olay örgüsündeki çatışmaların da taraflarıdır. Çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olan avcının karşısında, diğer kişileri görmekteyiz. Yani insan ve doğa çatışması yaşanmaktadır. Esas olarak ise iyilik ve kötülük çatışmaktadır. Çünkü fabllar, gerçek hayattaki olayların birer temsilidir. Fabl kahramanları da insanları sembolize eder. Böylelikle fabl aracılığıyla ders verilir.

Metinde avcının kötü kalpli olduğu belirtilmiştir. Karganın ifadesinden, avcının sevimsiz ve çirkin yüzlü olduğunu da öğreniyoruz. Aslında avcının yüzünün çirkinliği semboliktir. İçinin kötülüğünün, yüz ifadesine yansıdığı kastedilmektedir. Bu iletinin öğrencilerce yanlış anlaşılması için, insanları görünüşlerine göre değerlendirmenin yanlış olduğuna ders öğretmeni tarafından dikkat çekilmeli ve bu ifadeyle neyin kastedildiği açıklanmalıdır.

Avcı bencil bir tiptir. Kendinden başkasını düşünmeyen, diğerlerinin haklarına saygı duymayan kişileri anımsatmaktadır. Kusurlu olan tarafı temsil eder. Güvercinler ve fare ise iyilerin, iyiliğin, dostluk ve yardımseverliğin sembolüdür. Karga da avcıya olumsuz hisler beslemesine rağmen iyi-kötü çatışmasında pasif kalmaktadır. Güvercinlerin tuzağa yakalanmasını engelleyecek bir eylem gerçekleştirmemiştir. Bir nevi buna göz yummuştur. Bu açıdan bakıldığında karganın da toplumdaki birtakım kişileri temsil ettiğini anlamak mümkündür. Dersin işlenişi sırasında tüm bu tiplerin, bahsedilen olumlu ve olumsuz kişilik özelliklerinin belirtilmesi yararlı olacaktır. Başkalarının haklarına saygı duymayan veya kötülüğe göz yuman insanların sıradanlaşmaması adına, bu konuya ders öğretmeni tarafından dikkat çekilerek öğrencilere duyarlılık kazandırılmalıdır.

Metinde “çok akıllı birisi” olarak ifade edilen fare, vefalı ve olgun insanları akla

getirir. Güvercinlerin başkanı ise kriz anlarını iyi yönetebilen akıllı, başarılı ve birleştirici yöneticileri; güvercinler ise birlik içinde ve uyumlu yaşayan insanları temsil eder.

4.1.2.1.6. Mekân

Olay Hindistan'daki büyük bir ormanda geçmektedir. Bu ormanda yaşayan ve olaya şahit olan karganın yuvasının yerini kimsenin bilmediği, metinde ifade edilmektedir. Metinde sadece, bu yuvanın ağaç dalları arasında olduğu belirtilmiştir. Yer ve zamanın açık olarak belirtilmemesi fabl türünün özelliğidir. Belirsizlik ve gizem, anlatılanların gerçek olmadığını sezdirmektedir.

Şehrin üzerinde bir süre uçan güvercinlerin vardıkları diğer bir yer, farenin şehir dışındaki yuvasıdır.

4.1.2.1.7. Zaman

Cümlelerin fiil çekimi, öğrenilen geçmiş zaman kipi ile yapılmıştır. Böylece anlatılanlara şahit olunmadığı dolayısıyla da fablın gerçek olmadığı sezdirilmiştir.

Fabl türünün özelliği olarak yer ve zamanın açıkça belirtilmediğini ifade etmiştik. Metinde açık zaman ifadeleri yerine “bir süre yürüdüktan sonra, daha sonra, bir süre geçtikten sonra” gibi net olmayan zaman ifadeleri kullanılmıştır.

4.1.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Yer yer kahramanların aklından geçenler dâhi metinde ifade edilmiştir. Bunun için uygun bakış açısı ve anlatıcı seçilmiştir.

Metinde iyilik ve kötülük gibi değerlerin çatıştığını ifade etmiştik. Anlatıcı, dünyaya iyilerin tarafından bakmaktadır. İyiyi ve kötüyü çatıştırmıştır. İyilere yardım eden başka iyiler olduğunu ve olacağını okuyucuya göstermiştir. Fablın sonunda da iyiler, iyilik ve dostluk kazanmıştır.

Yazarın bakış açısını, kahramanlara verdiği kişilik özellikleri ve fiziksel özelliklerden de anlamaktayız. Fare ve güvercinlerin başkanı akıllı, olgun tavırlar sergilemektedirler. Güvercinler de aklın yolunu tutar ve uyumludur. Kötülük tarafında duran avcı ise sevimsiz, çirkin yüzlü ve kötü kalpli olarak betimlenir. Aslında çirkin olan, avcının davranışlarıdır. Bunları birbirine karıştırmak, nesnel bir yaklaşım olmayacaktır.

Öğretici özelliği olan bir metin, insanları dış görünüşüyle değerlendirmeye teşvik etmemelidir.

Avcı tip olarak çizildiğinden, olumlu bir kişilik özelliğinin olup olmadığı bilinmemektedir. Bu yönüyle, avcının okuyucuya sevimsiz görünmesinden başka bir ihtimal sunulmamıştır.

4.1.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metnin ana düşüncesi, gerçek dostların zor anlarda daima yanımızda olacağıdır.

Metindeki yardımcı düşünceler şunlardır: her canlının yaşama hakkına saygılı olmak, kötü niyetli olmamak, tedbirli olmak, ümitsiz olmamak, azmederek başarılı olunacağına inanmak, işinin ehli kişilere güvenmek, çözüm üretmeye çalışmak, birlik ve beraberlik içinde hareket etmek, güvenilir olmak, yardımlaşmak, fedakârlık, tembelliğe düşmemek.

Ana düşünceden sonra en belirgin olan yardımcı düşünce “birlik ve beraberlik içinde hareket etmek”tir. Öyle ki güvercinleri avcıya yakalanmaktan kurtaran şey, budur. Fedakârlık düşüncesinin de çok ince işlendiğini görmekteyiz. Güvercinlerin başkanı, diğer güvercinlerin ağdan kurtulması için kendini sona bırakarak fedakârlık yapmıştır. Aynı şekilde, dostu olan farenin de kendisi için fedakârlık yapacağına inanmaktadır.

Fabl, hayvanların konuşurularak ders verildiği öğretici metin türüdür. Metin, yazılış amacına uygun olarak ana ve yardımcı düşünce bakımından zengindir.

Yazar, karganın ağzından avcıyı “sevimsiz, çirkin yüzlü” ifadesiyle betimlemiştir. Aslında çirkin olan, avcının davranışdır. Bunları birbirine karıştırmak, nesnel bir yaklaşım olmayacaktır. Öğretici özelliği olan bir metin, insanları dış görünüşüyle değerlendirmeye teşvik etmemelidir.

4.1.2.1.10. Dil ve Üslup

Öğrencilerin metinden öğrenecekleri ve daha ziyade pasif kelime hazinesinde yer alan kelimeler şunlardır: şüphelenmek, ağ, serpiştirmek, avlamak, sürü, tuzak, ziyafet, havalanmak, suret, topluca. Bunlar, çocukların günlük konuşma dilinde kullanacakları kelimeler olması bakımından faydalıdır.

Metinde yer verilerek anlatımı zenginleştiren kalıp ifadeler şunlardır: ne var ki, hep bir ağızdan bağırarak, kanat çırpıp, izini kaybetmek, gözden kaybetmek.

Bu metin, MEB Yayınları'nın Türkçe 8. Sınıf Ders Kitabı'nda da “Tasmalı

Güvercin” başlığı ile yer almıştır. İlgili bölümde ayrıntılı incelemesine yer verdiğimiz “Tasmalı Güvercin” metni ile şu an ele almakta olduğumuz “Güvercin” metni arasında birtakım farklar bulunmaktadır. Bu farklar, sınıf düzeylerine uygun olması için yapılan kısaltma ve düzenlemeyi içermektedir. Öyle ki 8. sınıf metninde iç içe iki olay örgüsü bulunmaktadır ve metnin devamına yer verilmiştir. 5. sınıf metninde olay örgüsü daha basit; dil ve anlatım ise sade, anlaşılır ve akıcıdır. 8. sınıf metninde yer alan ve uygun bulmadığımız “herif” kelimesine 5. sınıf metninde yer verilmemiştir.

Metinde genel olarak girişik birleşik cümle yapısı görmekteyiz. Fiilimsilere sıkça yer verilmiştir. Ancak cümleler anlaşılmayı zorlaştıracak kadar uzun değildir.

Dünya edebiyatını tanıtmaya açısından, bu metne ders kitabında yer verilmesini olumlu bulmaktayız.

Metinde yazım yanlışı yoktur. Yapılan noktalama yanlışı ise aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 16:

“Güvercin” Metnindeki Noktalama Yanlışı

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Aynı zamanda da tarlaların üzerinden uçmamalıyız; çünkü avcı bizi takip ediyor.	Aynı zamanda da tarlaların üzerinden uçmamalıyız çünkü avcı bizi takip ediyor.

4.1.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin başkarakteri güvercinlerin başkanıdır. Metnin sonuna kadar güvercinlerin başkanı tarafından iyi yönetilen bir problem durumu görülür. Onun dehası ve kurduğu dostluk sayesinde düğüm çözülmüştür. Dolayısıyla metin, başlığını başkarakterden almaktadır. Başlık bu yönüyle metinle alakalı olmasına rağmen içerik hakkında fikir vermemektedir.

4.1.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Fabl, genellikle hayvan, bitki ve cansız varlıkların kişileştirilip konuşturulduğu öğretici bir metin türüdür. Metin, yazılış amacına uygun olarak birçok ders içermektedir. Ana ve yardımcı düşünceler bölümünde belirttiğimiz bu dersler; doğrudan değil,

kahramanların davranış ve konuşmalarıyla sezdirilmiştir. Dolayısıyla bu fablda öğüt bölümüne yer verilmemiş; öğüt, olay örgüsünün içinde sezdirilmiştir.

İyi-kötü gibi değer çatışmasına yer verilmesi, kusurlu davranışların kötü kişi üzerinden sezdirilmesi, kusurlu davranışların eleştiriye açık hale getirilmesi, metnin sonunda gerekli derslerin alınması fabl türünün özelliklerinden ileri gelir. Öğrenciler, sevimsiz buldukları ve eleştirdikleri davranış biçimlerini yapmamayı, dolaylı yoldan edinmiş olacaktırlar. Bu yönleriyle “Güvercin” metni, türün özelliklerine uygundur.

Metinde, hayvan kahramanların konuşturulması ve cümlelerin fiil çekimlerinin öğrenilen geçmiş zaman kipiyle yapılması hem türün gereğidir hem de anlatılanların hayal ürünü olduğunu çocuklara sezdirmektedir.

4.1.2.2. Biçimsel Özellikler

4.1.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde anlatılanları görselleştiren iki resim kullanılmıştır. İlk resimde, tuzağa yakalanan kuşlar ve olanları izleyen avcı ile karga görülmektedir. Metinde, avcının yere ağ serdiği belirtilmiştir. Ancak resimde yere serilmiş bir ağ yoktur. Ağ ve çıtaldan hazırlanmış bir tuzak görülmektedir. Resmin bu kısmı, metinle örtüşmemektedir. İkinci sayfada ise birlikte hareket ederek avcıdan kaçan kuşlar resmedilmiştir.

4.1.2.2.2. Sayfa Düzeni

İlk sayfada metin, tek sütun halinde bulunurken ikinci sayfada iki sütun halinde bulunmaktadır. İlk resim, metnin sağ alt köşesinde yer alır. Resmin ve metnin üst üste gelmemesi için metnin sağ marjının aynı hizada tutulmadığı görülmektedir. İkinci resim ise metnin altında yer alır.

Metinde “Calibri” yazı tipi kullanılmıştır. Metin 11 puntuyla yazılmıştır.

4.1.2.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 505 kelime ve 1312 heceden oluşmaktadır. 60 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler ve başlık göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,56 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 8,11’dir. Okunabilirlik değerinin 74,44 olduğu fabl, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin iki sayfada yer almaktadır. Ders kitabında belirtilmemekle birlikte metin kısaltılmıştır. Satır uzunluklarının kısa olması okunmayı kolaylaştırırken sağ marjın aynı hizada olmaması ise olumsuz etkilemektedir.

4.1.3. Karagöz ile Hacivat-İncelik (Suat Batur)

4.1.3.1. İçerik Özellikleri

4.1.3.1.1. Metnin Türü: Tiyatro

4.1.3.1.2. Tema

3. Tema: Erdemler

Alt Tema: İncelik

4.1.3.1.3. Konu

Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün sürekli -sözde- yanlış anlamasıyla ortaya çıkan gülünç durumlar konu edilir.

4.1.3.1.4. Olay Örgüsü

Gölge Oyunu dört bölümden oluşmaktadır: Mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme/atışma), fasıl (oyun), bitiş. Ders kitabında yer alan metinde, oyunun mukaddime ve muhavere bölümlerine yer verilmiştir.

Mukaddime bölümünde Hacivat, gazelini okuyarak gelir. Ardından Karagöz'ü perdeye getirebilmek için “Yar bana bir eğlence... Aman bana bir eğlence...” diye tegannîye (makam ile şarkı söyleme) başlar. Karagöz, sahenin köşesinden uzanıp Hacivat'a kızar. Hacivat'ın çağırması üzerine de aşağı iner. Bu kısımdan sonra muhavere bölümüne geçilmiştir.

Oyunun esas kısmıyla alakası olmayan muhavere bölümünde Hacivat'ın söylediklerini Karagöz yanlış anlamakta, aslında yanlış anlar gibi görünmektedir. Bu yanlış anlama ve atışmaların ardından Hacivat gider. Ardından Karagöz de kendi kendine, Hacivat'a inanmadığını belirten kısa bir konuşma yapıp sahneden çıkar.

Gölge Oyunu'nda Karagöz ve Hacivat arasında yaşanan kavga ve vurma gibi davranışlara, incelediğimiz metnin olay örgüsünde yer verilmemesini olumlu bulmaktayız.

4.1.3.1.5. Kişi Kadrosu

Metin kişileri Karagöz ve Hacivat'tır. Bunlar tiptir. Karagöz kaba saba, kavgacı, cahil görünür; sözleri yanlış anlar ya da kulağı az duyar. Böyle görünse de aslında Karagöz zeki, nüktedan ve hazırcevap bir halk adamıdır. Hatta Hacivat'ı kızdırmak, onun yarı aydın görünümünü yermek için konuşmaları yanlış anlamış gibi davrandığı düşünülebilir. Hacivat ise az çok öğrenim görmüş, gösterişi seven, kibar, yarı aydın bir tiptir. Metnimizde Karagöz'e sürekli bir şeyler öğretmeye çalışır.

Hacivat ve Karagöz, esasen toplumdaki kişilerin tipleştirilmiş halidir. Karagöz oyunlarında, olay örgüsünün ilerlemesini sağlayan insan-insan çatışması esastır. Kişilerin özelliklerine bakıldığında birçok zıtlık görülür: eğitilmiş-eğitimsiz, aydın-cahil, güçlü-zayıf, içten pazarlıklı-düşünmeden her şeyi söyleyen, saygın-saygı duyulmayan, yumuşak huylu-fevri, kibar-kaba, zengin-fakir, işveren-işçi... Tüm bu zıtlıklar bize, düzene ayak uydurup işini yürüten insanları ve aynı düzenin içinde kalan küçük insanları gösterir. Karagöz oyunlarında böylece çocuklara hayatın bir kesitini sunulur ve dolaylı öğrenme kazandırılır. Bu yönüyle tiyatro türünün, güldürürken eğitme işlevini de görürüz. Ancak dikkat edilmesi gereken kısım, Hacivat ve Karagöz'ün olumlu ve olumsuz kişilik özelliklerinin öğretmen rehberliğinde ortaya konmasıdır. Aksi halde olumsuz davranış biçimleri öğrencilerin zihninde yer edinebilir.

Hacivat, başından geçenleri anlatırken geriye bakış tekniği ile bir fırıncı ve kavga eden iki kişiden de bahsetmiştir.

4.1.3.1.6. Mekân/Dekor

Anlatılanlar, Karagöz'ün evinin önünde geçmektedir. Tiyatroda, anlatma yönteminin yerini gösterme yöntemi aldığından, dekorun önemi büyüktür. Gölge oyununda dekor, varlıkların tasvirinin perdeye düşürülmesiyle oluşturulur. Ancak hayalbazın ve sahnenin sınırlılığı nedeniyle dekor mümkün olduğunca sadedir.

4.1.3.1.7. Zaman

Karagöz'ün "Sabah sabah beni uykudan uyandırdın..." ifadesinden anlaşıldığı üzere olayın zamanı bir sabah vaktidir. Karagöz ve Hacivat arasında geçen ve uzun olmayan bir konuşma süresi işlenir. Hacivat, yakın zamanda başından geçenleri de yer yer anlatmaktadır.

4.1.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Tiyatro metinleri, göstermeye dayalı edebî türler olduğundan, kişilerin karşılıklı konuşmalarıyla ilerlemektedir. Bu sebeple tiyatro metinlerinin incelenmesinde bakış açısı ve anlatıcı aranmaz.

Oyunda geriye bakış tekniğinin sıkça kullanılmasıyla Hacivat'ın başından geçenleri öğrenmekteyiz. Kullanılan bu teknikle olay örgüsünün devamı sağlanmaktadır.

4.1.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana fikir, her zaman nezaket kurallarına uyulması gerektiğidir. Metnin başlığı, teması ve alt teması da bunu yansıtmaktadır.

Karagöz ve Hacivat'ın konuşmalarından çıkardığımız yardımcı düşünceler şunlardır: iyi dinleyip anlayarak iletişim kazalarının önüne geçmek, herkesin hakkına saygılı olmak, kimseye rahatsızlık vermemek, insanların ortak kullandığı alanlarda bağırılmamak, selam vermek, dostları ziyaret etmek, aileye karşı sorumlulukları yerine getirmek (Hacivat'ın ailesinin talebini karşılamak üzere odun almaya gitmesi), topluma karşı sorumlulukları yerine getirmek (kavga edenleri ayırması), iyi temennide bulunmak, yol yordam bilmek, yerli yerinde konuşmak, düşünüp konuşmak, dinlemeden kimseyi yargılamamak (polislerin Hacivat'ı kavgacılarından sanıp götürmesi), işini dikkatli yapmak (bir fırıncının ekmek çıkarırken yanlışlıkla küreği Hacivat'ın gözüne vurması), sevgiyi paylaşmak (Hacivat eve girince ailesinin ona sarılıp öpmesi), hoşsohbet olmak, sözü gereksiz yere uzatıp kimseyi sıkmamak (Hacivat'ın, dinlemediği hâlde her şeyi Karagöz'e anlatması), görgülü olmak, eğitim almak, kendini diğer insanlardan üstün görmemek (Hacivat'ın her şeyi kendisi biliyor gibi davranması).

Metnin başında yer alan gazelde oyunların sergilenmesinde seyircinin talebinin önemli olduğu da ima edilmiştir.

Karagöz ve Hacivat, temsil ettiği tiplerle toplumda onay gören ve görmeyen davranış kalıplarını da sembolize etmektedir. Bu sebeple tüm konuşmaları, davranışları ve kişilik özellikleri ders verici nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla tiyatro metninin ileti bakımından zengin olduğu açıktır. Bu iletilerin dikte edilmemesi, güldürerek verilmesi, kusurlu davranışların başkaları üzerinde gösterilmesi; benimsenmesini kolaylaştırmaktadır.

4.1.3.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelimeler şunlardır: cümbüş, saz, sahne, inletmek, incelik, çeki, kiremit, çıkışmak, palavra.

Metnin kalıplaşmış ifadeler yönünden zengin olduğunu görmekteyiz: can vermek, alkış tutmak, yar bana bir eğlence, iki gözüm, selam vermek, hoş gelmek, safa gelmek, yorgunluk çıkarmak, güle güle kullanmak, başında paralanmak, eksik olma, gözünü çıkarmak.

Karagöz oyunları dil, anlatım, konu ve iletileri ile hem önemli bir kültür ürünüdür hem de kültürün aktarıcısıdır. Öyle ki MEB Yayınları'nın Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı'nda da bu metne yer verilmiştir.

Metinde genellikle basit yapılı ya da sıralı cümleler kurulmuştur. Cümle uzunlukları kısadır

Dil ve anlatım açık ve akıcıdır. Sıfat ve ikilemelerin kullanımıyla anlatım zenginleştirilmiştir: İki gözüm, candan dostum, şekerden tatlım... (sıfat tamlaması) ; sabah sabah, yaz kış (ikileme). “Yaz kış” ikilemesi metinde “kış yaz” şeklinde kullanılmıştır, bu kullanımın düzeltilmesi gerekmektedir.

Metnin başlangıcında “Yar bana bir eğlence... Aman bana bir eğlence...” ifadeleri yarım bırakılarak okuyucunun hayal gücüne seslenilmiştir.

Metindeki noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 17:

“Karagöz ile Hacivat-İncelik” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Biz karşılaşmadık ki, sen beni uyandırdın.	Biz karşılaşmadık ki sen beni uyandırdın.
Ne derler?...	Ne derler?
Güle güle kullan, başında paralansın, demek yok mu!?	Güle güle kullan, başında paralansın, demek yok mu?

Metnin başlangıcında olaylar arasındaki geçişte kopukluk göze çarpmaktadır. Hacivat, şapka almak için çarşıya gittiğini, dönerken de Karagöz’e uğradığını ifade eder. Aralarında geçen kısa bir konuşmanın ardından şöyle devam etmektedir:

HACİVAT – (...) Derken efendim, evde odun bitmiş, biraz al, dediler. Hazır elimde para varken doğru oduncuya gittim. Beş on çeki odun aldım. Oradan kömürcüye gittim. Beş on çuval da kömür aldım. Odunları odunluğa, kömürleri de kömürlüğe yerleştirdim.

Hacivat, şapka aldıktan sonra doğrudan Karagöz’e mi uğramıştır yoksa odun kömür alıp eve mi götürmüştür? Aslında Hacivat, bu kısımda muhtemelen yakın zamanda başından geçen bir olayı anlatmaktadır. Ancak şapka almasıyla, odun kömür alması arasında bağ kurulmadan hızlı bir geçiş yapılmıştır. Bu yüzden iki hadise arasında kopukluk göze çarpmakta ve bu da anlaşılmayı zorlaştırmaktadır. Sözü edilen iki hadiseyi “(...) Derken efendim (...)” diyerek bağlamak yerine “(...) Derken efendim geçenlerde (...)” diye düzenleme yapılması faydalı olabilir. Türkçe Öğretim Programı’nın ilgili maddesi şöyledir:

“Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/3’ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.”

İncelediğimiz “Karagöz ile Hacivat-İncelik” adlı metin, Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı’nda da “Öyle Denmez” başlığı ile yer almaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz, metnin başlangıcındaki hadiseler arasındaki kopukluk, diğer kitapta da görülmektedir. Aynı metin, iki farklı sınıf düzeyinde kullanılırken birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından bakıldığında bu düzenlemenin yapılması yerinde

ve gereklidir. 5. sınıf kitabında bilinmeyen kelime sayısı daha azdır ve 6. sınıf kitabına kıyasla bazı bilinmeyen kelimelerin güncel karşılıkları kullanılmıştır. Örneğin; 6. sınıf kitabında “fes” kelimesi yer alırken 5. sınıf kitabında “şapka” kelimesini görmekteyiz. Yine 5. sınıf kitabında yer alan metin daha kolay anlaşılmalıdır. Hacivat’ın fırından pide alması; 5. sınıf kitabında sebep sonuç ilişkisi içinde verilmişken 6. sınıf kitabında bu ilişkinin kurulmaması anlaşılmayı zorlaştırmaktadır. İki metinden aldığımız aynı bölümü yazım ve noktalama yanlışlarıyla birlikte aşağıya alıntılıyoruz:

Hacivat: (...) Ben o sevinçle eve gelirken fırından bir pide alayım dedim. Fırının önüne gittim. Bana şuradan iki tane pide verin, demeye kalmadı, fırıncının biri pide çıkarıyormuş, küreği çekince, kaza ile küreğin sapı gözüme geldi. Az kaldı gözümü çıkarıyordu. (Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı)

HACIVAT: - (...) ben o sevinçle koşa koşa eve gelirken fırıncının biri fırından ekmek çıkarıyormuş, aceleyle küreğin sapı bi gözüme dokunup gözümün birini çıkarmaz mı? (Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı)

İki metin arasında, olaylardan birinin aktarımında farklılık görülmektedir. 5. sınıf kitabında Hacivat’la alacaklısının kavgaya tutuşup hapse atıldığı görülür. 6. sınıf kitabında ise Hacivat, kavga eden iki kişiyi ayırmaya çalışırken kendisi de hapse atılır. Hapse atıldığını anlatan Hacivat, bu durumda ne söylenmesi gerektiğini Karagöz’e şöyle öğretir:

Hacivat: (...) Bu durumda, yakında biri yardım eder de çıkarır, siz merak etmeyin, inşallah ötekini de çıkarırlar, denir.

Hacivat, bu konuşmayı yaparken hapiste değildir, olayın üzerinden zaman geçmiştir. Bundan dolayı “Yakında biri yardım eder de çıkarır.” ifadesini ve kavga edenler iki kişi olduğundan “İnşallah ötekini de çıkarırlar.” ifadesini mantık açısından tutarlı bulmamaktayız.

Metinde, çocukların yaşına uygun olarak yapılan düzenlemelerden biri de Hacivat’ın metin boyunca kullandığı “ulan” kelimesi yerine “Karagözüm” kelimesinin kullanılmasıdır.

4.1.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başlık, tema ve metnin içeriği ile alakalı olduğu gibi; başlığın içinde yer alan “incelik” ifadesi de alt tamamımızdır. Kısa bir başlık seçilmiş olması yönünden de olumludur.

4.1.3.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metin, “diyalog tekniği” adı verilen karşılıklı konuşmalar üzerine kurulmuştur. Diyalog tekniği, tiyatro metinlerine en uygun tekniktir. Oynanmak üzere yazılmış olan tiyatro eserlerinde anlatma yerine göstermeden yararlanır. Böylece anlatıcı aradan çekilir, kinaye mesafesi tam olarak korunur ve izleyici-oyuncu ya da okuyucu-oyun metni baş başa kalır.

Bireyler kendilerine verilen öğütleri dinlemekten genellikle hoşlanmaz ancak tiyatro aracılığı ile bireylere, kahramanların üzerinden olumlu ve olumsuz davranışlar kazandırılabilir. İncelediğimiz metin bu yönüyle, tiyatronun güldürürken düşündürme işlevini de yerine getirmektedir.

4.1.3.2. Biçimsel Özellikler

4.1.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinle ilgili dört resim kullanılmıştır. Hacivat ve Karagöz tasvirleri, bir evden dışarıya bakan Hacivat, perdede sergilenmekte olan bir Gölge Oyunu’nu izleyen çocuklar; resimlerin içeriğini oluşturmaktadır. Resimler, olay örgüsünü tasvir etmekten ziyade, Karagöz oyununu tanıtır niteliktedir.

4.1.3.2.2. Sayfa Düzeni

Dizgide tek sütun kullanılmış, satır uzunlukları da genel olarak kısa tutulmuştur. Resimler; sayfaların altına, yanına ya da alt köşelerine yerleştirilmiştir. Resimlerin yerleştirilmesi için marj hizalarında değişiklikler yapılmıştır ancak metin sağa hizalanmamıştır. Bu da düzensiz bir görüntü ortaya çıkarmaktadır.

“Calibri” yazı tipinin kullanıldığı metin, 11 puntuyla yazılmıştır.

4.1.3.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin, başlık ve konuşan kişilerin adları dâhil olmak üzere 684 kelime ve 1644 heceden oluşmaktadır. 109 cümledir. Başlık ve konuşan kişilerin adları ve cümle niteliği taşımayan ifadeler göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,4 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,22’dir. Okunabilirlik değerinin 86,06 olduğu tiyatro, “çok kolay” okunabilir bir metindir.

Metne dört sayfa ayrılmıştır. Sağ ve sol marjın yer yer değişiklik göstermesi ve metnin sağa hizalanmaması, metnin okunmasını biçimsel olarak olumsuz etkilemektedir.

4.1.4. Forsa (Ömer Seyfettin)

4.1.4.1. İçerik Özellikleri

4.1.4.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.1.4.1.2. Tema

5. Tema: Millî Kültür

Alt Tema: Vatan Sevgisi

4.1.4.1.3. Konu

Esir edilip kırk yıldır ülkesinden uzakta yaşayan yaşlı bir Osmanlı gemicisinin, oğlu tarafından bulunması ile yıllar sonra vatanına kavuşacak olması konu edilir.

4.1.4.1.4. Olay Örgüsü

Hikâye, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Ömer Seyfettin, Maupassant tarzı da denilen olay öykülerinin ülkemizdeki önde gelen temsilcilerindedir. İncelediğimiz hikâyenin olay örgüsü şöyle ilerlemektedir:

Kara Memiş, uyandığında Türk donanmasının adaya geldiğini görür ve sevinçle askerlere doğru koşar. Askerler onu tanımak için sorular sorarlar ve aldıkları cevaplardan, onun Bey'in babası olduğunu anlarlar. Kara Memiş'i, Bey'in yanına götürürler. Bey, kolundaki yara izinden Kara Memiş'i tanır ve onun oğlu olduğunu söyler. Yaşlı adam, heyecandan bayılır. Kendine geldikten sonra oğluyla birlikte cenge katılmak ister ancak Bey, vurulup vatana hasret gidebileceğini belirtir. Bunun üzerine Kara Memiş, bayrağın dalgalandığı her yerin vatan olduğunu ifade eder.

Metinde esas çatışma, sıla özlemine karşı esarettir ve olay örgüsü bunun üzerinde ilerlemiştir.

Kara Memiş'in hayatına bakıldığında, olması beklenenin tersine gelişen durumlar hem ironi oluşturmakta hem de alt çatışmaları meydana getirmektedir. Örneğin; Kara Memiş gurbetteyken zaman yavaş geçmesine rağmen geriye baktığında kırk yılın çok hızlı geçtiğini görmektedir. Kara Memiş'in; cengâver bir gemici olmasına rağmen esir

düşüp forsa olması, gençliğinde imkânları varken şimdi yoksul olması, eski sağlığı ve gücünün yerini ihtiyarlığa bırakması da diğer örneklerdir. Kara Memiş, oğluna kavuştuktan sonra da durum değişmez. Yeni bir çatışma ortaya çıkar. Kırk yıldır hasret çektiği vatanına sonunda kavuşacakken yıllardır esir olduğu bu adada cenge girip ölmesi ihtimali vardır. Bunun diğerlerinden farkı, eğer uğruna canını verdiği bayrak buraya dikilirse buranın da vatan toprağı olacağıdır. Yazar, önceki çatışmalarda, bu yaşlı adama karşı sevgiyle karışık acıma duygusu uyandırmaktadır. Son çatışmada ise kendi dünya görüşünün bir yansıması olarak, ihtiyarı devleştirebilir. Yaşlı ve güçsüz adam, yazarın ifadesiyle “gençleşmiş bir aslan gibi” doğrulmuştur. Artık ona bakıldığında vatansever bir kahraman görülmektedir.

4.1.4.1.5. Kişi Kadrosu

Metindeki kişiler; Kara Memiş, Bey (Kara Memiş’in oğlu Turgut) ve askerlerdir. Metnin başında yer alan, serim bölümünün özetinde, Kara Memiş’i köle olarak alan çiftçiden bahsedilmektedir.

Başkarakter Kara Memiş, ünlü bir Türk Kaptanıdır. Öyle ki kırk yıldır görünürde olmamasına rağmen askerlerin içinde onun hikâyelerini bilmeyen yoktur. Vatan ve bayrak sevdalısıdır. Vatan söz konusu olduğunda kendi arzularını geri plana itmektedir. Millî ve manevî duyguları ön plandadır. En zor şartlarda bile ibadetini aksatmaz. Fiziksel ve ruhsal olarak güçlü bir yapısı vardır. Hâlimden şikâyet etmediği gibi ümidini de kaybetmemiştir. Onun tüm bu özelliklere sahip olması, yazarın bakış açısından kaynaklanır.

Bey ise Kara Memiş’in metin boyunca kendisini kurtarması için beklediği oğlu Turgut’tur. Onun gelişyle düğüm çözülecektir. Kara Memiş ya vatanına dönecektir ya da dikilen Türk bayrağının vatanlaştırdığı bu toprakta şehit olacaktır.

Hikâyede baba ve oğlu bir araya getiren askerler ise yardımcı kişilerdir.

4.1.4.1.6. Mekân

Olayların yaşandığı geniş mekân, bir adadır. Deniz, kıyı, sandal, kadirga, gemi, güverte ve kulübe adada söz konusu edilen yerlerdir. Mekânların adı verilmekle birlikte açıklama yapılmamış, betimleye yer verilmemiştir.

Kırk yıllık esareti, forsa ve köle olarak çalıştırılması, yoksulluğu, yaşlılığı ve vatan özlemi ile Kara Memiş’in zaman zaman psikolojik olarak kendini kapalı mekânda

hissettiği söylenebilir. Ümit ettiği anlarda ve Türk donanmasını gördüğü an, psikolojik olarak kapalı mekândan açık mekâna çıkar. O kadar mutludur ki Türk bayrağı dikildikten sonra gurbet bile vatan toprağı olacaktır.

4.1.4.1.7. Zaman

Kara Memiş'in geçen kırk yılının özeti anlatıldıktan sonra metne başlanmıştır. Özetin sonunda "Bir ilkbahar günü uyuyakalmıştı." ifadesi yer alır. Dolayısıyla olay, bu ilkbahar gününde başlamaktadır. Kara Memiş'in uyanıp olayın gelişmesi ve sonuçlanması birkaç saatlik sürede gerçekleşir. Mekân unsurunda olduğu gibi zaman unsurunda da nesnel zamana ışık tutacak bilgi verilmemiştir. Hikâye unsurlarının belirgin çizilmesi, olay örgüsüne ve anlatıma canlılık kazandıracaktır. Ancak yazar, böyle yaparak dikkatleri olaya yoğunlaştırmaya çalışmaktadır.

Metnin başındaki özette bilgi hatası yapılmıştır. "... Onu kırk yıl forsa olarak çalıştırdılar..." ifadesindeki kırk yıllık süre; yirmi yıl forsa olarak çalıştırılması, on yıl bir çiftçiye kölelik yapması ve azat edildikten sonra geçen on yıllık sürelerin tümünü kapsamaktadır.

Kara Memiş için zaman yavaş geçmesine rağmen geriye bakıldığında aslında zamanın çok hızlı geçtiği görülür. En verimli olduğu yıllar esaret altında geçmiştir. Şimdi ise hür bir ihtiyardır. Bu bir ironidir. Görüldüğü gibi metnin zamanını, Kara Memiş'in yaşının ilerlemesiyle de ilişkilendirebiliriz.

4.1.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metin, hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcıyla aktarılmıştır. Anlatma yönteminin kullanıldığı metinde yer yer diyalog tekniği de kullanılmıştır. Diyaloglar, olay örgüsünün ilerlemesine ve düğümün çözülmesine etki etmektedir.

Rüyasında Türk gemilerinin geldiğini gören Kara Memiş, uykusundan uyandığında aynı görüntüyle karşılaşır ve rüya ile gerçek arasında bocalar. Kırk yıldır içinde tuttuğu arzusu, bilinçaltıyla kendini dışarı vurmaktadır. Kara Memiş'in bu yoğun arzusunun, rüya motifinin kullanılarak aktarılması, yazarın özgünlüğünden ileri gelmektedir ve başarılıdır.

Bir diğer motif ise sancaktır. Sancak, vatana eş değer görülür. Kırk yıldır vatan hasreti çeken ve bir adada gurbeti yaşayan ihtiyar adamın, Türk sancağının dikilmesiyle vatan hasretinin bir nevi sona ereceği ifade edilmiştir. Kara Memiş, bunu şu sözlerle

belirtmektedir: “Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?” Demek ki al sancak, yazarın kaleminde; gurbeti vatan yapan, kapalı mekânı açık mekâna çeviren güçlü bir motif olarak kullanılmıştır.

Olay hikâyeciliğinde önde gelen isimlerden olan Ömer Seyfettin, yazdığı birçok hikâyede idealize edilmiş kahramanlar çizer. Bu kahramanlar genellikle millî bilinci yüksek, güçlü, zeki, gururlu, gözü gönlü tok ve dindardır. Bunu, Türkçülük akımının, Seyfettin’in bakış açısı üzerindeki etkisiyle açıklamak mümkündür. O, Türk milletinin fertlerine, model alacakları Türk kahramanlar çizmektedir. Dolayısıyla Ömer Seyfettin’in eserlerinde Türkçülüğün “faşizan” bir anlayışla değil, millî bilinci geliştirmek için işlendiği görülmektedir. Seçtiği konularla gerçekleri göstermekte ve böylece millî bilinci bir eğitim aracı olarak kullanmaktadır.

Seyfettin, diğer milletleri küçümseyen bir üslup takınmamaktadır ancak haksız ve hukuksuz işgal ve zulüm yapanların karşısında, asil ve güçlü Türk kahramanlar çizmesi, etkileyciliği ve hayranlığı artırmak içindir.

Seyfettin’in hikâyelerinde tarihî olayların izlerini görmek mümkündür. Tarihî şahsiyetlerden Turgut Reis, başarılı bir komutandır ancak esir edilip forsa olarak çalıştırılmıştır. Bu gerçeklik ile incelediğimiz hikâyedeki isim ve olay benzerlikleri ilgi çekicidir ve Türk tarihine atıf niteliğindedir. Öğrencilerin ilgisini Türk tarihine çekmek, araştırma yapmaya teşvik etmek, atalara hayranlık uyandırmak gibi amaçlarından dolayı söz konusu durumu olumlu bulmaktayız.

Seyfettin’in seçtiği konuların Türk tarihiyle ilişkili olmasının yanı sıra başarılı gözlemleri; hikâyelerin gerçekçiliğini artırmaktadır. Sağlam hikâye tekniğinin de buna eklenmesiyle yazar, Türk hikâyeciliğinin önde gelen isimlerinden olmuştur. Onun eserlerinde gerçekler, beklenenin aksine gelişen durumlar, umut, buruk sevinçler iç içedir ve hepsinin ortasında dimdik duran kahramanlar vardır.

4.1.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünceyi, metin boyunca devam eden çatışma vasıtasıyla görmekteyiz. Esarete karşı, Kara Memiş’in hiç tükenmeyen ümidi vardır. Bir gün Türk donanmasının gelip kendisini kurtaracağı hayali, her gece rüyalarına girmektedir. Yıllar geçer, yaşlanır; esaret biter, gurbet başlar. Ama hâlâ aynı rüyayı görmektedir. Dolayısıyla ana fikir, zorluklara rağmen ümitli olmak gerektiğidir. Gerçi bu kolay değildir ancak yazar, kahramanın güçlü karakteri ve sağlam duruşuyla bunun yolunu göstermektedir.

Yardımcı düşünceler: sabırlı olmak, millî çıkarları kişisel çıkarlardan üstün tutmak, merhametli olmak, tedbirli olmak, amaca ulaşmak için çabalamak, aile fertlerine önem vermek, vatanını sevmek.

Kara Memiş, yıllardır vatanına ve ailesine kavuşmayı beklediği gibi, oğlunun da yıllar geçmesine rağmen onu aradığı anlaşılmaktadır. Bu da aileye verilen önemi gösteren güzel bir mesajdır.

4.1.4.1.10. Dil ve Üslup:

Metinde yer alan bilinmeyen kelimeler şunlardır: esir, forsa, köle, azat etmek, liman, donanma, kadirga, yelken, kanaat, burun, bölük, yatışmak, sandal, güverte, kaftan, kavuk, pala, sırmalı, zırh, pazı, haç, cenk, kalkan, sancak.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: esir düşmek, rüyalarına girmek, gözlerine inanmamak, kanaat getirmek, dizlerinin bağı çözülmek, bir çığlıktır koptu, ününü duymayan yoktu. Bilinmeyen kelimeler ve deyimlerin zenginliği, öğrencilerin söz varlığını geliştirmeye katkı sağlamaktadır.

Ömer Seyfettin, Türkçeyi doğru ve etkili kullanan sanatçılardanıdır. Bu yönüyle metnin dili örnek teşkil etmekte ve öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine olumlu etki etmektedir.

“Yeni Lisan” hareketiyle yazı dilinin, konuşma diline yaklaştırılması gerektiğini savunan Seyfettin’in şu sözlerini Enginün aktarmaktadır: “Muharrirlerin de büyük vazifeleri vardır. Manevi vatan olan lisanın müdafileri, askerleri, savunucuları onlardır. Ve lisan öyle bir vatandır ki bozulursa artık ne millet kalır ne devlet” (Enginün, 2004:290).

Seyfettin’in eserlerinde süs ve şairaneliğe rastlanmaz. İncelediğimiz metnin dili de sade, anlaşılır ve akıcıdır. Diyaloglar da dâhil olmak üzere cümleler kısa tutulmuştur. Metin; basit, sıralı ya da girişik birleşik cümle yapıları ile kurulmuştur. Yer yer iç içe birleşik cümlelere rastlanır.

Metinde yer yer sembolik ifadeler başvurulmuştur: “Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı.” ifadesinde geçen, ünlü Türk kaptanının kolundaki bu iz; Haçlıların İslam dünyasına olan düşmanlığının nişanı gibidir. Hilal ile haçın, İslam dünyası ile Haçlı dünyasının mücadelesini simgeler.

Metinde nadiren örtülü anlatıma başvurulmuştur: “Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adada savaşırken almıştı.”

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 18:

“Forsa” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
İhtiyarlayınca, çiftçi onu azat etti.	İhtiyarlayınca çiftçi onu azat etti.
Bağırışmak	Bağrışmak

4.1.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin başlığı, konuyu ifade etmektedir. Ancak başlığın bilinmeyen bir kelime olması, ilk bakışta metnin konu ve içeriğini anlaşılmasız kılmakta ve de ilgi çekmemektedir. Bu olumsuzluğun önüne geçmek için başlığın hemen üzerinde “forsa” kelimesinin sözlük anlamına ve ilgili bir görsele yer verilmiştir.

4.1.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metin, hikâye türünün özelliklerine uymaktadır. Olay, kişi, yer, zaman unsurlarının gerçekçi çizildiği kısa bir anlatıdır. Güçlü bir kurguya sahiptir. Metnin serim, düğüm ve çözüm bölümleri; ana fikrin ortaya çıkışını hazırlamaktadır. Ana fikir, kurmaca metin yapısına uygun olarak doğrudan verilmemiştir.

4.1.4.2. Biçimsel Özellikler

4.1.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde altı resim kullanılmıştır. Bunlardan dördü, hikâyede anlatılanları tasvir etmektedir. Diğer iki resimden biri metnin yazarı Ömer Seyfettin’e aittir. Resmin altında, yazarın edebiyattaki önemine ve eserlerine dair kısa bir bilgi yer almaktadır. Diğer resimde ise “forsa” denilen kürek mahkûmlarının bir sandalın içindeki görüntüsü verilmiştir. Resmin hemen yanında ise “forsa” kelimesinin sözlük anlamı yer almaktadır. Metnin başlığının ne anlama geldiği bilinmediği ve olay örgüsü bunun üzerine şekillendiği için, kullanılan resim ve yapılan açıklamayı, çocukların metni anlamalarını kolaylaştırması bakımından olumlu bulmaktayız.

Hikâyeye ait resimlerden ilkinde, kıyıdan, donanmaya el sallayan eski kürek mahkûmu Kara Memiş'i görmekteyiz. Metinde yaşlı ve azat edilmiş olarak bir kulübede yaşadığı ifade edilen mahkûm, perişan görüntüsüne rağmen Türk donanmasını gördüğünden dolayı sevinç içindedir. İkinci resimde Kara Memiş, kıyıdan donanmanın yaklaşmasını izlemektedir. İlk iki resim ile metin arasında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Çünkü iki resimde de Kara Memiş'in kıyıda donanmayı beklediği görülmektedir. Metinde ise Kara Memiş; yaklaşan donanmayı ve bölüklerin karaya çıktığını görür ve kıyıya doğru koşar ama karadaki askerler, durması için onu uyarırlar.

Üçüncü resimde askerlerle Kara Memiş'in kucaklaşmak üzere olduğunu görmekteyiz. Bu resimde, Kara Memiş'in ellerinde dört parmak varmış gibi görünmesi dikkat çekmektedir. Dördüncü resimde ise oğlunun, Kara Memiş'in kolundaki yara izine baktığı an tasvir edilmiştir.

4.1.4.2.2. Sayfa Düzeni

Resimlerin sayfa üzerine yerleştirilmesinde karışıklık göze çarpmaktadır. Resimler metnin altında, üstünde, ortasında ya da köşelerinde yer almaktadır.

Dizgide metnin ve resimlerin üst üste gelmemesine dikkat edilmiştir. Resmin olduğu kısımlarda, satır uzunlukları kısa tutulmuş ya da marjlar aynı hizaya getirilmemiştir. Bu durum; satır uzunluklarının birbirine denk olmamasına yol açmakta, yazı ve sayfa düzenine uygun düşmemektedir.

“Calibri” yazı tipinin kullanıldığı metin, 11 puntuyla yazılmıştır.

4.1.4.3. Metnin Okunabilirliği

Metin kısaltılarak ders kitabına alınmıştır. Başlık dâhil olmak üzere 411 kelime, 1093 heceden oluşmaktadır. Kesik cümleler dâhil 79 cümledir. Başlık göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,66 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 5,18'dir. Okunabilirlik değerinin 78,37 olduğu hikâye, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin için üç sayfa ayrılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi sayfa düzenlemesindeki kusurlar ve sağ ile sol marjın aynı hizada olmaması metnin okunmasını olumsuz etkileyen biçimsel özelliklerdir.

4.1.5. Kuş Ağacı (Mustafa Ruhi Şirin)

Dinleme/izleme metnidir.

4.1.5.1. İçerik Özellikleri

4.1.5.1.1. Metnin Türü: Masal

4.1.5.1.2. Tema

8. Tema: Doğa ve Evren

Alt Tema: Doğal Döngü

4.1.5.1.3. Konu

Kuşa dönüşen yaprakları uçup giden bir ağacın, yapraklarına tekrar kavuşmak için önce yanarak kül olması, sonra bir fidan olarak küllerinden yeniden doğması konu edilmiştir.

4.1.5.1.4. Olay Örgüsü

“Kuş Ağacı”, sanatsal masal olduğundan halk masallarında görülen döşeme ve dilek bölümleri yoktur.

Asıl masal kısmına baktığımızda ise serim bölümünde kuş ağacının ve mekânın tanıtıldığını görürüz. Düğüm bölümünde olay örgüsü şöyle devam etmektedir:

Beyaz kuş, yaşlı kuş ağacına “Yapraklarının kuş olup uçmasını ister misin?” diye sorar. Bu, masaldaki başlatıcı olaydır. Eğer isterse onun yapraklarını kuşa çevirebileceğini sonra da gagasıyla kuş ağacını yakması hâlinde onun yeniden bir fidan olarak dünyaya gelebileceğini söyler. Kuş ağacı bu teklifi kabul edince beyaz kuş onun yapraklarını kuşa çevirir. Ancak kuş ağacının, yanmadan önce birkaç gün mühlet istemesi üzerine beyaz kuş gider. Kuş ağacı, bir daha yaprak açmayacağı için yanıp yeniden doğmayı çare olarak görmektedir. Ağacın kovuğunda yaşayan ağaçkakan, kuş ağacının kuşlardan oluşan yapraklarını geri getirince ağaç da yanmaktan vazgeçer. Oysaki beyaz kuşla bir anlaşma yapmışlardır. Böylece düğüm atılmış olur. Kuş ağacı yakılmamak için uzak bir yere gider. Burada kimsenin kendilerini bulamayacağını düşünürken beyaz kuş çıkagelir. Bu beklenmedik geliş, masalın doruk noktasıdır. Çatışmanın kimin istediği gibi sonlanacağı, masalın başından beri devam eden merak duygusunu zirveye çıkarmıştır.

Çözüm bölümünde ise masalarda süregeldiği üzere düğümün kolayca çözüldüğü görülmektedir. Beyaz kuş, kuş ağacını ikna edip yakar. Bir bahar günü kuş ağacının köklerinden yeni bir fidan çıkar.

Masalda sembolik bir anlatım vardır. Ağaç, kuşlar, yapraklar ön plana çıkarılmış olmasına rağmen masal esasında insan hayatını anlatmaktadır. Beyaz kuş, kuş ağacına durumu açıklarken “Tıpkı insanlar arasındaki yaşamak oyunu gibi.”der. Mutlak sona doğru akıp giden hayatın hem içinde hem karşısında duran insan ve onun arzuları, bitişlerin yeni başlangıçları doğurması gibi durumlar sembolize edilmiştir. Olay örgüsündeki çatışmalar bunlar üzerine kurulmuştur.

Masalda tespit ettiğimiz motiflerden bazıları şunlardır: üç kere vurmak, doksan dokuza kadar saymak, ağacın yürümesi, ağacın küllerinden yeni bir fidanın doğması. Beyaz kuşun ve ağaçkakanın gagası, olayları geliştiren önemli motiflerdendir. Gagalarıyla kuş ağacına dokunmaları hâlinde yapraklar ya kuşa dönüşmekte ya uçup giden kuşlar geri gelmekte ya da ağaç yanmaya başlamaktadır. Gagayla vurma motifinin her kullanılışında, yeni bir düğüm atılır ya da çözülür.

4.1.5.1.5. Kişi Kadrosu

Masalın kişi kadrosunda kuş ağacı, beyazkuş, ağaçkakan, fidan, kuş ağacının kuşları ve ormandaki diğer hayvanlar (serçeler, diğer kuşlar, tilki) yer almaktadır.

Masalarda kişiler derinlemesine ruh çözümlemeleriyle tanıtılmaz. Diğer masal unsurları gibi yüzeysel sunulur. İncelediğimiz masalda da kahramanların davranışlarına yer verilmiş ancak bu davranışların altındaki duygu ve düşünceler ayrıntılı olarak belirtilmemiştir.

Başkahraman olan kuş ağacı; iyice düşünmeden karar veren, sonra pişman olan, çözümü de sözünde durmayarak kaçmakta bulan bir varlıktır. Bunları yaparken kuşlarını korumak gibi iyi bir niyeti de vardır. Toplumda, kuş ağacının sembolize ettiği insanları görmek mümkündür. Ağaçkakan korumacı tavırlar sergilemektedir. Sahip olduklarını kaybetmek istemez. Kendi çıkarını da düşünerek kuş ağacı ve beyaz kuş arasındaki anlaşmayı bozacak hamleler yapar. Kuş ağacını kandırır. Bir yandan da kuş ağacına harika bir ağaç olduğunu söyleyerek onu över. Tüm bunlar, ağaçkakanın masaldaki rolünün “insanın nefsi” olduğunu gösterir. Öyle ki ağaçkakan, kuş ağacının çürümüş kovuğunda yaşamaktadır. Tıpkı bozulmaya başlayan niyetlerin içinde nefse daha çok itaat edildiği gibi.

Beyaz kuş, masalın gelişmesi ve nihai hedefine ulaşmasında önemli yere sahiptir. Aniden ortaya çıkar ve kuş ağacına bir teklif sunar. Bu teklif onun daha iyiye ulaşması içindir. Bir nevi insanın kötü hasletlerden arınmasında ona yardım eden bilge rolündedir. Dolayısıyla yardımcı karakterdir. Ağaçkakanın, kuş ağacını kandırdığını düşünmektedir.

Fidan, “yeniden doğuş, yenilenme, tazelenme” gibi kavramların somutlaştırılmış hâlidir. Hayatta hiçbir şey aslında yok olmaz, doğal döngü devam eder, bitiyor gibi görünenler yeni başlangıçlar doğurur. Kuş ağacı da yok olmamıştır. Yanan kuş ağacının köklerinden çıkan fidan, annesi olan kuş ağacına benzetilerek bir nevi onu yaşatmaktadır. Tıpkı insanların, çocukları ve kendilerinden sonra gelen nesiller vasıtasıyla varlıklarını sürdürmeleri gibi.

Kuş ağacının kuşa dönüşen yaprakları, masaldaki önemli motiflerdendir. Bunlar, insanların arzu duyduğu ve sahip olduğu şeyleri simgeler. Beyaz kuş, yaprakları kuşa dönüştürüp serbest bırakır. Ağaçkakan ise onları geri getirir.

Olay örgüsünde bir anlığına yer alan diğer hayvanlara, figüratif kahraman olarak yer verilmiştir.

4.1.5.1.6. Mekân

Olay örgüsü, Mavi Ülke’deki bir orman ve yemyeşil bir ova olmak üzere iki yerde yaşanmaktadır. Masalda doğa işlendiği için açık ve geniş mekânlara yer verilmiştir.

Yer yer doğaya dair betimlemelere yer verilmiştir. Bu da öğrencilerin mekânı zihinlerinde canlandırmalarını kolaylaştırmaktadır.

4.1.5.1.7. Zaman

Masalda bir yıllık süre işlenmiş ve kronolojik sıra gözetilmiştir. Olay örgüsü, bulutlu bir bahar gününde başlar ve birkaç günlük süre anlatılır. Masalın sonunda ise zaman atlaması yapılarak bir yıl sonrasına gelinir. Bu kısım şöyle ifade edilmiştir: “Yaz bitti. Sonbahar kışı müjdeledi. Baharda kış ağacının köklerinden bir fidan çıkıverdi.”

4.1.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Masal, hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı ile oluşturulmuştur. Metinde anlatma yönteminin yanı sıra diyalog tekniğine de sıkça başvurulmuştur. Kahramanların ve çevrenin tanıtımında tasvirlerden yararlanılmıştır. Yazar, konuya bakışını beyaz kuş ile yansıtmaktadır. Dolayısıyla ana düşüncenin ve alt temanın tespit edilmesinde beyaz kuşun rolü önemlidir.

4.1.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Genel olarak masalarda zorluk çekmeden, emek vermeden mutlu sona ulaşan kahraman yoktur. Aynı durum, incelediğimiz masaldaki kuş ağacı için de geçerlidir. Onun küllerinden taze bir fidan doğacaktır fakat ilk olarak yanması gerekmektedir.

Metnin ana düşüncesi, kendimizi bulmak için önce benliğimizin arzularından sıyrılmamızın gerektiğidir.

Soyut işlemler döneminin, 11 yaşından itibaren başladığı göz önüne alındığında bu döneme henüz girmiş ya da girmek üzere olan 5. Sınıf öğrencilerinin, metnin ana düşüncesini tespit etmekte zorlanacakları açıktır. Masalda “Anka Kuşu”nun animsattılması, efsaneyi bilen yetişkinler için metni daha anlaşılır kılsa da aynı durum çocuklar için geçerli değildir. Bu durumda ders öğretmenin yönlendirmesiyle öğrencilerin ana fikre daha kolay ulaşmaları sağlanabilir.

Yanarak küllerinden tekrar doğan Anka kuşu, dirilişi simgelemektedir. Bu yönden kuş ağacıyla aralarında benzerlik kurulmuştur. Kuş ağacı da kül olurken yok oluyor gibi görünse de esasen fidan olarak yeniden doğacaktır.

Kuş ağacının yanarak kül olması; insanların, kötü hasletlerini kati olarak terbiye etmeleri manasını da taşımaktadır. Nasıl ki yaşlı ağaç yandıktan sonra fidana dönüşüyorsa insanlar da sonradan edindikleri kötü huy ve arzuları terk edip küçük yaşlarının safiyetine dönebilirler. Dolayısıyla bu kısımda fidan olmakla yaşlı bir ağaç olmak arasındaki zıtlık semboliktir.

Yardımcı düşünceler:

Düşünüp taşınarak karar vermeliyiz.

Son pişmanlık fayda vermez.

Verdiğimiz sözü tutmalıyız.

Sahip olduğumuz şeylerin değerini bilmeli ve onları korumalıyız.

Arzularımızı kontrol altında tutmalıyız.

Ağaçkakanın şu sözleri, taşıdığı ileti bakımından dikkat çekicidir: “Yıllardır dallarına konuyorum. Çürümüş kovuğunda yuva kurdum. Ama benimle hiç konuşmadın. Beyaz kanatlı kuşla konuştuğun için yapraklarımı kaybettin(…)” Bu ifadeler çocuklara, güvenmeleri ve yakınlık kurmaları gereken ilk kişilerin aynı evi paylaştıkları aileleri olduğunu ve de tanımadıkları kişilere sınırsız ölçüde güvenmemeleri gerektiğini sezdirmektedir.

4.1.5.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelimeler şunlardır: süzölmek, kovuk, ağaçkakan, çalılık, cıvıltı, şenlenmek, olgun, sarkmak, müjdelemek, çağlayan, imkânsız, gözcü, ışımak, övmek, havalanmak, varmak, parıldamak, ova, çare, tıpkı, fidan, kök.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: türkü söylemek, nöbet tutmak, içinden geçirmek, keyfini kaçırmak, tehlike atlatmak, akli karışmak, adım atmak, zarar gelmek, geri dönmek, kül olmak.

Metinde ikilemelere sıkça başvurulmuştur: döne döne, şaşkın şaşkın, yavaş yavaş, şırıl şırıl, çalı çırpı, alev alev, pıt pıt, seke seke, dokunur dokunmaz.

Yukarıda belirttiğimiz kelime ve kelime grupları, öğrencilerin günlük hayatta sıkça karşılaştıkları ifadelerdir. Çocukların, cümle içindeyken anlamını kavrayabildikleri hâlde, aktif olarak kullanmadığı bu kelimeler, masal aracılığıyla kelime dağarcığına kazandırılabilir.

Masalda “Yemyeşil, bembeyaz, upuzun, en büyük, en güzel, çok akıllı bir kuş, en mutlu gün, ayrı bir güzellik katıyordu, böylesine hiç mutlu olmamışlardı” gibi pekiştirme ve üstünlük belirten ifadelerle rastlamaktayız. Bu ifadeler dinleyiciyi, gerçek dünyanın alışılabilir sıradanlığından çıkarıp masalın hayalî iklimine götürmektedir.

Metinde söz sanatlarından kişileştirme ve konuşurma kullanılmıştır. Sanatsal ifadelerle sıkça başvurulmuştur. “Yıldızların geceyi özlediği gibi özledim yapraklarımı.” ifadesi, buna örnek olarak verilebilir.

Dil ve anlatımın etkileyici olduğu, merak duygusunun yüksek tutulduğu masal oldukça sürükleyicidir. Dil ve anlatım sade, anlaşılır, akıcı ve özgündür. Karşılıklı konuşmalara yer verilmesi, metnin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü bu kısımlarda yazarın bakış açısından değil, doğrudan kahramanların ağzından olup biteni öğrenmekteyiz.

Masalda isim ve fiil cümleleri bir arada kullanılmıştır. Basit yapılı cümleler ile fiilimsilerin kullanıldığı birleşik yapılı cümleler metne hâkimdir. Yer yer bağlaçlarla bağlanan cümleler de görülmektedir. Cümle uzunlukları genel olarak kısadır.

Dinleme metnini seslendiren kişinin, fiil çekimlerini zaman zaman yanlış telaffuz ettiğini duymaktayız. Bu durum, metni dinleyen öğrencilerin de söyleyiş şeklini bozacaktır. Bunun sebebi dilin, daha çok taklit yoluyla edinilmesinden kaynaklanır. Dinleme metinlerinde bu hatalara rastlanması bir olumsuzluktur.

4.1.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Masalda kuş ağacının başından geçenler anlatılmaktadır. Bu yönüyle başlık ve metnin uyumlu olduğu görülmektedir. Başlığın kısa ve dikkat çekici olması da başlıkta aranan özelliklerdendir. Kuş ağacının nasıl bir ağaç olduğu düşüncesi, metnin başlığından itibaren merak duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda hayalî unsurların yoğunluğu, öğrencilerin hayal güçlerini etkin olarak kullanmalarını sağlamaktadır.

4.1.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

İncelediğimiz metin, yazarı belli olan ve öğüt verme amacı taşıyan sanatsal bir masaldır. Ancak asıl halk masallarında olduğu gibi döşeme ve dilek bölümlerine yer verilmemiştir. Masal, konusu ve iletileriyle evrensel özellik taşımaktadır. Sembolik olması ve birçok motif barındırması türün özelliğini yansıtmaktadır. Masalda yer verilen olağanüstü durumlar, anlatılanların gerçek olmadığını dinleyiciye göstermektedir.

4.1.5.2. Biçimsel Özellikler

4.1.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Ders kitabında yer almayan metnin, etkinlik bölümünde dört adet resim kullanılmıştır. Bunlardan ilkinde ağaca gagasını vuran ağaçkakan, ikincisinde dallarında beyaz kuşlar olan kuş ağacı, üçüncüsünde beyaz kuş, dördüncüsünde ise bir dalın üzerinde ötüşen kuş türleri tasvir edilmiştir. Bu görsel öğeler, içerikle uyumludur ve masalı daha anlaşılır kılmaktadır. Böylece çocukların masalı dinlerken daha kolay hayal etmelerini sağlayacaktır.

4.1.5.2.2. Sayfa Düzeni

Dinleme metni olan masal, ders kitabında yer almamaktadır.

4.1.5.3. Metnin Okunabilirliği:

Metin; başlık dâhil olmak üzere 990 kelime, 2699 heceden oluşmaktadır. Kesik cümleler ile birlikte 173 cümledir. Başlık göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,72 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 5,71'dir. Okunabilirlik değerinin 74,33 olduğu masal, “kolay” okunabilir bir metindir.

4.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (MEB Yayınları)

4.2.1. Aslan, Tilki, Bir de Geyik (Ezop Masalları, Çev: Nurullah Ataç)

4.2.1.1. İçerik Özellikleri

4.2.1.1.1. Metnin Türü: Fabl

4.2.1.1.2. Tema

1. Tema: Biz ve Değerlerimiz

Alt Tema: Kendini Tanıma

4.2.1.1.3. Konu

Ormanın yeni kralı olacağını söylenmesiyle koltukları kabaran geyiğin, söylenenler üzerine akıl yürütmeyip kendini tehlikeye atması anlatılmaktadır.

4.2.1.1.4. Olay Örgüsü

İki güç sahibi: aslan ve tilki. Biri fiziksel gücüyle hüküm kuruyor, diğeri kurnazlığıyla... Başlıkta iki güçlünün yanında bir de geyik olduğu belirtiliyor. Metinde bunlar üzerinden çeşitli çatışmalar görmekteyiz:

aslan-açlık ve hastalık

aslan-geyik

aslan-tilki

Olay örgüsü klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Serim bölümünde çatışmanın sebepleri verilir. Aslan aç ve hastadır, geyiğin ciğeri ve yüreğini yemek için tilkiden yardım ister.

Düğüm bölümünde tilki; aslanın, krallığını geyiğe bırakacağını söyleyip geyiğin egosunu kabartarak onu kandırır ve aslana götürür. Geyik yem olmaktan son anda kurtulur. Ancak çatışma unsuru sonlanmaz çünkü tilki geyiği tekrar kandırarak aslana götürür. Aslan geyiği yerken o da gizlice geyiğin yüreğini yer. Böylece tilki, aslanın arzusuna engel olur. Bu davranış, okuyucunun beklemediği bir aksiyondur. Olay örgüsünün nasıl sonlanacağı merak konusudur. Çocukların dikkati tekrar olaya yoğunlaşır.

Çözüm bölümünde ise geyiğin yüreğini arayan aslana, tilki şöyle der: “Ne arayıp duruyorsun! Öyle hayvanın yüreği mi olur? Yüreği olsa kalkıp da kendi ayağıyla aslanın inine gelir miydi?” Sonuç olarak aslan asıl yemek istediği şeyi yiyemez, geyik canından olur. Çatışmadan tam anlamıyla galip çıkan tilkidir.

Çözüm bölümünde tilkinin aslana söyledikleri metnin iletisini sezdirmektedir: “Yüreği olsa kalkıp da kendi ayağıyla aslanın inine gelir miydi?” Kendini olduğundan daha yüksekte sanan geyik, düşünüp tartmadan attığı adımın cezasını çekmiştir. Bu da okuyucuya öğüt niteliğindedir. Bununla birlikte çözüm bölümünün ardından öğüt bölümüne yer verilmiştir. Yazar bu bölümde iletisini açıkça dile getirmektedir: “Bazı insanlar da vardır, koltuklarını kabartacak bir şey duydular mı, tehlikeyi görmez olurlar. Bu masal onlar için söylenmiş.”

4.2.1.1.5. Kişi Kadrosu

Başlıktan anlaşıldığı gibi kişi kadrosunu aslan, tilki, geyik ve çobanlar oluşturmaktadır.

Fabllarda yer verilen hayvanlar, günlük hayatta karşılaştığımız insanların temsilidir. Bu fablda başkarakter olan aslan; güçlü, otoriter ve sözü geçen kişileri temsil eder. Her ne kadar hasta ve güçten düşmüş olsa da toplumun nazarında değişmeyen bir imajı vardır. Tilki hâlâ ondan korkmaktadır. Fabllarda sık sık karşılaştığımız tilki, kurnaz insanları temsil eder. Kendi çıkarı için başkasının zarar görmesine aldırmayan, tek yönlü çizilmiş bir tiptir. Çıkarı için türlü planlar yapar, genellikle de karşısındakinin zaaflarını kullanıp onu kandırarak amacına ulaşır. Bu düşünce biçimine sahip varlıkların tek yönlü çizilmesi, sebepsiz değildir. İnsanların iyi ve kötü yanları olabilir. Ancak salt çıkarı için

bilinçli olarak kötülük yapan tilki, tek yönlü verilerek böyle bir kişilik yapısının kabul edilemez olması sağlanmaktadır. Tilki aslana hem yardım etmekte hem de onun arzusuna ulaşmasını engellemektedir.

Geyik; kendini beğenen ancak doğru değerlendiremeyen, zaafı olan, kolay kandırılan insanları temsil eden bir tiptir.

Geyiğin yerini tilkiye gösteren çobanlar ise yine toplumun tanıdık kişileridir. Sorgulamadan, iyi ya da kötü niyetli olduğunu bilmeden geyiğin saklandığı yeri göstermişlerdir.

4.2.1.1.6. Mekân

Olay, mağara ve ormanda geçmektedir. Mekân betimlemesi yapılmamıştır. Bunun sebebi fablların kısa olması ve de dikkatin mekâna değil, olaya yoğunlaştırılmasını sağlamaktır.

4.2.1.1.7. Zaman

Metinde zaman belli değildir. Ormanda çobanların olması ve geyiğin ormanda oynamasından hareketle ilkbahar veya yaz mevsimi olduğunu tahmin edebiliriz. Bir günden daha az bir zaman dilimi anlatılmaktadır. Kronolojik sıralama gözetilmiştir.

4.2.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Fabl, anlatma yöntemi ile aktarılmıştır. Yazar; seçtiği kahramanlar aracılığıyla okuyuculara aklın, güçten daha önemli olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Bu bakış açısına uygun olarak fabldaki üç kahramandan aklını kullanan tilki, isteklerine tam anlamıyla ulaşmıştır. Hatta aklıyla, güçlü olan aslanı bile idare etmiştir. Aklını kullanarak durumları lehine çevirmeyi başarmıştır.

Geyik kadar olmasa da aslan da kısmen mağdur olmuştur. Aslında yazar; zayıf olan mağdur olur mesajı vermemektedir. Aklını kullanmayan zayıftır ve mağdur olur izlenimi uyandırmaktadır.

4.2.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler:

Ana düşünce: Kendimizi tanımalı, yeterliliklerimizin ve zayıf yönlerimizin farkında olarak hareket etmeliyiz.

Geyik gerçekçi düşünmeyerek kendini beğenmiş ve tehlikeye düşmüştür. Aslan da güçlü olmasına rağmen tilki tarafından kandırılmıştır. Tilkiyse istediği her şeyi elde etmiştir. Bu fabldan çıkarılabilecek birçok yardımcı düşünce vardır:

Güçlü olan her zaman kazanmaz, aklını kullanan kazanır.

Olaylar karşısında gerçekçi ve nesnel düşünmeliyiz ki tehlikeye düşmeyelim.

Aynı hataya iki kere düşmemeliyiz.

Bize ya da bir başkasına hainlik edene güvenmemeliyiz.

Tatlı dil kullanarak ikna etmek daha kolaydır.

Güvenilir dostlar edinmeliyiz.

Zaaflarımıza yenilmemeliyiz.

Tedbirli olmalıyız. Aslan ve geyik tedbiri elden bıraktıkları için istemedikleri bir sonla karşılaşır. Oysaki tilki, işler istediği gibi gitmesine rağmen ne olur ne olmaz diye aslandan biraz uzak durmaktadır.

Metin, görüldüğü üzere ana ve yardımcı düşünceler bakımından oldukça zengindir. Çocuklara hayatın akışında nasıl davranmaları ve nasıl davranmamaları gerektiğini göstererek öğretmektedir.

4.2.1.1.10. Dil ve Üslup

Metinde tespit ettiğimiz, öğrencilerin pasif kelime hazinesinde yer alan veya bilmedikleri kelimeler şunlardır: ahbap, esenlemek, yılmak, kuşku, kahır, pınar, ant, in. Bilinmeyen kelimelerin azlığı, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Metin, dil ve anlatım yönünden zengindir. Metinde bulunan ve dilimizin zenginliğini gösteren kalıp ifadeler şunlardır: ahbaplık etmek, dil dökmek, umudunu kesmek, övünüp durmak, emeği boşa gitmek, gördün mü başımıza geleni, yürekler acısı, bir yolunu bulmak, hatırını kırmak, yola düşmek, düzen kurmak, tüyleri diken diken olmak, tabansız olmak, kuşku duymak, ulu orta söylemek, canı sıkılmak, ant içmek, yiyip yutmak, karnını doyurmak, yüreği olmamak, koltuk kabartmak.

Anlatımda sıfat, ikileme, tamlamalardan da yararlanılmıştır. Metinde öyküleyici anlatım tekniği kullanılmış, betimlemelere kahramanların durumları anlatılırken yer

verilmiştir: aslanın kükremesi yürekler acısı, yaralı bir geyik, geyiğin tüyleri diken diken olmuştu, bir yandan hastalık bir yandan yaşlılık...

Metnin dil ve anlatımı akıcı, duru, anlaşılır ve sadedir. Yer yer devrik cümle yapıları kurulmuş, cümle sonlarında ses uyumları sağlanmıştır. Bu yönden fablın okunuşunda şiirsel bir dil ve ahenk görmekteyiz:

“Bir tazı gibi geyiğin izlerini koklaya koklaya yola düştü, türlü düzenler kurdu: ‘Buradan yaralı bir geyik geçti, görmediniz mi?’ diye çobanlara sordu.” (Cümle sonundaki ses uyumları)

“Gördün mü bize ettiğini? Kurt kral olunca ne yaparız biz? Kim dayanır onun kahrına?” (Devrik cümle yapısı)

Metinde fiil cümleleri yoğundur. Basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle yapıları bir arada kullanılmıştır.

Tilkinin konuşturulmasında sağlam bir dil, ikna edici bir üslup görmekteyiz. Söylediklerinin neredeyse hepsi yalan olmasına rağmen iletişim kurma ve ikna etmede dili çok iyi kullandığı görülmektedir.

Tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 19:

“Aslan, Tilki, Bir de Geyik” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Krallığa geyik geçmeli, boyu uzundur, uzun yıllar yaşar, boynuzundan yılanlar bile korkar dedi.	“Krallığa geyik geçmeli; boyu uzundur, uzun yıllar yaşar, boynuzundan yılanlar bile korkar.” dedi.
Yerime öylelerini bırakmam, kurdu kral atarım diyor.	“Yerime öylelerini bırakmam, kurdu kral atarım.” diyor.
Aslanın canı çok sıkıldı; o şimdi senden daha öfkeli.	Aslanın canı çok sıkıldı, o şimdi senden daha öfkeli.
Bütün şu yaprakların, pınarların önünde ant içerek söylüyorum, aslanın korkulacak durumu kalmadı artık.	Bütün şu yaprakların, pınarların önünde ant içerek söylüyorum; aslanın korkulacak durumu kalmadı artık.

Ders kitabındaki metinler; öğrencilerin dil bilgisi kurallarını kavramasında da örnek teşkil edeceği için yazım ve noktalama ile ilgili hata olmaması gerekmektedir.

4.2.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başlık, varlık kadrosunda olan ve aralarında çatışma unsuru bulunan üç hayvanın adından ileri gelmektedir. Dolayısıyla başlık, metinle ilişkili olduğu gibi metnin içeriği hakkında fikir de vermektedir.

4.2.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metinde hayvanlara insan özellikleri yüklenerek çocukların dolaylı öğrenme gerçekleştirmeleri sağlanmaktadır. Ana ve yardımcı düşünceler açısından zengin olan metin, fabl türünün “ders verme” amacını ve “eğiticilik” işlevini yeterince sağlamaktadır.

Fabl, düz yazı olarak kaleme alınmasına rağmen cümle sonlarındaki ses benzerlikleri ile şiirsel bir haz bırakmaktadır. Serim, düğüm, çözüm, öğüt bölümlerine sahiptir. Metnin kısa tutulması da sıkıcılığı önlemiştir. Bu yönlerden metin, fabl türünün özelliklerine uymaktadır.

Kurmaca metinlerde verilmek istenen ders, açıkça söylenmek yerine okuyucuya sezdirilir. Ancak fabllarda bu durum her zaman geçerli değildir. Çünkü fablların -türe özgü olarak- öğüt bölümü vardır. Dikkat edilmesi gereken nokta; öğüdün dikte edilmesine değil, olay örgüsünün devamı gibi aktarılmasıdır. İncelediğimiz metinde ise öğüt, fabl kahramanlarından bağımsız olarak, insanları kast ederek verilmiştir. Öğüdün, fabl kahramanları ile ilişkilendirilerek verilmesi, kurmaca yapıya daha uygun olacaktır. Aksi hâlde yazarın metne dâhil olup öğüt vermesi, kurmaca metnin inandırıcılığını azaltacak ve kinaye mesafesini bozacaktır.

4.2.1.2. Biçimsel Özellikler

4.2.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde anlatılanları tasvir eden üç resim kullanılmıştır. İlk iki resim, ilk sayfada anlatılanları tasvir etmektedir. İlk resimde mağaradaki aslanın, tilkiden yardım istemesi; ikinci resimde ise tilkinin geyiği, kral olma vaadiyle kandırdığı ve tilkinin anlattıkları karşısında geyiğin bir “kral tacı” hayal ettiği gösterilmiştir. Bu resimde iki hayvanın bakışları, huyları hakkında öğrencilere ipucu verir niteliktedir. Geyik; hayallere dalmış, mutlu mutlu bakarken tilkinin gözleri kısık şekilde sinsî bakışı resimde yer verilen bir ayrıntıdır.

Son resimde ise yine tilki ve aslanı mağarada görmekteyiz. Ancak, resimde geyiğin yendiğine dair tek ipucu aslanın ilk resimdeki bitkin yüz ifadesinin gitmiş olmasıdır. İlk ve son resim arasındaki tek fark budur. Geyiğin yenme anının resmedilmemesi çocukların duygusal gelişimi açısından olumludur.

Resimler yalındır. Hayvanların bulunduğu ortamları, fiziksel ve duygusal hâllerini tasvir ederek metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

4.2.1.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfanın üst kısmında resim, alt kısmında ise metin bulunur ve metin tek sütun olarak sayfa üzerinde yer almaktadır. Kenar boşlukları, metin ve resimlerin konumu itibarıyla sayfanın düzenli bir görünümü vardır.

6. sınıflar için ideal yazı boyutunun 10 puntodan küçük olmaması gerekir. Metin, “Calibri” yazı tipi ve 12 puntoyla yazılmıştır.

4.2.1.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 576 kelime ve 1394 heceden oluşmaktadır. İç içe birleşik cümleler, tek cümle sayılmak koşuluyla 66 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,42 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 8,65’tir. Okunabilirlik değerinin 78,72 olduğu fabl, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin üç sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.2.2. Akdeniz’le Röportaj (Orhan Bilir)

4.2.2.1. İçerik Özellikleri

4.2.2.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.2.2.1.2. Tema

3. Tema: Doğa ve Çevre

Alt Tema: Doğa Güzellikleri

4.2.2.1.3. Konu

Akdeniz ve kahramanımız arasında geçen konuşmalarla Akdeniz’in tanıtılması konu edilmiştir.

4.2.2.1.4. Olay Örgüsü

Akdeniz’le Röportaj, durum öyküsüdür. Anlatıcı ile Akdeniz’in aralarında geçen kısa bir konuşma anı anlatılmıştır. Herhangi bir çatışma unsuru ya da aksiyon yoktur. Merak duygusunun yükselişe geçtiği anlar nadirdir.

Metin bir kurguya göre ve soru cevap şeklinde ilerlemektedir. Hikâyenin serim bölümüne yer verilmemiştir. Okuyucuyu metne hazırlayacak herhangi bir tanıtım yapılmamış, doğrudan soru cevaplara başlanmıştır. Düğüm bölümü boyunca bu soru cevaplarla Akdeniz’in tanıtıldığını görmekteyiz. Tüm sorular yanıtlanarak düğümler çözümlenmesine karşın, düğüm bölümünde bir soru cevapsız bırakılır: “Sana neden Akdeniz demişler? Oysa sen mavi ile anılıyorsun.” Tüm hikâye boyunca merak duygusunun en yüksek kısmı buradadır. Soru, cevapsız bırakılarak çocuklar araştırmaya teşvik edilmiştir. Bu yöntemi başarılı bulduğumuzu belirtmek isteriz.

Son düğümün çözülmeyerek hikâyenin tamamlanmaması, durum hikâyelerinin hayatın “bir kesit”ini anlatmasıyla ilgilidir. Röportajın öncesi ve sonrası hakkında bilgi yoktur.

4.2.2.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda, denizle aralarında geçen konuşmaları bize aktaran anlatıcıyı ve Akdeniz’i görmekteyiz. Akdeniz kişileştirilip konuşturulmuştur ve insana ait sıfatlar kullanılarak okuyucuya tanıtılmıştır: cömert, alçak gönüllü, üç kardeşi olan. Hikâye, Akdeniz’in etrafında ilerlemektedir. Dolayısıyla Akdeniz başkahramandır. Anlatıcı, Akdeniz’in tanıtılmasında rol alan yardımcı kahramandır. Bu sebeple başkahraman kadar önemlidir.

4.2.2.1.6. Mekân

Anlatılanlar Akdeniz’de geçmektedir. Yer ismi olarak Ege Denizi, Marmara Denizi, Karadeniz; Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu, Büyük Okyanus; Kıbrıs, Mora, Girit, Rodos adalarının isimlerinden bahsedilmiştir. Bu sıralama, öğrencilerin coğrafi bilgi sahibi olmalarına da yarayacaktır.

4.2.2.1.7. Zaman

Hikâyenin zamanı açıkça belirtilmemiştir. Kısa bir konuşmanın yapıldığı kısa bir zaman dilimi anlatılmaktadır. Kronolojik sıra gözetilmiştir.

4.2.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde kahraman bakış açılı, 1. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Kahraman bakış açısının kullanıldığı metinleri okuyan çocuklar, zaman zaman kahramanla kendini özdeşleştirme yoluna gitmektedir. Kahraman bakış açılı metinler, hedef kitlemiz olan ortaokul öğrencilerinin ilgisini de daha çok çekmektedir.

Anlatıcı, genellikle bilgilendirici metin olarak hazırlanan bir konuyu farklı bir bakış açısı ve anlatım tekniği ile ele almıştır. Akdeniz’le ilgili olarak bilgi vermek istemektedir. Ancak bu bilgileri kurgulama yoluna giderek vermiştir. Böylece hem kendine özgü bir anlatım ortaya koymuştur hem de sıkıcılığın önüne geçmiş hatta akılda kalıcı bilgiler kazanılmasını sağlamıştır. Yazarın metni ele alış şeklini, alışlagelenden farklı ve başarılı olması sebebiyle olumlu bulmaktayız.

4.2.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce, doğanın kendine özgü bir dengesi ve işleyişi olduğudur.

Yardımcı düşünceler: Nazik ve içten olmak, girişken olmak, hediyeleşmek, farklı düşüncelere saygılı olmak, cömert olmak.

“Hem yerinde duran sular kokuşur.” cümlesinde, öğrencilere “çalışmak, boş durmamak” yan düşüncesi de verilmektedir. Metindeki yardımcı düşüncelere bakıldığında verilen mesajların zenginliği, çocuklara dolaylı öğrenmeler katmaktadır.

4.2.2.1.10. Dil ve Üslup

Metnin dili anlaşılır, yalın, duru ve akıcıdır. Cümleler ise kısa tutulmuştur. Sık sık soru cümlelerinin kullanılması, düşünme eylemini devam ettirmektedir. Böylece çocuklar metni pasif bir şekilde okumak yerine bilişsel süreçleri de işletmektedirler. Bu sayede metin durağanlıktan ve sıkıcılıktan kurtulur.

Metinde yer alan bilinmeyen kelimeler şunlardır: yelkenli, gelgit, tsunami, seda, rejim, cömert, aziz.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: adı karışmak, sessiz sedasız, eli boş gitmek, benim suyum tuzlu olmasın da kimin suyu tuzlu olsun, ter atmak, yıldızı barışmamak, göğsü kabarmak, bağına basmak, su gibi aziz olmak. Görüldüğü gibi metinde dil gelişimine katkıda bulunacak kelimelere ve kalıp ifadeler yer verilmiştir.

Metinde ikileme, sıfat ve isim tamlamalarına da yer verilerek anlatımın

zenginleştirildiğini görmekteyiz: sessiz sedasız, kıvrım kıvrım, şilop şilop (ikileme); iki adım, sisli duman, sıcak bir bölge, tatlı su, fazla tuz, iki yanağım, küçük göl (sıfat tamlaması); benim suyum, tuz rejimi, Rodos’un başı, bunun cevabı (isim tamlaması)...

Metinde yazım ve noktalama yanlışları görmekteyiz. Bunlar:

Tablo 20:

“Akdeniz’le Röportaj” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Gel-git	Gelgit
O, gel deyince ben gelirim; o, git deyince ben giderim.	O, “Gel.” deyince ben gelirim; o, “Git.” deyince ben giderim.
Alçakgönüllü	Alçak gönüllü
“Su gibi aziz ol” dedi.	“Su gibi aziz ol.” dedi.

4.2.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başlık, konuyla alakalıdır. Metni kapsayıcı niteliktedir. Kısa ve öz olması iyi bir başlığın özelliklerindedir.

4.2.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metin soru cevaplarla röportaj gibi ilerlemektedir. Ancak anlatılanların bir kurguya sahip olması ve insan dışı bir varlığın konuşTURULMASIYLA metnin türünün hikâye olduğu görülür. Metin, gerçekçidir ve hikâye türünün unsurlarına sahiptir. Metinde; kişi, yer, zaman, olay gibi unsurlar kısa tutularak türün özelliklerine uyulmuştur.

4.2.2.2. Biçimsel Özellikler

4.2.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metni tasvir eden iki resim kullanılmıştır. İlk resimde güneşli bir hava, deniz, denizin üzerinde bir kayık, kayığın içinde de elinde mikrofon olan bir kız çocuğu görüyoruz. Çocuk, denizle röportaj yapmaktadır. Her ikisi de gülümsemektedir. Denize insan yüzünün sureti verilmiştir. İkinci resimde uyuyan, sakin bir deniz görmekteyiz. Resimlerle metin uyumludur. Renklerin ve resimlerin sadeliği de olumludur.

4.2.2.2.2. Sayfa Düzeni

Sayfaların bir yarısını resim, diğer yarısını metin kaplamaktadır. Metin ve resimlerin üst üste gelmemesi ve de sayfa kenarlarında yeterli boşlukların olması okunmayı olumlu etkiler. Metin, “Calibri” yazı tipi ve 12 puntoyla yazılmıştır.

4.2.2.3. Metnin Okunabilirliği

Başlık dâhil olmak üzere 343 kelime ve 826 heceden oluşan kısa bir metindir. İç içe birleşik cümleler, tek cümle sayılmak koşuluyla 71 cümledir. Başlık hariç olmak üzere metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,4 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 4,8’dir. Okunabilirlik değerinin 89,8 olduğu hikâye, “çok kolay” okunabilir bir metindir.

Metin iki sayfada yer almıştır. Metnin işlenişi için 5 ders saati ayrılmıştır.

4.2.3. Çayda Çıra (Derleyen: Sara Gürbüz Özeren)

4.2.3.1. İçerik Özellikleri

4.2.3.1.1. Metnin Türü: Efsane

4.2.3.1.2. Tema

4. Tema: Millî Kültürümüz

Alt Tema: Geleneklerimiz

4.2.3.1.3. Konu

Çayda Çıra oyununun ortaya çıkışı konu edilmektedir.

4.2.3.1.4. Olay Örgüsü

Efsanedeki olayın anlatımına zamanın çok eskiye dayandığı ifade edilerek ve mekân belirtilerek başlanır.

Olay örgüsü kendi içinde serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşmaktadır. Serim bölümünde, bir köy ağasının oğlunun nişanlandığını ve düğün yapılacağını öğrenmekteyiz. Düğüm bölümünde, düğün gününün gelmesiyle olaylar gelişmeye başlar. Düğün gecesi, ay tutulması yaşanır ve köylüler bunu “uğursuzluk” olarak yorumlar. Olay

örgüsü bu noktada düğümlenir. Ağanın eşi Pembe Hatun; ortalığı aydınlatmak için düşünüp bir yol bulur. Genç erkek ve kızları toplayıp konağa götürür, ellerine çıra demetleri verir. Böylece etraf aydınlanır ve düğüm çözülür. Çıraların ışığı ve gençlerin çaydan geçerken dönmeleri hoş bir görüntü oluşturur. İzleyenler de buna türkü söyleyip el çıparak eşlik eder.

Olay örgüsünün ardından yazar, bu şekilde gelenek haline gelen çayda çıra oyununun, kına gecelerinin ve düğünlerin bir parçası olduğunu belirtir. Bu oyunu izlemenin tadına doyum olmadığını da ekler.

Yazarın yaptığı bu kısa açıklamalar, efsanenin anlatımına geçmeden önce ve sonrasında efsane hakkında bilgi verilmesi özelliği gereğidir.

Efsanenin sonunda “Çayda Çıra” oyununun türküsünün söylenmesi, çocukların ilgisini metne daha çok çekecektir. Aynı zamanda bu oyunun içeriğine dair somut bir örnek de olacaktır. Böylelikle yazarın, öğrenmeyi eğlenceli hale getirdiğini söyleyebiliriz.

İnsanların; açıklamakta zorlandığı durumları, gizem katarak efsaneler aracılığıyla anlatmalarına bu metinde de rastlamaktayız. Bir doğa olayı olan ay tutulması, gizemli bulunarak “uğursuzluk” diye yorumlanmıştır.

4.2.3.1.5. Kişi Kadrosu

Pembe Hatun, köyün ağası, ağanın oğlu, gelin, gelin alayı, Elazığ halkı (köyün kızları, köyün delikanlıları, yeni gelinler, cümbüşü sevenler) kişi kadrosunu oluşturmaktadır.

Metinde yalnızca anlatma yöntemi kullanılmış, kişiler konuşurulmamıştır. Metnin sonunda ise düğün alanında bekleyenlerin türkü söylemesine yer verilmiştir. Çoğunlukla kişiler, belli belirsiz çizilmiştir. Metinde yer alan kişilerin yeterince tanıtılmaması, efsanelerin eski zamanları anlatan kısa bir yazı türü olmasından kaynaklanmaktadır. Ağa ve Pembe Hatun, ailesini çekip çeviren ve kriz anlarını yönetebilen bir Anadolu ailesidir. Diğer kişiler ise belirgin çizilmemiş, silik kalmıştır.

4.2.3.1.6. Mekân

Efsane, Elazığ'ın Hörsenk Çayı kıyısında bir köyde geçmektedir. Düğün alanı da Hörsenk Çayı'nın kıyısındadır.

4.2.3.1.7. Zaman

Efsanelerin tür özelliğine uygun olarak olayın zamanı çok eskidir ve kesin olarak bilinmez. Metne “çok eski çağlarda” diye başlanmıştır. Metindeki bir diğer zaman ifadesi de “kararlaştırılan günde...” diye geçmektedir ve bunda da kesinlik yoktur. Nişan ve düğün arasında geçen belirsiz bir zaman dilimi işlenmektedir. Olay örgüsünde kronolojik sıralama yapılmıştır.

4.2.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Yazar, metinde “Çayda Çıra” oyununun gelenek haline gelmesinden hoşnut olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “O gündün sonra düğünlerde, kına gecelerinde bir oyun oynanmış. Sanırsınız ki ay bulutların ardına girmiş. Çayda çıra demişler adına, doyum olmaz seyretmenin tadına.” Yazar bu ifadesinin dışında yorum yapmamış, efsaneyi olduğu gibi bize aktarmıştır.

4.2.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Efsanenin ana düşüncesi, sorunlar karşısında yılmayıp çözüm üretmek gerektiğidir. Tüm halkın uğursuzluk saydığı bir durum karşısında Pembe Hatun kesin bir tavır ortaya koyar. Bu tavrıyla, boş bir inanışın karşısında durur ve yeni bir bakış açısı uyandırır. Hem batıl inanışların yersiz olduğu gösterilir hem de boş düşüncelere yoğunlaşıp kalmak yerine üretmenin önemli olduğu vurgulanır. Böylece soyut fikirlerin somutlaştırıldığı görülür. Bu da efsanelerin özelliğidir.

Tespit ettiğimiz yardımcı düşünceler ise şunlardır: Yardımlaşmak, aile bireylerinin birbirine destek olması, toplumu oluşturan bireylerin birbirine destek olması, aile bireylerinin birbirlerinin seçimlerine saygı duyması (ağanın, oğlunu istediği kızla nişanlaması), sosyal olmak.

Metinden, “batıl inançlara inanmamak” yardımcı fikrine de ulaşılabilir. Ancak bu kısımda ders öğretmenin, bu mesajı özellikle belirtmesi gerekir. Çünkü efsanede batıl bir inanışa göre hareket eden bir halktan bahsedilir. Bu davranışın yanlış olduğunun

vurgulanması gerekmektedir.

4.2.3.1.10. Dil ve Üslup

Metinde geçen ve öğrencilerin sözlük kullanmasını gerektirecek kelimeler şunlardır: çay, alay, cümbüş, zifiri, fena, servi, konak, çıra, kıydırmak, demet, meşale, usul, yâr.

Metinde geçen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: çalıp oynamak, dizlerinin bağı çözülmek, düşünüp taşınmak, bir yolunu bulmak, peşine takmak, yanıp sönmek, hayran olmak, el çırpamak, türkü yakmak, doyum olmamak.

Metinde kalıplaşmış ifadelerin sıkça yer alması, efsanenin anlatımını güçlendirdiği gibi öğrencilerin dil gelişimi için de önem arz etmektedir. Efsanede, sıfat ve isim tamlamalarına da sıkça yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir: çok eski çağlar, bir köy, istediği bir kız, servi boylu kızlar... (sıfat tamlaması); köyün ağası, gelin alayı, Elazığ halkı, ay tutulması, Pembe hatun'un dizlerinin bağı, suyun hızı... (isim tamlaması)

Metinde sıralı veya fiilimsili cümleler sıkça kullanılmıştır. Buna rağmen her bir cümle kısa tutulmaya çalışılmıştır. Cümlelerin tamamına yakınının fiil çekimi, öğrenilen geçmiş zaman kipiyle yapılmıştır. Metinde yer yer devrik cümlelerin kullanılmasıyla cümle sonlarındaki “-miş” sesinin tekrarının az da olsa önüne geçilmiştir. Böylece anlatımın tekdüzelikten kurtulması sağlanmıştır.

Efsanede öğrenilen geçmiş zaman kipiyle fiil çekimi yapılması, anlatılanların çok eskiden yaşandığı izlenimini vermektedir. Efsaneler gerçekçi olmasına rağmen anlatılanlara bizzat şahit olunmadığını da çocuklara sezdirmektedir.

Metinde tespit ettiğimiz bazı yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 21:

“Çayda Çıra” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Hörsenk çayı	Hörsenk Çayı
Köyün ağası oğlunu yakın köylerden istediği bir kızla nişanlamış.	Köyün ağası; oğlunu, yakın köylerden, oğlunun istediği bir kızla nişanlamış.
Ay tutulması uğursuzluktur demişler.	Ay tutulması uğursuzluktur, demişler.
Çayda çıra demişler adına...	“Çayda Çıra” demişler adına...

Metinde yer verilen türkünün yazımında da noktalama işaretleri kullanılmamıştır.

“Köyün ağası oğlunu yakın köylerden istediği bir kızla nişanlamış.” cümlesinde anlatım bozukluğu görülmektedir. Köyün ağası kendi istediği kızla mı oğlunu nişanlamıştır yoksa oğlunun istediği kızla mı nişanlamıştır? Burada tamlayan eksikliğinden kaynaklanan bir belirsizlik vardır. Yine aynı cümlede noktalama işaretlerinin eksikliği farklı anlamlar ortaya çıkarmaktadır:

Köyün ağası; oğlunu yakın köylerden, kendi istediği bir kızla nişanlamış.

Köyün ağası; oğlunu yakın köylerden, oğlunun istediği bir kızla nişanlamış.

Köyün ağası; oğlunu yakın köylerden istediği, bir kızla nişanlamış.

Cümlenin doğru şekli, yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi olmalıdır.

4.2.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metinde “Çayda Çıra” oyununun ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Dolayısıyla başlık, metinle ilişkilidir ve metnin içeriği hakkında fikir vermektedir. Kısa ve öz bir başlık tercih edilmesi de olumludur. Başlık, “çayda çıra” oyununu bilenler için dikkat çekici sayılmaz ancak bu adı ilk kez duyanlarda merak uyandıracaktır.

4.2.3.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Efsanelerin konusu bir olay, yer veya kişi üzerine kurulur. İncelediğimiz efsane de bir olay üzerine kurulmuştur ve geleneksel bir oyunun ortaya çıkışını anlatmaktadır. Gerçekçi bir kurgu oluşturulmuştur. Efsanelerin gerçekçi olması, ders çıkarılması yönünden önemlidir. Metinde herkesin inandığı batıl bir inancın karşısında, köklü bir tavır sergilenmesi, efsanelerin çarpıcı şekilde ders vermesiyle ilgilidir. Efsanelerde doğru

davranış sergileyeler ödüllendirildiği için olayın sonu da mutlu bitmiştir. Metnin kısa olması, eski zamanlarda gerçekleşen bir olayı anlatması, olay örgüsünün öncesinde ve sonrasında kısaca bilgi verilmesi türün özelliğini yansıtmaktadır.

4.2.3.2. Biçimsel Özellikler

4.2.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metne ait iki fotoğraf bulunmaktadır. Her iki fotoğraf da metne konu olan “Çayda Çıra” oyununun oynanışını göstermektedir. Görsel öge olarak resim yerine fotoğraf kullanılması, daha gerçekçidir. Ayrıca incelediğimiz metinlerde genellikle resimlere yer verildiğinden, bu metinde fotoğraf kullanılması dikkat çekmektedir.

4.2.3.2.2. Sayfa Düzeni

Sayfaların bir yarısında metin, diğer yarısında resim bulunmaktadır ve sayfa kenarlarında yeterli boşluk bırakılmıştır. Ancak aralarında anlamsal bağ olan bazı cümleler, aynı paragraf içinde yer almak yerine alt alta sıralanmıştır. Dolayısıyla paragraf bütünlüğü bozulmuştur. Ayrıca metinde sadece giriş bölümünde paragraf başı için boşluk bırakılmıştır. Diğer bölümlerde paragraf başı boşluğu yoktur. Tüm bunlar, sayfa ve yazı düzenine uygun değildir.

Metin “Calibri” yazı tipi ve 12 puntuyla yazılmıştır.

4.2.3.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 209 kelime ve 547 heceden oluşmaktadır. 26 cümledir. Metnin başlık haricinde hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,62 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 7,96’dır. Okunabilirlik değerinin 72,66 olduğu hikâye, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin iki sayfada yer almıştır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.2.4. Görevini Unutan Saat (Hatice Bilici)

4.2.4.1. İçerik Özellikleri

4.2.4.1.1. Metnin Türü: Masal

4.2.4.1.2. Tema

5. Tema: Vatandaşlık Bilinci

Alt Tema: Sorumluluk Bilinci

4.2.4.1.3. Konu

Görevini ihmal eden bir saat kulesinin, bu sebeple arkadaşlarıyla arasının açılması, şehrin ve doğanın düzeninin bozulması konu edilmektedir.

4.2.4.1.4. Olay Örgüsü

“Görevini Unutan Saat” sanatsal masaldır. Döşeme ve dilek bölümlerine yer verilmemiştir. Asıl olay; serim, düğüm ve çözüm bölümleriyle ilerlemektedir.

Masalın olay örgüsü şu şekildedir:

Serim bölümünde, kasabada hayatın akışı ve saatin bundaki rolü tanıtılmıştır. Serim bölümünde yer alan “Kasabada yaşayanlar için bu saat kulesinin önemi çok büyüktü. Çünkü zamanı bir şaşırırlarsa tüm işler aksardı. O zaman neler olacağını düşünmek bile istemezlerdi.” ifadesi, düğüm bölümünde olayın nasıl gelişeceği hakkında çocuklara ipucu verip onları düşünmeye itmektir. Düğüm bölümüne gelindiğinde, her gün kasabalılara zamanı hatırlatan saat kulesinin şımarıp görevini ihmal etmesiyle olaylar gelişmeye başlar. Saat art arda; kuşları, rüzgârı, güneşi ve bulutları azarlar. Onların da şehri terk etmesiyle şehrin ve doğanın düzeninin bozulur. Aç ve çaresiz kalan halk da başka bir kasabaya taşınınca saat yalnız kalır. Düğüm bölümünde doruk nokta burasıdır. Yaptıklarına pişman olan saat, Allah’a dua ederek affedilmesini diler. Saatin gözyaşları, düğümün çözülmesini sağlayan ve başarıyla işlenmiş ince bir ayrıntıdır. Gözyaşları toprağı yeşerterek kasabayı tekrar yaşanabilir kılar. Aynı zamanda gözyaşı motifi, pişmanlığın göstergesi olduğundan dostları da, saati affeder. Saat kendine çekidüzen verir, artık görevini ihmal etmez ve her şey yoluna girer.

Masallar genellikle mutlu sonla biter ve bu mutluluğun ileri zamanları da kapsadığını ifade eden bitiş formelleri kullanılır. “Görevini Unutan Saat” sanatsal masal olduğundan bu tür formellere yer verilmese de metinden alınan aşağıdaki ifade aynı işleve sahiptir: “Kasabalı eski düzenlerine geri dönmenin mutluluğu içindeydi.”

Olay örgüsünde esas olarak insan ve onun zayıflıklarının çatışması sembolize edilmiştir. İhmalkârlık; sadece kişiyi değil, tüm toplumu hatta doğanın dengesini değiştirebilir. Çalışma ve tembellik arasındaki zıtlık, isteklerimize ulaşmak ya da ulaşamamak gibi ciddi bir durumla sonuçlanır. Bir diğer zayıflık da “kibir”dir. Toplumla hatta dostlarla çatışma yaşanmasına sebep olabilir. Tüm bu çatışma unsurları, varlığın kendi içinden kaynaklanmaktadır ve bahsedilen zaaf lar törpülediğinde süreç ve sonuç olumlu olarak değişmektedir.

Masalda saatin; diğer masal kişileriyle birebir çatışmasını (kişi-kişi), kasaba halkıyla çatışmasını (kişi-toplum) ve kendi içinde çatışmasını (kişi-kendisi) görmekteyiz. Ayrıca doğa olayları karşısında çaresiz kalan halkın şehri terk etmesi de insan ve doğa arasında çatışmaya örnektir.

4.2.4.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda saat, kuşlar, rüzgâr, güneş, bulutlar ve kasaba halkından bahsedilmiştir. Başkarakter, saattir. Olumsuz davranışlar sergileyen birinin başkarakter olarak seçilmesi, çocukların kimlik gelişimi açısından oldukça risklidir. Masalın başında olumsuz tavırlarını gördüğümüz hâlde saatin sonradan pişmanlık duyarak tavrını değiştirmesi ise bu riski ortadan kaldırır. Metindeki diğer kişiler ise olayın gelişmesindeki yardımcı karakterlerdir. Saatte olan konuşmalarından anlaşıldığı üzere sorumluluk sahibi, vefalı, olgun ve affedicidirler. Kasaba halkı ise olayın içinde aktif olarak yer almaz. Olayın akışı içindeki durumları yer yer ifade edilir. Figüratif kişilerdir. Çalışmayı çok seven, erkenden kalkıp işe koyulan kişiler olarak ifade edilmişlerdir. Bu yönden çocuklara örnek model olmaktadır. Masal kişilerinin özellikleri, toplumu yansıtmaktadır. Bu yönüyle masal, hayata tutulan ayna gibidir.

4.2.4.1.6. Mekân

Olay, bir kasabada geçmektedir. Serim bölümüne, kasabanın betimlemesi yapılarak başlanmıştır. Kasaba, yeşillikler arasında yer alır ve mis gibi kokmaktadır.

4.2.4.1.7. Zaman

Masal, “Yeşillikler arasında mis gibi havasıyla küçük bir kasaba vardı.” ifadesiyle başlamaktadır. Olay zamanı belirsizdir. Doğanın dengesinin bozulup toprağın verimsizleşmesine kadar geçen bir süre işlenir. Yer ve zaman unsurlarının belli belirsiz olması, masal türüne ait bir özelliktir.

Metinde geçen zaman ifadeleri şunlardır: erkenden, her gün, son günlerde, artık, bir gün, her sabah. Masalda kronolojik sıralama yapılmıştır.

4.2.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Olaylar anlatma yöntemiyle aktarılırken yer yer diyalog tekniğinden faydalanılmıştır. Yazar, bakış açısını ve kazandırmak istediği davranış kalıplarını kahramanlar üzerinden ortaya koymaktadır.

4.2.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Her insan topluma karşı sorumluluklarının farkında olup bunları yerine getirmelidir. Aksi halde hem kendisi hem toplum ciddi ölçüde zarar görebilir.

Metinde doğrudan bulunan yardımcı düşünceler şunlardır: çalışkan olmak, erken kalkmak, yılmayıp çözüm üretmeye çalışmak, Allah’tan yardım istemek, hata yapınca özür dilemek, affedici olmak, toplumla uyum içinde yaşamak.

Metinde, kahramanların sergilediği yanlış davranışlar üzerinden -dolaylı olarak- çıkardığımız yardımcı düşünceler şunlardır: tembellikten kaçınmak, kibirlenmemek, başkalarıyla alay etmemek, dostlarını kırmamak, doğanın dengesini bozmamak.

Metinde; Saat Kulesi’ne küsen rüzgâr, bulutlar ve güneş şehri terk etmektedir. Böyle yaparak onların da sorumluluklarını terk ettiklerini görürüz. Bundan hareketle “kurunun yanında yaşı da yakmamak” yardımcı düşüncesi çıkarılabilir. Ayrıca yaşam alanları bozulan halkın, yeni yerleşim yerleri aradıklarını görmekteyiz. Buradan iki farklı yardımcı düşünceye ulaşılabilir. İlkinde, kasabalının pasif kalmayıp alternatif yaşam alanları araştırması olumlu görülebilir. Farklı bir açıdan bakılırsa hemen vazgeçip kasabayı terk etmek yerine sorunu çözmek için çözüm üretebilecekleri düşüncesi de ortaya çıkmaktadır.

Masalda gözyaşı ve yeşermek motifleri, pişmanlık ve affedilmeyi simgeler. İçtenlikle dökülen gözyaşları, bozulmuş toprağı tekrar yeşertmiş ve kasabayı eski

düzenine döndürmüştür. Yardımcı düşünce ince, başarılı ve özgün olarak sunulmuştur. Öyle ki gerçekten hatadan dönme, düzeltme, iyileştirme niyeti varsa her şeyin yoluna girebileceği veya mevcut durumdan daha güzel olabileceği mesajı verilmektedir. Bu, birçok insanın beklentisi olduğu gibi hayatı yeni tanımaya başlayan çocuklarımızın da hayata karşı güvenle bakmalarına yardımcı olacaktır.

Saat Kulesi'nin pişman olması üzerine kendisine “ikinci bir şans” tanınması da metindeki önemli yardımcı düşüncelerden biridir. Bu yardımcı düşünce, hedef yaş grubumuz için altından bir öğüttür. Empati duygusunun yeterince gelişmediği, “ergen benmerkezciliği”nin başlamak üzere olduğu bu gelişim döneminde, çocukların olumlu davranış biçimini kazanmalarını sağlayacaktır.

Yazar, iletilerini doğrudan vermek yerine kahramanların davranışları ve konuşmaları aracılığıyla sezdirmektedir. Bunlardan bazıları:

“Kasabada yaşayan herkes çalışmayı çok severdi. Erkenden kalkıp herkes yola koyulurdu.”

“Çünkü zamanı bir şaşırırlarsa tüm işler aksardı. O zaman neler olacağını düşünmek bile istemezlerdi.”

“O işini düzgün yaptığı zaman, her iş yolunda gidiyordu.”

Masalın son bölümünde yazar, saatin ağzından şunları iletmiştir:

“Ben tembellik uğruna görevimi aksattım. Herkesin zarar görmesine neden oldum. Siz dostlarımın da kalbini kırdım. Söz veriyorum, eskisi kadar çalışkan olacağım. İşlerimi zamanında yapıp kimsenin etkilenmesine izin vermeyeceğim.”

Yine metnin sonunda yazar, saatin düşüncelerini bize şöyle aktarmaktadır:

“Saat sorumluluklarını öğrenmişti. Tek başına mutluluk olmayacağını artık biliyordu. Asıl mutluluğun dostlarının arasında görevlerini yaptığında içinde hissettiği şey olduğunu anlamıştı.”

4.2.4.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelimeler şunlardır: aksamak, çıkışmak, tavır, surat, terslemek, haykırmak, gücendirmek, bitap, ihmal, mahkûm, işlemek.

Metinde, söz varlığını zenginleştirecek kalıp ifadeler şunlardır: yola koyulmak, alay etmek, tanıyamaz olmak, kendini beğenmek, surat asmak, yüzünü ekşitmek, karar vermek, altüst etmek, gözyaşları sele dönmek, iliklerine kadar işlemek, özür dilemek, kalp kırmak, yolunda gitmek, geri dönmek.

Metinde nadiren devrik cümle yapıları kullanılmıştır. Cümle uzunlukları kısa tutulmuştur. Anlatım açık, yalın, duru ve akıcıdır. Masalda deyim, ikileme ve sıfatlar kullanılarak anlatım zenginleştirilmiştir. Kullanılan deyim ve kalıplaşmış ifadeler, yukarıda belirtilmişti. İkilemeler ise şunlardır: Şaşkın şaşkın, şıpır şıpır, feryat figan, aç bitap.

Metinde betimleme yapılırken sıfat ve isim tamlamalarından yararlanılmıştır. Bu betimlemeler sadece görüntüyü gözler önüne sermemiş, duygusal olarak da okuyucuyu masalın içine çekmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Yeşillikler arasında mis gibi havasıyla küçük bir kasaba, yolun üzerinde bir saat kulesi, üzerinde uçan kuşların kanat çırpışları, rüzgârın uğultusu, kendini beğenmiş tavır, sabah güneşi, karanlık günler, kara bulutlar, bir gün, yağmur yüklü bulutlar, bu kırıcı hareket, arkadaşlarının pişmanlığı, burnuna düşen tıp tıp yağmur taneleri, iliklerine kadar işleyen rüzgâr, yanaklarını ısıtan bir güneş ışığı...

Kullanılan bazı sıfat, zarf ve zamirler anlatılanların önemini belirtmek için özellikle seçilmiştir. “Normalden çok daha fazla” olduğu vurgusu yapılmaya çalışılmıştır. Bunlar: “...herkes çalışmayı çok severdi.”

“Erkenden kalkıp herkes yola koyulurdu.”

“...bu saat kulesinin önemi çok büyüktü.”

“...bir şaşırırlarsa tüm işler aksardı.”

“...pek şımarmış görünüyordu.”

“...çok kırıldım...”

“Hiç utanmıyor musun...”

Metinde yapılan noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 22:

“Görevini Unutan Saat” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Kendini ulaşamaz gördüğü için başka arkadaşlarım var zaten diye düşündü.	Kendini ulaşamaz gördüğü için “Başka arkadaşlarım var zaten.” diye düşündü.
Sen uyursan zaman durur, işler yolunda gitmez. Demeye kalmadan saatin yüzünü diğer tarafa çevirdiğini fark etti.	Sen uyursan zaman durur, işler yolunda gitmez, demeye kalmadan saatin yüzünü diğer tarafa çevirdiğini fark etti.
Nasıl bozulmasın ki, zamanı yürütmekle görevli saat sürekli uyuyordu.	Nasıl bozulmasın ki? Zamanı yürütmekle görevli saat sürekli uyuyordu.
Ya hayal görüyorsam diye endişe etmişti.	Ya hayal görüyorsam, diye endişe etmişti.

4.2.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metin, bir saat kulesinin görevini ihmal etmesiyle başlayan olayları anlatmaktadır. Başlık ilgi çekici ve içerikle uyumludur. Bununla birlikte başlıktaki “unutmak” kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır. Çünkü saat, görevini unutmamıştır. Aslında sorumluluğunu yerine getirmemektedir. Bu yönüyle çocuklar başlığı okuduklarında içerik hakkında yanlışlığı yaşayabilirler.

4.2.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metindeki cümlelerin fiil çekimlerinde çoğunlukla “görülen geçmiş zaman kipi”nin kullanıldığını görmekteyiz. Oysaki masalı, hikâyeden ayıran önemli farklardan biri de fiil çekiminde “öğrenilen geçmiş zaman kipi”nin kullanılmasıdır. Metinleri sıkıcı olmaktan kurtarmak için yer yer farklı kipler kullanılabilir ancak masalın anlatımında ağırlıklı olarak “-miş” ekine yer verilmesi, anlatılanların hayalî olduğuna vurgu yapacaktır. Dolayısıyla dil ve tür arasındaki bu uyumsuzluğun giderilmesi gerekmektedir.

Metnin diğer unsurlarının, masal türünün özelliklerine uygun işlendiğini görmekteyiz. Yer ve zamanın belli belirsiz olması, masalın evrensel bir konuyu ve değeri ele alması, masalın sonunda olumsuz davranış sergileyenlerin cezalandırılması ve doğruyu bulmaları, masalın mutlu sonla bitmesi türün özellikleriyle örtüşmektedir.

4.2.4.2. Biçimsel Özellikler

4.2.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Masalda dört resim kullanılmıştır. Resimler olay örgüsünü oldukça canlı şekilde tasvir etmektedir. İlk sayfada saatin, kuşların uçuşuyla dalga geçmesi tasvir edilmiştir. İkinci sayfada yağmur bulutlarına kızan saatin görüntüsü vardır. Üçüncü sayfada, pişmanlıktan ağlayan saatin gözyaşlarıyla toprağın yeşermesi tasvir edilmiştir. Bu resim “Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler” başlığında açıkladığımız metnin iletisini de yansıtmaktadır. Dördüncü resimde ise dostlarının, saati affedip onun etrafında toplanmaları ve hayatlarının eski düzenine kavuşması tasvir edilmiştir.

Tüm resimler, saatin bulunduğu yeri göstermektedir. Dolayısıyla resimlerin karışık olmaması; çocukların, olay örgüsünü zihinlerinde kolayca canlandırmalarını sağlamaktadır.

4.2.4.2.2. Sayfa Düzeni

Sayfaların üst yarısında metin, alt yarısında ise o sayfada anlatılanların resmi bulunmaktadır. Kenar boşlukları yeterli ve sayfanın görünümü düzenlidir.

Metin “Calibri” yazı tipi ve 12 puntuyla yazılmıştır.

4.2.4.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 640 kelime ve 1803 heceden oluşmaktadır. İç içe birleşik cümlelerin, tek cümle sayılmasıyla metin 81 cümleden oluşmuştur. Başlık hariç tutulduğunda metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,81 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 7,86’dır. Okunabilirlik değerinin 65,15 olduğu masal, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin iki sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.2.5. Öyle Denmez (Cevdet Kudret)

4.2.5.1. İçerik Özellikleri

4.2.5.1.1. Metnin Türü: Tiyatro

4.2.5.1.2. Tema/Alt Tema:

6. Tema: Sanat ve Toplum

Alt Tema: Tiyatro

4.2.5.1.3. Konu

Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün sürekli yanlış anlamasıyla ortaya çıkan kargaşa ve gülünç durumlar konu edilir.

4.2.5.1.4. Olay Örgüsü

Gölge Oyunu esas olarak mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (oyun), bitiş olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Ders kitabındaki metinde, sadece muhavere (söyleşme) bölümüne yer verilmiştir. Hacivat'ın perdeye gelip "Akşam şerifler hayrolsun!" demesiyle konuşmalar başlamaktadır. Olay örgüsü; Karagöz'ün Hacivat'ı yanlış anlaması ya da öyle görünmesi üzerine kurulup devam etmektedir. Yanlış anlamaların ortaya çıkardığı gülünç durumlar, bir sonraki diyaloga yönelik olarak merak duygusunu da yüksek tutmaktadır.

Muhavere bölümü boyunca Hacivat'ın konuşmalarını Karagöz yanlış anlar ve gülünç karşılıklar verir. Hacivat, sık sık Karagöz'e nasıl konuşması gerektiğini öğretir ama Karagöz yine de patavatsız konuşmalara devam eder. Bölümün sonuna doğru Hacivat'ın sabrı tükenir, Karagöz'e kızar ve kısa bir atışmayla bölüm biter.

Muhavere bölümü genellikle Karagöz'den dayak yiyen Hacivat'ın kaçmasıyla biter. Fakat çocuklara olumsuz örnek oluşturmaması adına, bölüm sonunda bu davranışa yer verilmediğini görmekte ve bunu olumlu bulmaktayız. Ancak metnin başında Karagöz ve Hacivat'ın birbirlerine üç kez vurdukları görmekteyiz. Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı'nda da incelediğimiz aynı metinde, bu davranışlara yer verilmediğini hatırlatalım.

Muhavere bölümü oyunun esas bölümü değildir. Bu kısımda serim, düğüm, çözüm bölümünden oluşan bir olay sergilenmez. Ancak Karagöz ve Hacivat arasında

geçen konuşmalarda anlatılanların sıralanışında ve geçişler arasında anlamayı zorlaştıracak kopukluklar vardır. Bu kopukluklar hem anlam hem de kronoloji kaynaklıdır. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Hacivat, fes almaktan geldiğini ve yorgunluk almak üzere Karagöz'e uğradığını söyler. Aralarında kısa bir atışma geçtikten sonra şu cümleyi kurar:

– Derken, efendim, onun üzerine evde odun bitmiş, “Biraz odun al.” dediler, Odunkapısı'na gidip beş on çeki odun aldım.

Görüldüğü üzere anlatılan iki durum arasında bağlayıcı ifadeler yoktur. Fes almaktan gelen Hacivat, hızlı bir geçişle kendisinden odun istendiğini anlatmaya başlar. Bir diğerinde ise Hacivat, vaka zamanından önceki bir zaman diliminde hapse atıldığını Karagöz'e anlatır. Konuşmanın devamı şu şekilde gelişir:

KARAGÖZ – Oh oh maşallah, pek memnun oldum! Güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmayınız!

HACİVAT – Karagözüm, öyle demezler.

KARAGÖZ – Ya nasıl derler? Ne bileyim ben, sen öğrettin.

HACİVAT – Karagözüm, ben öğrettiysem ev için öğrettim; buna da öyle mi derler?

KARAGÖZ –Ne derler?

HACİVAT – “İnşallah efendim yakında biri sebep olur da çıkarır, siz merak etmeyin; inşallah ötekini de çıkarırlar!”

Hacivat'ın bu konuşmaları yaparken kendisi de hasmı da hapiste olmamasına rağmen Karagöz'den “İnşallah efendim yakında biri sebep olur da çıkarır, siz merak etmeyin; inşallah ötekini de çıkarırlar!” diye temennide bulunmasını istemesi, mantık açısından anlaşılmayı güçleştirmektedir.

4.2.5.1.5. Kişi Kadrosu

Oyundaki kişiler Karagöz ve Hacivat'tır ve bunlar birer tiptir. Her ikisi de toplumdaki kişilerin sembolüdür.

Daha önce Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı'nda işlediğimiz metinde belirttiğimiz kişilik özelliklerini burada hatırlatalım: Karagöz kaba, cahil, sözleri kulağı az duyan, yanlış anlayan ya da öyle görünen biri olmasına rağmen aslında zeki, nüktedan ve hazırcevap bir tiptir. Hacivat'ı kızdırmak, onun yarı aydın görünümünü yermek için konuşmaları yanlış anlamış gibi davranmaktadır. Hacivat ise az çok öğrenim görmüş,

gösterişi seven, kibar, yarı aydın bir tiptir.

Metnin işlenişi sırasında Hacivat ve Karagöz'ün olumlu ve olumsuz kişilik özellikleri -olumsuz davranışların örnek alınmaması adına- öğretmen rehberliğinde ortaya konmalıdır. Karagöz'ün diline sınır koymadan konuşmasının, başına dert açabileceği veya şakayla karışık da olsa şiddet uygulamanın doğru olmadığı, metni işlerken belirtilmesi gereken hususlardan bazılarıdır.

Oyunda aktif olarak görmemekle birlikte Hacivat'ın ağzından, fırıncı ve alacaklı ile arasında geçenleri de dinlemekteyiz.

4.2.5.1.6. Mekân/Dekor

Asıl mekân beyaz perdedir. Arkadan yansıtılan bir ışıkla Karagöz ve Hacivat tasvirleri perdenin üzerinde görünür. Oyunun içeriği ile alakalı olarak çeşitli varlık ve nesnelerin tasviri de dekor unsuru olarak kullanılabilir. İncelediğimiz metin; oyunun asıl bölümü olmadığından herhangi bir dekor unsuruna yer verilmemiş, konuşmaların geçtiği yer belirtilmemiştir.

Metnin gösterme yöntemiyle oluşturulması mekân tasviri ve dekora dair açıklamalara olanak vermemektedir.

4.2.5.1.7. Zaman

Hacivat'ın "Akşam şerifler hayrolsun!" diyerek oyuna girmesinden hareketle konuşmanın bir akşam vakti yapıldığı anlaşılmaktadır. Süre ise kısa bir konuşma zamanını kapsamaktadır. Hacivat, Karagöz'le konuşmalarından önceki zamanlarda başından geçen olayları da "kısmî geriye bakış tekniği" ile anlatmıştır.

4.2.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Tiyatro metinleri gösterme yöntemi ve diyalog tekniğiyle oluşturulmaktadır. Dolayısıyla metinde bakış açısı ve anlatıcı aranmaz. Metinde anlatılan olayların tamamını, kahramanların diyaloglarından öğrenmekteyiz. Yöntem ve teknikten dolayı yazarın, olayın akışına müdahale etmemesi, metnin kurgusunun gerçekçiliğini artırmaktadır.

Tiyatro metinlerinde gösterme yönteminin kullanılması, anlatma yönteminden farklı olarak yazarın sadece görüneni, ortada olanı aktarmasını sağlamaktadır. Yazar,

görünmeyi aktarmak için anlatma yoluna gitmez.

Metinde leitmotiv tekniğinden de yararlanıldığını görmekteyiz. Aşağıdaki diyalog sıkça tekrar edilmektedir:

HACİVAT – Öyle denmez.

KARAGÖZ – Ya ne denir?

Karagöz oyununda hayalbaz, seyircilere hayatın akışını küçük bir perdede gösterir. Her şey ışıkla başlar; koşturma, iletişimsizlik, kargaşayla devam eder ve ışığın kapanması ile biter. Seyirci, işte bu gerçeklik üzerine kurulan oyunu, kendisi yaşamayacakmış gibi izleyip gülmektedir. Hayalbaz ise tam bu noktada, güldürürken düşündürmeyi amaçlar. Hayalbaz, metin boyunca mizahî bir tutum sergilese de tiyatrunun eğitici işlevi, metnin tamamında kendini göstermektedir.

4.2.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metinde tespit ettiğimiz ana düşünce, iletişim kurarken karşıdaki kişiyi dikkatle dinleyip iletişim kazalarının önüne geçilmesi gerektiğidir.

Yardımcı Düşünceler: nezaketli olmak, yol yordam bilmek, yerli yersiz konuşmamak, düşünüp konuşmak, iyi dileklerde bulunmak, dostları ziyaret etmek, kendini başkalarından üstün görmemek, eğitim almak.

Bir fırıncının aceleyle ekmek çıkarırken yanlışlıkla küreği vurup Hacivat'ın gözünü çıkarması, “bir iş yaparken dikkatli olmak” yardımcı düşüncesini ortaya koyar.

Karagöz ve Hacivat'ın kişilik özelliklerinden, davranış ve konuşmalarından birçok ders çıkarmak mümkündür. Karagöz ve Hacivat, sembolize ettiği tiplerle toplumda onay gören ve görmeyen davranış kalıplarını da yansıtmaktadırlar. Bu yönüyle çocuklara dolaylı öğrenme yaşantıları kazandırmaktadırlar.

4.2.5.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: şerif, bahşiş, çelik çomak, hâl, fes, paralanmak, çeki, kiremit, dülger, birader, somun, valide, terbiyelemek, meczup, zirzop.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: akşam şerifler hayrolsun, safa gelmek, yorgunluk almak, güle güle, başında paralanmak, eksik olmamak, boğaz boğaza (gelmek), gözünü çıkarmak, şifa bulmak, haz etmek, terbiye etmek.

Görüldüğü gibi metin, deyimlerle zenginleştirilmiştir. Dil ve kültür unsurlarının

çocuklara aktarılmasında, Karagöz oyununun başarılı olduğu görülmektedir. Öyle ki aynı metin birtakım değişikliklerle, “Karagöz ile Hacivat-İncelik” adıyla Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı’nda da yer almakta ve ders kitaplarında Karagöz oyununa genellikle yer verilmektedir.

İncelediğimiz metinde anlatım akıcıdır. Kısa fakat sıralı cümle yapıları hâkimdir. Diyalogların oluşturulmasında söz oyunlarına ve ses benzerliklerine sıkça yer verilmiştir. Bu da eğlenceli bir anlatım ortaya çıkarmaktadır.

Metinde, çocukların yaşına uygun olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Hacivat’ın metinde sıkça kullandığı “ulan” kelimesi yerine “Karagözüm” kelimesi kullanılmıştır.

Ders kitabında yer verilen örnek metinlerin hatasız olması gerekmektedir. Metindeki yazım ve noktalama yanlışları hayli fazladır. Oysa çocuklar, yazım ve noktalama kurallarını örnek metinler aracılığı ile de kavramaktadırlar. Geleneksel öğrenme yaklaşımlarında önce kural öğretilip sonra uygulamaya geçilmektedir. Yapılandırmacı öğrenmede ise örnek metinler verilerek bunlar üzerinden kuralların öğrenilmesi sağlanmaktadır. Metinde yer alan yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 23:

“Öyle Denmez” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Çelik-çomak	Çelik çomak
Başıma bir fes almıştım da, gelirken yorgunluk almak üzere Karagöz’üme uğrayım demiştim.	Başıma bir fes almıştım da gelirken yorgunluk almak üzere Karagöz’üme uğrayım, demiştim.
Haa, aferim, işte böyle demeli yaa!.. – Derken, efendim, onun üzerine evde odun bitmiş, -“Biraz odun al.” dediler, Odunkapısı’na gidip beş on çeki odun aldım.	Haa, aferim, işte böyle demeli yaa!.. Derken, efendim, onun üzerine evde odun bitmiş. “Biraz odun al.” dediler, Odunkapısı’na gidip beş on çeki odun aldım.
Karagözüm	Karagöz’üm
(...) bari bir iki dülger çağırayım da hem kiremitleri, hem de yıkık bazı yerleri yaptırayım, dedim (...)	(...) bari bir iki dülger çağırayım da hem kiremitleri hem de yıkık bazı yerleri yaptırayım, dedim (...)
Karagözüm, bu ev! yeni tamir ettirdim daha.	Karagözüm, bu ev! Yeni tamir ettirdim daha.
İs.. is.. ister... şey...	İs... is... ister... şey...
(...) deyip, para almaya gelir (...)	(...) deyip para almaya gelir (...)
(...) aceleyle küreğin sapı bi gözüme dokunup gözümün birini çıkarmaz mı?	(...) aceleyle küreğin sapı bir gözüme dokunup gözümün birini çıkarmaz mı!
Karagözüm, ötekide mi çıksın?	Karagöz’üm, öteki de mi çıksın?
Haz etmek	Hazzetmek

Metinde “bilader”, “aferim”, “bi” diye yazılan kelimelerin asıl şekli “birader”, “aferin”, “bir”dir. Bu bir yazım yanlışı değil, Hacivat’ın konuşmasının aynen aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Metnin işlenişi sırasında, ders öğretmenin bununla ilgili açıklama yapması yeterli olacaktır.

İncelediğimiz metinde konuşan kişinin adından sonra iki nokta işareti kullanılmış, ardından da kısa çizgi eklenmiştir. Nadiren de iki noktanın ardından uzun çizgi kullanılmıştır. Bu kullanımlar doğru değildir. Karşılıklı konuşmalarda kısa çizgi kullanılmaz. Uzun çizginin kullanılması, tiyatro metinleri için uygundur. Metinden aldığımız örnek şöyledir:

HACİVAT: - Safa geldin.

KARAGÖZ: - Evde unuttum.

HACİVAT: - Neyi?

KARAGÖZ: - Sopayı.

TDK'nin "Noktalama İşaretleri" başlığı altında verilen iki madde, aşağıda belirtilmiştir:

- Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra "iki nokta" işareti konur.
- Oyunlarda uzun çizgi, konuşanın adından sonra da konabilir.⁵

4.2.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metinde "Öyle denmez." ve "Ya ne denir?" gibi ifadelerin tekrarlanarak leitmotiv tekniğinin kullanıldığını belirtmiştik. Metinde Karagöz patavatsızlıklar yapmakta, Hacivat ise onu "Öyle denmez." diyerek sıkça uyarmaktadır. Metin, başlığını bu tekrarlanan ifadeden almaktadır. Dolayısıyla başlık, metnin içeriğiyle alakalı ve kısa olduğu gibi merak da uyandırmaktadır.

4.2.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Tiyatro eserleri, genellikle sahnede oynanmak için yazılmaktadır. Bu sebeple metin, türün özelliğine uygun olarak gösterme yöntemi ve diyalog tekniğiyle kurulmuştur.

İncelediğimiz metin, Karagöz oyununun asıl bölümü değildir. Bu bölümde anlatılan olayların akışında, gerçekçiliğin nadiren zayıf kaldığı anlar olmuştur. Ekmek çıkaran fırıncının, evine gitmekte olan Hacivat'ın gözüne kürekle vurup bir gözünü çıkarması bunlardan biridir. Tiyatrolar, gerçekçi yönü olan kurmaca türlerdir. Bu sebeple, gerçekçiliğe gölge düşmesi, türün özelliğine uygun düşmemektedir. Ancak oyunun tamamen güldürü odaklı olması, beraberinde yer yer abartılı ifadeleri getirmektedir. Bu yüzden bahsettiğimiz duruma metinde bilinçli olarak yer verildiği düşünülebilir. Bir diğer aksaklık Hacivat'ın başından geçen olayların sıralanışındaki kopukluk ve hızlı geçişlerdir.

Kurmaca metinlerde ana düşünce ve yardımcı düşünceler, kazandırılmak istenen olumlu davranışlar okuyucuya doğrudan verilmez; kahramanların konuşmaları ve davranışlarıyla sezdirilir. İncelediğimiz tiyatro metninde verilmek istenen mesajlar da

⁵ Noktalama İşaretleri- Açıklamalar, <http://www.tdk.gov.tr>, (ET: 10.02.2018).

Karagöz ve Hacivat'ın kişilik ve konuşmaları üzerinden sunulmuştur. Tiyatro türünün, eğlendirirken düşündürme/egitime işlevi de böylece gerçekleşmektedir.

Tiyatro türünün gereği olarak metnin gösterme yöntemiyle oluşturulması; mekân tasviri, dekora dair açıklama ve kişilik çözümlmelerine olanak vermemektedir.

4.2.5.2. Biçimsel Özellikler

4.2.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Tiyatro metnine ait tek bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğrafta gölge oyununa ait bir sahne sergilenmektedir. Perdeye yansıtılan ışık eşliğinde Karagöz, Hacivat ve dekor olarak bir ev görülür.

Kullanılan fotoğraf, metinle uyumludur. Ancak Karagöz Oyunu'nu çocuklara tanıtacak daha fazla fotoğraf kullanılabileceğini düşünmekteyiz. Karagöz Oyunu'nun diğer kişilerinin de yer aldığı fotoğraflar, çocukların bu oyuna ilgisini çekecektir. Yeterince tanıtılarak hatta sınıfta sergilenerek bu geleneksel oyunun, çocuklarımız tarafından geleceğe aktarılacağını da umabiliriz.

4.2.5.2.2. Sayfa Düzeni

İlk sayfanın üst kısmında oyunla ilgili bir fotoğraf yer alır. Fotoğrafın altında metne yer verilmiştir. İkinci sayfada ise yalnızca metin bulunmaktadır. Resim ve metnin sayfa üzerine yerleştirilişi ile kenar boşluklarının yeterli olması sayfayı düzenli kılmaktadır.

Metin, "Calibri" yazı tipi ve 12 puntoyla yazılmıştır.

4.2.5.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık ve konuşan kişilerin adları dâhil olmak üzere 670 kelime ve 1555 heceden oluşmaktadır. Başlık ve konuşan kişilerin adları göz ardı edildiğinde 88 cümleden oluştuğu görülen metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,23 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,75'tir. Okunabilirlik değerinin 91,45 olduğu oyun, "çok kolay" okunabilir bir metindir.

Metin iki sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.2.6. Denizler Altında Yirmi Bin Fersah (Jules Verne)

Dinleme/izleme metnidir.

4.2.6.1. İçerik Özellikleri

4.2.6.1.1. Metnin Türü: Roman

4.2.6.1.2. Tema

7. Tema: Bilim ve Teknoloji

Alt Tema: İcatlar

4.2.6.1.3. Konu

Okyanusta yaşayan ve canavar olduğu sanılan bir varlığı araştırmak üzere gönderilen ekibin, son teknolojiye sahip Nautilus adlı denizaltıyla seyahat eden Kaptan Nemo ile tanışmaları konu edilmektedir.

4.2.6.1.4. Olay Örgüsü

Romanın bütünlüğünü sağlamak adına, kısaltılan bölümün özetine yer verilerek metne başlanmıştır. Metnin olay örgüsü şöyledir:

Profesör Pierre Aronnax ve ekibi, canavar olduğu iddia edilen varlığı araştırmak üzere hükümet tarafından görevlendirilir. Okyanusta canavarı yakalamaya çalışırken kendileri ona yakalanır ve bunun bir canavar değil, denizaltı olduğunu anlarlar. Nautilus adlı denizaltıda birçok buluşa ilk kez şahit olurlar.

Roman bütün hâliyle klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Ancak ders kitabında romanın bir bölümü yer aldığından gelişme bölümünün devamında ve sonuç bölümünde neler yaşandığını bilinmemektedir. Profesör ve ekibinin gördükleri karşısında ne yapacakları ve olayların seyri, çocukların hayal gücüne bırakılmıştır. Anlatılanların ilgi çekici olması ve olay örgüsünün yarım bırakılması merak duygusunu artırmaktadır. Bu da çocuklarda romanın tamamını okuma isteği uyandıracaktır.

4.2.6.1.5. Kişi Kadrosu

Kaptan Nemo, romanın başkarakteridir. “Nemo” kelimesi Latince “hiç kimse” anlamındadır ve kaptanın toplumsal hayattaki yerini çağrıştırmaktadır. Kaptan, kendini dünyadaki olumsuzluklardan soyutlayarak denizaltısında ekibiyle birlikte denizleri gezmektedir. Kimsenin görmediği birçok icadı vardır. Toplumun dışında yaşama sebebi ve başka ne tür icatları olduğu gizemini korumakta ve romanı sürükleyici kılarak çocukların ilgisini çekmektedir.

Profesör Pierre Aronnax, romandaki yardımcı karakterdir. Kaptan Nemo’nun hayata bakışını ve icatlarını öğrenmemizi sağlamaktadır.

Profesörün hizmetkârı Konsey, Kaptan Farragut, Kanadalı mızrak atıcısı Nedd Land, gemideki tayfalar ve subaylar, garson adı geçen diğer kişilerdir. Garson, tayfalar ve subaylar figüratif/fon karakterdir.

“Nautilus” adlı denizaltı hakkında şunları belirtelim: Denizaltıya bu adın verilmesi tesadüf değildir. İlk buharlı geminin mucidi olan Amerikalı Robert Fulton, 1800 yılında, suyun altında belli bir süre kalabilen denizaltıyı icat ederek ona “Nautilus” adını vermiştir. “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” romanı ise 1870’te yayımlanmıştır.

4.2.6.1.6. Mekân

Okyanus açık ve geniş mekân, Abraham Lincoln adlı gemi ve Nautilus adlı denizaltı ise romanda yer verilen dar mekânlardır.

Jules Verne’nin eserlerinde çok çeşitli mekânların kullanıldığı görülmektedir. Yazar, kahramanların maceralarını anlatırken mekândan ustalıkla faydalanır. Mekân tasvirlerinin ilgi çekici olması, romanı sürükleyici kılmaktadır. Metinde mekân ve olay örgüsü birbirini tamamladığından ayrı düşünülemez.

4.2.6.1.7. Zaman

Romanın giriş kısmının özeti; metnin başında, yay ayraç içinde verilmiştir. Bu kısımda olayın 1866’da yaşandığı belirtilmiştir. Bu özeti dışında, esas olayların anlatıldığı kısım, bir günlük zaman dilimini ele alır. Profesör ve ekibi gece olmadan önce Nautilus’a rastlarlar, esir düşerler, ertesi gün akşam yemeğinden sonra Profesör ve Kaptan Nemo arasında bir konuşma geçer ve metin burada kesilir. Olaylar kronolojik sıralamayla anlatılmıştır.

4.2.6.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

“Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” romanında kahraman bakış açılı, 1. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Olayları bize Profesör Pierre Aronnax anlatmaktadır. Olup bitenlerin ne anlama geldiğini onun iç monologları ve Kaptan Nemo ile kurduğu diyaloglardan anlamaktayız. Mekân tasvirlerini, onun gözlemlerini aktarmasıyla öğreniyoruz. Kaptan Nemo’nun ve Nautilus’un gizemini çözmede, profesör bize kapıları açan kişidir. Onun gördüğü şeylerden duyduğu şaşkınlığı aynı anda okuyucu da yaşamaktadır. Onunla beraber okuyucu da denizaltıyı keşfetmektedir. Hedef kitlemizin yaş grubunda, kahraman bakış açısının kullanılmasıyla çocukların, kendilerini kahramanın yerine koyup daha çok haz duyduklarını hatırlatmakta fayda görmekteyiz.

Monolog, diyalog, tasvir gibi tekniklerin yanında; zaman atlamasına da başvurularak ayrıntılar çıkarılmıştır.

Yazar Jules Verne, bilim kurgu ve macera türündeki kitaplarıyla her yaş grubunun ilgisini çekmeyi başarmaktadır. Kitaplarında, yaşadığı dönemde olmayan icatlardan bahsettiği görülür. Verne’nin hayal gücünün mükemmelliğini, sonraki dönemlerde gerçeğe dönüşen hayallerinden anlamak mümkündür. “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” romanı 1870’te yayımlanmıştır. Romanda elektrikle çalışan bir denizaltı vardır. Roman kahramanı Profesör Pierre Aronnax şöyle demektedir: “Elektrik; rüzgâr, su ve buhar gücünün yerini alabilirdi. Ama bunu dünyada ilk kez kullanan, Kaptan Nemo’ydu.” Buharla çalışan ilk denizaltının 1880’de, elektrikle çalışan ilk denizaltının ise 1888’de yapılması dikkat çekicidir. Metnin derste işlenişi sırasında öğrencilerle paylaştığımız bu bilgi, onların dikkatini hayli çekmektedir.

4.2.6.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

“İnanıp çabalayarak, hedefe ulaşılabilir.” cümlesi, metnin ana düşüncesidir.

Metnin yardımcı düşünceleri şunlardır: araştırmacı olmak, işi ehline vermek, söylenen her söze inanmamak (eleştirel bakmak), sorumlulukları bilmek, sadık ve güvenilir olmak, merhametli olmak, insancıl olmak, saygılı ve nazik olmak, sanata değer vermek, faydalı bilgiyi paylaşmak, başarıyı takdir etmek, azimli olmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek, yenilikçi olmak, imkânları ve fırsatları iyi değerlendirmek, kendini toplumdan soyutlamamak. “İhtiyaçlar, icatları doğurur.” diğer bir yardımcı düşüncedir.

4.2.6.1.10. Dil ve Üslup

Metindeki bilinmeyen kelimeler şunlardır: fersah, esrarengiz, cisim, hükümet, profesyonel, sadık, hizmetkâr, mızrak, tayfa, güverte, uğultu, zıpkın, madenî, tuhafılık, denizaltı, koleksiyon, kamara, muhakkak. Bilinmeyen kelimelerin deniz ve gemicilikle ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu kelimelerin bilinmesi, metnin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Metinde kullanılan kalıplaşmış ifadeler şunlardır: korku salmak, iz sürmek.

Metin açık ve durudur. Kuralı ve kısa cümleler kullanılmıştır. Devrik cümleler yok denecek kadar azdır. Çeviriden kaynaklandığını düşündüğümüz anlatım bozukluğu olan bir cümleye yer vermek istiyoruz:

“Aç, yorgun ve susuzduk. Bir süre sonra garsonun getirdiği yemekleri yedik.” ifadesinde aç ve susuz olan insanlar, garsonun getirdiği yemekleri bir süre bekledikten sonra yemeye başlamışlar anlamı ortaya çıkmaktadır. İfadenin “Aç, yorgun ve susuzduk. Garsonun bir süre sonra getirdiği yemekleri yedik.” şeklinde olması daha doğru olacaktır.

Diğer bir örnek de şöyledir:

“Tutunmaya bile fırsatım olmadan kendimi okyanusun soğuk suları arasında buldum. Batıyordum.

— İmdaat! diye bağırdım. Soğuktan ve yorgunluktan kendimden geçmek üzereydim.”

Profesör, suya düşmüştür ve batıyordur. Yani okyanusun yüzeyinden aşağı doğru inmektedir. Bu esnada da suyun altından “İmdaat!” diye bağıırır. Aslında profesör, metinde ifade edildiği gibi okyanusta batmıyordur. Gemiden düşünce suya bir miktar batıp tekrar yukarı çıkmıştır ve bunun ardından bağırmağa başlamıştır. Metnin bahsettiğimiz bu kısımlarında gerekli düzeltmelerin yapılması kanaatindeyiz.

Metinde bazı noktalama yanlışları yapılmıştır. Bunlar:

Tablo 24:

“Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Kaptan vakit kaybetmeden, hareket emrini verdi.	Kaptan vakit kaybetmeden hareket emrini verdi.
Tutunmaya bile fırsatım olmadan, kendimi (...)	Tutunmaya bile fırsatım olmadan kendimi (...)
Peki size hangi isimle hitap edeceğiz diye sordum.	Peki, size hangi isimle hitap edeceğiz, diye sordum.
Akşam yemeğini Kaptanla birlikte yedik.	Akşam yemeğini Kaptan’la birlikte yedik.
Kaptan, gemiyi kitaplar, sanat eserleri ve güzel koleksiyonlarla süslemişti.	Kaptan; gemiyi kitaplar, sanat eserleri ve güzel koleksiyonlarla süslemişti.
Bu odada yalnızca bir insanın yaşaması için gerekli eşyalar vardı. Bir masa ve bir yatak.	Bu odada yalnızca bir insanın yaşaması için gerekli eşyalar vardı: Bir masa ve bir yatak.

4.2.6.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Denizlerin altı, insanların çok fazla bilgi sahibi olduğu yerler değildir. Bilmediği şeyi merak etmek de insanın doğasında vardır. Özellikle de bu kişi bir ocuksa... Merak duygusunu ortaya çıkardığı için başlığın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çocuklar için bir diğer merak konusu ise “fersah” kelimesidir. Bu metnin her işlenişinde, başlık okunur okunmaz öğrencilerin aynı soruyu yönelttiklerini görmekteyiz: “Fersah nedir?” Başlıkta bilinmeyen kelime yer alması, anlaşılmayı zorlaştırdığı için metnin okunabilirliğini olumsuz etkileyebilir. Başlığın içerikle uyumlu olması da olumludur.

4.2.6.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Bilim kurgu niteliği taşıyan roman, baştan sona gizemini koruyarak çocukların ilgisini çekmektedir. Romanda kahramanlar, kimsenin haberdar olmadığı bilimsel yeniliklerle karşılaşmaktadır. Bu da okuyucu olarak çocukların merak duygusunu yüksek tutmaktadır. Hatta onları bilimsel çalışmalara teşvik etmektedir. Alt yaş gruplarında düşsel ögeler dikkat çekerken ortaokul öğrencileri gerçekçi ve macera odaklı metinlere yönelmektedir.

Romanlar, tüm unsurları gerçekçi olan kurmaca türlerdendir. İncelediğimiz metinde yer ve zamanın net bir şekilde belirtilmesi de bu gerçekçiliği artırmaktadır. Olay ve kişiler de aynı inandırıcılıkta çizilmiştir.

Romanlar, kendilerine en yakın tür olan hikâyelere göre çok daha geniş ve ayrıntılı metinlerdir. İncelediğimiz metin; romanın bir bölümü olmasına rağmen kişi kadrosunun çok, mekânlarınsa çeşitli olduğunu görmekteyiz. Romanın tam metninde ise olaylar çeşitlenmekte, çok daha fazla kişi ve yeni mekânlara şahit olmaktadır. Tüm bunların ayrıntılı olarak sunulmasında en uygun tür, romandır.

Olayları, roman kahramanının ağzından dinlememiz, gerçekçiliği artırmaktadır. Ayrıca kahramanın, yaşadıklarını görülen geçmiş zaman kipiyle anlatması hem roman türünün gerçekçiliğine hem de kahraman bakış açılı 1. tekil kişi anlatıcıya uygundur.

4.2.6.2. Biçimsel Özellikler

4.2.6.2.1. Metin-Resim İlişkisi

“Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” dinleme/izleme metni olduğundan ders kitabında yer almamaktadır. Metnin, çalışma kitabındaki etkinliklerinde de metne ait görsel öğelere yer verilmemiştir. Bunun sebebi olarak çocukların, her şeyi kendilerinin hayal etmelerini amaçlamak olduğunu düşünüyoruz.

4.2.6.2.2. Sayfa Düzeni:

Metin, der kitabında yer almamaktadır.

4.2.6.3. Metnin Okunabilirliği:

Kısaltılmış metin, başlık ve yay araç içindeki ifadeler dâhil olmak üzere 528 kelime ve 1381 heceden oluşmaktadır. Cümle niteliği taşımayan ifadeler göz ardı edilip iç içe birleşik cümleler tek cümle kabul edilmek koşuluyla 79 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,63 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,55'tir. Okunabilirlik değerinin 76 olduğu roman, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Başak Matbaacılık)

4.3.1. Dünyanın Gezginleri (Törő István, Çev: Tarık Demirkan)

4.3.1.1. İçerik Özellikleri

4.3.1.1.1. Metnin Türü: Masal

4.3.1.1.2. Tema

1. Tema: Dünya ve Çevre

Alt Tema: Doğa, Mevsimler

4.3.1.1.3. Konu

Dört mevsimin yolculuğu ve yeryüzüne getirdikleri değişiklikler konu edilmektedir.

4.3.1.1.4. Olay Örgüsü

“Dünyanın Gezginleri” sanatsal masaldır. Masal başı tekerlemesinin bulunduğu döşeme bölümü ve masal sonlarındaki dilek bölümü bulunmamaktadır.

Dört gezgin olarak yolculuk eden masal kahramanlarının isminin belirtilmesiyle masalın serim bölümü başlar ve bunlardan Güz tanıtılır. Mevsimle ilişkilendirilerek mekân tasviri yapılır. Masalın iletisinin ortaya konmasında bu tasvir önemlidir. Çünkü yaz bitmek üzere olmasına rağmen ürünler hasat edilmemiştir. Güz’ün “İnsanlar biraz daha beklerlerse her şey dalında çürüyecek.” demesiyle bir düğüm atılmış olur. Yine Güz, “Bu dünyada israfı en çok seven insanlardır.” diyerek yazarın iletisini ortaya koyar.

Güz’ün havaları serinletmesiyle insanların aceleyle işe başladıkları görülür. Güz’ün, ardından Kış’ın ve Bahar’ın gelişiyle doğada ve toplumsal hayatta görülen değişiklikler anlatılır. Çözüm bölümünde ise Bahar’ın ardından Yaz’ın da geleceği ifade edildikten sonra dört gezginin dünya döndükçe bu döngüyü sürdüreceği belirtilmiştir. “Dünya döndükçe” ifadesi, “devam eden, ileriye giden” anlamı taşıyan bitiş kalıp sözü olarak değerlendirilebilir.

Metinde sebep sonuç ilişkileri kurularak mevcut durum ya da eylemlerin sebebi açıklanmıştır. Böylece öğrencilerin sebepler ve sonuçlar üzerine düşünme yetisi geliştirilmektedir.

4.3.1.1.5. Kişi Kadrosu

Masalın kişi kadrosunda dört gezgin olan Güz, Kış, Bahar, Yaz, karga, diğer hayvanlar, insanlar ve çocuklar yer almaktadır.

Masal kahramanlarının tek yönlü çizildiği ve genellikle birbirine zıt ahlaki kavramları temsil eden tipler olduğu düşünüldüğünde masalımızda yer alan kahramanları şöyle değerlendirebiliriz: İnsanlar, israf eden ve de işlerini son ana bırakan kişileri temsil etmektedir. Güz ve Kış mevsimleri ise ihtiyarlıklarıyla ön plana çıkarılmıştır. Güz'ün, konuşmalarında ifade ettiği gibi çok yaşayıp çok görmüşlerdir. İnsanların tecrübesizlikleri ve tembelliklerine karşı onlar tecrübeli ve çalışkandır. İnsanlar sorumluluklarını ertelerken gezginler, işlerini tam zamanında yaparlar. Karga, Kış'a artık gitmesi gerektiğini söyleyerek zaman konusunda uyarıcı görevi taşımıştır.

4.3.1.1.6. Mekân

Masalda geniş ve açık mekân olarak doğaya yer verilmiştir. Masallarda yer açıkça belirtilmediğinden dört gezginin çok iyi bildikleri, her yıl geçtikleri topraklara doğru ilerlediklerinin belirtilmesiyle yetinilmiştir.

4.3.1.1.7. Zaman

Masallarda zaman unsuru da kesin olarak ifade edilmez. Yaz bitmek üzereyken başlayan olay örgüsü, bahar mevsimi bitmeden sona erer. Bundan hareketle sürenin bir yıldan daha az bir zaman dilimini kapsadığı görülmektedir. Duyulan geçmiş zaman kipinin kullanılmasıyla anlatılanların geçmişte kaldığını ve gerçek olmadığını anlamaktayız.

4.3.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Masalda hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Anlatma yöntemi kullanılan masalda, tasvir ve özetleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Zaman atlaması yapılan ifadelerden bazıları şunlardır:

“Günler günleri, haftalar haftaları kovalamış, aylar geçmiş.”

“Bir gün Kış yine çınar ağacının altında otururken (...)”

Anlatımda duyulan geçmiş zaman kipinin kullanılması, olaylara şahit olunmadığını gösterdiği gibi, anlatılanların gerçekle alakası olmadığını da sezdirmektedir.

4.3.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Her şeyi doğru zamanda ve doğru şekilde yapmalıyız.

Yardımcı düşünceler: Koşulların getirdiği imkânları iyi değerlendirmeliyiz.

Sorumluluklarımızı en iyi şekilde yerine getirmeliyiz.

İsraftan kaçınmalıyız.

Nazik olmalıyız.

4.3.1.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan, bilinmeyen ya da pasif kelime hazinesinde yer alan kelimeler şunlardır: gezgin, güz, kamburlaşmak, palto, astar, sarkmak, olgun, bostan, başak, tahıl, biçilmek, israf, kalıp, tabaka, ürpermek, hasat, ambar, soluk, haykırmak, şömine, ocak, telaş, tütmek, hoşnut, yaban, porsuk, aksatmak, ansızın, lapa lapa, yığın, ayaz, kızak, yamaç, tünemek, irkilmek, sürgün, çağıldı.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: haber vermek, farkına varmak, elini çabuk tutmak, işini görmek, neden olmak, gurur duymak, hakkını vermek, yerine getirmek, yola koyulmak, ele geçirmek, son vermek.

Bilinmeyen kelime ve kelime gruplarının hayli fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yukarıda belirtilen kelime ve kelime grupları, günlük hayatta sıkça karşılaşılan ifadelerdir. Bu ifadelerin metinde yer alması, öğrencilerin kelime dağarcığında aktif olarak yer edinmesine yarayacaktır.

Metnin dili duru ve yalındır. Devrik cümleler, yer yer kullanılan soru cümleleri, kısa ve uzun cümlelerin art arda kullanılması, satır sonlarındaki ses uyumları anlatımı tekdüzeliğinden kurtarmaktadır. Masalda hem isim hem fiil cümleleri yer almaktadır. Cümle yapılarına bakıldığında ise basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere tüm cümle çeşitlerine yer verildiği görülmektedir. Bahsettiğimiz tüm bu özelliklerin tek tip olma yerine çeşitlilik göstermesi, ilkokuldan ortaokula geçişte bir aşama olduğu söylenebilir.

Yazarın tasvirleri, mevsimlerle birlikte değişen doğanın görüntüsünü oldukça

canlı yansıtmaktadır. Okuyucuya kimi zaman bir kartpostal, kimi zaman da video gösteriliyor izlenimi vermektedir.

Metinde çok sayıda noktalama yanlışına rastlamaktayız. Bunlar:

Tablo 25:

“Dünyanın Gezginleri” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Bir ara başını çevirip arkadan gelenlere seslenmiş.	Bir ara başını çevirip arkadan gelenlere seslenmiş:
“Şunlara bakın” demiş Güz.	“Şunlara bakın.” demiş Güz.
Burnu bir buz kalıbı gibi donmuş olan yaşlı Kış yanıt vermiş ona.	Burnu bir buz kalıbı gibi donmuş olan yaşlı Kış yanıt vermiş ona:
Çevrede yaşayan tüm canlılar, ürpermiş, titremiş.	Çevrede yaşayan tüm canlılar ürpermiş, titremiş.
İnsanlara, dolaplardan sıcak giysilerini çıkarttırmış, sobaları, şömineleri, ocakları yaktırmış.	İnsanlara, dolaplardan sıcak giysilerini çıkarttırmış; sobaları, şömineleri, ocakları yaktırmış.
Akşamları nehir kıyısında oturuyor, köyleri, ovaları, ormanları seyrederek kendisiyle ve doğada neden olduğu değişikliklerle gurur duyuyormuş.	Akşamları nehir kıyısında oturuyor; köyleri, ovaları, ormanları seyrederek kendisiyle ve doğada neden olduğu değişikliklerle gurur duyuyormuş.
“İşimin hakkını veriyorum,” diye düşünüyormuş.	“İşimin hakkını veriyorum.” diye düşünüyormuş.
Ormanı çok iyi tanıyan kuşlar bile yolumuzu yitiririz diye yuvalarından ayrılamiyorlarmış.	Ormanı çok iyi tanıyan kuşlar bile yolumuzu yitiririz, diye yuvalarından ayrılamiyorlarmış.
“Tamam,” demiş Güz (...)	“Tamam.” demiş Güz (...)
Aslını sorarsan, çok da yoruldum.	Aslını sorarsan çok da yoruldum.
Sıra Kış'taymış ama, Kış da artık çok yaşlanmış.	Sıra Kış'taymış ama Kış da artık çok yaşlanmış.
Sonra yere oturup, çevresini seyretmeye koyulmuş.	Sonra yere oturup çevresini seyretmeye koyulmuş.
Her taraf karlarla kaplıymış, ama insanlar da hayatlarından memnunmuş.	Her taraf karlarla kaplıymış ama insanlar da hayatlarından memnunmuş.
Evlerde, sıcacık ocaklarda kestaneler pişiriliyor, uzun kış gecelerinde dedeler torunlarına masallar anlatıyormuş.	Evlerde, sıcacık ocaklarda kestaneler pişiriliyor; uzun kış gecelerinde dedeler torunlarına masallar anlatıyormuş.

Ardından okullar da tatil olunca, çocuk orduları kızaklarıyla sokakları, yamaçları ele geçirmişler.	Ardından okullar da tatil olunca çocuk orduları kızaklarıyla sokakları, yamaçları ele geçirmişler.
Sevinç çığlıkları içinde kayıyor, kartopu savaşı yapıyor, yollara, bahçelere kardan adamlar dikiyorlarmış.	Sevinç çığlıkları içinde kayıyor; kartopu savaşı yapıyor; yollara, bahçelere kardan adamlar dikiyorlarmış.
Günler günleri, haftalar haftaları kovalamış, aylar geçmiş.	Günler günleri, haftalar haftaları kovalamış; aylar geçmiş.
“Yakında, Bahar adını taşıyan delikanlı da burada olacak,” diye düşünmüş.	“Yakında, Bahar adını taşıyan delikanlı da burada olacak.” diye düşünmüş.
Kış yola çıkar çıkmaz, havalar hemen ısınmaya başlamış.	Kış yola çıkar çıkmaz havalar hemen ısınmaya başlamış.
Kardan yapılma kışlık yorgan eriyip kalkınca, alttan toprak görünmüş.	Kardan yapılma kışlık yorgan eriyip kalkınca alttan toprak görünmüş.
Tam yerlerde bembeyaz kardelenler belirmeye başlarken, ülkeye genç Bahar ulaşmış.	Tam yerlerde bembeyaz kardelenler belirmeye başlarken ülkeye genç Bahar ulaşmış.

4.3.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başlık, konuyla uyumlu olmasına rağmen ilk bakışta içeriğe dair yeterli bilgi vermemektedir. Daha çok düşünce yazısını anımsatan başlığın, az ve öz olması ise olumlu yanıdır.

4.3.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Yer yer motiflerin kullanılması, hayalî kahramanlara yer verilmesi, eğitici yönünün olması, uluslararası nitelik taşıması ise masal türünün özelliklerine uygundur. Yer ve zamanın belli belirsiz çizilmesi, fiil çekiminin öğrenilen geçmiş zaman kipiyle yapılması türün özelliğini yansıtırken olay örgüsünde masala özgü belirgin bir iyi-kötü çatışması görülmemektedir.

4.3.1.2. Biçimsel Özellikler

4.3.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde iki resim kullanılmıştır. İlk resimde, doğanın ortasında tek başına duran bir ağaç vardır. Bu tek ağaç üzerinde dalların, çimenlerin ve gökyüzünün dört mevsim boyunca aldığı hâl sergilenmektedir. İkinci resimde ise her birinde dört mevsimden birinin tasvir edildiği dört pencere bulunur. Resimler ilgi çekici ve metinle uyumludur.

4.3.1.2.2. Sayfa Düzeni

Sayfaların üst kısmında metin, alt kısmında resim yer almaktadır. Bir sayfada resme yer verilmemiştir. Metinler tek sütun hâlinde yerleştirilmiştir.

Metin, “Calibri” yazı tipi ve 10 puntoyla yazılmıştır.

4.3.1.3. Metnin Okunabilirliği

“Güz Masalları”ndan kısaltılarak alınan metin başlık dâhil olmak üzere 850 kelime ve 2282 heceden oluşmaktadır. 114 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,68 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 7,43’tür. Okunabilirlik değerinin 71,63 olduğu masal, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin üç sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.3.2. Gülibik (Çetin Öner)

4.3.2.1. İçerik Özellikleri

4.3.2.1.1. Metnin Türü: Roman

4.3.2.1.2. Tema

1. Tema: Dünya ve Çevre

Alt Tema: Doğa, Çevre, Hayvanlar

4.3.2.1.3. Konu:

Hiçbir oyuncağı olmayan yoksul bir çocuğun, çocukluğunu birlikte geçirdiği horozunun ilk defa ötmesiyle duyduğu sevinci kimseyle paylaşamaması konu edilir.

4.3.2.1.4. Olay Örgüsü

Roman, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Serim bölümü, Gülibik’in fiziksel özelliklerinin tanıtılmasıyla başlar. Bunun ardından geriye bakış tekniği kullanılarak Gülibik’in yumurtadan çıkışı anlatılmaya başlanır ve olaylar zaman sıralamasına göre ilerler.

Düğüm bölümünde Gülibik ve çocuğun, büyürken birbirlerine arkadaşlık etmeleri anlatılmıştır. Bir sabah duyulan uzun bir horoz ötüşü, merak duygusunun en yüksek

olduğu kısımlardandır. Çünkü bu sesin Gülibik'e ait olma ihtimali, çocuğu heyecanlandırmıştır.

Çocuğun, heyecanını paylaşacak birilerini bulamaması, olay örgüsündeki çatışmayı devam ettirmektedir. Çatışma unsurunu ortaya çıkaran şeyse anlaşılammaktır. Çocuk, bu sıkıntısını şu sözlerle ifade eder:

“Bu büyükler, oldum olası böyledirler. Sevinçleri eksiktir nedense. Bir horozun ilk kez ötüşü kadar olağanüstü bir olaya bile sevinemezler.”

Metnin çözüm bölümünde ise çocuğun, sevincini duvara yazarak paylaşmaya çalıştığını görmekteyiz.

Metnin olay örgüsü aşağıdaki gibi ilerlemektedir:

Çocuk, yumurtayla oynarken yumurtanın çatlamasıyla içinden Gülibik çıkar. Çocuk ve Gülibik arasında bir yakınlık kurulur. Çocuk, babasıyla pazardan her dönüşünde Gülibik'i elleriyle besler. Bir sabah Gülibik'in ilk kez öttüğünü duyar. Bunu anne ve babasıyla paylaşır ancak ilgi görmez. Sevincini paylaşamayan çocuk, Gülibik'in ilk kez öttüğünü duvara yazar ve sonrasında babasına yiyecek götürmek için yola çıkar.

Metnin öncesinde ve sonrasında yay ayrıç içinde açıklamalar yer almaktadır. Metinden önceki açıklamada çocuğa dair bilgi verilmiştir. Onun yoksulluğu ve hiçbir oyuncağının olmadığı belirtilerek Gülibik'e duyduğu yakınlığın sebeplerinden birine işaret edilmiştir. Diğer bir sebebi de serim bölümünde görmekteyiz. Çocuk, “Doğduğu günü bugünmiş gibi anımsarım.” der ve onun yumurtadan çıkışına şahit olduğunu anlatmaya başlar. Bu da Gülibik'le duygusal bir yakınlık kurmasının diğer sebebidir.

Metnin sonunda yer alan açıklamada ise romanın devamında Gülibik ve çocuğun başından geçen diğer olayların ve arkadaşlıklarının anlatıldığı ifade edilmiştir. Böylece öğrenciler, romanı okumaya teşvik edilmiştir.

4.3.2.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda çocuk, babası ve annesi, Gülibik, Kınalı, civcivler, tavuklar, koyunlar ve Sürmegöz yer almaktadır.

Başkarakterimiz olan çocuğun adı belirtilmemiştir. Metin başlamadan önce yay ayrıç içinde şöyle tanıtılmaktadır: “Tahtadan atları, kurşundan askerleri, lastikten topları, plastikten arabaları, kısacası parayla satın alınabilen hiçbir oyuncağı olmamış yoksul bir çocuğun öyküsüdür bu öykü. Onun çocukluğu boyunca bir tek oyuncağı oldu: Bir horoz, gülibikli bir horoz!” Bu ifadeler, onun Gülibik'e olan yakınlığını da açıklamaktadır.

Kişi kadrosu, günlük hayatın içinde her an karşılaşılabileceğimiz insanlardan oluşmaktadır. Anne ve baba günlük hayatın koşturmacası içinde tanıtılır. Diğer yetişkinler gibi hayatın güzelliklerini kaçırmaktadırlar. Çocuk, büyüklerden bahsederken sevinçlerinin hep eksik olduğundan yakınmıştır. Bu bir genellemedir. Sadece kendi anne ve babasından değil, tüm yetişkinlerden bahsederek bu duruma dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çocuk, karakter özelliği taşıırken anne ve babası tek yönlü, yalınkat çizilmiştir.

Gülibik, metinde fiziksel özellikleriyle tanıtılmaktadır: “O; ibiği kan kırmızı, tüyleri kızılı karalı, gökkuşağı gibi çok renkli bir horozdu.” Ayrıca daha ilk ötüşünde tiz sesiyle diğer horozların sesini de bastırmıştır. Bir canlının dünyaya gelişini, çocuk kahramanımız heyecanla anlatırken okuyucuyu da bu heyecana ortak etmektedir. Bu sebeple, metin boyunca kahramanla birlikte gördüğümüz Gülibik, öğrencilerin ilgisini metne çekmektedir diyebiliriz.

4.3.2.1.6. Mekân

Olay bir köyde yaşanmaktadır. Köyde yer verilen mekânlar ise ahırın çevresi, ev, avlu, evin önündeki çardaktır. Mekânlar betimlemesine yer verilmemiştir.

4.3.2.1.7. Zaman

Hikâye, “O; ibiği kan kırmızı, tüyleri kızılı karalı, gökkuşağı gibi çok renkli bir horozdu.” diye başlamaktadır. Bu cümleden sonra geriye bakış tekniği kullanılarak Gülibik’in yumurtadan çıkışı anlatılmaya başlanır. Bundan sonra olaylar kronolojik olarak ilerler. Dolayısıyla hikâyede, Gülibik’in yumurtadan çıkışından ilk kez öttüğü gün dâhil olmak üzere geçen süre anlatılmaktadır. Bu süre kesin olarak ifade edilmemekle birlikte civcivin horoz olmasına kadar geçen birkaç aylık süre olduğu düşünülmektedir.

Gülibik’in metne konu olan ötüşünden bahsedilen kısım ise yaz tatilinde birkaç saatlik bir zaman diliminde yaşanmaktadır.

Metinde zamanı tespit etmeye yarayan ifadeler şunlardır:

“Doğduğu günü bugünmiş gibi anımsarım.”

“(…) harman yerine doğru yola çıktı.”

“Okulun neredeyse açılacak (...)”

“Çiçekleri inceliyorum diye yollarda oyalanma (...)”

“Babamla ben yaz aylarında, her pazar, pazar yerine giderdik.”

“O sabah, bir süre, bugün, öğleye doğru, daha önce, geçen gün” gibi ifadeler de olayın zamanını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

4.3.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metin kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcı ile kurulmuştur.

Olayların kahramanın ağzından anlatılması, hedef yaş grubumuzdaki öğrencilerin dikkatini daha çok çekmekte ve kurgunun gerçekçiliğini, artırmaktadır. Aynı zamanda kahraman ve okuyucuyu yakınlaştırdığından özdeşleşme hadisesini ortaya çıkarmaktadır. Hikâyede anlatma yöntemi kullanılmıştır. Geriye bakış tekniğinin kullanıldığını da daha önce belirtmiştik.

4.3.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Günlük meşguliyetlerle uğraşırken hayatın güzelliklerini de görmeye çalışmalıyız.

Yardımcı düşünceler: Sorunlar karşısında pasif kalmak yerine çözüm üretmeyi bilmeliyiz.

Sorumluluklarımızı ihmal etmemeliyiz.

Doğayı ve canlıları önemsemeliyiz.

İyi bir iletişim için dinlemek ve anlamaya çalışmak gerekir.

4.3.2.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: ibik, kızıl, yumuk, öteberi, avlu, saçmak, üşüşmek, çardak, tiz, germek, şişinmek, sağmak, özen, harman, olağanüstü, azık, tümce, kurum, tırsa kalkmak. Bunlardan bir kısmı pasif kelime hazinesinde yer almaktadır.

Metinde yer alan kalıplaşmış ifadeler şunlardır: ok gibi fırlamak, soluk soluğa kalmak, pusuya yatmak, yerinde duramamak, gözün aydın, yola çıkmak, eline tutuşturmak, yer vermek.

Metinde ikilemelerden de faydalanılarak anlatım zenginleştirilmiştir: Kızılı karalı, yumuk yumuk, soluk soluğa, bağıra çağıra, uzun uzun, baş başa, yerli yersiz.

Yukarıda belirtilen kelime ve kelime gruplarının çoğu, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştığı ifadelerdir. Bunların pasif kelime hazinesinden aktif kelime hazinesine geçirilmesi ve başka yeni kelimeler öğretilmesi; Türkçe dersinin metinler aracılığıyla kazandırılmak istenen amaçlarından biridir. Bu yönüyle metin, öğrencilerin kelime hazinesinin ve ifade gücünün gelişimine katkı sağlamaktadır.

Metnin dil ve anlatımının açık, yalın ve akıcı olduğu görülmektedir. Basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle yapılarının hepsi metinde görülmekle birlikte cümle uzunlukları kısa tutulmuştur. Tüm bunlar, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Sıkça devrik cümlelerden faydalanılarak anlatımda ahenk sağlanmış ve tekdüzeliğin önüne geçilmiştir.

Metinde duygu ve düşüncenin etkili ve tam manasıyla aktarılması için kelimelerin özenle seçildiğini görmekteyiz. Gülibik'in ilk kez ötüşüne şaşırmayan anne ve babaya karşılık; çocuk, bir horozun ilk kez ötüşünü "olağanüstü" olarak ifade etmektedir. Babasının çocuğa söylediği başka bir ifade şudur: "(...) Çiçekleri inceliyorum diye yollarda oyalanma da azığımı çabuk getir!" Bu ifade, çocuğun doğaya da ilgili olduğunu göstermektedir. Canlılara karşı yıkıcı değil de sevgiyle yaklaşan başkarakter, hedef kitle olan öğrenciler için olumlu bir örnek sergilemektedir. Bu örneklerden hareketle yazarın, ayrıntıları başarıyla kullandığını söyleyebiliriz.

Metinde Gülibik'in "yumurtadan çıkması" yerine "doğması" ifadesinin tekrarlandığını görmekteyiz. Eylem anlamına uygun kullanılmadığı için bu durum anlatımı bozmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz noktalama yanlışları hayli fazladır. Bunlar:

Tablo 26:

“Gülibik” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
O ibiği kan kırmızı, tüyleri kızılı karalı, gökkuşağı gibi çok renkli bir horozdu.	O; ibiği kan kırmızı, tüyleri kızılı karalı, gökkuşağı gibi çok renkli bir horozdu.
(...) sonra da Gülibik çıkmaz mı içinden.	(...) sonra da Gülibik çıkmaz mı içinden!
Kınalı, onun sesini duyar duymaz, ok gibi fırlayıp üstüme atıldı.	Kınalı, onun sesini duyar duymaz ok gibi fırlayıp üstüme atıldı.
Ellerimle yüzümü korumaya çalışıyordum, ama çıplak bacaklarımı gagalamaya başlayınca kaçmaya başladım.	Ellerimle yüzümü korumaya çalışıyordum ama çıplak bacaklarımı gagalamaya başlayınca kaçmaya başladım.
Ben de öyle.	Ben de öyle...
Yumurta, tavuk, yoğurt satar, evimize gerekli öteberiyi alırdık.	Yumurta, tavuk, yoğurt satar; evimize gerekli öteberiyi alırdık.
“İyi,” derdi.	“İyi.” derdi.
Başka horozlar da karşılık veriyordu ona, ama onun sesi hepsini bastırıyordu.	Başka horozlar da karşılık veriyordu ona ama onun sesi hepsini bastırıyordu.
“Bütün horozlar öter,” dedi.	“Bütün horozlar öter.” dedi.
Ama, bu ilk kez ötüyor anne, anlamıyor musun?	Ama bu ilk kez ötüyor anne, anlamıyor musun?
“Gevezeliği bırak da, şapkamı getir içeriden,” dedi.	“Gevezeliği bırak da şapkamı getir içeriden.” dedi.
“Artık horozların ötüşünü bir yana bırak da, derslerine çalış. Okulun neredeyse açılacak, sen tavuklarla, horozlarla uğraşıyorsun,” dedi.	“Artık horozların ötüşünü bir yana bırak da derslerine çalış. Okulun neredeyse açılacak; sen tavuklarla, horozlarla uğraşıyorsun.” dedi.
Ben de tuttum bir kömür parçası bulup, evimizin arka duvarına şu tümceyi yazdım:	Ben de tuttum bir kömür parçası bulup evimizin arka duvarına şu tümceyi yazdım:
Çok güzel ötüyorsun Gülibikçiğim, ama ne olur yerli yersiz ötme!	Çok güzel ötüyorsun Gülibikçiğim ama ne olur yerli yersiz ötme!

4.3.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metinde çocuğun, Gülibik’le kurduğu arkadaşlığa tanık olmaktayız. Hiçbir oyuncadı olmayan çocuk, metin boyunca bize en yakın ve aslında tek oyun arkadaşını anlatmaktadır. Metne konu olan Gülibik, başlığa da adını verdiğinden dolayı başlık ve içeriğin uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

“Gülibik” metninde kişi, yer ve zamanın diğer yazı türlerine göre daha geniş olmasının sebebi; metnin türünün roman olmasıdır. Aynı sebeple metinde tek olay değil, birbirine bağlı olarak gelişen olayların bir kısmını görmekteyiz.

Metinde, hayatın içinden bir konu işlenmektedir. Çünkü romanlar yaşanmış ya da yaşanabilir olayların yeniden kurgulanması ile ortaya çıkmaktadır. Anlatılanlar gerçekçi olarak sunulmuştur. Gerek anlatım teknikleri gerek bakış açısı ve anlatıcı yönüyle de roman türüne uygun hazırlanmış bir metin görmekteyiz.

4.3.2.2. Biçimsel Özellikler

4.3.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Her sayfada bir adet olmak üzere toplam iki resim kullanılmıştır. Resimler olay örgüsünün bazı anlarını tasvir etmektedir. İlk resimde Gülibik’in annesi Kınalı’nın kuluçkaya yattığı görülmektedir. İkinci resimde ise Gülibik’in büyüüp horoz olmuş hâlini görmekteyiz. Bir çitin üzerinde durmakta ve ötmeye hazırlanmaktadır. Ancak metinde, Gülibik’in ahırda öttüğü belirtilmişken resimde dış mekân görülmektedir. Bu kısımda içerik ve resim arasında tutarsızlık göze çarpmaktadır.

Bu iki resim dışında Gülibik’in civciv olduğu zamanların resmi yoktur. Yumurtadan çıkış anı ve civciv olduğu zamanların da resmedilmesi, öğrencilerin dikkatini daha çok çekecektir kanaatindeyiz.

4.3.2.2.2. Sayfa Düzeni

Metin sayfa üzerine tek sütun olarak yer almaktadır. Resimler metinlerin yanına yerleştirilmiştir. Bu sebeple kimi yerlerde sağ marjın aynı hizada olmadığı görülmektedir.

Karşılıklı konuşmalar, paragraf bütünlüğü taşımasına rağmen konuşma çizgisi kullanılmadan alt alta sıralanmıştır. Bu da yazı düzenini bozmaktadır.

Metin, “Calibri” yazı tipi ve 10 puntuyla yazılmıştır.

4.3.2.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin, başlık dâhil olmak üzere 606 kelime ve 1623 heceden oluşmaktadır. Cümle niteliği taşımayan ifadeler göz ardı edilip iç içe birleşik cümleler tek cümle kabul edilmek koşuluyla 93 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,69 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,4'dir. Okunabilirlik değerinin 73,64 olduğu roman, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 6 ders saati ayrılmıştır.

4.3.3. Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem (Halide Edip Adıvar)

Dinleme metnidir.

4.3.3.1. İçerik Özellikleri

4.3.3.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.3.3.1.2. Tema

2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

Alt Tema: Millî Mücadele Yılları

4.3.3.1.3. Konu

Annesinin ve kardeşlerinin geçimini sağlamak için gazete satan dokuz yaşındaki Rüstem'le anlatıcının konuşmaları konu edilmektedir.

4.3.3.1.4. Olay Örgüsü

İncelediğimiz metin, durum hikâyesidir. Hikâyenin merkezinde olay değil, küçük bir çocuk vardır. Hikâye, çocuğun hayat şartlarının ve anlatıcının bu çocuk hakkındaki duygu ve düşüncelerinin anlatılmasıyla gelişmektedir.

Serim bölümünde anlatıcının çocukla karşılaşmasından ve çocuğun dış görünüşünden bahsedilmektedir. Düğüm bölümü, anlatıcının çocuğa sorduğu sorularla ilerlemektedir. Her soru bir düğüm gibidir. Çünkü her soru, dokuz yaşında bir çocuğun mücadele ettiği her bir problemi göz önüne sermektedir. Rüstem'in verdiği cevaplarla, atılan düğümler çözölmektedir. Ancak esas düğüm şudur ki sonraki zamanlarda Rüstem ne durumdadır? Geleceğine söz verdiği hâlde Rüstem'in gelmemiş olması merak

duygusunu zirveye çıkarmaktadır. Ne yazık ki bu düğüm çözülmemiş; merak duygusu, yerini rahatlamaya bırakmamıştır.

Çözüm bölümünün verilmemiş olması, eserin durum hikâyesi olmasından kaynaklansa da anlatıcı, Rüstem'in akıbetini sadece okuyucunun muhayyilesine bırakmamış, kendisi de aynı endişeyi taşımıştır. Öyle ki ekmek pahalandıkça onun durumunu daha da merak etmektedir.

Hikâyedeki çatışma, Rüstem'in -küçük, zayıf bedeniyle- hayat şartlarıyla mücadelesidir. Hikâye, şu şekilde ilerlemektedir:

Anlatıcı, kalabalığın içinde gazete satan çıplak ayaklı Rüstem'i fark eder ve elindekileri taşıması için Rüstem'den yardım ister. Yol boyunca sorular sorup onu tanımaya çalışır. Anlatıcı, ayrılırken tekrar geleceğine söz veren fakat gelmeyen Rüstem'i hep bekler.

4.3.3.1.5. Kişi Kadrosu

Rüstem ve anlatıcı kişi kadrosunu oluşturmaktadır. Rüstem, başkişidir. Dokuz yaşında, sarı tenli, zayıf, ince sesli, zayıf kolları ve çıplak, el kadar ayakları olan bir çocuktur. Babası bir sene önce muharebeye gitmiş ve ondan haber alınamamaktadır. Annesi ve biri bebek olmak üzere üç kardeşinin geçimini sağlamak zorunda olan Rüstem, bu zaruret karşısında gururlu ve kuvvetli bir dev hâlini alır.

Hikâyenin sonunda anlatıcı, Rüstem'den bahsederken şunları ifade eder:

“Suriye’de hayatımın ‘çocuklar devri’ dediğim yılında açlık ve sefalet faciası arasında kalbimin ortasında dört kişilik ailesini geçindiren dokuz yaşında Rüstem bir acıydı. (...) Rüstem, tanıdığım erkek çocuk dostlarımın arasında her vakit kalbimde, en sevgili yerinde kalacaktı.”

Suriye’de açılacak okullarla ilgili planlama yapmak üzere 1916-1917 yıllarında orada bulunan Halide Edip Adivar, savaşın getirdiği sefaletin çocuklar üzerindeki etkisine yakından tanık olmuştur. Savaş, açlık, hastalık ve kimsesizlikle mücadele eden çocukların iyileştirilmesinde seferber olmuştur. Yazarın yukarıda alıntıladığımız ifadeleri, bu gerçekliğe dayanmaktadır. O yıllarda gördüğü bu sefaleti yaşayan çocuklardan, bir farkı vardır Rüstem'in. Rüstem, zaruretler karşısında dimdik durup mücadele etmektedir. Çaresizlik içinde pasif kalmamaktadır. Bu yüzden, ona kalbindeki en sevgili yeri ayırmıştır.

Adıvar'ın hikâyelerinde çocuklar, içlerinde, yeri geldiğinde devleşen bir güç barındırırlar. “Himmet Çocuk” hikâyesinde yazar, çocuk kahraman için şunları söylemektedir: “Avusturalya’yı kuru topraktan mamure hâline sokan, vahşi Amerika’yı mesaisi ile yenip medeniyet merkezi yapan ruhlar, bu nevi ruhlardır.” Dolayısıyla Rüstem sadece ailesinin geçimini sağlayan küçük bir çocuk değil; “Himmet Çocuk”ta olduğu gibi millî mücadeleyi imkânsızlık içinde kazanan ve ardından da asıl mücadele olan kalkınmayı sağlayacak olan ruhlardandır. Bir semboldür. Henüz ekmeğin üç kuruşu geçmediği dönemde bazen yirmi kuruş bile kazandığını gururla söyleyen Rüstem, bu gücü ve azmi içinde barındırmaktadır.

Görünürde çıplak ayaklı, gazeteci bir çocuk olan Rüstem’i hikâyede bu denli ayrıntılı olarak göz önüne çıkaran anlatıcı; yardımcı karakter özelliği göstermekle birlikte yadsınamaz bir önem taşımaktadır. Öyle ki anlatıcı olmasa Rüstem tanınmayacaktır. Çoğu zaman varlığı görülmeyen ya da alışılmış toplumsal bir gerçek olduğundan önemsenmeyen bu çocuklara, anlatıcı dikkat çekmektedir. Ancak bunu yaparken acıma duygusundan ziyade hayranlık uyandırmaktadır. Bunlardan hareketle anlatıcının duyarlı, merhametli ve anaç kişiliği de ortaya çıkmaktadır.

Millî mücadele yılları, incelediğimiz metnin alt temasıdır. Halide Edip ise hem Millî Mücadele Dönemi’nin hem daha önceki muharebe yıllarının aktif kadınlarından. Gerek Anadolu’da gerek cephe gerisinde olanları bizzat görerek yazması ve nakletmesi, ayrıca meşhur Sultanahmet mitingindeki konuşması onu ayrı bir yere koymaktadır. İncelediğimiz metinde ise anlatıcının asıl amacı gözlemlerini aktarmak değildir. Savaş yılları ve bu yılların bir aile ve çocuk üzerindeki etkisi fon olarak kullanılmıştır. Asıl amaç, savaşın ardından ülkeyi kalkındırabilecek potansiyele sahip nesillerin yetiştiğine dikkat çekmektir. Halide Edip, gerçekçi olmak amacıyla, yaşadığı bir olayı nakleder gibi yazmıştır. Ancak -kahramanı idealize etmek uğruna- dokuz yaşında bir çocuğun gerçeğinden uzaklaşması, gerçekçi olma amacını gölgelemektedir.

4.3.3.1.6. Mekân

Geniş mekân İstanbul’dur. Dar ve açık mekân ise Türbe yakınından eve kadar devam eden yoldur. Buranın açık mekân olmasının sebebi sokak olmasının yanı sıra Rüstem’in zorluklara karşı çaresiz değil, dimdik durmasından da kaynaklanmaktadır.

Yazar, hikâyenin inandırıcılığını artırmak için yol boyunca geçtiği bazı yerlerin adını da vermiştir: Türbe’de tramvaydan inince (...), Şehremaneti.

Şehir olarak İstanbul'un ele alındığı eserlerde, seçkin insanların yaşadığı seçkin mekânlara yer verilmesi, o dönemde sık rastlanan bir durumdur. Millî mücadelenin başlamasıyla birçok yazarın, Anadolu'ya yöneldiği görülmektedir. Bunlardan biri de Halide Edip Adıvar'dır. İncelediğimiz metinde Adıvar, şehir olarak İstanbul'u seçmesine rağmen şehrin lüks içinde yaşayan seçkin tabakasını değil, yoksul halk tabakasının dünyasını okuyucuya tanıtır. Bunu yaparken de konakları değil, sokakları mekân olarak seçer.

4.3.3.1.7. Zaman

Hikâye, dört buçukta karanlığın başladığı bir kış gününde yaşanmaktadır. Çocuğun, akşamları "Tercüman" gazetesi satması ve havanın kararmış olması zamana dair ifadelerdir. Hikâyenin sonunda yer alan "Suriye'de hayatımın 'çocuklar devri' dediğim yılında açlık ve sefalet faciası arasında kalbimin ortasında dört kişilik ailesini geçindiren dokuz yaşında Rüstem bir acıydı." ifadesi ise olayın, yazarın Suriye'de bulunduğu 1916-1917'den önce yaşandığını göstermektedir. Bir diğer gösterge de Rüstem'in, babasının muharebede olduğunu söylemesidir. Bunlar göstermektedir ki aslında temada belirtildiği gibi Millî Mücadele yılları değil, Balkan Savaşları ya da daha yakın olarak I. Dünya Savaşı yılları konu edilmektedir.

Olayın süresi tramvaydan eve gelene kadar geçen kısa bir zaman dilimini kapsamaktadır.

4.3.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır.

Anlatıcının, metnin kahramanı olması; hikâyenin inandırıcılığını artırdığı gibi okuyucunun kendini kahramanlarla özdeşleştirmesini de sağlamaktadır.

Adıvar, eserlerini masa başında kurgulayan bir yazar değildir. Hayatın içinden gerçek olayları alıp yeniden kurgular. Anlattıklarına bizzat tanık olur. Bu sebeple kahramanlarına yakın durur. Hikâyede, Rüstem'in hemen yanı başında yer alır. Elini Rüstem'in omzuna koyar; Rüstem'in başı, yazarın göğsüne değer. Onun bu tavrı okuyucuda hem kahramana hem de kendisine karşı yakınlık hissi uyandırır.

Rüstem'in, küçük ve zayıf olmasına rağmen bu kadar güçlü durması; yazarın onu idealize edip rol model olarak sunmasından kaynaklanır. Yazar, Rüstem'le aralarında geçen diyaloglar aracılığıyla kendi bakış açısını da okuyuculara sezdirmektedir.

Rüstem'in kendisinde bir acı bıraktığını söylese de onun gibi çocuklarda, tüm zorlukların üstesinden gelecek bireyler görmektedir.

Rüstem'in günlük kazancı belirtildikten sonra yazarın, ekmeğin o günlerdeki fiyatına dair açıklama yapması, okuyucuya fikir vermektedir. Metnin sonunda da yazar, ekmek zamlandıkça aklına Rüstem'in geldiğini belirterek içindeki hissiyatın okuyucuya sirayet etmesini sağlamaktadır. Yazarın aynı zamanda metin kişisi olması, Rüstem'le diyalog kurması ve anaç tavırları yapaylıktan uzak, içten bir anlatım ortaya çıkarmaktadır.

Hikâyede anlatma yöntemi hâkimdir. Tasvir ve diyalog tekniklerinden de faydalanılmıştır.

4.3.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Zorluklar karşısında yılmadan çabalamak gerekir.

Yardımcı düşünceler: Topluma karşı duyarlı olmak, merhametli olmak, özgüvenli olmak, alın teri dökmek, emanete sahip çıkmak.

Ana düşünce ve yardımcı düşünceler bakımından metin oldukça zengin ve güçlüdür. Bu ileti zenginliğinin içinde, kendilerini kahramanlarla özdeşleştiren öğrenciler, dolaylı öğrenme yaşantılarıyla birçok beceri edinebilirler.

“Her gün on üç, on beş, yirmi kuruş bile kazanıyormuş. O zaman henüz ekmek üç kuruşu geçmemişti; bütün bunları söylerken her hâlde küçük kafasını benden çok yüksek hissediyordu. Öyle garip bir güveni, kuvveti vardı ki insan bu çocuğa bir iş gördürmeden kabil değil bir şey veremezdi.” Yazar; metinden alıntıladığımız bu ifadelerde, onayladığı insan tipini de okuyucuya belli etmektedir. Rüstem'in alın teri dökmeyeği hiçbir şeyi kabul etmemesi, onu manen daha güçlü kılmaktadır. Hatta yazar, ekmeğin o dönemde henüz üç kuruşu geçmediğini ve Rüstem'in günlük on üç ila yirmi lira kazandığını belirterek okuyucunun çıkarımda bulunmasına zemin hazırlamıştır. Günlük kazancı tahmini olarak 3-7 ekmeğe ancak yeten Rüstem, yazara göre, kendi başını yazarınkinden daha yüksekte hissetmektedir.

4.3.3.1.10. Dil ve Üslup:

Metinde yer verilen bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: türbe, tramvay, konserve, mahluk, şehremaneti, ulumak, zarif, temas, muharebe, isyan, çığırmak, poyraz, hırçın, gurur, sezilmek, haykırmak, tabii, tuhaf, eğreti, takunya, âdet, bellemek, pahalı olmak, devir, sefalet, facia.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: zorunda kalmak, (...) duygusu uyandırmak, haber alamamak, iş tutmak, takılıp kalmak, etki bırakmak, iş gör(dür)mek, veda etmek, Allah'a ismarladık.

Yukarıda belirttiğimiz kelime ve kelime grupların birçoğu, öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları kelimelerdir. Bunların aktif olarak kullanımının sağlanması ve yeni kelimeler öğretilmesinde hikâyenin katkısı yadsınamaz.

Metnin, durum hikâyesi olması sebebiyle aksiyondan ziyade duygu ve düşünceler yoğunudur. Yapılan betimlemeler, kişileri ve çevreyi daha yakından tanımamızı sağlamaktadır. Yazarın, fark edilmeyeni göstermesi ve bunu etkili bir şekilde ifade etmesi anlatımdaki ustalığını ortaya koymaktadır.

Yazarın betimleme yaparken sıkça kullandığı sıfatlar anlatıma canlılık katmaktadır. Farklı duyulara hitap eden sıfatlara yer verildiği gibi duyular arası aktarma da yapılmıştır. Bu tür alışılmamış bağdaştırmalar, anlatımı sıradan olmaktan çıkarmakta aynı zamanda yazara has bir anlatım ortaya koymaktadır. Bunlardan bazıları:

Karanlık bir gece, küçücük bir mahluk, rüzgârın uluduğu karanlık yokuş, ince bir ses, garip bir ses, zayıf kollar, soğuk taşlara zarif bir temasla dokunup giden çıplak ayaklar, yokuşu süpürerek çığırışan poyraz, garip bir güven, tuhaf bir ses, eğreti bir çift ayakkabı, küçük ses.

Benzer bir ilgi çekici ifade şu cümlede de görülmektedir:

“Ses içimde bir şey yırttı (...)”

Hikâyede çocuğa duyulan acımaya karşılık çocuğun yüceltilmesi söz konusudur. Yazar, Rüstem'i tanıdıkça acıma hissi, yerini hayranlığa bırakır. Yazar bunu, kendine has şu cümlelerle ifade etmektedir:

“(...) bütün bunları söylerken her halde küçük kafasını benden çok yüksek hissediyordu.”

“Öyle garip bir güveni, kuvveti vardı ki insan bu çocuğa bir iş gördürmeden kabil değil bir şey veremezdi.”

Hikâyede kısa cümleler yer aldığı gibi fiilimsilerle bağlanmış uzun cümleler de yer almaktadır. Alışılmamış bağdaştırmaların art arda yer aldığı uzun betimlemeler, anlaşılabilirliği güçleştirmektedir.

“İki çıplak el kadar ayak” tamlamasında sıfatların yerinin karışık verildiği görülmektedir. “El kadar iki çıplak ayak” ifadesinin kullanılması, anlatımın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda yer verilen dinleme metninde birçok noktalama yanlışı yapılmıştır. Metin, öğrencilerin kitabında yer almadığından bu yanlışlara değinmemekteyiz. Ancak dinleme esnasında ortaya çıkacak olan yazım yanlışlarını şöyle belirtelim:

Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda “(...)çıplak ayaklarıyla bence bir analık duygusu uyandırıyor.” şeklinde yazılan cümlenin doğru şekli “(...)çıplak ayaklarıyla bende bir analık duygusu uyandırıyor.” olacaktır. Belirttiğimiz ifade, metnin ses kaydında doğru şekilde seslendirilmiştir.

Diğer iki yazım yanlışı ise anlatıcının konuşma şeklinden kaynaklanmaktadır. Anlatıcının “Anlat bakıyım.” ve “ayakkap” olarak telaffuz ettiği ifadelerin doğru şekli “Anlat bakayım.” ve “ayakkabı” olacaktır. Metnin işlenişi sırasında öğretmenin, bu konuda yapacağı açıklama yeterli olacaktır görüşünderiz.

4.3.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu:

Yazar, diyalog kurup tanıma fırsatı bulduğu bazı çocukları hikâyeleştirmiştir. Bunlardan biri de Rüstem'dir. Hikâye, Rüstem'in hayatını anlattığından başlık ve metnin uyumundan söz edebiliriz.

Başlık pek ilgi çekici olmamakla birlikte metnin içeriği hakkında fikir vermesi ve kısa oluşu, iyi bir başlığın niteliklerindedir.

4.3.3.1.12. Metnin Türe Uygunluğu:

Kişi, yer ve zaman unsurlarının sınırlı ölçüde tutulması; aynı zamanda gerçekçi olması hikâye türünün özelliği gereğidir.

Anlatıcının; olayın kahramanlarından olması, Rüstem'i bizzat görerek okuyucuya anlatması, Rüstem'in omzuna dokunması, onun küçüklüğü sebebiyle duyduğu merhameti ifade etmesi hikâye türünün gerçekçiliğini yansıtmaktadır. Salt gerçeği yeniden kurgulayarak edebî bir metin ortaya koyan yazar, okuyucunun dikkatini çekmeyi başardığı gibi kurguda özgünlüğü yakalamıştır.

Ana düşüncenin; doğrudan belirtilmeyip kahramanların durumları üzerinden sezdirilmesi, türün özelliğine uymaktadır.

4.3.3.2. Biçimsel Özellikler

4.3.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Hikâye, dinleme metni olduğundan ders kitabında metin ve görsel öge yer almamaktadır. Çalışma kitabında ise hikâyenin olay örgüsü ile alakalı olmayan, Millî Mücadele Dönemi'ne ışık tutan üç fotoğraf kullanılmıştır.

4.3.3.2.2. Sayfa Düzeni

Hikâye, dinleme metni olduğundan ders kitabında metin ve görsel öge yer almamaktadır.

4.3.3.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış metin; başlık dâhil olmak üzere 518 kelime ve 1334 heceden oluşmaktadır. Kesik cümleler dâhil 79 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,57 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,51'dir. Okunabilirlik değerinin 78,53 olduğu hikâye, “kolay” okunabilir bir metindir.

Tasvirlerin veya yan cümlelerin fazla olduğu cümleler, metnin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.3.4. Ağustos Böceği İle Karınca (Yeşim Karaal)

4.3.4.1. İçerik Özellikleri

4.3.4.1.1. Metnin Türü: Şiirsel Fabl

4.3.4.1.2. Tema

6. Tema: Sanat ve Toplum

Alt Tema: Sanat, Müzik, İnsan ve Toplum

4.3.4.1.3. Konu

Yazın, çalışan arkadaşlarını eğlendirmek için saz çalıp şarkı söyleyen ağustos böceğinin, kışın kimseden yardım görememesi konu edilmektedir.

4.3.4.1.4. Olay Örgüsü

Bilinen “Ağustos Böceği ile Karınca” fablının yeniden kurgulanmasıyla bu metnin oluşturulduğu görülmektedir. La Fontaine’ye dayandırılan “Ağustos Böceği ile Karınca” fablı, Yeşim Karaal’ın “Ya Öyle Değilse” adlı kitabındaki diğer tahkiyeli metinler gibi yeniden yorumlanmıştır. Konuya farklı bir açıdan bakılarak metnin ana düşüncesi değiştirilmiştir.

Fabl ve masal kahramanlarının tek yönlü çizilip, konunun bir tarafın açısından dile getirildiği bilinmektedir. Var olan eserlerin yeniden kurgulanarak farklı açıdan sunulması, çocukların çok yönlü düşünmesini sağlayacaktır.

Son yıllarda eğitim amaçlı olarak, çocuğa uygun olmayan içerik özellikleri barındıran popüler kurgusal metinlerin, örnek metinde olduğu gibi yeniden kurgulanmasına sıkça rastlanmaktadır.

Fabl; serim, düğüm, çözüm ve öğüt bölümlerinden Serim bölümünde varlıklar ve o andaki meşguliyetleri belirtilmektedir. Herkes çalışırken ağustos böceği şarkı söylemektedir. Çünkü arkadaşlarını biraz olsun dinlendirmek ister. Onun, hazırlık yapmadan kışı nasıl geçireceğiyle merak konusudur ve olay örgüsü böylece düğümlenir. Soğukların gelmesiyle zor durumda kalan ağustos böceği, dostu olan karıncanın kapısını çalar. Karıncanın vereceği cevap merak ögesini üst seviyeye çıkarmaktadır. Çözüm bölümünde ise karınca yiyecek vermediği gibi bir de ağustos böceğini aşağılar. Olay beklenmedik bir şekilde çözülmüş olur. Fablın öğüt bölümünde, yazarın, mesajını doğrudan değil; olay örgüsünün devamı şeklinde verdiğini görmekteyiz. Dersini alan ağustos böceğinin bundan sonra müziğini duymayan ve hayatın güzelliklerini kaçırana şarkı söylemediğini belirtmiş ve okuyucuya kahramanlar üzerinden mesajını iletmiştir.

Metinde iki tür çatışma görülmektedir. Bunlardan biri, tabiat karşısındaki ağustos böceğinin durumudur. Soğuk hava şartları sebebiyle yiyecek bulma sıkıntısı çekmektedir. Asıl çatışma ise ağustos böceği ve karınca arasındaki çatışmadır. Ağustos böceği kendince faydalı bir iş yapmış ve beklentiye girmiştir. Karınca ise onun yaptığı işin değerini anlamamış ve ağustos böceğini geri çevirmiştir. Hatta aşağılamıştır. Burada tersinleme (ironi) görülmektedir.

4.3.4.1.5. Kişi Kadrosu

Fablın kişi kadrosunda ağustos böceği ve karınca yar alır. Çevredeki herkesin çalıştığı belirtilerek diğer böceklerin de varlığına işaret edilmiştir.

Kahramanların meşgul oldukları şeyler ve problem anındaki tepkileri, onların kişilik özelliklerini ortaya koymaktadır. Karınca çalışkan hatta işkolik, hayatın güzelliklerini kaçıran, kesin kararları olan, hoşgörüsüz, merhametsiz, katı ve kaba bir tip olarak çizilmiştir. Oysa ağustos böceği çevresine duyarlı, sanattan anlayan, dost canlısı, yardımsever ve iyi niyetli bir tiptir. Saz çalıp şarkı söyleyen bir tip olarak ağustos böceğinin seçilmesi, onun müziği andıran ritimli sesler çıkarması sebebiyledir. Karıncaların ise sürekli hareket hâlinde olması, çalışkanlıkla ilişkilendirilmiştir.

Fabl, birbirine zıt olan bu iki varlığın çatışması üzerine kuruludur. Bu iki tip, toplumda sıkça rastlanan insanların sembolüdür. Onların kişilik özellikleri üzerinden olumlu ve olumsuz davranış biçimleri gösterilerek eleştiri yapılmaktadır.

4.3.4.1.6. Mekân

Mekân kesin olarak belirtilmemekle birlikte geniş mekân olarak doğa kullanılır. Metnin sonunda ise olay örgüsü karıncanın evinin önünde devam eder.

4.3.4.1.7. Zaman

Yazın sıcak günleri ve soğukların geldiği günlerde yaşanmaktadır. Fablda kronolojik sıra gözetilmiştir.

Zamanın “yazın sıcak günleri” ve “soğukların geldiği günler” diye belirtilmesi, olay örgüsünün gelişimine etki etmektedir. Çünkü olayın seyri mevsime göre şekil almaktadır.

Yaz mevsiminden kışa doğru ilerlerken zaman atlaması yapılmıştır. “Derken soğuklar gelmiş.” cümlesi, bu arada yaşanan gereksiz olayların atlanmasını sağlamaktadır.

4.3.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Fabl metinlerinde yaygın kullanım olduğu üzere hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcıyı görmekteyiz.

Yazar, gördüklerini aktarırken okuyucu gibi kendisi de iyi ahlaklı olan tiplerin

tarafındadır. Öyle ki kazandırmak istediği değerleri, iyi ahlaklı tipe yükleyerek onda kendini ifade etmiş olur. Üstelik fablın sonunda yer alan öğüt bölümünde mesajını doğrudan vermiştir.

Metinde anlatma yöntemi kullanılmıştır. Zaman atlamasından faydalanılmıştır.

4.3.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metin, ana düşünce ve yardımcı düşünceler bakımından güçlüdür. Metin kahramanlarının konuşma ve davranışlarından kolaylıkla tespit edilebilen ana düşünce ve yardımcı düşünceler, çocukların olumlu davranış geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

Ana düşünce: Kadirşinas, vefalı ve paylaşmayı bilenler için emek verilmelidir.

Yardımcı düşünceler: Zamanı iyi değerlendirmeliyiz.

Sırtımızı başkalarına yaslamak yerine kendi ayaklarımız üzerinde durmalıyız.

Zorluklara karşı tedbirli olmalıyız.

Vefalı olmalıyız.

Kırıcı olmaktan kaçınmalıyız.

Hayat koşuşturması içinde güzellikleri kaçırmamalıyız. Bu yardımcı düşünceyle daha önce “Gülibik” metninde de karşılaşılıyordu. Öğrencilerin iyi okullara yerleştirilmek amacıyla “yarış atı” gibi koşturulduğu zamanımızda, güzelliklere de zaman ayırmaya teşvik edilmesini başarılı bulmaktayız.

Metnin yeniden kurgulanmasıyla karıncanın sergilediği tutumun yanlışlığı, ortaya koyulmuştur. Ağustos böceği, onları eğlendirmesine rağmen karınca ona sırtını dönmüştür. Gerçi “Diğerlerini eğlendirmesini, ağustos böceğinden kim istedi ki?” sorusu akla gelmektedir. Bu soruya şu açıdan bakalım:

Bu fablda ağustos böceği bir sanatkar olarak görülebilir. Sanat, toplumun hem gelişmesinde hem rahatlamasında pay sahibidir. Ve sanatsız kalan toplumlar ilerleyemezler. Bu sebeple, ağustos böceğinin davranışının gerekli olduğu düşünülebilir. Bazen sanatkarların, yaptığı işten maddî doyum elde edemediği de bilinen bir gerçektir. Yiyecek bulamayan ağustos böceği zorluk çekerken ona yardımcı olmak erdemli bir davranış olacaktır. Çünkü fablın özgün şeklindeki gibi “yan gelip yatan” bir ağustos böceği yoktur. Bu noktada, öğrencilerin dikkatini “toplumsal dayanışma” ve “emeksiz kazanç” arasındaki farka çekmek gerekmektedir. Birisinde toplumun el ele verip kalkınması söz konusuysen diğerinde toplumların çöküşüne giden bir adım vardır. Zira “Sen çalış, ben yiyeyim.” ve “başkasının sırtından geçinme” anlayışları adaletsizlik ve

karışıklık ortaya çıkarmaktadır. Metnin işlenişi sırasında, öğretmen rehberliğinde buna dikkat çekilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında ise karıncanın sert tepkisinin Ağustos böceğine ders verme amacı taşıdığı da düşünülebilir. “Bir musibet, bin nasihatten iyidir.” düşüncesiyle ona, tedbirli olmasının gerektiğini bu şekilde göstermeye çalışmış olabilir. Yazarın eleştirdiği kısım, karıncanın yiyeceğini paylaşmamasının yanında onu aşağılamasıdır.

4.3.4.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelimeler şunlardır: esirgemek, cimri, aşağılamak, gurur, işkolik.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: razı olmak, fırsat bilmek, eli boş dönmek.

Kısa yazı türü olması sebebiyle fablda yer verilen bilinmeyen kelimelerin de sınırlı olduğu görülmektedir. Metnin dil ve anlatımı açık, yalın, duru, akıcı ve özgündür. Fablar kendilerine özgü şiirsel bir anlatıma sahiptir. Manzum olarak oluşturulan fablda, dize sonlarındaki ses benzerlikleri ve devrik cümle yapıları, fablın etkileyici ve akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Türle alakalı olarak cümle uzunluklarının oldukça kısa tutulduğu görülmektedir. Basit, birleşik ve bağlı cümle yapılarına yer verilmiştir. Filimsilerden sıkça yararlanılarak dizeler arasında bağ kurulmuştur.

Metinde, yazım ve noktalama kuralları gözetilmiştir. Hata yapılmamış olması, olumsuz öğrenme yaşantılarının önüne geçeceği gibi öğrencilere doğru kullanım alanlarını da öğretecektir.

4.3.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Fabl, ağustos böceği ve karıncanın hayata bakış açılarının zıtlığı üzerine kurulmuştur. Olay örgüsü onlar üzerinden ilerlemektedir. Dolayısıyla adını bu iki metin kişisinden alan başlık, içerikle uyumludur.

4.3.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metin, fabl türünün dört bölümünü (serim, düğüm, çözüm, öğüt) de içermektedir. Fabl türünde anlatıcı, olayları anlatırken çıkardığı dersi okuyucu ile paylaşabilir ya da okuyucuya bırakabilir. İncelediğimiz metnin öğüt bölümünde, anlatıcının, fablın ana düşüncesini ortaya koyduğunu görmekteyiz. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; ana düşüncenin, olayın doğal akışı içinde sunulmuş olmasıdır.

Fabllarda metin kahramanları, “iyi ahlâklı” ve “kötü ahlâklı” olarak sergilenmektedir. İncelediğimiz metinde de aynı durum söz konusudur. Karınca ve ağustos böceği, birbirine zıt iki insan tipinin sembolüdür. Yazar, onlar üzerinden olumlu ve olumsuz tavırları öğretmekte ve mesajını iletmektedir. Dolayısıyla fablın öğretici olma işlevi de gerçekleşmiş olmaktadır.

Olaylar kronolojik sırayla anlatılmıştır. Fabllar, kısa yazılar olduğundan olayın kısa sürede düğümlenip çözüldüğü görülmektedir. Bu sebeple ayrıntılardan bahsedilmemiş, mekân betimlemesine yer verilmemiş ve duygu çözümlenmeleri yapılmamıştır.

Evrensel değerler olan dostluk, cömertlik, paylaşmak ve sanat üzerine kurulmuş olan metin; bahsedilen tüm yönleriyle fabl türünün özelliklerini yansıtmaktadır.

4.3.4.2. Biçimsel Özellikler

4.3.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Resimde gülümseyerek keman çalan bir ağustos böceği ile ona kızgınca bakan bir karınca görülmektedir. Mekânın doğa olması sebebiyle mavi gök ve yeşil çimenlerin yoğun olduğu resimde yumuşak renk tonları kullanılmıştır. Karışık renk ve nesnelerin olmayışı da gözü yormamaktadır. Kısa ve öz olan fabl metinlerine uygun olarak az ve öz bir resme yer verilmiştir.

4.3.4.2.2. Sayfa Düzeni:

Metin, sayfada tek sütun hâlinde yer almaktadır. Metne ait tek resim, iki sayfanın altına gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Sınıf düzeyi arttıkça sayfa üzerindeki boşluklar ve resimler azalmaktadır. Fabl, 6. sınıflara hitap ettiğinden sayfa kenarlarında geniş boşluklar bırakılmıştır.

Metin, “Calibri” yazı tipi ve 10 puntoyla yazılmıştır.

4.3.4.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 169 kelime ve 485 heceden oluşmaktadır. 17 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,87 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 9,7'dir. Okunabilirlik değerin 58,08 olduğu fabl, "orta güçlükte" okunabilir bir metindir.

İki sayfada yer alan metin, manzum olduğundan dize uzunlukları kısadır ve kolay okunmaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.3.5. Ah Şu Gençler! (Turgut Özakman)

4.3.5.1. İçerik Özellikleri

4.3.5.1.1. Metnin Türü: Tiyatro

4.3.5.1.2. Tema

7. Tema: Vatandaşlık Bilinci

Alt Tema: Gençler ve Yetişkinlerin İletişim Sorunları

4.3.5.1.3. Konu

Gençler ve yetişkinlerin birbirlerine bakış açısı, birbirlerini anlayamamaları ve aralarındaki iletişim sorunları konu edilmektedir.

4.3.5.1.4. Olay Örgüsü

"Ah Şu Gençler!" oyununun tüm metni otuz yedi tablodan oluşmaktadır. Tablolar, bir araya gelerek oyun metnini oluşturan küçük oyun parçalarını andırmaktadır. Ders kitabında yer alan kısaltılmış metinde iki tabloya yer verilmiştir. Tablolara geçilmeden önce yay ayrıç içinde tam metinle ilgili kısa bir açıklama yer almaktadır. Bu açıklamada bir grup gencin, gençlik sorunlarını anlatan bir müzikal hazırlamaya karar verdikleri ifade edilir. Bunun ardından tiyatro metninin iki tablosuna yer verilir.

İlk tabloda gençlerin gözünden yetişkinler, ikinci tabloda ise yetişkinlerin gözünden gençler anlatılmaktadır. Bu durum, günlük hayatın akışı içinden birer kesit alınarak sahnelenmiştir. Kendi içlerinde kısa serim, düğüm, çözüm bölümleri vardır.

İlk tabloda, tüm isteklerine anne ve babası tarafından bahane bulunarak olumsuz

yanıt verilen bir genç kız görmekteyiz. Kızlarının isteklerine kulak vermeyen aile, kısa cevaplarıyla da kaba bir tavır sergilemektedir. Diyalogun bu şekilde devam etmesi üzerine kızan genç kız, ailesi tarafından anormal davranmaya başlamakla da itham edilmektedir. Yine kızlarının düşüncesini ifade etmesi karşısında onu ukalalıkla suçlamaktadırlar.

İkinci tabloda umursamaz tavırlar sergileyen hazırcevap öğrencilerle öğretmenleri arasında geçen konuşmalar sahnelenmektedir. İlk olarak derse geç kalan bir öğrencinin art arda komik bahaneler üreterek öğretmeni çileden çıkardığı görülmektedir. Bunun ardından 1. Oyuncu, anlatıcı olarak araya girer ve “Şimdi başka bir öğrenci” diyerek aynı sahne içinde başka bir diyalogun başlayacağını bildirir. Bu diyalogda ise ödevini yapmayan bir öğrencinin bahanesine yer verilmiştir. Tablonun sonunda öğrencinin, dâhilerin de öğrencilik yıllarının kötü olduğunu dolayısıyla kendisinin de dâhi olabileceği çıkarımında bulunmasıyla metin sonlandırılır. Hem oyunun güldürü olması hem de oyun kişilerinin hedef kitle olan öğrencilerle örtüşmesi, metne olan ilgiyi artırmaktadır. Konuşmalarının nasıl ilerleyeceği, merak duygusunu sürekli canlı tutmakta ve eseri sürükleyici kılmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler, ders kitabındaki kısaltılmış metnin devamını okuma isteği duyacaklardır düşüncesindeyiz.

Oyunun ilerlemesini sağlayan çatışma unsurunun insanla insan arasında olduğu kolaylıkla görülmektedir.

4.3.5.1.5. Kişi Kadrosu

Kız, anne, baba, 1. oyuncu, koro; öğretmen, 1. öğrenci, 2. öğrenci, Osman kişi kadrosunda yer alan kişilerdir.

Kahramanlar genellikle tip özelliği taşımaktadır. Yazar eleştirdiği konuları, tipleştirdiği kişiler üzerinden ortaya koymaktadır. İlk tabloda anne ve baba anlayışsız ebeveynleri temsil ederken kızlarının makul isteklerine dahi karşı çıkmak suretiyle sivriltilmişlerdir. Burada anne ve babalara, esasen nasıl göründükleri gösterilmiştir. Kız ise kısıtlandığı için olumsuz tutum geliştiren gençleri temsil etmektedir.

Diğer tabloda, 1. öğrenci, üçüncü dersin sonunda derse gelecek kadar sorumsuz davranmakta ve gerçek olmadığı açıkça belli olan bahaneleri art arda sıralayarak komik ancak saygısız tavır sergilemektedir. 2. öğrenci figüratif kişi olarak kullanılmıştır. Osman ise ödevini yapmamasının ardındaki tembelliği, dâhilerin öğrencilik yıllarına benzemektedir. Bu kişiler haylaz, sorumsuz, tembel öğrenci tiplerini yansıtırken

öğretmen ise tüm bunlarla baş etmeye çalışırken çaresiz kalan tiptir. Yazar, bu tabloda eğitim kurumlarındaki mevcut bir gerçekliği de göz önüne koymaktadır. Ancak bunu yaparken öğrencileri sert bir şekilde eleştirmez. Aksine onlara hoşgörülle yaklaşır ve onların haylazlıklarına, söz oyunlarına okuyucuyu/izleyiciyi güldürür. Bir nevi davranışını eleştirdiği kişileri ayna gibi önümüze getirir ve gülerken kendimizi sorgulamamızı da sağlar. Böylece bir nevi arınma gerçekleşir. Bu yönüyle öğrenciler için olumlu bir öğrenme yaşantısı sunulmuş olur.

Oyunun anlatıcısı da olan 1. oyuncu, tabloların başında yaptığı kısa açıklamalarla okuyucuyu içerik hakkında bilgilendirmektedir. Okuyucuya doğrudan hitap ettiği için onun konuşmalarında yazarın iletisine rastlamak mümkündür. 1. Tablo'nun başında yer alan şu sözü buna örnektir: “Genç insanlara sabırla, anlayışla yardımcı olan, yol gösterenlere selam olsun. Biz yanlış örnekleri sergilemeye devam edeceğiz.”

Dikkat çekici olan durum şudur ki gençler ve yetişkinler birbirlerinin tavrını eleştirmelerine rağmen eleştirdikleri şeyleri kendileri de sergilemektedirler. 1. Tablo'da, muhtemelen gençken benzer sorunları yaşayan anne ve baba, şu an kızlarını anlamamaktadır. Bu durumu yaşayan gençler anlaşılmasından şikâyet etmelerine rağmen ironik bir tavır sergilemektedirler. Öyle ki 2. Tablo'da öğretmenlerini anlamak istemeyen, sorumsuz ve tembel gençlerin lakayt konuşmalarını görmekteyiz. Sonuç olarak denilebilir ki sabır ve anlayışla yol gösterilmeyen gençler, gelecekteki aynı zihniyeti taşıyan ebeveynler olmaktadır.

4.3.5.1.6. Mekân/Dekor

Oyunda mekân ve dekora dair açıklamaya yer verilmemiştir. Mekânın bir sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu sahnede ilk olarak ev ortamı, ikinci olarak sınıf ortamı sergilenmektedir. Bunlar 1. oyuncu tarafından ifade edilmiştir. Bu mekânların kapalı ve dar alanlardan seçilmiş olması, kahramanların ruh hâlini de yansıtmaktadır. Ev ve sınıf; gençlerin, zamanlarının büyük kısmını geçirdiği ve aidiyet duygusunun en yüksek olması gereken yerlerdir ancak her iki yerde de sorun yaşamaktadırlar. Metinde bu iki yerin kullanılmasının sebebi, bu duruma dikkat çekmektir. Dolayısıyla dekor ön planda olmadığından açıklamaya yapılmamıştır.

4.3.5.1.7. Zaman

Zamana dair açık bilgiye yer verilmemiştir. Her iki tabloda da gün içinde yaşanan, birkaç dakikalık zaman dilimleri işlenmektedir. 2. Tablo'nun ders esnasında gerçekleştiği de bilinmektedir.

Metin kronolojik sıraya göre ilerlemesine rağmen 2. Tablo'da yer yer geriye bakış tekniğinin kullanıldığını görmekteyiz. Kahramanların mazeretlerini açıkladığı bu bölümlerin kısa süreli olması ve sebep sonuç ilişkisi içinde verilmesi olayın akışını bozmamakta, metnin anlaşılabilirliğini güçleştirmemektedir.

4.3.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bakış açısı ve anlatıcı, anlatmaya dayalı edebî türlerde yer verilen bir unsur olması sebebiyle göstermeye dayalı tiyatro metinlerinde yer almaz. Ancak bazı tiyatro metinlerinde oyuncu/anlatıcıya yer verildiği görülmektedir.

İncelediğimiz metinde de olay örgüsü başlamadan önce içerikle ilgili kısa bir açıklama yaparak seyirciyi oyuna hazırlayan 1. oyuncuyu görmekteyiz. 1. oyuncu, tabloların başında yaptığı açıklamalarla, anlatıcı görevi de üstlenmektedir. Bunun dışında kalan kısımlarda ise metin, karşılıklı konuşmalar üzerine kurulmuş ve herhangi bir anlatıcıya yer verilmemiştir. Dolayısıyla olay örgüsünün akışına müdahale edilmemiştir.

Güldürü tarzında yazılan “Ah Şu Gençler!” oyununda yazar, eleştirilerini tersinlemeye başvurarak ortaya koymaktadır. Bu tersinleme gerek kahramanların gerek anlatıcının konuşmalarında kolaylıkla tespit edilebilir. Alaycı yolla yapılan eleştiriler, toplumsal ve psikolojik bir gerçekliği yansıtmaktadır. Çünkü başlıca vurgulanan konular anlaşılammamak, kuşak çatışması, saygı görmek/göstermek vb'dir. Yetişkinler ve gençler arasındaki bu çatışmada yazarın gençlere karşı daha hoşgörülü yaklaştığını görmekteyiz.

Metin, gösterme yöntemi ve diyalog tekniği ile oluşturulmuştur. Geriye bakış tekniğine de yer verilmiştir.

Yazar, konuya birbirini anlamayan iki neslin gözünden bakarak empati yapılmasını sağlamıştır. Böylelikle görülmeyeni ifade ederek gösterme tekniğini başarıyla kullanmıştır. Metinde genç ve yetişkinlerin tutumlarına eleştirel gözle bakılması, eleştirel düşünme becerisinin çocuklara kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

4.3.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: İnsanları anlamaya çalışarak iletişim sorunlarının önüne geçebiliriz.

Yardımcı düşünceler: Ebeveyn, öğretmen, öğrenci vb. olarak sorumluluklarımızın gereğini yerine getirmeliyiz.

Çocuklara ve gençlere kendilerini geliştirmeleri için fırsat sunmalıyız.

Hoşgörülü, sabırlı, affedici, yol gösterici, saygılı olmalıyız.

Tembellikten kaçınmalıyız.

Tiyatro metni, iletiler açısından oldukça zengindir. Oyun kahramanları içinde gençlerin yer alması, onların ebeveyn ve öğretmenleri ile çatışma yaşaması, mekân olarak ev ve okula yer verilmesi hedef kitlemiz olan çocukların kendilerini kahramanlarla özdeşleştirmelerini sağlamaktadır. Bu da iletilerin daha kolay ve kalıcı olarak etki etmesini sağlamaktadır.

Tiyatro metninde gençler ve yetişkinler birbirini eleştirseler de her iki tarafın da birtakım hatalar yaptığı görülmektedir. Her iki tabloda da iletişim bozukluğundan kaynaklı çatışmalar vardır. Yazarın metni oluştururken gençlere karşı daha hoşgörülü yaklaştığını belirtmiştik Dolayısıyla çatışmanın çözülmesinde sağlıklı bir iletişimin ve hoşgörünün önemi sezdirilmektedir.

2. Tablo'da kahramanın konuşmaları vasıtasıyla bazı ünlü bilim adamı ve sanatçılar hakkında kısa ve ilgi çekici bilgilere yer verildiğini görmekteyiz. Edebî metinlerde olay örgüsünün doğal akışı içinde sunulan bu bilgileri; metne ilgiyi artırması, disiplinler arası ilişki kurması, öğrencileri araştırmaya yöneltmesi ve öğrenme sağlaması gibi sebeplerden ötürü olumlu bulmaktayız.

4.3.5.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelimeler şunlardır: müzikal, tablo, koro, ukalalık, anormallik, tip, sergilemek, kazazede, talihsiz, dâhi, modern fizik, bilgin, besteci, ozan, uyuşuk, dalgacı, mimar.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: dile getirmek, karar vermek, yol göstermek, yer almak, selam olsun, özür dilemek, dili tutulmak, altüst etmek (deyim), sağ salım (ikileme), başüstüne, ailemizin yüz karası (kalıp söz).

Yukarıda belirttiğimiz kelime ve kelime gruplarının, öğrencilerimizin günlük

hayatta karşılaşacakları ifadeler olması dolayısıyla metinde yer alması olumludur. Öğrencilerin bu ifadeleri aktif kullanabilmeleri için örnek metinlerde görmeleri faydalı olmaktadır.

Metindeki kısa ifadeler ve yer yer sağlanan ses uyumları tekerlemeyi andırmaktadır. Böylelikle metin hem eğlenceli hem sürükleyici hâle gelmektedir. 1. Tablo'dan alıntıladığımız kısma aşağıda yer verilmiştir:

“KIZ : Anne, bugün bulaşığı ben yıkayayım.

ANNE : Hayır, her şeyi kırsın.

KIZ : Öyleyse kek yapayım.

ANNE : Hayır, mutfağı altüst edersin.

KIZ : İnsan yapa yapa öğrenir bir işi.

ANNE : Bir de ukalalık ediyor.

KIZ : Baba, beni sinemaya götürür müsün?

BABA : Vaktim yok.

KIZ : Tiyatroya götür öyleyse.

BABA : İşim çok.

KIZ : Ben gideyim.

BABA : Olmaz.

KIZ : Kapının önüne olsun çıkamaz mıyım?

ANNE : Çıkamazsın.

KIZ : Televizyon seyredeyim?

BABA : Ders çalış.

(...)”

Yukarıda bir kısmını alıntıladığımız diyalogun yani 1. Tablo'nun sonu, koronun “Ah şu gençler!” nidasıyla bitirilerek yine bir tersinleme yapılmıştır. Metnin anlatımı yalın, açık, akıcı ve özgündür.

Karşılıklı konuşmalarda cümle uzunluklarının kısa tutulmuş olması, öğrencilerin metni anlamalarını kolaylaştırmaktadır. Bu cümleler aynı zamanda basit yapılıdır. Ancak 2. Tablo'da öğrencilerin bahanelerini saydığı repliklerde, virgülle art arda bağlanmış sıralı cümleler kullanılmıştır. Dolayısıyla metinde basit ve sıralı cümle yapıları hâkimdir. Yer yer fiilimsiyle bağlanan birleşik cümleler de bulunmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları, diğer metinlere kıyasla

sınırlıdır. Ancak yazım ve noktalama kurallarının öğretilmesinde, metinler örnek teşkil ettiği için hatadan arınmış olması gerekmektedir.

Tablo 27:

“Ah Şu Gençler!” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Alt üst	Altüst
(...) geçen ay ki	(...) geçen ayki
Bir ev.	Bir ev...
(Öğrenciler yerlerini alırlar, öğretmen de)	(Öğrenciler yerlerini alırlar, öğretmen de.)
Anlatayım öğretmenim, evden tam zamanında çıktım öğretmenim, dolmuş bindim, dolmuş trenle çarpıştı öğretmenim, yedi ölü, on altı yaralı verdik, bir ben sağ salim kurtuldum (...)	Anlatayım öğretmenim; evden tam zamanında çıktım öğretmenim; dolmuş bindim; dolmuş trenle çarpıştı öğretmenim; yedi ölü, on altı yaralı verdik; bir ben sağ salim kurtuldum (...)
(...) babam balkondan düşünce, buna (...)	(...) babam balkondan düşünce buna (...)
Dâhilerin öğrencilik yıllarını.	Dâhilerin öğrencilik yıllarını...

4.3.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metindeki iki tabloyla ilişkili olarak başlığın da iki mana taşıdığı söylenebilir. İlki, onları anlamayan yetişkinlerin “Ah Şu Gençler!” diye yakınması olarak düşünülebileceği gibi ikinci olarak da gençlerin zaman zaman sergiledikleri aşırılıklar karşısında söylenmektedir. Her iki anlamı barındırarak iki tabloya da hitap eden başlığın aynı zamanda kısa ve dikkat çekici olması da başlıklarda aranan bir özelliktir. Özellikle metnin hitap ettiği hedef kitlenin, genç olmaya adım atan çocuklar olması sebebiyle, başlık ilgiyi metne çekmektedir.

4.3.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Tiyatro oyununun gösterme yöntemi ve diyalog tekniği ile oluşturulması; oyunda kişiler, yer ve zamanın çok geniş tutulmaması ve gerçekçi olarak sunulması türün özelliklerine uygun olduğu gibi oyunun sahnelenmesine de olanak sağlamaktadır.

Oyunda tiyatronun eğitici işlevini de görmekteyiz. Okunurken güldüren oyunun

bitiminde gençler ve yetişkinler kendilerini sorgulama gereği duyacaktır. Çünkü oyun boyunca herkes dışarıdan bir gözle kendini de izlemektedir. Anlamadığımız ya da dinlemediğimiz kişilerin düşüncelerini de oyunda çıplak bir şekilde görmekteyiz.

Oyun; ders kitabında yer almasının yanı sıra tiyatro türüne uygunluğu, sahnelenmesinin mümkün oluşu, eğitici işlevi, kişilerinin aşinalığı ve güldürü özellikleriyle eğitim kurumlarında en çok sahnelenen oyunlar arasında yer almaktadır.

4.3.5.2. Biçimsel Özellikler

4.3.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metnin iki resim kullanılmıştır 1. Tablo'yu tasvir eden resimde bir anne ve anlaşılmadığından dolayı kızgın bir genç kız görülmektedir. 2. Tablo'yu tasvir eden resimde ise genç bir çocuk ve onu hayretle dinleyen bir öğretmen görülmektedir.

4.3.5.2.2. Sayfa Düzeni

Metnin iki sayfasında resim kullanılırken bir sayfada resim yer almamıştır. Resimlerden biri sayfanın altında yer alırken diğeri sayfanın sağ üst köşesindedir. Dolayısıyla ikinci resme yer açmak için metnin sağ marjı sabit tutulmamıştır.

Metin, “Calibri” yazı tipi ve 10 puntoyla yazılmıştır.

4.3.5.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin; başlık, tablo adları ve oyuncu adları dâhil olmak üzere 508 kelime ve 1275 heceden oluşmaktadır. Kesik cümleler sayılmak şartıyla 73 cümleden oluşmuştur. Cümle niteliği taşımayan ifadeler, başlık, tablo adları ve konuşan kişilerin adları çıkarıldıktan sonra metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,36 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,43'tür. Okunabilirlik değerinin 87,05 olduğu tiyatro metni, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin üç sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 4 ders saati ayrılmıştır.

4.3.6. Bir Tutam Fıkra (Adnan Ersan)

4.3.6.1. İçerik Özellikleri

4.3.6.1.1. Metnin Türü: Fıkra

4.3.6.1.2. Tema

8. Tema: Sağlık, Spor ve Oyun

Alt Tema: Sağlık, Oyun, Beslenme

4.3.6.1.3. Konu

Çocuklarla yetişkinler arasında, gündelik durumlar üzerine geçen konuşmalar konu edilmektedir. İlk fıkrada Kandemir'in, anneannesine oyun oynamayı teklif etmesi; ikinci fıkrada Muratcan'ın ıspanak yemek istememesi; üçüncü fıkrada, annesinin Barkan'a yıkanmasını söylemesi; dördüncü fıkrada Eren ve Erdal'ın yüzlerini yıkamamaları anlatılır.

4.3.6.1.4. Olay Örgüsü

“Bir Tutam Fıkra” başlığı altında dört ayrı fıkra yer almaktadır. Fıkraların serim bölümü sayılabilecek ilk cümlesinde kişiler ve konunun ne olduğu görülmektedir. Ardından iki ya da üç konuşma çizgisi kullanılarak fıkralar sonlandırılmıştır. Nükteler, son cümlelerde yer almaktadır. Böylelikle son cümle, okuyucuyu hem güldürmekte hem düşündürmektedir.

İlk fıkrada Kandemir, anneannesine oyun oynamak istediğini söyler. Bu oyununun içeriğine göre Kandemir fil, anneanesi ise file şeker ve pasta veren bakıcı olacaktır.

İkinci fıkrada annesi Muratcan'a, ıspanak yerse yüzüne renk geleceğini söyler. Muratcan bu sözü işine geldiği gibi yorumlar ve yüzünün yeşil olmasına gerek olmadığını belirtir.

Üçüncü fıkrada, Barkan sokaktan kir içinde dönünce annesi akşam misafir geleceğini belirterek yıkanması için onu uyarır. Bunun üzerine misafir gelmesiyle yıkanmasının ilişkili olduğunu düşünen Barkan, kısa kollu gömlek mi yoksa uzun kollu gömlek mi giyecek kadar yıkanması gerektiğini annesine sorar.

Dördüncü fıkrada ise Eren ve Erdal, yüzlerini yıkamak yerine havluyu ıslatarak annelerini kandırmaktadır. Havluyu ıslatmayı unuttukları bir sabah, annelerinden azar iştirler.

Çocuklar ve yetişkinlerin bakış açılarının ve beklentilerinin farklılığı, olay örgüsünün ilerlemesini sağlamaktadır. Çocukların, isteklerine ulaşmak için çeşitli yöntemlere başvurmaları; durumu kendi lehlerine çevirmeye çalışmaları ya da işlerine geldiği gibi yorumlamaları fıkraları sürükleyici, eğlenceli ve ilgi çekici kılmaktadır.

4.3.6.1.5. Kişi Kadrosu

İlk fıkranın kişi kadrosunda Kandemir ve anneannesi; ikinci fıkrada Muratcan ve annesi; üçüncü fıkrada Barkan ve annesi; dördüncü fıkrada ise Eren, Erdal ve anneleri yer almaktadır.

Dört fıkranın ortak özelliği, olay örgüsünün odağında çocukların yer almasıdır. Bu durum; çocuğu, fıkranın başkahramanı yapmaktadır. Çocuk kahramanların en belirgin özelliği kıvrak zekâlı ve hazırcevap olmalarıdır. Olay örgüsünün ilerlemesi ve nüktenin ortaya konması için çocuklarla diğer metin kişilerinin diyalogundan yararlanılmıştır.

Çocuklara hitaben seçilmiş olan metinlerde çocuk kahramanlara yer verilmesi, metni ilgi çekici kılmaktadır. Çünkü öğrenciler, okudukları fıkralarda kendi yaşantılarından izler bulmakta ve kahramanlarla kendilerini özdeşleştirmektedirler.

4.3.6.1.6. Mekân

Dört fıkranın mekânının da ev olduğu anlaşılmaktadır. Mekân betimlemesi yapılmamıştır.

4.3.6.1.7. Zaman

Fıkraların anlatımında kronolojik sıra gözetilmiştir. İlk üç fıkrada olay zamanı açıkça belirtilmemiştir ancak vaka zamanının gün içindeki kısa bir zaman dilimi olduğu tahmin edilmektedir. Son fıkrada ise sabah saatleri olduğu belirtilmiştir. Fıkralardaki olay süresi ise kısa konuşma anları kadardır.

4.3.6.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Tüm fıkralar, hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı ile yazılmıştır. Yazar eleştirilerini ve iletilerini, fıkralardaki nükteler aracılığıyla aktarmıştır. Bunu yaparken olaylara çocukların gözünden bakarak farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Fıkralarda anlatma yöntemi ve diyalog tekniği kullanılmıştır.

4.3.6.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Günlük olayların nüktelerle anlatıldığı bu kısa fıkralarda, öncelikli olarak nükteleri tespit etmek, metnin iletisini ortaya çıkarma bakımından daha doğru olacaktır.

İlk fıkrada şekerli yiyeceklerin sağlığa zararlı olması sebebiyle, çocuğun bunları istediği kadar tüketemediği ve bu sebeple anneannesini kandırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu fıkranın nüktesi; Kandemir'in, anneannesine "Ben fil olayım, sen de file şeker ve pasta veren bakıcısı ol." demesidir.

İkinci fıkranın nüktesi, annesinin Muratcan'a ıspanak yerse yüzüne renk geleceğini söylemesi üzerine, Muratcan'ın da yüzünün yeşil olmasına gerek olmadığını belirtmesidir.

Üçüncü fıkranın nüktesi; Barkan'ın kısa kollu gömlek mi, uzun kollu gömlek mi giyecek kadar yıkanacağını annesine sormasıdır.

Dördüncü fıkranın nüktesi ise Eren ve Erdal'ın, yüzlerini yıkadıklarının düşünülmesi için havluyu ıslatmalarındadır.

Ana düşünce: Çocukların ve yetişkinlerin, olaylara bakış açısı ve tutumu birbirinden farklıdır.

Yardımcı düşünceler: Tema ve alt temayla uyumlu olarak fıkraların zemininin, sağlıklı yaşamla ilgili olduğu görülmektedir. İlk iki fıkra sağlıklı beslenme ile alakalıyken üçüncü ve dördüncü fıkralar kişisel temizlik ile ilgilidir. Dolayısıyla "Kendi sağlığımız için beslenme ve temizliğe önem vermeliyiz." iletisi, ortak bir yardımcı düşünce olarak ortaya çıkmaktadır.

4.3.6.1.10. Dil ve Üslup

Fıkralarda bilinmeyen kelimelere yer verilmemiştir. Kullanılan tek deyim ise "renk gelmek"tir. 6. Sınıf öğrencilerine yönelik olarak seçilen bu fıkralarda öğrencilerin kelime hazinesini geliştirecek bilinmeyen kelime ve kelime gruplarına yer verilmesi

gerektiği görüşüdeyiz.

Metnin dili yalın, anlaşılır, duru ve akıcıdır. Fıkra metinleri oldukça kısa olduğu gibi cümle uzunlukları da kısa tutulmuştur. Fıkralarda basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle yapıları kullanılmıştır. Dört fikranın sıralanışında, cümle yapıları bakımından basitten karmaşığa doğru gidildiği görülmektedir. Basit yapı cümlelerin dışında; ilk fıkrada bir sıralı cümle; ikinci fıkrada iki bağlı cümle; üçüncü fıkrada bir birleşik, bir sıralı, bir hem sıralı hem bağlı cümle; dördüncü fıkrada dört birleşik cümle bulunmaktadır. Nadiren devrik ve kesik cümleye de rastlanmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 28:

“Bir Tutam Fıkra” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Küçük Kandemir anneannesiyle evde yalnız kalmıştı.	Küçük Kandemir, anneannesiyle evde yalnız kalmıştı.
Haydi anneanne oyun oynayalım!	Haydi, anneanne oyun oynayalım!
Nasıl bir oyun yavrum!	Nasıl bir oyun yavrum?
Oğlum biraz ıspanak ye de, yüzüne renk gelsin.	Oğlum biraz ıspanak ye de yüzüne renk gelsin.

4.3.6.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

“Bir Tutam Fıkra” başlıklı metnin içeriğinde dört kısa fıkra yer almaktadır. Bu sebeple başlık ve içerik uyumludur. Başlığa bakıp içeriği anlamının mümkün olmasının yanı sıra başlığın kısa olması da iyi bir başlığın nitelikleri arasındadır.

4.3.6.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Kısa ve öz yazılar olması sebebiyle fıkralarda ayrıntılı anlatım yapılmaz. Dolayısıyla bu dört fıkrada mekân betimlemesi yapılmamış, zaman ve kişilere dair ayrıntılar belirtilmemiştir.

İncelediğimiz fıkralar, içinde bulunan nükteler vasıtasıyla güldürürken düşündürmektedir. Eleştirilen durumlar, ince mizah unsurları sayesinde hoş a gider şekilde ortaya konmuştur. Tüm bunlar, fıkraların özelliğine uygundur.

4.3.6.2. Biçimsel Özellikler

4.3.6.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde her fıkrayı tasvir eden birer resim kullanılmıştır. Her çocuğun, okuduğu fıkrayı zihninde canlandırması resmedilmiştir. Açık renk tonları ve karmaşık olmayan resimler, çocukların ilgisini çekecek niteliktedir.

4.3.6.2.2. Sayfa Düzeni

Fıkra metinleri, sayfaların köşelerine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Resimler metinlerin yanında yer almaktadır. Her fıkra metninin zemininde farklı renk kullanılması ve fıkraların sayfa üzerinde çapraz konumlandırılması, dizgideki sıradanlığın önüne geçmekte ve çocukların hoşuna gidecek bir görüntü oluşturmaktadır.

Metin, “Calibri” yazı tipi ve 10 puntuyla yazılmıştır.

4.3.6.3. Metnin Okunabilirliği

Fıkralar; başlık dâhil olmak üzere toplam 117 kelime ve 281 heceden oluşmaktadır. Tamamı 17 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında tüm metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,38 ve kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,58’dir. Okunabilirlik değerinin 85,85 olduğu fıkralardan oluşan metin, “kolay” okunabilir düzeydedir.

Fıkraların ve satır uzunluklarının oldukça kısa olması, okunmayı kolaylaştırmaktadır.

Fıkraların hece olarak ortalama kelime uzunluğu ve kelime olarak ortalama cümle uzunluğu aşağıdaki tabloda ayrı ayrı belirtilmiştir.

Tablo 29:

“Bir Tutam Fıkra” Metnindeki Fıkraların Okunabilirlik Düzeyleri

	Hece	Kelime	Cümle	Okunabilirlik
	Ortalaması	Ortalaması	Sayısı	Düzeyi
1. Fıkra	2,23	6,5	4	92,23
2. Fıkra	2,38	5,25	4	89,47
3. Fıkra	2,1	7,25	4	95,4
4. Fıkra	2,81	6,6	5	68,37

Metin iki sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 3 ders saati ayrılmıştır.

4.4. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Ez-De Yayıncılık)

4.4.1. Ben Bir Küçük Kilimim (Bedri Rahmi Eyuboğlu)

4.4.1.1. İçerik Özellikleri

4.4.1.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.4.1.1.2. Tema

1. Tema: Millî Kültür

Alt Tema: Geleneksel Sanatlarımız

4.4.1.1.3. Konu

Kalitesiz boyalarla boyanan bir kilimin günden güne solması metinde konu edilmektedir.

4.4.1.1.4. Olay Örgüsü

“Ben Bir Küçük Kilimim” adlı metin, durum hikâyesidir. Dolayısıyla hikâyenin merkezinde aksiyonun yoğun olduğu bir olay görülmez. Daha çok duygu, düşünce ve eleştiriye yer verilmiştir.

Hikâyenin başında ve sonunda farklı anlatıcılara yer verildiğinden hikâyeyi iki bölümde incelemek mümkündür. İlk kısımda kilim konuşurken ikinci kısımda yazar konuşmaktadır.

İlk kısımda serim bölümü, kilimin kendini tanıtmaya ve boyalarının solduğunu ifade etmesiyle başlamaktadır. Dügüm bölümüne geçilmesiyle birlikte kilim, boyalarının solmasına sebep olan olayı anlatır. Çatılmışların ortanca gelini, kilimi dokurken renk seçeneği çok fakat kalitesiz olan boyaları tercih etmiştir. Kaynanası ile ilk defa bu yüzden atışmışlardır. Çünkü kaynanası, Duru Kadın'ın en az seksen sene dayanan boyalarının kullanılmasını istemiştir. Ortanca gelin, kendi istediği boyayı kullanır ama yünler daha kurumaya bırakıldığında solmaya başlar. Bu olayı anlattıktan sonra kilim, duygu ve düşüncelerini sitekli bir şekilde ifade eder. Ve her şeye rağmen, kendisini dokuyan ellere olan minnetini de...

Kilim solmaya devam etmektedir ve hikâyenin sonu okuyucunun muhayyilesine bırakılır. Buradan itibaren yazar, metne dâhil olur. Hikâyenin kişilerinden biri olarak kilime seslenir ve onun çok değerli olduğunu ancak bu sanatların giderek yok olmaya yüz tuttuğunu belirtir.

Yazar bu hikâye aracılığıyla toplumsal bir gerçeği gün yüzüne çıkarır. Değeri yeterince bilinmeyen, yok olup giderken koruma altına alınmayan millî sanatlarımız hakkındaki eleştirilerine yer verir.

4.4.1.1.5. Kişi Kadrosu

Metnin başkahramanı kilimdir. Metindeki diğer kişiler ise yazar, Çatılmışların ortanca gelini, kaynana, Duru Kadın ve bohçacı kadındır.

Kilim; fiziksel özellikleri, işlevi ve gelenekteki yerinin önemiyle okuyucuya tanıtılmaktadır. “Ben Denizli'nin Çal ilçesine bağlı Civelek köyünde dokunmuş küçük bir kilimim. Boyum yüz altmış, enim yüz on.” diyerek kendini tanıtmaya başlar. Devamında ise kilimlerin aslında boyası ve nakışı ile anıldığını ancak kendisinin boyasının solmuş ve nakışlarının silinmiş olması sebebiyle boyundan bahsederek söze başladığını belirtir. Kırk beş gün boyunca yaklaşık doksan saatte dokunmuş ve Ortanca gelin ona “Yedinci” ismini vermiştir.

Önemsenediğinden ve kalitesiz boyalarla boyandığından dolayı kendini değersiz hisseden kilim şu cümleleri sarf eder: “Alçak gönüllüyüm, kalenderim ve haddimi bilirim. Biricik ödevim insanlara bir tutam durulmuş renk, bir avuç durulmuş

biçim sunmaktır.” Bu sitemlerine rağmen kendisini dokuyup az da olsa renk ve desene kavuşturan geline minnetini dile getirir. Çünkü ona göre, herkes çevreye biraz renk ve düzen getirirse dünya cennete dönebilir.

Yazar, hak ettiği değeri görmeyen kilimin önemini, okuyucuya açıklayan yardımcı karakterdir. Kilimin tarih boyunca birçok amaçla kullanıldığını, bir nakışın bin senede süzülüp geldiğini, dokunmasının uzun sürdüğünü ve emek istediğini dile getirmiştir. Bu bilgilerin öğrencilere kazandırılması, geleneksel sanatlarımıza dair farkındalık oluşturmaktadır. Böylece konuyla ilgili kültür aktarımının devam etmesi umut edilebilir. Eyuboğlu, aynı zamanda ressam olmasından kaynaklı olarak kilimin rengi, boyası ve nakışının güzelliğini görebilmekte ve de buna dikkat çekmektedir.

Yazarın dikkat çektiği bir diğer nokta ise kalitedeki düşüştür. Yirmi beş yıl önce dokunan kilimlerle şimdikiiler arasındaki farkı “korkunç bir düşme” olarak nitelendirmektedir. Bu kadar emek verilen köklü, zengin ve yerli bir sanatın yok olmaya yüz tutmasının engellenememesi de yakındığı bir gerçekliktir.

Metinde yer verilen diğer kişiler, temsilî özellikler sergilemektedirler. Duru Kadın köklü, kaliteli ve emek verilerek ortaya konan ürünlerin; bohçacı kadın ucuz, kalitesiz ama kolay ve çok bulunan ürünlerin kaynağıdır. Ortanca gelin ucuz ve çekici olanın cazibesine kapılan insanları, ihtiyar kaynana ise tecrübeyi simgeler ve esas olana işaret eder. Günlük hayatın içinde sıklıkla karşılaştığımız bu temsil, akla “Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır.” ve “Ucuz etin yahnisi yavan olur.” atasözlerini getirmektedir⁶.

4.4.1.1.6. Mekân

Denizli'nin Çal ilçesine bağlı Civelek köyü, hikâyenin geçtiği geniş mekândır. Duru Kadın'ın yaşadığı yer ise bir dağ köyü olarak belirtilmiştir. Metinde mekâna dair ayrıntılı betimleme yapılmamıştır. Ancak mekânların açıkça belirtilmesi, öğrencilerin hayal etmesini kolaylaştırmaktadır.

4.4.1.1.7. Zaman

Hikâyenin anlatılması kısa bir süreyi kapsar. Önce kilim olayı anlatıp düşüncelerini söyler sonra da yazar kilime hitaben düşüncelerini aktarır. Bu kısa zaman diliminde, kilimin geriye dönüş yaparak anlattığı olaydan bu yana üç yıl geçmiştir. Kilim

⁶ Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, tdk.gov.tr

ise kırk beş gün boyunca yaklaşık doksan saatte dokunmuştur.

Geriye dönüş tekniği, metinleri tekdüzelikten kurtarmakta ve okuyucunun ilgisini metne yoğunlaştırmaktadır. Öyle ki metinde kronolojik sıra yoktur. Kilim aktüel zamandayken üç yıl önceye gider, olayı anlatır ve tekrar aktüel zamana döner. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, geriye dönüşlere sık sık başvurulmamasıdır. Çünkü çocuklar, olayın akışındaki zaman kırılmalarını anlamakta zorlanabilirler. Bir diğer husus ise geriye dönüşlerde, kahramanın kendi ağzından anlatım yapılmasıdır. Böylece metin daha kolay anlaşılacaktır.

4.4.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hikâyede kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcı tekniği kullanılmıştır. Hikâye, iki metin kişinin ağzından anlatılmaktadır. İlk olarak olayı anlatan ve düşüncelerini aktaran varlık, kilimdir. Metnin sonunda ise yazarın kilime hitap ederek düşüncelerini açıkladığı görülmektedir. Konuya bakışını, tutumunu, doğru ve yanlış yaklaşımın ne olduğunu yazarın bu açıklamalarında görmek mümkündür.

Hikâyedeki olay, geriye dönüş tekniği kullanılarak anlatılmıştır. “Üç yıldan beri her gün bir parça daha sola sola ölüp gidiyorum.” ifadesi ise özetleme tekniğinin kullanılarak gereksiz ayrıntıların elendiğini göstermektedir. Metne ise anlatma yöntemi hâkimdir. Kişilerin tanıtımı, olayın anlatımı ve düşüncelerin aktarılması bu yolla yapılmıştır.

4.4.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Geleneksel sanatlarımızın değerini bilip onların varlığını devam ettirmeliyiz.

Yardımcı düşünceler: Tecrübeli insanların öğütlerine kulak verilmelidir.

İşimizi en iyi şekilde yapmalıyız.

Kendimize başkalarının düşünce ve muamelelerine göre değer biçmemeliyiz.

Dünyaya olumlu iz bırakmaya çalışmalıyız.

İsraf etmemeliyiz.

4.4.1.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: nakış, evvel, evvela, bellemek, boyuna, doruk, yığılmak, kıymık, kıvam, kambur, bağ, tokaçlanmak,

dirileşmek, beriki, tutam, kök boyası, alçak gönüllü, kalender, had, durulmak, çimdik, vaktiyle, paçavra, nafile, ilmik, basma, bir çırpıda, has, süzülme, san, israf, köklü, yerli.

Metinde yer alan kalıp sözler şunlardır: nam salmak, dahası var, tekrarlayıp durmak, elde etmek, yaşına başına bakmamak, dünya durdukça durmak, canına minnet, ne güne duruyor, nazını çekmek, taş çatlasa, işten bile değil, kulak asmak, dile gelmek, su testisi su yolunda kırılır, elleri dert görmesin, nöbet beklemek, sarıp sarmalamak, dert yanmak.

Yukarıda belirtilen bilinmeyen kelime ve kalıp ifadeler, günlük hayatta sıkça karşılaşılan hatta bazıları öğrencilerin pasif kelime hazinesinde yer alan kelimelerdir. Bu kelimelere yer verilmesi, onların, öğrencilerin aktif kelime hazinesine geçmesine katkı sağlayacaktır.

Metinde ikilemelere sıkça başvurularak anlatım zenginleştirilmiştir: uzun uzun, birer birer, incik boncuk, fikir fikir, tel tel, iç içe, kap kacak, üst üste, yavaş yavaş

Yazar konuya bir sanatçı duyarlılığıyla yaklaşmakta, bir ressam algısıyla biçimdeki detayları aktarmaktadır. Dolayısıyla göz önünde olup da görülmeyeni işleyerek farklı bir sunumla topluma sunar. Yapılan bu işlem de sanattır.

“Ben Bir Küçük Kilimim” metni bir sanat eseridir. Çünkü kilim üzerine veya yok olmaya yüz tutmuş sanatlar üzerine bir düşünce yazısı kolaylıkla yazılabilir. Ancak konunun önemini bu kadar yoğun ifade eden edebî bir eser yazmak ustalık gerektirir görüşünderiz.

Hikâyede birleşik cümle yapısı hâkimdir. Bununla birlikte, metin kolay anlaşılacaktır. Anlatım açık, yalın ve özgündür.

Cümlelerin fiil çekimlerinde genellikle geniş zaman kipi veya görülen geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Sık tekrarlanan bu sesler, anlatıma ahenk katmaktadır. Yer yer devrik cümleler kullanılmış ve anlatım tekdüzelikten uzak, etkileyici bir hâl almıştır.

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları aşağıda belirtilmiştir. Bunların çoğunun noktalamadan kaynaklı olduğu görülmektedir.

Tablo 30:

“Ben Bir Küçük Kilimim” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlıları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Yanıbaşındaki	Yanı başındaki
Söze boyumun ölçüsü ile başlamam, boyalarımın solması, nakışlarımın silinmesinden ötürüdür.	Söze boyumun ölçüsü ile başlamam; boyalarımın solması, nakışlarımın silinmesinden ötürüdür.
Dünyamız iç içe, karmakarışık ne idüğü belirsiz bir sürü renklerin ve biçimlerin kaynaştığı bir kazandır.	Dünyamız iç içe, karmakarışık, ne idüğü belirsiz bir sürü rengin ve biçimin kaynaştığı bir kazandır.
Ben senin ne kadar alçak gönüllü olduğunu nasıl bilmem; bilirim.	Ben senin ne kadar alçak gönüllü olduğunu nasıl bilmem, bilirim.
Hem, hâlâ yavaş yavaş solduğunu sanıyorsun.	Hem hâlâ yavaş yavaş solduğunu sanıyorsun.
Basmadan bin kat daha zahmetli, bin kat daha güzel olduğu hâlde basma fiyatına satıldığına mı yanalım, memleketimizde gelişen sanatların en köklüsü, en zengini, en yerlisinin gözümüzün önünde diri diri gömülüp gitmesine mi?	Basmadan bin kat daha zahmetli, bin kat daha güzel olduğu hâlde basma fiyatına satıldığına mı yanalım; memleketimizde gelişen sanatların en köklüsü, en zengini, en yerlisinin gözümüzün önünde diri diri gömülüp gitmesine mi?

4.4.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Daha önce ifade edildiği gibi bir kilim, boyası ve nakışı ile anılmaktadır. Ancak metne konu olan kilim; boyalarının solmuş ve nakışlarının silinmiş olmasından dolayı boyunun ölçüsünden bahsederek kendini tanıtmaya başlamaktadır. Başlıkta da kilimin bu özelliğinin vurgulandığını görmekteyiz. Öyle ki kilim kendinde bundan başka gururla anlatacağı bir özellik bulamamaktadır. Bu bakımdan başlık ve içerik uyumundan söz edilebilir.

4.4.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

İncelediğimiz metnin, durum hikâyesi olması dolayısıyla olaya odaklanılmamıştır. Kilim kendinden bahsederken yeri geldiği için olayı anlatıp geçer. Tekrar duygu ve düşünceler üzerine yoğunlaşılır. Kilimden sonra yazar, düşüncelerini aktarmaya başlamıştır.

Metnin türü hikâye olduğundan yer, zaman, kişi ve varlık kadrosu dardır. Türün özelliği gereği, kurgu gerçekçidir. Metinde kahraman bakış açısının kullanılması, konuya kahramanların gözünden bakmamızı sağlamakta ve okuyucuyu onlara yakınlaştırmaktadır. Dolayısıyla metnin iletisinin, okuyucu üzerindeki etkisi de artmaktadır. Konuşan varlığın bir kilim olması da dikkatleri metne çekmektedir.

4.4.1.2. Biçimsel Özellikler

4.4.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde dört fotoğraf kullanılmıştır. Her fotoğraf, yer aldığı sayfada anlatılanları göstermektedir. İlk resimde tezgâhta kilim dokuyan bir kadın, ikinci resimde kurumaya bırakılan yünlerin temsil edildiği bir sergi, üçüncü resimde renkleri solmuş ve yıpranmış bir kilim ile sağlam bir kilim, son resimde ise bir dükkânın basmalarla dolu rafları görülmektedir. Fotoğraflar, bu el sanatının çocuklara tanıtılması açısından önem taşır.

4.4.1.2.2. Sayfa Düzeni

Metinde her sayfada birer tane olmak üzere dört fotoğraf kullanılmıştır. Sayfanın yarısında fotoğraf, yarısında metin yer almaktadır. Metin ve fotoğrafların yerleştirilmesi, kenar boşluklarının yeterli olması sayfada düzen oluşturmuştur.

Metin, “Frutiger Light” yazı tipi ve 11 puntuyla yazılmıştır.

4.4.1.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 863 kelime ve 2024 heceden oluşmaktadır. İç içe cümleler ve kesik cümleler dâhil olmak üzere 81 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,34 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 10,6’dır. Okunabilirlik değerinin 76,81 olduğu hikâye, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin dört sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.4.2. Kitapların Kanatları (Ali Poyrazoğlu)

Serbest okuma metnidir.

4.4.2.1. İçerik Özellikleri

4.4.2.1.1. Metnin Türü: Tiyatro

4.4.2.1.2. Tema/Alt Tema

3. Tema: Okuma Kültürü

Alt Tema: Kitaplar ve Hayaller

4.4.2.1.3. Konu

Küçük bir kızın, dünyayı dolaşmak ve yeni insanlarla tanışmak isteğiyle kuş gibi uçmaya özenmesi anlatılmaktadır.

4.4.2.1.4. Olay Örgüsü

Metnin başlangıcında anlatıcının, konuyu açıklayan kısa bir ifadesine yer verilmiş; ardından olayın anlatımına başlanmıştır.

Olay örgüsü, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Serim bölümünde başkarakter Dilek tanıtılır ve onun uçma arzusundan bahsedilir. Düğüm bölümünde Dilek'in, uçma arzusu üzerine diğer metin kişileri ile konuşmaları yer almaktadır. İlk olarak serçelerden, kendisine uçmayı öğretmesini istemesiyle olaylar gelişmeye başlar. Sırasıyla serçeler, kurbağa, tırtıl ve tavşan oyuna dâhil olup en güzel yaşam şeklinin kendilerinininki olduğunu Dilek'e anlatır.

Oyundaki doruk nokta, annesinin Dilek'e uçabileceğini söylemesidir. Bunun nasıl olacağı sorusu, merak duygusunu artırır. Buradan itibaren düğüm çözülmeye başlar. Annesi ona, kitap okuyarak her yere uçabileceğini ve her şeyi görebileceğini söyler. Bu kısımda metne popüler kitap kahramanları dâhil olur ve Dilek'e, kitap okuyarak kendilerine ait dünyalara uçabileceğini söylerler.

4.4.2.1.5. Kişi Kadrosu

Tiyatro metninin kişi kadrosunda Dilek Özlü, Dilek'in annesi, 1. kuş, 2. kuş, 3. kuş, kurbağa, tırtıl, tavşan anlatıcı, Peter Pan, Alice, Robinson Crusoe, Cinderella,

Pinokyo ve cine yer almaktadır. Kişi kadrosunda çocuk, hayvanlar ve kitap kahramanlarının yer alması metni çocuklar için çekici kılmaktadır.

Başkarakterimiz Dilek, yedi yaşında bir ilkokul öğrencisidir. Kuş gibi uçmayı istemektedir. Bu isteği ve adı arasında sembolik bir ilgi kurulmuştur. Duygularını, isteklerini ve bunların sebeplerini belirtmesinden ötürü karakter özelliği taşımaktadır. Dilek'in annesi, hayallerinin gerçekleşmesinde ona yol gösteren yardımcı karakterdir. Dilek'in, arzusuna ulaşmasında "hayal gücü"nü köprü olarak kullanmasını öğretmiştir. Bu hayal gücü ile metne Peter Pan, Alice, Robinson Crusoe, Cinderella ve Pinokyo'nun dâhil olduğu görülür. Kendilerine ait hikâyeleri okuyarak yeni dünyalar keşfedebileceğini Dilek'e söylerler.

Hayvan kahramanlar, sırayla oyuna girip en güzel yaşam şeklinin kendilerinininki olduğuna Dilek'i ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bu bakış açısını, toplumdaki bireylerde de sıkça görürüz. Bu yönüyle hayvanlar yalınkat çizilmiştir. Tırtıl ise sabırlı olmayı tavsiye etmesiyle diğerlerinden ayrılır. Bu değerın temsil edilmesinde tırtılın seçilmiş olması başarılı bir ayrıntıdır. Çünkü tırtıl sabırla bekler, koza örmek ve kozadan çıkmak için emek verir. Bunu yaptığı takdirde kelebeğe dönüşmektedir. Sürünen bir canlı olmaktan çıkar ve eşsiz renkteki kanatlarıyla uçan bir canlıya dönüşür. Burada ince bir mesaj verilir: İnsanlar da sabırla ve emek vererek kendilerini gerçekleştirebilir ve asıl kimliklerine kavuşabilirler.

4.4.2.1.6. Mekân/Dekor

Metinde dekora ait bilgi yer almamaktadır. Yer, açık olarak ifade edilmemiştir. Anlatıcı, Dilek'in bir köşeye çekilip kuşları izlediğini belirtmiştir. Dilek'le hayvanların arasında geçen konuşmalarda belirtilen "havuzun kenarı, taşın üstü, çalılık" gibi ifadeler, bir açık ve geniş bir mekânı göz önüne getirir.

4.4.2.1.7. Zaman

Nesnel zamanı belirten açık bir ifade yer almamaktadır. Serçe, tavşan ve havuzdaki kurbağayla kurulan diyaloglardan hareketle bir yaz veya bahar gününden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Olayın süresi ise Dilek'in bu hayvanlar, annesi ve kitap kahramanlarıyla yaptığı kısa konuşma sürelerini kapsamaktadır. Olay örgüsü kronolojik sıralamaya uymaktadır.

4.4.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Tiyatro metinlerinde bakış açısı ve anlatıcı aranmadığı için bu başlıkta, kullanılan anlatım tekniklerine ve yazarın dikkat çekmek istediği kavramlara değinilmiştir.

Metnin türünün tiyatro olmasından dolayı, gösterme yönteminin kullanıldığını görmekteyiz. Olay örgüsü, diyalog tekniği ile ilerlemektedir. Kahramanların hareketleri yay ayrıç içinde belirtilmiştir.

Olay örgüsünde çocuk, anne, doğa, canlılar, kitaplar ve kahramanların iç içe olduğunu görmekteyiz. Yazar, böyle yaparak hayatın akışı içinde her biri önemli yer tutan ancak zaman zaman geri plana itilen kavramları, oyunun merkezine koymuştur. Masum istekleri olan bir çocuk ve onun hayatına renk katan hayvanlar... Anne ise Halide Edip Adıvar'ın "Beşiği sallayan el, dünyaya hükmeder." sözünü anımsatmaktadır. Anne, kazandırdığı bakış açısıyla çocuğun küçük dünyasının kapılarını, büyük dünyalara nasıl açacağını öğretmektedir. Bu da kitaplar aracılığıyla olacaktır. Çocuk ve kitap arasındaki kapıyı açan kişi annedir.

Kitaplar, uçmak ve kanat ile ilişkilendirilmiştir. Kitap okuyan insan kanatlanacak, kendisini çevreleyen sınırlılıklarını uçarak aşacak, yeni dünyalar görecektir, yeni bakış açıları kazanacaktır. Farklı açılardan görebildiği için diğer insanlara daha saygılı ve hoşgörülü olacaktır. Yani kitapların kanatlarıyla insanlar da kanatlanır ve üst bir benliğe ulaşabilir. Tüm bu açıklamalardan hareketle denilebilir ki yazar hem topluma ışık tutmuş hem ışık olmuştur.

4.4.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metnin ana düşüncesi, annesinin Dilek'e yaptığı açıklamalar sayesinde kolayca tespit edilmektedir. Annesi ona, kitap okuyarak dünyanın her yerini hatta dünya dışındaki yerleri bile tanıyabileceğini söyler. Kitap kahramanlarıyla birlikte onların dünyasında yer alabileceğini belirtir. Bundan hareketle "Kitaplar; insanların dünyasını ve bakışı açısını genişletir." ifadesinin, metnin ana düşüncesi olduğuna ulaşılır.

Metinde tespit ettiğimiz yardımcı düşünceler şunlardır: girişken olmak, nazik olmak, gerçekçi olmak, yardımsever olmak, merhametli olmak, sabırlı olmak, canlılara zarar vermemek, farklı fikirlere açık olmak, eleştirel düşünmek, öğüt tutmak, zamanı bilinçli kullanmak.

İletilmek istenen mesajlar, kişi ve varlıkların konuşmalarıyla sezdirilmektedir.

Özellikle küçük bir çocuk, hayvanlar ve kitap kahramanlarının oyunda yer almaları, ana düşünce ve yardımcı düşüncenin benimsenmesini kolaylaştırmaktadır.

4.4.2.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelimeler ya da öğrencilerin pasif kelime hazinesinde bulunan kelimeler şunlardır: koza, çalılık, dam, zihin, öte, sihir, oğuşturmak, çıngırak, âlem.

Metinde yer verilen kalıplaşmış ifadeler şunlardır: bir köşeye çekilmek, sıkıntı çekmek.

Cümle uzunluklarının kısa tutulması, yer yer devrik cümleler kurulması, kesik cümlelere yer verilmesi ve bazı cümlelerin sonunda bulunan ses benzerlikleri şiirsel bir anlatım ortaya çıkarmaktadır. Yansıma seslere ve ünlem ifadelerine sıkça yer verilmiştir. Sıfat ve zarflara sık sık yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Dolayısıyla metnin dili kuru bir söyleyişten uzak, özgün, akıcı ve yalındır.

Metindeki kahramanlar, toplumsal hayattaki durumlarına uygun olarak konuşturulmuştur. Tavşan, yaramaz çocuklardan korktuğu için saklandığı yerden konuşmaktadır. Dilek'in annesi bilgili bir kadındır ve kitap okuyarak kızına dünyayı tanıyabileceğini söylemektedir.

“Robinson Crusoe”nin iki yerde yay ayrıç içinde verilen okunuş şekli birbirinden farklıdır. Bunlar: Robenson Krüzo ve Robenson Kuruzo'dur. “Cinderella” adının okunuşunda da aynı durum söz konusudur. Adın okunuşu, iki farklı yay ayrıç içinde Sinderella ve Sindirella olarak belirtilmiştir. “Hoşça kal” ifadesi iki yerde ayrı yazılırken bir yerde bitişik yazılmıştır. Tüm bunlar, düzeltilmesi gereken tutarsızlıklardır.

Tablo 31:

“Kitapların Kanatları” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Bu oyun, “ANLATAN” bölümü çıkartıldığında sahnede oynanabilir.	Bu oyun, “Anlatan” bölümü çıkartıldığında sahnede oynanabilir.
(...) ezberlenmeden, birkaç okuma provasından sonra (...)	(...) ezberlenmeden birkaç okuma provasından sonra (...)
KURBAĞA (Zıplayarak Dilek’e yaklaşır) - Vrak vrak vrak...	KURBAĞA – (Zıplayarak Dilek’e yaklaşır.) Vrak vrak vrak...
DİLEK (Kurbağayı görünce korkar) - Ayyy...	DİLEK – (Kurbağayı görünce korkar.) Ayyy!
Ben sana uzaklaşma demiştim.	Ben sana, uzaklaşma, demiştim.
Seninle tanıştırmak istediğim daha pek çok arkadaş var, Dilek (Lambayı oğuşturur.).	Seninle tanıştırmak istediğim daha pek çok arkadaş var Dilek (Lambayı oğuşturur.).
ROBİNSON (Girer) – Ben Robinson Crusoe (Robenson Kuruzo)yum, Dilek.	ROBİNSON – (Girer) Ben Robinson Crusoe’yim (Robenson Kuruzo) Dilek.
Dilek Kardeş, bizlerle uçmak istiyorsan...	Dilek kardeş, bizlerle uçmak istiyorsan...
Peter Pan’ın maceralarını anlatan kitabı eline aldım mı, onunla birlikte (...)	Peter Pan’ın maceralarını anlatan kitabı eline aldım mı onunla birlikte (...)
Kitapların kanatlarına tutundum mu, istediğim yere uçarım...	Kitapların kanatlarına tutundum mu istediğim yere uçarım...

4.4.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin başkarakteri Dilek, kuşlar gibi dünyayı dolaşmak istemektedir. Annesi, onun bu isteğini kitap okuyarak gerçekleştirebileceğini şu sözlerle ifade etmektedir: “Senin kanatların gözlerinde, zihninde, okuduğun kitaplardadır kızım. Bu kanatlarla ağaçların, ayın, yıldızların ötesine bile gidebilirsin.” Dolayısıyla metnin başlığı olan “Kitapların Kanatları” ifadesi, konuyla alakalıdır ve ana düşünce vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda kitaplara kanat isnat edilmesi merak uyandırıp ilgi çekmektedir.

4.4.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metin, tiyatro türünün özelliklerine uygun olarak oluşturulmuştur. Anlatıcının yaptığı açıklamanın dışında kalan bölüm, tamamen karşılıklı konuşmalara dayanır. Çünkü tiyatro metinlerinde anlatma yönteminin yerini gösterme yöntemi ve diyalog tekniği almaktadır.

Tiyatro, kurmaca türler arasında yer aldığından yazar, mesajını doğrudan vermez. Metindeki ana ve yardımcı düşüncelere, Dilek'in özellikle annesi ve diğer kahramanlarla kurduğu diyaloglardan ulaşmak mümkündür.

Zaman zaman kahramanların hareketleri yay ayraç içinde belirtilirken dekorla ilgili açıklamaya yer verilmemiştir. Mekân ve dekora dair bilgilere, kişilerin konuşmalarından ulaşmaktayız.

4.4.2.2. Biçimsel Özellikler

4.4.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde sekiz resme yer verilmiştir. Her sayfada, metnin anlatılan kısmı tasvir edilmiştir. Resimlerde, olay örgüsünün gelişimine bağlı olarak, olaya dâhil olan kahramanlar görülmektedir. Öğrencilerin, anlatılanları zihinlerinde canlandırmaları bakımından, kullanılan resimlerin metinle uyumlu olması gerekmektedir. Ancak metnin resimlenmesinde iki belirgin hata göze çarpmaktadır. Bunlardan biri, başkarakter Dilek'in ilk resmi ile diğer sayfalarda yer alan resminin tamamen farklı olmasıdır. Diğerinde ise metinde Dilek ve kurbağanın havuzun kenarında konuştukları ifade edilmiştir. Oysa resimde bir dere kenarında konuştukları görülmektedir. Bunlar, gözden kaçırılmaması gereken birer resimleme hatasıdır.

Resimler sadedir. Olay örgüsünde belirtilenin dışında, karmaşaya sebep olacak tasvirler yapılmamıştır.

4.4.2.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfada birer adet olmak üzere toplam sekiz resme yer verilmiştir. Sayfanın yarısı metne, diğer yarısı resme ayrılmıştır. Kenar boşlukları yeterli düzeydedir.

Metin, "Frutiger Light" yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır.

4.4.2.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık, konuşan kişi adları ve yay ayraç içindeki açıklamalar dâhil olmak üzere 1197 kelime ve 3077 heceden oluşmaktadır. Kesik cümlelerle birlikte 204 cümledir. Başlık, konuşan kişilerin adları ve cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,65 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 5,1'dir. Okunabilirlik değerinin 78,96 olduğu oyun, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metne sekiz sayfada yer verilmiştir.

4.4.3. Dört Ahbaplar (Jean De La Fontaine, Haz. Duhter Bayraktar Uçman)

4.4.3.1. İçerik Özellikleri

4.4.3.1.1. Metnin Türü: Fabl

4.4.3.1.2. Tema/Alt Tema:

4. Tema: Duygular

Alt Tema: Dostluk Duygusu

4.4.3.1.3. Konu

Dört ahbaptan herhangi birinin başı derde girdiğinde, onu kurtarmak için diğerlerinin birlik olup ellerinden geleni yapması konu edilir.

4.4.3.1.4. Olay Örgüsü

Klasik vaka kuruluşuna sahip olan metnin olay örgüsü şöyle gelişmektedir:

Serim bölümünde "Dört Ahbaplar"ın kimler olduğunu belirtecek şekilde ceylan, kaplumbağa, fare ve karganın uzun bir yola çıktıkları ifade edilir. Bu bölümde tekerlemeye de yer verilmiştir.

Bir gün, ceylanın gittiği uzak yerden dönmemesiyle olay örgüsünde bir düğüm atılır ve olaylar gelişmeye başlar. Bu noktada, olay örgüsündeki bir kopukluk göze çarpmaktadır. Çünkü birlikte yola çıkan dört ahbaptan üçüyle, ceylanın nasıl uzak düştüğü belirtilmemiştir. Bu da metnin anlaşılabilirliğini güçleştirmektedir. Metnin sözü edilen kısmını aşağıya aktarıyoruz:

"Fare ile kargayı alarak yanlarına,

Çıkarlar uzun bir yola
 Ceylanla kaplumbağa.
 Az giderler, uz giderler,
 Dere, tepe düz giderler.
 Günlerden bir gün güzel gözlü ceylan,
 Gelmez olur gittiği irak yoldan.”

Bunun ardından karga ve fare, ceylanı aramaya çıkar ve onu düştüğü tuzaktan kurtarırlar. Ancak bu sefer de onlara yardıma giden kaplumbağa, avcıya yakalanır. Çözüm bölümünde diğerleri, el birliği ile kaplumbağayı kurtarırlar. Öğüt bölümünde ise fablın mesajı açık bir şekilde ifade edilir.

4.4.3.1.5. Kişi Kadrosu

Fablın kişi kadrosunda fare, karga, ceylan, kaplumbağa ve avcı yer alır. Seçilen kahramanlar, temanın vurgulanmasını sağlayacak olan çatışmanın taraflarıdır. Bir tarafta ahlakı iyi olan tipler, diğer tarafta ahlakı kötü olan tip vardır. Dostluğun ne olduğu; fare, karga, ceylan ve kaplumbağanın davranışları üzerinden gösterilir. Ceylan geri dönmeyince ahbabları tasalanmaktadır. Onu bulmak için çaba sarf eder, özveride bulunurlar. Bireysel yeteneklerini kullanarak sorun çözmeye çalışırlar. Fare ağları kemirir, karga bekçilik yapar. Kaplumbağa yavaş olduğundan onu yanlarına almazlar. Yine de kaplumbağa, dostlarına yardım etmek için onların peşine takılır. Avcı ise karşıt güçtür. Merhamet duygusu ve diğer canlıların yaşam hakkına saygısı yoktur. Kısacası, metindeki kahramanlar günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz kişileri temsil eder. Bu yönüyle metin, çocukların toplumsal hayatı tanınmalarına da yardımcı olmaktadır.

4.4.3.1.6. Mekân

Çölün ortası, olayın yaşandığı asıl yerdir. Toz ve dumanla kaplıdır. Bunun dışında; kahramanların uzun bir yola çıktıkları, çetin bir yokuş tırmandıkları, ceylanın peşinden avcının dere tepe koştuğu da ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi türün özelliği gereği ayrıntılı betimleme yapılmamış, mekân ve mekânın başlıca özellikleri belirtilmiştir.

4.4.3.1.7. Zaman

Fabl türünün özelliğinden kaynaklı olarak zaman açıkça belirtilmemiştir. İncelediğimiz metinde “günlerden bir gün” ifadesiyle olaylar anlatılmaya başlanır. Arkadaşlarının, ceylanı kurtarmaya çalıştığı an “güneşli bir kuşluk çağı” olarak ifade edilmiştir. Bundan hareketle vaktin, öğleden önce olduğu anlaşılmaktadır. “Hemen, derken” gibi ifadeler ise olayın çok uzun süreli olmadığını göstermektedir.

4.4.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Anlatma tekniği metne hâkimdir. Anlatıcı; bize sadece olayları anlatmakla kalmamış, kahramanların duygularını da aktarmıştır. Kahramanların konuşmaları tırnak içine alınarak doğrudan verilmiştir.

Yazar; iyi-kötü, doğru-yanlış gibi ahlakî yargıları ve dostluk kavramına dair bakış açısını olay örgüsünün gelişimi içinde sezdirmektedir. Bunu, iyi ve kötü tiplere giydirilen davranış kalıplarından da anlamaktayız. Hem toplumun hem yazarın onayladığı davranışları iyiler sergilemektedir. Avcı ise hiçbir olumlu davranış göstermez, başkalarına zarar vermeye çalıştığı için sevimsiz görünür. Bu yüzden çocukların örnek alacakları tek tip olarak iyiler sunulmuştur.

Metnin sonunda yazar, olayları anlatmanın dışında, ana düşüncüyü atasözü olarak kendisi belirtmiştir. Bu, fabl türüne özgü bir durumdur.

Fabllar, günlük hayattaki olayları ve kişileri sembolize ederek çocukların toplumsal hayatı tanımlarına da yardımcı olmaktadır. Fabllar, toplumsal hayatın aksayan yönlerinin kurgusal eleştirisi olarak da nitelendirilebilir. Bu sebeple dersin işleniş sırasında, örnek olay yöntemiyle fabl metinleri ele alınabilir. Böylece çocukların; problemi kavrama, çok yönlü düşünme ve çözüm üretme gibi üst bilişsel süreçlerini işletmeleri sağlanabilir.

4.4.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Fabl türünde ana düşünce, metinde açıkça belirtilebileceği gibi okuyucunun tahminine de bırakılabilir. “Dört Ahbaplar” adlı manzum metnin son iki satırında ana düşüncenin yer aldığını görmekteyiz:

“El birliği etmekle insan çok beladan kurtulur,

Nice nice sarp dağlar tozlu birer yol olur.”

Yukarıdaki ifadeden açıkça anlaşıldığı gibi “El birliği ile birçok güçlük aşılabilir.” yargısı, metnin ana düşüncesidir.

Yardımcı düşünceler: Dostlar için özveride bulunmak, gerçekçi olmak, işbirliği yapmak, yeteneklerinin bilincinde olmak ve bu yetenekleri kullanabilmek, temkinli davranmak, vefalı olmak, atik olmak, hızlı çözümler üretmek, iyi niyetli olmak.

Metinden alınan aşağıdaki bölüm, ana ve yardımcı düşünceleri belirgin hâle getirmektedir.

“Şimdi yardım sırası bende,
Biliyorum kaplumbağa dostum tehlikede.
Dostluk kara günde belli olur,
Ancak el ele verirse dostumuz kurtulur.”

Metinde kahramanların karşılık beklemeden fedakârlık yapmaları, yapılan fedakârlığa yeri geldiğinde aynı şekilde karşılık verilip vefa gösterilmesi erdemli davranış örnekleridir. Bu erdemlerin, hayvan kahramanlar aracılığıyla sunulması, çocukların ilgisini daha çok çekmektedir.

Yardımcı düşüncelere, fabl kahramanlarının konuşma ve davranışlarından kolayca ulaşmak mümkündür. Ana düşüncenin güçlü olması ve metnin yardımcı düşünceler bakımından zengin olması, fabl türünün öğretici olma özelliğini yansıtmaktadır.

4.4.3.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelimeler şunlardır: uz, irak, tasa, yollanmak, kapan, ağ, kuşluk, çağ, çıkışmak, peş, tortop, güdük, molla, ahbap, çavuş, çetin, kıvırmak, sorgu, sinmek, çifte, nişan, kafadar, seğırtmek, bela, nice, sarp.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: günlerden bir gün, ayak uydurmak, ok gibi, işe koyulmak, yol almak, iş çevirmek, el ele vermek, kuyruğu sıkışmak, dere tepe, sere serpe.

Yukarıdaki kelime ve kelime gruplarına günlük hayatta sıkça rastlanmaktadır. Dolayısıyla metinde yer alan bilinmeyen ifadeler, çocukların kelime hazinesinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Fablın cümle uzunlukları kısadır. Anlatım yalın, akıcı, anlaşılır ve özgündür. Bunlar metnin okunabilirliğini artırmaktadır.

İncelediğimiz fabl, manzum olarak anlatılmıştır. Anlatımın şiirselliği ve metnin başında yer alan tekerleme öğrencilerin dikkatini çekmektedir. Metinde sıfat ve zarflar sıkça kullanılarak betimlemeler yapılmış böylece olay örgüsü canlı tutulmuştur. Bu durum, anlatımı da zenginleştirmektedir. Aşağıda, metinden alınan sıfat tamlaması örnekleri yer almaktadır:

“Uzun bir yol, güzel gözlü ceylan, irak yol, büyükçe bir kapan, güneşli bir kuşluk çağı, üç ahbab çavuş, çetin bir yokuş, kara gün, iki kafadar, tozlu birer yol.”

Metinde zarflar kullanılarak güçlendirilen ifadelerden bazıları şunlardır:

Ok gibi çıkmak,

Nice nice sarp dağlar,

Az gitmek, uz gitmek, dere tepe düz gitmek,

Bir çölün ortasından geçerler toz duman,

Kaplumbağayı alır tortop yerden,

Suçunu söyleteceğim, der sana zorla,

Sorguya çekiyor hayvancağızı sine sine,

Fare işini yapar sere serpe.

Yukarıda görüldüğü gibi çocukların hayal gücüne hitap eden betimleyici ifadeler, başarıyla kurulan devrik cümle yapısı, satır sonundaki ses uyumları ve anlatımda sağlanan ezgi; fablın anlatımını güçlendirmektedir.

İncelediğimiz fabl, yedi bölüme ayrılmıştır. Her bölümde bulunan dize sayısı farklıdır. Ancak bazı bölümlerin sonunda cümlenin yarım bırakılarak diğer bölümde tamamlandığı görülmektedir. Dolayısıyla fablın bölümlenmesinde hata olduğu göze çarpmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 32:

“Dört Ahbaplar” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Fare ile kargayı alarak yanlarına, Çıkarlar uzun bir yola. Ceylanla Kaplumbağa.	Fare ile kargayı alarak yanlarına, Çıkarlar uzun bir yola, Ceylanla kaplumbağa.
Az giderler, uz giderler Dere tepe düz giderler.	Az giderler, uz giderler, Dere tepe düz giderler.
Günlerden bir gün güzel gözlü Ceylan, Gelmez olur gittiği irak yoldan...	Günlerden bir gün güzel gözlü ceylan, Gelmez olur gittiği irak yoldan...
Karga ile Fare hemen yollanır.	Karga ile fare hemen yollanır.
Toz, duman	Toz duman
Sensin demek işleri çeviren güdük Molla Suçunu söyleteceğim der sana zorla.	Sensin demek işleri çeviren güdük molla. Suçunu söyleteceğim, der sana zorla.
Fareye derler “Koş! Yetiş! Ancak bu senin kıvıracağın bir iş.”	Fareye derler: “Koş! Yetiş! Ancak bu senin kıvıracağın bir iş.”
Bir ok fırlatayım der şu güzel ceylana.	Bir ok fırlatayım, der şu güzel ceylana.

4.4.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

“Ahbap” sözcüğünün anlamını Türkçe Sözlük’te (2005) “Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse.” olarak açıklamaktadır. Metnin varlık kadrosunda yer alan ceylan, kaplumbağa, fare ve karga; birbirleri için kendilerini feda edecek kadar yakın dostlardır. Metin, onların bu fedakârlık öyküsünü okuyucuya sunduğundan başlık ve metnin uyumlu olduğu görölmektedir.

4.4.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metinde hayvanların konuşturulmasıyla dersler verilmesi, türün özelliğine uygundur. Dostluk, fedakârlık, yardımlaşma gibi kavramların somut olaylarla anlatılması da bunların öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır.

Kurmaca metinlerde ana düşünceyi doğrudan belirtmek yerine sezdirildiği,

önceki incelemelerde ifade edilmişti. Fabl türünde ise metnin sonunda bir atasözü ile verilmek istenen ders belirtilebilir. Bu fablda, bahsedilen şekilde, ana düşüncenin açıkça ifade edildiğini görmekteyiz. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, belirgin biçimde verilen ana düşüncenin, olay örgüsünün doğal seyri içinde ortaya konulmasıdır. “Dört Ahbaplar” metninde olaylar, satır sonlarında ses benzerliklerine yer verilerek anlatılmıştır. Ana düşünce de olay örgüsündekiyle aynı ses uyumu sağlanarak metnin sonuna eklenmiştir. Bu sayede metinden bağımsız bir parça izlenimi uyandırmamaktadır.

Fabln başında kısa bir tekerlemenin yer aldığı görülmektedir. Oysaki tekerlemeler, masallara özgüdür.

4.4.3.2. Biçimsel Özellikler

4.4.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinle ilgili üç resme yer verilmiştir. Her resim, bulunduğu sayfada anlatılan olayı tasvir etmektedir. Karmaşa oluşturacak, metinle alakası olmayan ayrıntılar yer almaz. Resimler canlı ve ilgi çekicidir

Metinde toz, duman içindeki bir çölden geçildiği de ifade edilmiştir. Ancak, tüm resimlerde yemyeşil çayırların ve tepelerin tasvir edildiği görülmektedir. Bu durum metin ile resim arasında tutarsızlık oluşturmaktadır.

4.4.3.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfada birer adet olmak üzere üç resim kullanılmıştır. Resimler, sayfanın tamamını kaplamaktadır. Metin ise resimli sayfaların köşelerine yerleştirilmiştir. İkinci ve üçüncü sayfada, metnin bir kısmı resimdeki kahramanların üzerini kapatmaktadır. Dolayısıyla bu durum, yazının okunmasını zorlaştırmaktadır.

Metin, “Frutiger Light” yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır.

4.4.3.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 258 kelime ve 602 heceden oluşmaktadır. 31 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,33 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 8,25’tir. Okunabilirlik değerinin 83,42 olduğu fabl, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metin üç sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.4.4. İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler (Tarık Demirkan)

Dinleme metnidir.

4.4.4.1. İçerik Özellikleri

4.4.4.1.1. Metnin Türü: Masal

4.4.4.1.2. Tema

5. Tema: Doğa ve Evren

Alt Tema: Mevsimler

4.4.4.1.3. Konu

Mevsimlerin yolculuğunu konu edilmektedir.

4.4.4.1.4. Olay Örgüsü

Masalın olay örgüsü şu şekilde gelişmektedir:

İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış kardeşler arasında “Hangi kuş daha yükseğe uçar?” sorusu üzerine bir tartışma çıkar. Tartışma uzayınca ilkbahar oradan ayrılır ve dünyanın merkezine kadar gidip geri döner. Bu yolculuk üç ay sürer. Döndüğünde herkesin kendisini çok sevdiğini anlatınca diğer mevsimler de sırayla yolculuğa çıkarlar. Tüm mevsimler aynı ilgiyi görür. Bir yılın sonunda sıra tekrar ilkbahara gelir ve ilkbahar yola çıkar.

Masal klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Serim bölümünde olay, varlıklar ve yer tanıtılır. Kahramanlar arasındaki çatışma, olay örgüsünü geliştiren itici güçtür. Tartışma uzayınca İlkbahar’ın sıkılıp yolculuğa çıkması ve ardından sırayla diğer kahramanların yolculukları bir düğüm oluşturur. Çünkü bu art arda yapılan yolculukların ne zamana kadar süreceği ve nasıl sonuçlanacağı tam olarak bilinmez. Bu yolculuk esnasında mevsimlere eşlik eden değişiklikler anlatılmaktadır. Bu bakımdan merak ögesinin zayıf kaldığı söylenebilir. Çözüm bölümünde ise dört mevsimin bu yolculuklarının, dünyanın kuruluşundan beri sürdüğü ifade edilerek o zamandan bu zamana kadar, olay örgüsünün aynı şekilde devam ettiği gösterilmiştir.

“İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler” metni, sanatsal bir masal olduğundan döşeme ve dilek bölümleri bulunmaz. Ancak masalda geleneksel izleri görmek

mümkündür. Masalın başlangıcında yapılan mekân tasvirinin hayalî imgelerle dolu ve inandırıcılıktan uzak olması, masal başı tekerlemelerini anımsatmaktadır. Bu ifadeler, tıpkı tekerlemelerde olduğu gibi “Birazdan anlatacaklarım gerçek değil.” İzlenimi vermektedir. Aynı zamanda masalın sonundaki “İşte İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış kardeşlerin bu yolculukları dünya dünya olalı beri böyle devam ediyor.” ifadesi devam eden (ileriye giden) bitiş formellerini akla getirir.

Masalın kurgusu 7. sınıf öğrencileri için zayıf kalmaktadır.

4.4.4.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış olmak üzere dört mevsimi görmekteyiz. Bunlar kardeşlerdir. Figür kişi olarak serçelere yer verilmiştir. Metinde kendilerini göremediğimiz orman sakinlerinden, susam büyüklüğünde balıklardan ve ufacık kurbağalardan da bahsedilmiştir.

Metinde İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış kardeşlerin hep neşeli oldukları belirtilmiştir. Ancak hoşgörülü olmamaları dikkat çekmektedir. Hangi kuşun daha yükseğe uçtuğu hakkında farklı görüşleri kabul etmez ve haftalarca tartışırlar. Çözüm odaklı değil, inatçıdırlar.

Soyut işlemler dönemine girmiş çocuklarda empati yeteneğinin gelişmeye başladığı daha önce belirtilmişti. Metinde kahramanların sergilediği tavırların yanlışlığını, dışarıdan bir gözle gören çocuk, bundan kendine ders çıkararak benzer durumlarda empati kurmayı öğrenebilir. Bu tür çatışmalardaki problemleri çözme konusunda, masalın çocuklara yol gösterici nitelik taşıdığı söylenebilir. Ancak, kahramanların olumsuz tavırlarının benimsenmemesi için masaldaki sürece dikkat çekilmelidir. Kahramanlar kendi fikirlerinin daha doğru olduğunu iddia ederek benlik yarışına girseler de her birinin ayrı önemi olduğu vurgulanmıştır.

4.4.4.1.6. Mekân

Olay, bir ormanda yaşanmaktadır. Dünyanın merkezi de metindeki diğer bir yerdir.

Olayın anlatımına başlanmadan önce ormanın çevresine dair tasvirler yapılmıştır. Bu tasvirlerin dikkat çekici olan tarafı, gerçekçi olmamasıdır. Ormanın yanındaki dağ, “büyücek bir çakıl taşı kadar”dır. Bu dağın üzerinde iplik kadar ince bir patika bulunur. Dağın ardında minnacık bir dere, derenin içinde susam büyüklüğünde balıklar yaşar.

Derenin kıyısındaki kurbağalar da ufacıktır. Bu dağdan sonra, dünyanın sonuna üç dört adım kalmaktadır. Bunların aksine orman ise normal boyuttadır. Metnin serim bölümünde yapılan bu tasvirlerin inandırıcılıktan çok uzak olmasının sebebi, anlatılanların gerçek olmadığını, daha masalın başında göstermektir.

4.4.4.1.7. Zaman

Bir yıldan biraz daha uzun bir süre anlatılmaktadır. Günlerce ve haftalarca süren bir tartışmanın ardından bir yıllık süre daha geçtiğini anlamaktayız. Çünkü ilkbahar başta olmak üzere tüm mevsimler sırayla seyahate çıkar ve sıra tekrar ilkbahara gelir. Yani metinde kronolojik sıra gözetilmiştir.

4.4.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metin, hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı ile aktarılmaktadır. Metinde anlatma yöntemi kullanılmıştır. Yazar, masalın başında yaptığı mekân betimlemesiyle, birazdan anlatacaklarının gerçek olmadığını sezdirmektedir.

4.4.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Her varlık, kendine has kabiliyetleriyle, ayrı önem taşımaktadır.

Yardımcı düşünceler: Faydasız şeyler üzerinde zaman harcamak yerine, yetenek ve ilgilerimize yönelmeliyiz.

Farklı fikirlere saygı duymalıyız.

Sorun değil, çözüm odaklı olmalıyız.

4.4.4.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: yamaç, aşmak, çakıl taşı, patika, sakin, tahıl, olgunlaştırmak, ikram, kır, ocak.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: karşı çıkmak, yola çıkmak, geri dönmek, anlata anlata bitirememek, harekete geçmek, dünya dünya olalı beri.

Yukarıda belirttiğimiz kelime ve kalıp ifadeler; bilinmeyen kelime olmaktan çok, günlük hayatta sık kullanılan ancak öğrencilerin pasif kelime hazinesinde yer alan ifadelerdir. Dolayısıyla metin kolay anlaşılmalıdır. Anlatım açık, yalın ve akıcıdır.

Aynı anlama gelen neşe ve sevinç sözcüklerinin bir arada kullanılması anlatım

bozukluğuna yol açmıştır.

Cümle uzunlukları kısadır. Yer yer devrik cümleler kullanılarak anlatıma ahenk katılmıştır.

Metinde sınırlı sayıda noktalama yanlışı yapılmıştır. Bunlar:

Tablo 33:

“İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
“En iyi ilkbahar!”	“En iyi İlkbahar!”
İnsanların kendisini nasıl sevinçle karşıladığını, ceviz, elma, üzüm, armut gibi meyvelerle ikramda bulduklarını anlata anlata bitirememiş.	İnsanların kendisini nasıl sevinçle karşıladığını; ceviz, elma, üzüm, armut gibi meyvelerle ikramda bulduklarını anlata anlata bitirememiş.
Çocuklar oyunlar oynamış, beyaz karlarla kaplı kırlar, köylülerin ocak başlarında tatlı sohbetler yapmasını sağlamış.	Çocuklar oyunlar oynamış; beyaz karlarla kaplı kırlar, köylülerin ocak başlarında tatlı sohbetler yapmasını sağlamış.

4.4.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metinde; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimlerinin ortaya çıkışı ve döngüsü anlatılmaktadır. Masalın merkezinde onlar vardır. Dolayısıyla başlık konuyla örtüşmektedir.

4.4.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Masallar, günlük hayatta rastlanmayacak hayalî konuları işlerler. Dolayısıyla masalın unsurları da hayalîdir.

İncelediğimiz metinde masal kahramanlarının mevsimler olması ve bunların insana ait özellikler taşımaları ayrıca metnin başında yer verilen mekân tasviri gerçekçi değildir. Daha önce de belirtildiği gibi masalarda, anlatılanların hayalî olduğuna dair göstergeler bulunmaktadır. Genellikle bu, tekerlemeler aracılığıyla sağlanır. “Döşeme” adı verilen başlangıç bölümünde, inandırıcılığı olmayan tekerlemelere yer verilir. Bu

sayede birazdan anlatılacak olan olayın gerçek olmadığı sezdirilir. İncelediğimiz metinde ise döşeme bölümüne yer verilmemekle birlikte masalın hemen girişinde yapılan mekân tasviri, masalın olağanüstü dünyasına okuyucuyu hazırlayan güzel bir örnektir.

Bu metin; hayalî bir mekân, ne zaman yaşandığı bilinmeyen bir olay, eğitici değerlere sahip olma, evrensel esaslar taşıma gibi nitelikleriyle masal türünün özelliklerini barındırmaktadır.

Fiil çekimlerinin duyulan geçmiş zaman kipiyle yapılması, masal türünün özelliğine uygundur. Çünkü anlatılanlara şahit olunması mümkün değildir.

Masalların genellikle mutlu sonla bittiği bilinmektedir. İncelediğimiz metinde kahramanların arzularına ulaştıklarını görmekteyiz. Öyle ki hepsi sırayla yolculuğa çıkmış ve gittikleri yerlerde sevilmişlerdir.

4.4.4.2. Biçimsel Özellikler

4.4.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

“İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler” masalı, dinleme metni olduğundan ders ve çalışma kitaplarında metne ve görsel öğelere yer verilmemiştir.

4.4.4.2.2. Sayfa Düzeni

Metin, ders kitabında yer almamaktadır.

4.4.4.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 348 kelime ve 854 heceden oluşmaktadır. 44 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,46 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 7,77’dir. Okunabilirlik değerinin 79,63 olduğu masal, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.4.5. Kız Kalesi (Saim Sakaoğlu)

4.4.5.1. İçerik Özellikleri

4.4.5.1.1. Metnin Türü: Efsane

4.4.5.1.2. Tema

6. Tema: Zaman ve Mekân

Alt Tema: Tarihî Mekânlar

4.4.5.1.3. Konu

Bir Bey'in, kızının bir yılan tarafından öldürüleceği kehaneti üzerine, onu muhafaza etmek için denizin içinde bir kale yaptırması ve buna rağmen kızını kurtaramaması anlatılmaktadır.

4.4.5.1.4. Olay Örgüsü

Metnin ilk paragrafında, yurdumuzda benzer hikâyeye sahip pek çok Kız Kalesi bulunduğu ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu paragraftan sonra ise İçel'de bulunan Kız Kalesi'nin efsanesi anlatılmıştır. Metnin son paragrafında ise Kız Kalesi'nin efsanesi dinleyen günümüz insanların burayı ziyareti anlatılmaktadır. Metnin başında ve sonunda yer verilen bu açıklamalar, bir nevi çerçeve hikâyeye görünümündedir. Türün özelliği gereği yer verilen bu çerçeve hikâyelerde, efsane hakkında bilgi verilerek güncel açıklamalar yapılır.

Olay örgüsü şöyle ilerlemektedir:

Bey'in bir kızı olur. Devrin âdeti üzerine Bey, kızını kâhine götürür. Kâhin, kızın on dokuz yaşına gelince bir yılan tarafından sokulmak suretiyle öldürüleceğini söyler. Bunun üzerine Bey, yılan sudan geçemeyeceği için denizin ortasına kale yaptırıp kızını kaleye yerleştirir. Kız on dokuz yaşına girince kalede bir eğlence düzenlenir. Köylü bir kadının getirdiği üzüm sepetine giren bir yılan, kızın ölümüne sebep olur.

Efsane serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşur ve her bölüm sürükleyici bir anlatıma sahiptir. Merak ögesi yüksektir. Köylü kadının getirdiği üzümün beyin kızının odasına çıkarılmasıyla merak ögesi doruğa ulaşır. Sonuç bölümünde ise düğüm hızla çözülür ve okuyucunun aklında hiçbir soru işareti bırakılmaz. Böylece okuyucu, "Acaba

ne olacak?” sorusunun verdiği sıkıntıdan kurtulur ve rahatlama içine girer. Ancak efsanenin üzücü bir şekilde sonuçlanması çocuklar için hayal kırıklığı oluşturabilir. Buna rağmen metnin özünde değişiklik yapılamaz ve olayın üzücü sonuçlanması efsane türüne aykırı bir durum oluşturmamaktadır.

“Kâhine gitme, baba kız, köylü kadın, yılan sokması, kader” motifleri olay örgüsünün gelişiminde önemli yer tutmaktadır.

4.4.5.1.5. Kişi Kadrosu

Metnin asıl dokusunu oluşturan efsanenin kişi kadrosunu Bey, Bey’in kızı, kâhin, köylü kadın oluşturur. Kaleye misafirlerin geldiğinden de bahsedilir. Kişilerin; fiziksel ya da ruhsal özellikleri belirtilmemiş, olay örgüsünün içindeki durumları ifade edilmiştir.

Başkişi Bey’in kızıdır. Olay örgüsü onun etrafında gelişmektedir. Bey ise yardımcı karakterdir. Olay örgüsündeki çatışmanın kızının lehine çözülmesi için elinden geleni yapar. Kriz anında bulduğu çözüm, kıvrak zekâsını gösterir. Akıllı, sorumluluk sahibi, evladını koruyan bir babadır.

Köylü kadın, çatışma unsurunun kızın aleyhine dönmesinde istemsizce etkili olmuştur. Yılan sokması motifi efsanenin başında dile getirilerek olay örgüsünün sonucuna dair ipucu verildiği hâlde, kızın üzüm sepetinden çıkan yılanın sokması sonucu ölmesi okuyucuyu şaşırtmaktadır.

Son paragrafta asıl olayın kahramanlarından bağımsız olarak kaleyi ziyaret eden ve bu efsaneyi dinleyen kişiler olduğuna değinilmiştir.

4.4.5.1.6. Mekân

Efsanede geniş mekân olarak bugünkü İçel ilimizin bulunduğu bölgeden bahsedilmektedir. Olayın geçtiği asıl mekân ise Bey’in denizin ortasına yaptırdığı kale ve kızın kaledeki odasıdır. Betimleme yapılmamakla beraber Bey’in kızını götürdüğü kâhinin yaşadığı mekân da vardır.

Metnin giriş kısmında yazar, Kız Kalesi hakkında bilgi verirken “...Silifke sahillerinde, kıyıda birkaç yüz metre uzaktadır. Uzaktan bakıldığı zaman deniz içindeki heybetli duruşu ile dikkatleri üzerine çeken bu Kale’nin...” betimlemesini kullanmıştır. Efsane hakkında bilgiler bu ilk ve son bölümlerde yer aldığından efsanenin asıl kısmında mekân tasvirlerine yer verilmemiştir.

4.4.5.1.7. Zaman

Metinde güncel zaman ve vaka zamanı olmak üzere iki ayrı zamandan söz edilebilir. Çerçeve günümüz insanların Kale’yi ziyareti anlatılır yani içinde bulunduğumuz zaman dilimi vardır. Vaka zamanına gelirsek efsaneye başlanırken “Vaktiyle bugünkü İçel ilimizin bulunduğu bölgeye hakim bir Bey varmış.” ifadesi kullanılmıştır. “Vaktiyle” kelimesinden anlaşılacağı üzere net bir zaman kavramı verilmemiştir ve sadece olayların geçmişte yaşandığını görebiliriz. Kale’nin yapılış süreci “Aradan günler, aylar, yıllar geçer; sonunda Bey’in istediği Kale ortaya çıkar.” şeklinde ifade edilmiştir. Bütün olarak bakıldığında olaylar Bey’in kızının doğumundan 19 yaşını tamamlayana kadar geçen sürede yaşanmıştır.

Kız Kalesi hakkında bilgi verilen ilk ve son paragraflarda cümlelerin tamamı geniş zaman kipiyle çekimlenmiştir. Efsane anlatılırken geçmiş zamandan bahsedilmesine rağmen ağırlıklı olarak geniş zaman kipi kullanılmıştır. Böylece efsanenin inandırıcılığı artırılmıştır ve de olayın etkisinin hâlâ sürdüğü izlenimi uyandırılmıştır.

4.4.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde hâkim bakış açısı kullanılmış ve üçüncü tekil kişi ağzından anlatım yapılmıştır. Olaylar anlatma yöntemiyle aktarılmıştır.

Metnin son bölümünde yazar, Kale’yi ziyaret edenlerin efsaneyi duyunca Bey’in kızına acıdiklarını belirtir. Bu ifadesiyle aynı duygulanımı, okuyucudan da beklemektedir.

4.4.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana Düşünce: Hayatta her şey planladığımız gibi gitmeyebilir ve değiştiremeyeceğimiz şeyler olabilir.

Metin, sınıfta işlenirken ana düşünceyi öğrencilere sorduğumuzda genel olarak verilen cevabın “Kaderden kaçılmaz.” olduğu gözlenmiştir. Efsanelerin ahlakî ya da ibretlik ders taşıdığı düşünülürken bu cevabın efsanenin konusuyla uyumlu olduğu görülür. Metinde, yazar da “kader bu ya...” ifadesini kullanmaktadır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, öğrencilerin mesajı yanlış yorumlamamasıdır. Ana düşünce, çocukta “Kadercilik” fikri uyandırmamalıdır. Zira metnin ana düşüncesi de bu değildir. Çünkü Bey; kehanetin önüne geçmek için uğraş vermiştir, pasif bir duruş sergilememiştir.

“Kadere inanmak” ile pasif bir “Kaderci” anlayışa sahip olmak arasındaki büyük fark, dersin öğretmeni tarafından açıklanabilir. Ortaya çıkan diğer bir sorun da çocukların zihninde “Kehanetler gerçek midir?” sorusunun oluşmasıdır. Edebî metinler, çocukları boş inanışlara yönlentmemelidir. Bahsedilen bu iki önemli nokta; ders öğretmeni tarafından iyi açıklanarak, süreç iyi yönetilerek ve esasen metnin tür özellikleri belirtilerek konunun gerçeği yansıtmadığı vurgulanmalıdır. Ayrıca metinde bu durum “Baba da devrin âdetine uyarak kızını bir kâhine götürür...” şeklinde ifade edilerek bu âdetin geçmişte kaldığı, o döneme özgü bir anlayış olduğu sezdirilmiştir.

Yardımcı düşünceler olarak “aile bireyleri için elinden geleni yapmak, çözümler üretmeye çalışmak, temkinli olmak, inceliğe aynı şekilde karşılık vermek (davet edilen köylü kadının üzüm getirmesi), sosyal ayrımcılık yapmamak (Bey’in köylü kadını davet etmesi), davete icabet etmek, sabırlı olmak (Bey’in kızının 19 yaşına kadar Kale’den çıkmaması), dalgınlığın olumsuz sonuçlara sebep olabileceği (yılanın sepetin içinde gizlenmesi) tespit edilmiştir.

Metin kısa olmasına rağmen ana ve yardımcı düşünceler açısından zengindir. Bu yönüyle de çocuklar için iyi bir seçimdir. Öyle ki bu metin Ez-De Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nın dışında MEB 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda da geçtiğimiz yıllardan bugüne kadar hâlen yer almaktadır.

4.4.5.1.10. Dil ve Üslup

Saim Sakaolu tarafından, günümüzün dil ve anlatım özelliklerine göre yazıya geçirilen efsane, ortaokul öğrencilerinin düzeyine uygundur. Dil ve anlatım oldukça anlaşılır, yalın, duru ve akıcıdır.

Metinde tasvirden uzak bir anlatıma başvurulmuştur. Genellikle bağlı ya da birleşik cümleler kullanılmıştır. “Nesil, anlatılagelmek, heybetli, hâkim, devir, âdet, kâhin, şeref, bağ, istifade” sözcükleri, çocukların sözlük kullanmalarını gerektirecektir. Aynı zamanda bu kelimelerle günlük hayatta sık karşılaşılan çocukların sözcük hazinelerini geliştirmeye yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Metinde kalıp ifade, sıfat, zamir, zarf ve isim tamlamalarına da yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir:

Hemen hemen, derin derin (ikileme)

Aklına bir fikir gelmek; kader bu ya; aradan günler, aylar, yıllar geçer (kalıp ifade)

Köykü kadın, nefis üzüm, genç kız (sıfat)

Bunların, hepsi, buna, onun (zamir)

Doğruca, gece geç vakit (zarf)

Kız Kalesi, Silifke sahilleri, Bey'in kızı (isim tamlaması)

Yukarıda görüldüğü gibi metin, dil bilgisi konularının işlenmesinde de bol örneğe kaynaklık edecektir.

Metinde “Bey'in” şeklinde yazılması gereken sözcük, kimi yerlerde “beyin” şeklinde yazılarak yazım ve noktalama yanlışı yapılmıştır.

4.4.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Bir metin başlığının içerikle ilgili olması, konu hakkında fikir vermesi, kısa ve ilgi çekici olması gerekmektedir. Efsanenin başlığı, tüm bunları karşılamaktadır. Başlığın, adını tarihî bir yapıdan alması, çocukların ilgisini çekecektir.

4.4.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Efsaneler; tarihî, dinî ve olağanüstü konuları ele almaktadır. Metinde popüler bir tarihî mekânın yapılış amacına da değinilmiştir. Denizin ortasında neden yer aldığı merak konusu olan Kız Kalesi'ne halk tarafından uygun bir anlatı oluşturulmuştur. Gerek konunun gerek ana düşüncenin ibret verici olması, anlatılanların inandırıcı olması efsane türünün özelliklerini göstermektedir.

4.4.5.2. Biçimsel Özellikler

4.4.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metnin içeriği ile ilişkili olarak Kız Kalesi'nin farklı açılardan çekilmiş iki fotoğrafına yer verilmiştir. Bir fotoğrafta Kız Kalesi'nin kıyıdan görüntülenmiş dış görünümü vardır. Diğer ise havadan çekilen ve kale duvarlarının içinde kalan kısmı gösteren bir fotoğraftır. Bu ikincisi, bize göre öğrencilerin merak duygusunu gidermekte ve tarihî yapıların güncel durumuna dair fikir sahibi olmalarını sağlamaktadır.

4.4.5.2.2. Sayfa Düzeni

Fotoğraflar sayfanın yarısında yer almakta, diğer yarıda ise metin bulunmaktadır. Efsanede anlatılan olay, kişiler ya da iç mekânlarla ilgili bundan başka resimleme yapılmamıştır. Gerçek resimler kullanılması, efsanenin inandırıcılık özelliğini

güçlendirmiştir.

Metin, “Frutiger Light” yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır.

4.4.5.3. Metnin Okunabilirliği

Metin, başlık dâhil, 279 kelime ve 729 heceden oluşmaktadır. 24 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,61 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 11,54’tür. Okunabilirlik değerinin 63,55 olduğu efsane, “orta güçlükte” okunabilir bir metindir.

Metne iki sayfa ayrılmıştır. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

“Nesil, anlatılagelmek, heybetli, hâkim, devir, âdet, kâhin, şeref, bağ (üzüm bağı), istifade” sözcükleri öğrencilerin sözlük kullanmalarını gerektirecektir. Metnin toplam kelime sayısına oranlandığında, bilinmeyen kelime sayısının fazla olduğu göze çarpmaktadır.

4.5. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Meb Yayınları)

4.5.1. İhtiyar Çilingir (Memduh Şevket Esendal)

Dinleme metnidir.

4.5.1.1. İçerik Özellikleri

4.5.1.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.5.1.1.2. Tema

3. Tema: Millî Kültür

Alt Tema: Zanaatlar

4.5.1.1.3. Konu

İhtiyar bir demir ustasının maddî sıkıntılara rağmen zanaatını dürüstçe sürdürmeye çalışması ve mesleğine olan bağlılığını genç bir adama ders verircesine göstermesi anlatılmaktadır.

4.5.1.1.4. Olay Örgüsü

Durum hikâyeciliğinin önde gelen isimlerinden olan Esendal'ın hikâyelerinde olayın yerini bireyin aldığı ve sıradan insan hikâyelerinin anlatıldığı görülmektedir.

“İhtiyar Çilingir” metni, durum hikâyesidir. Hikâyede, yaşlı ve yoksul bir zanaatkârın, müşterisiyle arasında geçen konuşmaya yer verilmiştir. Anlatıcı, serim bölümünde mekânı ve ihtiyar çilingiri betimlemiş ve onun zanaatını icra edişinden bahsetmiştir. Düğüm bölümünde genç bir adamın demircinin dükkânına gelmesi ve çilingirle olan konuşmalarına yer verilmiştir. Olayların geliştiği bu bölümde aşırı hareketlilik ya da heyecanın olduğu görülmez. Genç adam, demirciden zanaatına aykırı bir iş yapmasını istemiş ve demircinin olmayacağını söylemesi üzerine “Parasıyla değil mi?” ifadesini kullanmıştır. Asıl çatışma unsuru burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü çilingir, bu zanaatı para için değil, sanatına olan saygısından devam ettirmemektedir. Bu bölümde öğrenciler, ihtiyar çilingirin vereceği cevabı beklemektedirler. Buna rağmen olay örgüsünde merakın çok yükseldiği bir doruk nokta yoktur. İhtiyar çilingir, para âşıklısı olmadığını belirterek değneği iade eder ve olay örgüsü burada kesilir. Bu kısımdan sonra, hikâyenin kahramanlarından olan anlatıcı, gözlemlerinden yola çıkarak şahsî görüşlerini açıklar. Olayın kahramanlarından biri olarak anlatıcının, metnin ortasında ve sonunda uzun yorumlar yapması, olay akışını zaman zaman kesmektedir.

Genç adamın cevabı ya da olayın nasıl geliştiği bilinmez yani çözüm bölümü belirsizdir. Bunlar, durum hikâyelerinin genel özelliğidir. Doruk noktaları zayıf, merak ögesi ve eylem daha az, serim ya da çözüm bölümü ise olmayıp okuyucunun hayal gücüne bırakmıştır.

Tüm bunlardan yola çıkarak hikâyedeki çatışmanın usul erkân ve adap bilenle bilmeyen arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Hikâyenin merkezinde bireyin olmasının yanı sıra anlatıcı vasıtasıyla sosyo-kültürel eleştiri de yapılmaktadır. Geleneksel sanatlara gereken önemin verilmemesi ve bunların yok olması gibi...

4.5.1.1.5. Kişi Kadrosu

Hikâye kişileri, konunun ve iletinin ortaya konması için seçilmiş kişilerdir.

Hikâyenin başkarakteri ihtiyar çilingirdir. Zanaatçıların, özellikle de işini usulüne göre yapanların sembolüdür. Zanaatıyla bütünleşmiştir. Günümüzde zanaatlar ya ortadan

kalkmış ya azalmış ya da itibar edilmez duruma gelmiştir. Çilingir de artık yaşlanmış, bedeni yıpranmış, sanatını pek kimsenin önemsemediği devre gelmiştir. Tüm bunlara rağmen dinleyici onun değerli olduğunu anlamaktadır. Bu metin, demircilik zanaatını ve demir ustalarını yeni nesle tanıtmaktadır.

İhtiyar çilingir, taşıdığı erdemler yönüyle çok başarılı işlenmiş bir karakterdir. Başkarakterin “ihtiyar” ve “fakir” olması dinleyicide “merhamet” duygusu uyandırmaktadır. Aynı zamanda zor koşullara rağmen onun işine ne kadar sadık olduğunu göstermektedir.

Hikâyenin kahramanlarından ve aynı zamanda yardımcı karakter olan anlatıcı; çilingiri, zanaatı ve usul erkân bilmeyen insanları tanımada okuyucuya yol gösterir. İç monologlarıyla düşüncelerini paylaşır ve okuyucuyu da kendi gibi düşünmeye sevk eder. O, hikâyede yazarın sözünü emanet ettiği kişidir.

Hikâyedeki genç adam ise yukarıda sözünü ettiğimiz usul erkân bilmeyen insanların sembolüdür. Zanaatın değerini bilmez, maneviyattan çok maddeyi ön plana çıkarır. İhtiyar çilingir ve genç adam, hikâyedeki çatışmanın taraflarıdır. İhtiyar çilingirin olumlu çizilen kişiliğine karşı, genç adamın olumsuz tutumunun gösterilmesinin çocuklarda “doğru” ve “yanlış” kavramlarına dair etkili bir bakış açısı kazandıracak kanaatindeyiz. Metinde işine sadık, yaptığı işin değerini bilen insanlar yüceltilmiştir. Yazar her şeyi maddede arayan, değerleri küçümseyen insanları ise eleştirmeyi telkin etmiştir.

Metnin serim bölümünde dükkânın içinin tasviri yapılırken figüratif kişi olarak çizilen, körük çeken ufak bir çocuktan bahsedilmiştir. Bu çocuğun “ufak” olarak ifade edilmesi tabii ki tesadüf değildir. Mesleğine bu kadar sadık bir ustanın yanında yetişen çırak da “çekirdekten” yetişir düşüncesi ima edilmektedir. Ancak bu durum günümüzün toplumsal sorunlarından olan “çocuk işçi” kavramı ile karıştırılabilir.

4.5.1.1.6. Mekân

Olay, Koyunpazarı’nda bir çilingir dükkânında geçmektedir. Dükkânın küçük olduğu ve içinde bir ocak yandığı betimlemede ifade edilmektedir. Anlatıcı daha sonra mekânın dekorunu gözümüzde canlandırır: ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri. Bu betimlemeler, çocukların metni özümsemesinde ve zanaatın tanıtılmasında fayda sağlayacaktır. Mekân, hiâyenin ortaya konmasında önem taşımaktadır.

4.5.1.1.7. Zaman

Zamana ait kesin bir ifade kullanılmamıştır. Olayın süresi çilingir dükkânında geçen kısa bir zaman dilimidir. Hikâye, kronolojik sıraya göre anlatılmıştır.

4.5.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metin, kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcıyla aktarılmıştır. Yazar; kendi düşüncelerini, metin kahramanlarından olan anlatıcı vasıtasıyla aktarma yoluna gitmiştir. Anlatıcının metnin ortasında ve sonunda uzun yorumlar yaptığı görülmektedir. Her ne kadar yazarın metne doğrudan müdahalesi kinaye mesafesini bozsa da bu hikâyede yazar, düşüncelerini kahramanın ağzından aktararak bunun önüne geçmeye çalışır.

Kahraman bakış açılı 1. tekil kişi anlatıcının, çocuklar için yazılmış eserlere daha uygun olduğunu daha önce belirtmiştik. Çünkü çocuk, kahramanı kendine daha yakın bulmak ve kendini kahramanın yerine koymaktaydı. Kahramanın iç monologları çocuğa kazandırılmak istenen ana düşüncenin telkin edilmesinde kolaylık sağlayacaktır. Anlatıcı metnin başında çilingiri betimlerken dinleyici de tıpkı onun gibi çilingire karşı yakınlık duymaktadır. Genç adamın küstahlığına, anlatıcı gibi dinleyici de kızmaktadır. Çilingirin, gence değneğini iade etmesi dinleyici de sevindirir. Anlatıcı zanaata, sanata ve onları icra edenlere karşı duygusal bir bakışa sahiptir. Anlatıcının çilingire duyduğu hayranlık ve yakınlığı, dinleyici de hem çilingire hem anlatıcıya karşı duymaktadır. Buna “özdeşleşme” denir.

Esas olarak yazarın çilingire karşı sahip olduğu duygu “merhamet” değil, “hayranlık”tır. Çünkü onun kalplere dokunmasının asıl sebebi işine olan bağlılığı ve duruşudur. Metnin sonunda yapılan uzun açıklamalardan da bunu anlamaktayız. Çilingir, işini layığıyla yerine getiren ve toplum adına ümit verici kişilerdendir.

4.5.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana Düşünce: “Geleneksel el sanatlarımızın ve mesleklerimizin önemini kavrayıp bunları yaşatmalıyız.” Ana düşünceye anlatıcının yorumlarından kolayca ulaşmak mümkündür.

Yardımcı düşünceler ise işini severek yapmak, nezaketli olmak, usul ve adap bilmek, işinde en iyi olmaya çabalamak, kararlı olmak, kendinden ödün vermemektir. Her şeyin para ile ölçülemeyeceği de diğer bir yardımcı düşüncedir.

Hikâyenin son cümlesi olan “Sanatta söz sahibi olmayan bir adamın, parayla, onu değiştirmeye ne hakkı vardı!..” ifadesi de bir yardımcı düşüncedir. Yani sanata emek vermeyen, onun üzerinde söz sahibi olamaz.

Gerek ihtiyar çilingirin karakteri ve sergilediği tutum gerekse anlatıcının yorumları, karakter gelişimi şekillenmeye devam eden ortaokul öğrencileri için olumlu rol-model olacaktır. Genç adamın üslubunun kabalığı ve maddiyatı ön plana çıkarması ise metinde çatışma unsurunu ortaya çıkarmakta ve eleştirilmektedir. Bu da olumsuz bir davranış biçimi olarak öğrencilere gösterilmektedir.

4.5.1.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelimeler şunlardır: körük, ilişmek, rezene, menteşe, evvelki, muntazam, noksan, edevat, nezaket, kanaat, devir, usul, içermek, pir, keramet, post, halife, üstat. Metnin kısa oluşu dikkate alındığında bilinmeyen kelimeler fazla gibi görünmektedir. Buna rağmen metnin gayet anlaşılır olduğunu açıklar.

Metinde kullanılan tek deyim “gözü ilişmek”tir. Metindeki ikilemeler şunlardır: mini mini, sabah akşam, ufak tefek.

Metindeki çatışmanın; usul, erkân ve adaba uygun olan ve olmayan arasında olduğunu belirtmiştik. Bu çatışma ihtiyar çilingir ve genç adam üzerinden verilmişti. Metinde eski ve yeni devirleri ifade etmek için bu tür zıtlıklardan faydalandığı görülmektedir.

Metinde yakın anlamlı kelimeler de görmekteyiz: genç- delikanlı, güzel-hoş, küçük-mini-ufak

Hikâye metnimizin ilk ve son bölümlerinde yazarın betimleme ve yorumlarına uzunca yer verildiğine değinmiştik. Bu bölümlerde sıfatlar ve tamlamalar bolca kullanılmıştır:

“Koyunpazarı’nda bir ufacak dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu.”

Anlatıcı, hikâyeye yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi çilingir dükkânını ve içindekileri anlatarak başlar. Sonrasında, bu gördüklerini “Ne hoş manzara (...)” diye ifade eder. Çilingirden bahsederken kullandığı sıfatlar ise merhamet hissi uyandırmaktadır. İlerleyen paragraflarda çilingirin, işini muntazam yapışını anlatmasıyla, merhamet hissini yerini hayranlık alır. Dolayısıyla anlatıcının kullandığı ifadelerle,

okuyucuda istediği etkiyi bıraktığı görülür.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere hikâyenin tamamında söz varlığının ustaca kullanıldığı yalın ve anlaşılır bir dil görmekteyiz. Eserlerinde sade ve günlük konuşma dilini kullanıp toplumsal sorunları, sıradan insanların gündelik yaşamını ele alan yazar; bu metinde de aynı yolu izlemiştir. Çehov tarzı durum öyküsünün başarılı örneklerini veren Esendal, esasen kendine has bir anlatım ve gözlem yeteneğine sahiptir ve ayrıntılara dair gözlemlerini “İhtiyar Çilingir”de de başarılı bir şekilde sergilemiştir.

Yazarın dili kullanmadaki ustalığı, ağır olamayan ama sanatkârane ifadeleri öğrencilerin dil becerisinin gelişimi açısından önemlidir. İfade güçleri yeterince olgunlaşmamış bu yaş grupları, örnek metinlerin dilini benimseyip taklit ederek beceri kazanabilir.

Kahramanların kullandığı ifadelerin, toplumdaki konumları ile uyumlu olduğunu görmekteyiz:

“Kolayı başına gelsin!” (İhtiyar çilingir)

“Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır.” (İhtiyar çilingir)

“Canım, parasıyla değil mi? Sen takiver, ötesine karışma!” (Genç adam)

4.5.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metinde, geçmişte değer gören ancak günümüzde unutulmuş bir zanaata vurgu yapılmıştır. Bu zanaat, zanaatkârının hayatından bir kesitle tanıtılmıştır. “İhtiyar Çilingir” başlığında hem zanaatkârı hem mesleği görmekteyiz. Başlıkta çilingirin en belirgin özelliklerinden olarak “ihtiyar” kelimesinin tercih edilmiş olması, bu zanaatın epey geride kaldığını sembolize eder. Başlık kısa ve konuyu kapsayıcıdır.

4.5.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Hikâye türünde yazılmış olan bu metin, hikâyenin tüm unsurlarını barındırmaktadır. Hikâye türü yaşanmış ya da yaşanabilir olayların kurgulandığı kısa yazılardır. Bu hikâyede zaman kısa, mekân dar, kişi kadrosu az, anlatılan durum tektir. Kurgu gerçekçidir. Bu yönleriyle metin, hikâye türüne uygundur. Ancak metnin durum hikâyesi olması sebebiyle anlatıcının, düşüncelerini uzunca ifade etmesi, hikâyenin akışını engellemektedir. Aynı zamanda hikâyenin kahramanı sıfatından ziyade yazar sıfatıyla araya girip konuştuğu hissini uyandırmaktadır.

4.5.1.2. Biçimsel Özellikler

4.5.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Hikâyemiz, dinleme metni olduğundan ders kitabında yer almamaktadır. Ancak Öğrenci Çalışma Kitabı'nda yer alan etkinliklerde hikâyede sözü edilen dükkân ve dükkânda bulunan kişilerin bir resmi tasvir edilmiştir. Bir başka sayfada ise anahtarlar, anahtar deliği, kapı tokmağı gibi resimler kullanılmıştır. Bize göre bu, dinleyicinin dikkatini olayların akışı kadar, bahsedilen zanaata da çekmek için başvurulmuş başarılı bir yoldur.

4.5.1.2.2. Sayfa Düzeni

Metin, ders kitabında yer almamaktadır.

4.5.1.3. Metnin Okunabilirliği

Metin, başlık dâhil, 434 kelime, 1082 heceden oluşmuştur. 45 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,48 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 9,42'dir. Okunabilirlik değerinin 74,36 olduğu hikâyeye, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 8 ders saati ayrılmıştır.

4.5.2. Martı (Richard Bach)

4.5.2.1. İçerik Özellikleri

4.5.2.1.1. Metnin Türü: Roman

4.5.2.1.2. Tema:

4. Tema: Kişisel Gelişim

Alt Tema: Kendini Tanıma

4.5.2.1.3. Konu

Martı Jonathan Livingston'ın kendi doğasının getirdiği sınırlılıkları aşmaya çalışması ve diğer martıların yapamadığı kadar yükseğe uçma çabası anlatılmaktadır.

4.5.2.1.4. Olay Örgüsü

Metnin öncesinde, yay ayraç içinde verilen ilk üç paragraf, romanın özeti niteliğindedir. Ders kitabına alınan kısaltılmış metin, romanın sadece bir kısmı olduğundan özete yer verilmesi, öğrencilerin metni daha iyi anlamalarını sağlayacaktır. Özet kısmında şunlar ifade edilmiştir:

Martıların uçuşu amacı yiyecek bulmaktır. Martı Jonathan ise diğer martılar gibi karın doyurmaya uğraşmak yerine yeteneklerinin ne olduğunu keşfetmeyi amaçlar. Sürekli yükseğe uçup inişe geçme denemeleri yapar. Onun bu farklılığı zaman zaman dışlanmasına neden olur ancak çabalarının sonucunu alacaktır. Chiang adında bir martıdan bu konuda çok şey öğrenir ve öğrendiklerini, kendisi gibi öğrenmeye istekli martılara öğretir.

Romanın özetinden sonra herhangi bir bilgi verilmeden metne geçilmiştir. Özet bölümünden sonra “Bu kısım romanın özettir. Aşağıda ise romandan alınmış bir bölüm yer almaktadır.” ibaresinin yer alması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim ders kitaplarındaki benzer örneklerde bu tür ibareler yer almakta ve kafa karışıklığının önüne geçmektedir. Önce romanın özetini okuyup sonra romanın içinden bir bölümü okuyan çocuk, herhangi bir açıklama olmadığından ilk olarak durumu anlamayabilir.

Özet kısmından sonra serim bölümü başlamaktadır. Serim bölümünde sabahın erken saatlerinde, denizdeki martıların karınlarını doyurmak için balıkçı teknesine üşüşmelerinden bahsedilir. Bu bölümde aslında insanların günlük koşuşturmaları sembolize edilmiştir. Akabinde “Yoğun ve hareketli bir gün daha başlıyordu.” cümlesi bize göstermektedir ki insanlar kendini tanıyıp gerçekleştirmeye çabalamak yerine karın doyurmayı ilk amaç olarak edinmişlerdir. Bu da her gün tekrar eden ve aşılamayan bir kısır döngüyü ortaya çıkarmaktadır. Hâlbuki, yiyecek kırıntıları için tekneye üşüşen ve birbirleriyle kavga eden martıların daha ilerisinde Jonathan adında bir martı vardır. Jonathan; tek başına uçuş denemeleri yapmakta, başarısız olmasına rağmen yeniden denemekte ve yiyecek için kavga etmeyi zaman kaybı olarak görmektedir. Metnin bu birkaç cümlesi, esasen tüm romanın hem konusu hem ana düşüncesi hem özeti gibidir. Yazar okuyuculara mesajını az ve öz olarak vermeyi başarmıştır. Üstelik bunu etkili bir anlatımla yapmıştır. Bize göre bu metnin Türkçe Ders Kitabı’nda yer alması, öğrencilerin kendini tanıma ve gerçekleştirmeleri açısından farkındalık oluşturacak doğru bir seçimdir.

Metnin düğüm bölümünde yine toplumun alışlagelmiş bir tavrının sembolize edildiğini görüyoruz. Jonathan, uçmalarının tek amacının karın doyurmak olduğu konusunda ailesi tarafından uyarılır. Ailesi onun durumuna üzüldüğünden Jonathan bir süre onların isteğine yerine getirmeye çalışır ama bunları anlamsız bulur. Jonathan gibi olup sürüden dışlanan başka martıların da olduğundan özet kısmında bahsedilmişti. Bu kısımlar romanın çatışma unsurunun okuyucuya sunulduğu kısımlardır. “Topluma ayak uydurmayan dışlanır.” düşüncesine karşı yenilikçi, yeteneklerinin farkında olan, sınırlılıklarını aşabilen bireyler cesaretlendirilir. 8. sınıf öğrencilerine bu algının kazandırılmasında “Martı” adlı metnin önemli payı olacaktır.

Olay örgüsünün devamında Jonathan, öğrenme ve daha iyiyi başarma isteğine kendini kaptırarak çabalamaya devam eder. Başarısız olmasına rağmen tekrar dener ve sonunda başarılı olur. Kısaltılmış metin burada sonlanır.

Olay örgüsünde Jonathan’ın merkezde olduğu çeşitli çatışmalar yer almaktadır. Jonathan’ın kendini aşmak için mücadelesi, ailesinin beklentilerini karşılayamamasının ortaya çıkardığı çatışma, sürüye uyum sağlayamamasının ortaya çıkardığı çatışma bunlardandır.

4.5.2.1.5. Kişi Kadrosu

Jonathan Livingston, Chiang, Fletcher, Jonathan’ın anne ve babası, diğer martılar kişi kadrosunu oluşturmaktadır. Kişi kadrosunu hayvanların oluşturması çocukların dikkatini daha çok çekmektedir.

Jonathan, başkişidir. Hayata bakış açısı diğer martılardan farklıdır. Önceliği karnını doyurmak değil, yeteneklerine uygun şekilde kendini gerçekleştirmektir.

Jonathan’ın anne ve babası, yavrularının iyiliğini isteyen bilindik ebeveynleri temsil eder.

Roman kişileri ve olay, konunun ortaya konmasında önemli yer tutar. Bu unsurlar gerçek hayatın sembolize edilmiş hâli olarak sunulmuştur. Jonathan Livingston’un ad ve soyadıyla belirtilmesi, ailesinin insanlar arasındaki alışlagelmiş ifadeleri kullanması buna örnek gösterilebilir:

“Sürüdeki diğerleri gibi olmak, onlara benzemek senin için neden bu kadar zor Jon?”

“Neden yemiyorsun? Jon, bir tük bir kemik kaldın!”

“Bütün bu uçma işi iyi, güzel de biliyorsun, süzülme yi yiyemezsin.”

4.5.2.1.6. Mekân

Jonathan; durgun bir denizde ve güneşin altın gibi parladığı bir kıyıda yaşamakta, sık sık da gökyüzüne çıkmaktadır.

Gökyüzünde, otuz metre yükseklikte, kıyıdan açıklara doğru, durgun denizin küçücük dalgaları üzerinde, kıyıdan bir mil açıkta... gibi ifadeler mekânla ilgili tasvirlerdir. Bu ifadelerde görüldüğü üzere mekân tasvirinde sıfatlardan yararlanılarak anlatıma renk katılmıştır.

4.5.2.1.7. Zaman

Metin, “Sabahın ilk saatleriydi ve yeni doğan güneş, durgun denizin küçücük dalgaları üzerinde, altın sarısı ışıklarıyla parıldıyordu.” ifadesiyle başlamaktadır.

Vaka zamanı kesin olarak belirtilmemekle birlikte metnin bütününe bakıldığında Jonathan’ın tüm hayatını kapsayan bir zaman diliminden söz edildiği görülür. Onun şeffaflaşmadan yani ölmeden önce görevini bir başka martıya vermesine kadar geçen süreden bahsedilmiştir. “Birkaç gün sonra, sonraki birkaç gün içinde, kısa bir süre sonra, altı saniyede, on saniye içinde” gibi ifadelere yer verilmiştir.

Romanda genellikle eylemler, şimdiki zamanın hikâyesi ile çekimlenmiştir. Böylece devam eden bir eylemin geçmişte kaldığı anlaşılmaktadır.

4.5.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Romanda hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. Jonathan ile anne ve babası arasında geçen kısa bir diyalogda ise varlıklar doğrudan konuşturulmuştur.

Jonathan genellikle zamanını tek başına geçirmektedir. Olaylar karşısında ne düşündüğünü bilmemiz açısından hâkim bakış açısının kullanılması en uygundur.

4.5.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metin bize “Kendini gerçekleştirmiş bireyler olmak için önce kendimizi tanımalı ve bizi sınırlandıran şeyleri aşmak için çabalamalıyız.” ana düşüncesini kazandırmaktadır.

Jonathan’ın şu ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır: “Yalnızca havada neler yapıp neler yapamayacağımı bilmek istiyorum, hepsi bu. Yalnızca bilmek istiyorum.”

Yardımcı düşünceler:

Sıradan olmak yerine yeteneklerimizi işleyip farkımızı ortaya koyabiliriz.

İşinin uzmanı olan kişilerden faydalı şeyler öğrenebiliriz.

Yeni insanlar tanıyarak ufukumuzu genişletebiliriz.

Faydalı olacak bilgi birikimi paylaşmalıdır.

Yeteneklerimizi köreltmemeliyiz.

İnsan, doğru bildiğinden şaşmamalıdır.

Baskılardan yılmamalıyız.

İnsanların ilk veya tek amacı karın doyurmak değil, kendini tanımak ve gerçekleştirmektir.

Başarısızlıklar, insanı yıldırmmamalıdır.

Mutlu olacağımız tercihlerde bulunmalıyız.

Mutsuz hissettiğimiz durumlardan kaçınmalıyız.

Öğrenme isteği ve çabasında olmalıyız.

Çok çalışmalıyız.

Zamanı boşa harcamamalıyız.

Jonathan, anne ve babasının isteği üzerine karnını doyurmaya gittiği bir gün bunun çok anlamsız olduğunu, yiyecek için kavga ettiği sürede öğrenecek çok şey olduğunu düşünür. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere “Martı” adlı roman gerek konusu gerek ana ve yardımcı düşünceleriyle örnek bir metindir. Nitekim ders kitaplarının içeriği yenilenmesine rağmen “Martı” metnine, MEB 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yıllardır yer verilmektedir.

4.5.2.1.10. Dil ve Üslup

“Şeffaf, kurnaz, eğim, onur, kaygı, süzölmek, yitirmek” kelimeleri öğrencilerin muhtemelen “pasif kelime hazinesi”nde yer almaktadır. “Pelikan, albatros, mil, pike, alabora, bocalamak, sendelemek,” gibi kelimeler içinse sözlük kullanmaları gerekecektir. Buna göre metnin anlaşılması kolaydır.

Metinde “donup kalmak, püf noktası, kontrolü kaybetmek, karın doyurmak” gibi kalıp ifadeler anlatımı zenginleştirmektedir. “Bir deri, bir kemik kaldın.” yerine “Bir tüy, bir kemik kaldın.” ifadesinin kullanılmasının -kişi kadrosu dolayısıyla- bilinçli olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Yazarın kullandığı dil anlaşılır, yalın ve durudur. Metin akıcı bir şekilde devam etmektedir. Yazar gereksiz açıklama ve uzun betimlemelerden uzak durmuştur. Kişiler

arasında zaman zaman kurulan diyaloglar, anlatımı tekdüzelikten kurtarır. Yabancı kelimelerin okunuşları yay ayrıç içinde yanlarında verilmiştir.

Metinde sıfat, zarf ve tamlamalar kullanılarak anlatıma renk katılmıştır. Örnek olması bakımından metinde geçen bir bölümü aktarıyoruz:

“(…) yeni doğan güneş, durgun denizin küçücük dalgaları üzerinde, altın sarısı ışıklarıyla parıldıyordu. Kıyıdan bir mil açıktaki, sakın sulardaki, bir balıkçı teknisinin görünümü, martı sürüsü için sanki bir “kahvaltı” çağrısıydı ve binlerce martı, sürü hâlinde, yiyecek kırıntıları için kurnazca kapışıp kavga etmeye geldi. Yoğun ve hareketli bir gün daha başlıyordu.”

Metinde yapılan noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 34:

“Martı” Metnindeki Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
(…) sakın sulardaki, bir balıkçı teknisinin görünümü (...)	(…) sakın sulardaki bir balıkçı teknisinin görünümü (...)
Gökyüzünde, otuz metre yükseklikte, perdeli ayaklarını indiriyor, gagasını kaldırıyor ve kanatlarının acı veren zor bükümlü eğimini koruyabilmek için geriliyor, kendini kasiyordu.	Gökyüzünde, otuz metre yükseklikte, perdeli ayaklarını indiriyor; gagasını kaldırıyor ve kanatlarının acı veren zor bükümlü eğimini koruyabilmek için geriliyor, kendini kasiyordu.
Rüzgâr, yüzünde sanki bir fısıltı gibi kalana kadar, altındaki okyanus hareketsizleşene değin yavaşlıyor, bütün dikkatini toplayıp gözlerini kısıyor, soluğunu tutuyor, zorluyor...	Rüzgâr, yüzünde sanki bir fısıltı gibi kalana kadar, altındaki okyanus hareketsizleşene değin yavaşlıyor; bütün dikkatini toplayıp gözlerini kısıyor; soluğunu tutuyor; zorluyor...
Sonraki birkaç gün içinde diğer martılar gibi davranmaya çalıştı; gerçekten çabaladı, iskelelerin ve balıkçı teknelerinin çevresinde, sürüyle birlikte çığlıklar attı, onlarla kavgalar etti, balık ve ekmek artıklarına dalışlar yaptı.	Sonraki birkaç gün içinde diğer martılar gibi davranmaya çalıştı; gerçekten çabaladı; iskelelerin ve balıkçı teknelerinin çevresinde, sürüyle birlikte çığlıklar attı; onlarla kavgalar etti; balık ve ekmek artıklarına dalışlar yaptı.
Hepsi o kadar anlamsız ki	Hepsi o kadar anlamsız ki...
Kısa bir süre sonra Martı Jonathan, yine bir başına uzaklardaydı, açık denizde, aç, mutlu ve yine öğreniyordu.	Kısa bir süre sonra Martı Jonathan, yine bir başına uzaklardaydı; açık denizde, aç, mutlu ve yine öğreniyordu.
Onunda da hızı saatte yetmiş mili aştığında, kontrolden çıkıp çalkalanan bir tüy yığını biçiminde suya çakıldı.	Onunda da hızı saatte yetmiş mili aştığında kontrolden çıkıp çalkalanan bir tüy yığını biçiminde suya çakıldı.

Metnin özet niteliği taşıyan ilk bölümünde yay ayrıçların iç içe kullanımını ile ilgili noktalama hatası yapıldığını görmekteyiz. Dışta köşeli ayrıç, içte yay ayrıç kullanılması gerekirken her iki yerde de yay ayrıç kullanılmıştır.

4.5.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin başlığı kısa olmakla birlikte konunun içeriğine dair bizlere fikir vermemektedir. Bilimsel bir yazı ya da kurmaca bir metin mi olduğu, metnin içeriği okunmadan anlaşılamamaktadır.

4.5.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

İnsanların ve toplumun “martılar” kullanılarak sembolize edildiği romanda, olaylar gerçekçi olarak anlatılmıştır. Geniş varlık kadrosu; bir martının ömrü boyunca süren geniş bir zaman dilimi; kıyı, deniz, gökyüzü olmak üzere bahsedilen üç mekân vardır. Metnin unsurlarına genişçe yer verilmesi, roman türünün bize sunduğu bir olanaktır.

Romanda genellikle hikâye birleşik zamanlı fiil çekimi kullanılarak, türün gerçekçiliği korunmuştur.

4.5.2.2. Biçimsel Özellikler

4.5.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Tüm resimler, aynı sayfada yer verilen yazılı kısmın tasviri niteliğindedir. İlk sayfada yiyecek bulmak için balıkçı teknesine üşüşen martıların resmine yer verilmiştir. İkinci sayfada Jonathan’ın uçuş denemeleri resmedilmiştir. Üçüncü sayfada Jonathan’ın, anne ve babasının isteğiyle yiyecek bulmaya gitmesini, son sayfada ise sonunda başardığını gösteren bir resim kullanılmıştır. Tüm resimlerde fon olarak denize yer verildiğinden yalın ve karmaşadan uzak bir görüntü vardır. Mat renklerin kullanılması gözü yormamaktadır. Martının, metinde belirtilen hareketlerinin tasvir edilmesi, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

4.5.2.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfanın üst yarısında metin, alt yarısında resim bulunmaktadır. Kenar boşlukları yeterlidir. Sayfa düzenli bir görünüme sahiptir.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 11 puntuyla yazılmıştır.

4.5.2.3. Metnin Okunabilirliği

Metin, kısaltılmış olarak başlık dâhil, 884 kelime, 2367 heceden oluşmuştur. Kesik cümleler sayılmak şartıyla 80 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,67 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 11,03'tür. Okunabilirlik değerinin 62,41 olduğu roman, “orta güçlükte” okunabilir bir metindir.

Metin dört sayfada yer almıştır. Metnin işlenişi için 8 ders saati ayrılmıştır.

Metin içindeki yabancı özel adların Türkçe okunuğu yay ayrıç içinde verilerek metnin okunabilirliği artırılmıştır.

4.5.3. Ergenekon Destanı (Düzenleyen: Mustafa Necati Sepetçioğlu)

4.5.3.1. İçerik Özellikleri

4.5.3.1.1. Metnin Türü: Destan

4.5.3.1.2. Tema:

5. Tema: Toplum Hayatı

Alt Tema: Dayanışma

4.5.3.1.3. Konu

Düşmanlarından kaçan Göktürklerin, dağlarla çevrili “Ergenekon” adlı alana yerleşiş burada çoğalmaları, dört yüz yıl sonra buraya sığmayıp Ergenekon'dan çıkmaları ve savaşarak eski yurtlarını tekrar kazanmaları anlatılmaktadır.

4.5.3.1.4. Olay Örgüsü

Metin, klasik vaka kuruluşuna sahiptir.

Serim bölümünde düşmanların birlik olup Göktürlere saldırmaları ve yenilmeleri, ardından Göktürklere hilesiz yenemeyeceklerini anlayıp tuzak kurarak galip olmaları anlatılmaktadır.

Destanlar tarihe ışık tutmasının yanında, kültür birikimini aktarması yönünden de çok önemlidir. Ders kitabımızda yer alan bu destan, kısaltılmış metin olmasına rağmen daha serim bölümünde okuyucunun birçok ders çıkarmasını sağlamaktadır. Devletler arasında ılımlı ilişkiler kurmayı, aynı zamanda daima tedbirli olmayı ve dayanışmanın ne

kadar etkili gücü olduğunu da yine serim bölümünde görmekteyiz.

Düğüm bölümünde, Göktürk Hakanı İl Han'ın esir edilen küçük oğlu Kayan ve yeğeni Tukuz'un eşlerini de alarak kaçıışı, kendilerine yeni yurt ararken Ergenekon'a yerleşip burada çoğalmaları ve dört yüz yıl sonra buraya sığmayıp Ergenekon'dan çıkışları anlatılmıştır. Düğüm bölümünde heyecan ve merak duygusu yükseliştir.

“Acaba Kayan ve Tukuz yakalanacak mı?”

“Güvenli bir yerleşim yeri bulup düşmanlarından korunabilecekler mi?”

Benzer sorular mekân tasvirinde de akla gelir. Türklerin göç ettikleri Ergenekon; sadece gidişi olan, at ve devenin bile yürümekte zorlanacağı bir yol üzerindedir. “Çıkış yolu bilinmeyen Ergenekon'dan nasıl göç edecekler?” gibi akla gelen sorular ve olayların seyri, öğrencileri sürekli yeni bir tahmine yöneltir. Böylece öğrencilerin bilişsel becerilerinin aktif tutulduğu söylenebilir.

Dört asır boyunca Göktürklerin, Ergenekon dışına çıkmamaları dikkat çekicidir. Dağın demir madeni olan kısmı odun ve kömürle çevrilerek körüklenir. Ergenekon'dan çıkmak için bir demircinin verdiği bu fikrin işe yarayıp yaramayacağı metnin doruk noktasıdır ve merak duygusunu en üste çıkarır.

Çözüm bölümünde demircinin fikrinin işe yaradığı görürüz. Dört yüz yıl boyunca Ergenekon'da çoğalan Türkler, buradan ayrılırlar. Bu özel günü bayram kabul ederler. O günden sonra Göktürklerde bir demir parçasını ateşte kızdırıp çekiçle dövmenin adet olduğu belirtilmiştir. Bu ara bilgiden sonra tekrar olay örgüsüne dönülür ve dönemin Göktürk Hükümdarı Börteçine'nin bütün illere elçi gönderdiği, kiminin onu hakan kabul ettiği, etmeyenlerle ise savaşılıp galip geldiği anlatılmıştır.

Dağın erimesi, standaki önemli bir motiftir. Diğer bir motif ise Ergenekon'dan çıktıklarında Türklere yolu gösteren “bozkurt” olmasına rağmen olay örgüsünde yer verilmediği görülür.

4.5.3.1.5. Kişi Kadrosu

Göktürk hakanı olan İl Han'ın küçük oğlu Kayan (Kayı Han) ve yeğeni Tukuz (Dokuz Oğuz), bu ikisinin eşleri, Kayan'ın “Kayat” diye adlandırılan çocukları, Tukuz'un “Tukuzlar” ve “Türülken” diye adlandırılan çocukları, demirci, Ergenekon'dan çıkışları sırasındaki Göktürk Hakanı Börteçine, Göktürklerin düşmanları ve diğer illerin halkı kişi kadrosunu oluşturur.

Destan kahramanlarının fiziksel özellikleri belirtilmemiş, iç çözümleme

yapılmamıştır. Olay örgüsünün ön planda olduğu metinde, kahramanların eylem ve konuşmalarına ayrıntılı olarak değinilmemiştir.

4.5.3.1.6. Mekân

“Ergene, dağ kemeri; Kon, dik demektir. Orası dağın doruğu idi” (Ercilasun, 2007:445).

“Ergenekon” kelimesi Türkçe Sözlük’te (2005) ise “Dağın en yüksek noktası, doruğu.” olarak tanımlanmıştır.

Olaylar Türk illerinde başlamaktadır. Daha sonra destana ismini veren asıl yer yani Ergenekon’da devam etmektedir. Ergenekon, metinde şöyle betimlenmiştir: “...geldikleri yoldan başka geçilecek bir yolu olmayan bir ülkeye vardılar. Bu yol öyle sapa ve sarp bir yoldu ki bir deve veya bir at bin güçlkle yürürdü, yanlış bir yere ayağını bassa paramparça olurdu. Göktürklerin vardıkları ülkede akar sular, büngüldekler⁷, türlü bitkiler, meyve ağaçları ve avlar vardı... Bu ülkeye Ergenekon dediler.”

Ergenekon’a giden yolun betimlemesi dikkat çekicidir ve çocuklarda merak^{duygusu} uyandıracaktır.

Ergenekon Destanı’nda, yurtlarından olan bir topluluğun dört yüz yıl sonra oraya geri dönme mücadeleleri, “yurt, vatan, yuva, ev” kavramlarına dikkat çekmektedir. Bu kavramlar, aidiyet ve güven duygusu ifade etmeleriyle tüm canlılar için büyük önem taşımaktadır.

4.5.3.1.7. Zaman

Göktürkleri tarihte 552-745 yılları arasında görmekteyiz. Bununla birlikte destanlarda zaman ve mekân kesin olarak belirtilmez. Bu metinde de olayın kesin olarak ne zaman geçtiği bilinmemekte, metnin içinde zamana dair ifadeler yer almaktadır:

“Savaş on gün sürdü.”

“Aradan dört yüz yıl geçti.” ifadelerinde görüldüğü gibi destanda dört asırlık bir süreç işlenmiştir. Olay örgüsü kronolojiye göre sıralanmıştır.

Destan türünün gerçekçi kurgusuna uygun olarak görülen geçmiş zaman kipiyle fiil çekimi yapılmıştır.

---

⁷ Kaynak, pınar.

4.5.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Destan; hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Destanda anlatılanların geçmişte yaşanmış olması, anlatıcının olay örgüsüne vâkıf olması bakımından 3. tekil kişi anlatıcıyı bu metin için uygun kılar. Yazar metni düzenleyip yazıya geçirirken metnin tür özelliğine uygun olarak kahramanları, mekânı, yaşananları idealize etmiştir. Türk halkı güçlü, cesur, zeki, azimli, kararlı olarak çizilmiştir. Bunu sadece yazarın bakış açısı olarak görmek bir eksiklik olacaktır. Sadece yazar değil, Türk milleti de aynı bakış açısına sahiptir. Öyle ki millet, destanda anlatılanları çağlar boyunca unutmamış, daha da yücelterek günümüze taşımıştır.

4.5.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Destanlar toplumun geçmişini ve benliğini yansıtmaktadır. Destan kahramanları, o toplumun bireylerinin aynasıdır. Aynı zamanda günümüz toplumlarına da örnek teşkil etmektedir. Bu yönleriyle destanlar, çocuklar için de önemli bir kaynaktır. Toplumun yaşadıkları, kahramanların olaylar karşısındaki tavırları çocuk için örnek oluşturur. Bu yüzden destanlar incelendiğinde içlerinde birçok mesaj bulmak mümkündür.

Ergenekon Destanı'nda savaş, göç gibi büyük olaylar anlatılmaktadır. Göktürk büyükleri kılıçtan geçirilmiş, küçükleri esir edilmiştir. Bunlardan sonra Göktürk toplumunun yeniden kendini toparlaması, yeni bir devlet kurması imkânsız görünmektedir. Oysa onlar bunu “dayanışma” ile başarmışlardır. Metinde öğrencilere verilmek istenen ana düşünceyi burada görmekteyiz: Birlikten kuvvet doğar.

Metin yardımcı düşünceler açısından incelendiğinde ise Göktürk hükümdarlarının, erkeklerinin, kadınlarının yani Göktürk halkının yaşayışına bakmak yeterli olacaktır. Çünkü bunlar örnek kişiler halinde sunulmaktadır. Vatanperver, korkusuz, cesur, yiğit, bağımsızlığa düşkün, akıllı, kararlı, azimli, şartları lehine değerlendiren, yeri ve zamanı gelince atağa kalkabilen... Tüm bunlar, her birey için örnek alınacak özelliklerdir. Bu bireylerin bir amacı vardır; o da esir değil, hür olmaktır. Bu sebeple tüm bu özellikler birer yan düşünce olarak ele alınabilir.

Metinde Kayan, Tukuz ve eşleri; ulaşımı çok zor olmasına rağmen Ergenekon'a varınca buranın ne kadar verimli bir toprak olduğunu görür ve şükrederler. Bu kısa bölümde bile birçok yan düşünce tespit edilmektedir: Her şey görüldüğü gibi olmayabilir, olumsuz görünen bir durumun ardında güzel şeyler olabilir, sabırlı olmak gerekir,

nimetler için şükretmek gerekir.

Tespit ettiğimiz bir nokta da şudur ki ders kitabının önceki senelere ait baskılarında yer alan aynı metinde “öç almak” ifadesi kullanılmıştır. Göktürkler Ergenekon’dan çıkmış, düşmanlık edenlerle savaşmışlardır. Ancak dört yüz yıl boyunca korunan ve hatta torunlara geçen kan davasına benzer bir öç alma duygusunun metinde yer alması olumsuz örnek teşkil edecek bir durumdur. “Öç alma, kin” duygularının gümüş tepside sunulur gibi ders kitabında yer alması öğrencilerin duygusal gelişimine zarar vereceği gibi Türk millî eğitiminin genel amaçlarına da aykırıdır. Bu ifadenin metinden çıkarılmasını çok doğru bulmaktayız.

Demircilik vb. zanaatların önemi, işinin ehli kişilere güvenilmesi, istişare yapılması metinde dikkat çeken diğer hususlardır. Çaresizliğin üretkenlik, uzmanlık, teknik ve istişare ile savuşturulabileceğinin gösterilmesi; her dönemde, her toplumun işine yarayacak bir iletidir.

Destanın sonunda; Göktürklerin hakanı Börteçine, bütün illere elçi gönderip Ergenekon’dan geldiklerini bildirir. Kimileri ona itaat eder. Kendisine itaat etmeyenlerle de savaşır. Bu kısımda Göktürklerin öncelikle uzlaşmacı bir siyaset izledikleri görülmektedir.

4.5.3.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: büngüldek, yalın kat, inayet ve örs, kavim, hendek, hiddet, hile, tan, ağarmak, gafil avlamak, vuruşmak, yağmalamak, kul edinmek, hakan, sapa, sarp, körük, körüklemek, bellemek, elçi”

Metin, nesir şeklinde olmasına rağmen cümle sonlarındaki ses benzerlikleri, destanların özündeki manzum yapının etkisini taşımaktadır. Bu yönüyle metnin dili estetik açıdan çocuklarda bir haz bırakır. Aynı zamanda dili kullanma becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacak güzel bir örnektir.

Metnin dili sadedir. Kişi isimleri haricinde metinde yer verilen kelimeler, günümüzde de kullandığımız kelimelerdir. Cümleler kısa tutulmuştur. Ayrıca sıfatlarla da zenginleştirilmiştir.

Metindeki bazı ifade şekilleri günümüzde pek kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları “Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen, körükleri körüklemek”tir.

Fiil çekiminde genellikle görülen geçmiş zaman kipi üzerine 3. çoğul kişi eki

getirilmektedir. Şöyle ki: birleştiler, verdiler, yürüdüler, toplandılar, beklediler, başladılar... Bu şekilde sürekli tekrar eden bir ses uyumu görmekteyiz. Bu da destan türüne özgü şiirsel bir anlatım orta çıkarmaktadır. Nadiren de olsa farklı fiil çekimleri yapılmıştır.

Önceki baskılarda yer alan metinde “Göktürklerin padişahı” ve “Göktürk hanı” ifadelerinin birlikte kullanıldığına rastladık. Oysa Göktürkler ve çağdaşları olan Türklerde padişahlık unvanı yoktur. Çalışmamızda incelediğimiz yeni baskıda ise bu kavram karmaşası düzeltilerek çocuklar çelişkiden ve yanlış bilgidен kurtarılmıştır.

Metinde bazı yazım ve noktalama yanlışları tespit edilmiştir. Bunlar:

Tablo 35:

“Ergenekon Destanı” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Akar su	Akarsu
(...) birçok deve, at öküz ve koyun buldular.	(...) birçok deve, at, öküz ve koyun buldular.
Oturup düşündüler: “Dört bir yanımız düşman dolu bizi yaşatmazlar.” dediler; “En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez sapa bir yer bulup orada yerleşelim.” diye karar verip sürülerini de alarak dağa doğru varıp göçtüler.	Oturup düşündüler: “Dört bir yanımız düşman dolu bizi yaşatmazlar.” dediler, “En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez sapa bir yer bulup orada yerleşelim.” diye karar verip sürülerini de alarak dağa doğru varıp göçtüler.
Ve bu ülkenin adına, Ergenekon dediler.	Ve bu ülkenin adına “Ergenekon” dediler.

4.5.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başlık adını, destanda olayların geçtiği mekândan almıştır. Sadece başlığa bakmak bile metnin içeriğinin ne olduğunu anlamamıza yardım etmektedir. Bu yönüyle başlık-metin uygunluğunun sağlandığı görülmektedir. Başlık kısa, anlaşılır ve içeriği yansıtmaktadır.

4.5.3.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Destan türünün özellikleri ile metnin unsurlarının her biri karşılaştırıldığında metnin türe uygun işlendiği görülmektedir. Yukarıda incelenen metin unsurlarının türle uyumu hakkında şunlar söylenebilir:

Metinde bir toplumun savaşı, göçü, yeniden çoğalması ve tekrar göç etmesi işlenir. Bunların her biri birer destan konusudur. Ergenekon Destanı, tüm bunları içinde barındırmaktadır.

Metinde savaş, göç, türeyiş, göç sırası vardır. Bu dört aşamanın ve dört asırlık bir zaman diliminin uzun ve ayrıntılı anlatılması için destan türü uygundur.

Destan kahramanları, toplumun hafızasında önemli yer tuttuğundan yüceltilirler. Toplumun da bir nevi sembolüdürler. Destan kahramanlarının idealize edilmesini, “Ergenekon Destanı”nda da görmekteyiz.

Mekân tasvirinin ilgi çekici oluşuna değinmiştik. Ergenekon’un daha önce görülmemiş ve ulaşılması zor oluşu, gizil yerler hissi uyandırmaktadır. Ergenekon’a gitmek kadar, oradan çıkmanın da zor olması, kahramanların mücadelesinin ve azminin ölçüsünü gösterir. Destanların, uzun kahramanlık hikâyeleri olmalarıyla metnin içeriği uyumludur.

Daha önce de değinildiği gibi uzak geçmişte yaşanan olayların günümüze aktarılması için destanlarda hâkim bakış açısı ve 3. tekil anlatıcıya yer verilir.

4.5.3.2. Biçimsel Özellikler

4.5.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde dört resim kullanılmıştır. Resimler, metinde anlatılan bazı anları tasvir etmektedir. Olay örgüsü dikkat çekici olduğundan, resimler de dikkat çekmektedir. Aynı zamanda çocukların olay örgüsünü zihinlerinde canlandırmalarına yardımcı olmaktadır.

İlk resimde Göktürklerin düşmanlarının şehri yağmalayıp insanları köle yaptığını görmekteyiz. İkinci resimde Kayan ve Tukuz’un, eşleriyle birlikte esaretten kaçıp kendilerine yeni bir yerleşim yeri buldukları zaman tasvir edilmiştir.

Üçüncü resimde dağın eritilme anı tasvir edilmiştir ancak bu tasvir dördüncü sayfada anlatılanlarla ilişkilidir. Dördüncü sayfada ise demir dövülen bayram kutlamaları resmedilmiştir.

Ayrıca öğrenciler resimlerden Göktürklerin evleri, giyimleri, toplumsal

yaşamları, hayvan yetiştirmeleri, gelenekleri gibi özelliklerini kavramaktadırlar. Resimler geçmişe ışık tuttuğu için öğrencilerin ilgisini çekecektir.

4.5.3.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfada birer resim olmak üzere dört resim kullanılmıştır. Sayfanın üst kısmında metin, alt kısmında ise resim yer alır. Kenar boşlukları yeterlidir.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır.

4.5.3.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış metin başlık dâhil olmak üzere 708 kelime, 1743 heceden oluşmaktadır. 64 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,45 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 11,03’tür. Okunabilirlik değerinin 71,24 olduğu destan, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metne dört sayfada yer verilmiştir. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.5.4. Tasmalı Güvercin (Beydebâ)

Serbest okuma metnidir.

4.5.4.1. İçerik Özellikleri

4.5.4.1.1. Metnin Türü: Fabl

4.5.4.1.2. Tema/Alt Tema:

5. Tema: Toplum Hayatı

Alt Tema: Dostluk

4.5.4.1.3. Konu

Çerçeve hikâyede Beydebâ’nın Kral Debşelim’e, samimi dostların bağlılıklarının nasıl başladığı üzerine bir fabl anlatması konu edilir. Çerçeve hikâyenin içindeki fabl metninde ise bir avcı tarafından tuzağa düşürülen güvercinlerin, birlikte hareket ederek tuzaktan kurtulmaları anlatılır.

4.5.4.1.4. Olay Örgüsü

Metinde çerçeve olay örgüsü ve bunun içinde de bir başka olay örgüsü vardır.

Çerçeve olay örgüsünde Kral Debşelim'in isteği üzerine Beydebâ, önce bir öğüt vererek ardından güvercin, fare, ceylan ve karganın fablını anlatmaya başlar. İçteki olay örgüsü bu fabl ile başlar.

Fablın olay örgüsü serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşmaktadır. Serim bölümünde, avcının biri ağını serip üzerine taneler atar ve avını beklemeye başlar. Oradan geçen güvercin topluluğunun ağa yakalanmasıyla olaylar gelişmeye başlar. Güvercinler birlik içinde hareket ettikleri için avcıdan kurtulurlar ama sırada ağdan kurtulmak vardır. Güvercinlerin beyi, diğer güvercinlerle birlikte, dostu olan fareden yardım istemeye gider. Fare, önce güvercinlerin beyini kurtarmaya çalışır ancak o bunu kabul etmez. Çünkü önce kendisini kurtarırsa yorulup diğer güvercinleri kurtaramayacağını düşünür. Fare, önce diğer güvercinleri sonra da güvercinlerin beyini ağdan kurtarır. Böylece olay örgüsündeki asıl düğüm çözülmüş olur. En başından beri onları izleyen karga ise fareyle dostluk kurmak ister ve aralarında düşündürücü bir konuşma başlar. Farenin, karganın dostluğunu kabul etmesiyle tüm düğümler çözülmüş olur.

Olay örgüsü sağlam kurulmuş, merak ögesinin devamlılığı sağlanmıştır. Öğrenciler metin boyunca bir sonraki adımı bekleyeceklerdir. Bu yönüyle metin sürükleyicidir.

4.5.4.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda Kral Debşelim, Filozof Beydebâ, tasmalı güvercin, fare Zeyrek, karga ve diğer güvercinler ve avcı bulunmaktadır. Çerçeve hikâyede sözü geçen ceylan ise iç olay örgüsünde yer almamıştır.

İyi ve kötü çatışmasının tarafları güvercinler ve avcıdır. Güvercin beyi, başkişidir, toplumdaki işinin ehli yöneticileri veya olgun insanları akla getirir. Bu insanlar oluşabilecek kargaşa durumlarında toplumu iyi yönlendirerek krizleri fırsata çevirir ve en az zararla olumsuz durum savuşturulmuş olur. Fare ve karga da iyilerin tarafında yer alır. Başkişinin yanında yer alan yardımcı karakterlerdir. Sağduyulu insanları simgelerler. Avcı, kötü olan taraftır. Sadece bu yönüyle çizildiğinden tiptir. Çirkin yüzlü olarak ifade edilmesi bu sebeptir.

Fabl türünde, insan dışındaki varlıklara insan özellikleri verildiğini çalışmamızın

ilk kısımlarında belirtmiştik. Metnimizde hayvanların konuşurulmuş olması, hedef kitle olan 10-14 yaş grubundaki ortaokul öğrencilerinin ilgisini çekmektedir. Özellikle çocukların hayvanlara olan ilgisi, metni daha ilgi çekici kılmaktadır. Bu yönüyle ders kitabı için seçilen bu metni olumlu bulmaktayız.

4.5.4.1.6. Mekân

Çerçeve olay anlatılırken mekân belirtilmemiştir. Buna rağmen metin resimlenirken filozofun, kralın huzurunda olduğu görülmektedir.

Esas olay örgüsünde ise “karganın yuvası, ağaca yakın bir yer, filan yerdeki fare, farenin yeri” gibi belirsiz mekânlar vardır. Bunun yerine daha anlaşılır şekilde yer adları kullanılması gerektiğini düşünüyoruz. “Ormandaki ağaç, ağaçtaki karga yuvası, evin duvarındaki fare deliği” gibi. Metinde mekân tasvirlerine yer verilmemiştir.

4.5.4.1.7. Zaman

Metnin türünden dolayı zaman unsuru açıkça belirtilmemiştir. “Rivayet olunur ki bir gün, az sonra” gibi ifadelerle anlatılanların gerçek olmadığı sezdirilmiştir. Bir günden daha az bir zaman dilimi anlatılmaktadır. Her olay örgüsü kendi içinde zaman sıralamasına sahiptir.

4.5.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metinde hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır. İki olay örgüsüne aynı anda hâkim olmak ve kahramanların düşüncelerini dahi bilmek için uygun bakış açısı ve anlatıcı seçilmiştir.

Metinde anlatma yöntemi hâkimdir. Zaman zaman diyalog tekniğinden faydalanılmıştır.

4.5.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce, metnin başında açık bir şekilde belirtilmiştir: “Aklı başında hiçbir adam, hiçbir şeyi dostlara denk tutmaz. Çünkü dostlar, zor zamanda yardımcı olan ve bir musibet dokunduğunda teselli edendir.”

Metnin iki yerinde “kadere teslimiyet” yardımcı düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Bu adamı buraya ya benim ecelim ya da benden başka birinin eceli sürüklemiştir.

Yerimden hiçbir yere kıpırdamayacağım.”

“Hayır ya da şer, hiçbir şey kaderinin dışında meydana gelmez. Beni de bu tehlikeye düşüren odur. Benim yerime benden daha güçlü birisi de olsaydı başına aynı şey gelir ve başına gelecek kaderden kurtulamazdı.”

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere aynı metinde iki kez aynı mesajı vermesi, yazarın bakış açısına dair fikir vermektedir. “Kaderin değişmeyeceği, ona teslim olma” düşünceleri dikkatle işlenmesi gereken mesajlardır. Daha önce de “Kız Kalesi” metninde değindiğimiz gibi “Kadere inanmak” ile “Kadercilik” arasında büyük fark vardır. İlkinde elinden gelen çabayı gösterme söz konusudur, ilerleme kaydedilir. Birey pasif kalmaz, Buna rağmen sonucun değişmeyeceğini bilir. Kaderci birey ise hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini düşünüp olaylar karşısında pasif kalır. Bu anlayış, toplumların geri kalmasında etkilidir.

Metinden alıntıladığımız ilk örnek, yukarıda bahsedildiği üzere olumsuz örnek oluşturmaktadır. Karga, ölmesi ihtimaline rağmen yerinden ayrılmamıştır. Halbuki “Kız Kalesi” efsanesinde Bey, kızının öleceği kehanetine rağmen onu korumak için tedbir almıştır, pasif kalmamıştır. Metnin işlenişi sırasında ders öğretmeni tarafından bu durumun yanlışlığına değinilmeli, öğrencilerin istenmeyen bir bakış açısı edinmelerinin önüne geçilmelidir. Çocukların sağlıklı gelişimine uygun olmayan birinci örnek, metinden çıkarılmalıdır.

Metinde yer alan diğer yardımcı düşünceler şunlardır:

Kötü niyetli olmamak (avcının tuzak kurması),

Temkinli olmak (güvercinlerin dikkatsizce tanelere üşüşüp tuzağa yakalanmaları),

Ümitsiz olmamak (güvercinlerin tuzaktan kurtulmak için çırpınıp çare aramaları),

Çözüm üretmeye çalışmak (farenin ağı kemirebileceğini düşünmeleri),

Dayanışma (güvercinlerin hep birlikte hareket edip ağı koparmaları),

Yardımlaşma (ağdan kurtulmak için fareden yardım istemeleri),

Fedakârlık (tasmalı güvercinin, önce arkadaşlarının kurtulmasını istemesi),

Tembelliği düşmemek (farenin, tüm güvercinler çıkana kadar ağı kemirmeye devam etmesi),

Değerbilirlik (Karganın, farenin erdemlerini fark etmesi),

Girişken olmak (karganın fareyle dost olmak istemesi),

Yakın ilişkilerde denkliğin önemi (karga ve fare dostluğunun fare aleyhine olması),

Ahlaklı, doğru sözlü, civanmert olmak (farede bulunan özellikler),
Kararlılık (dostluk kurma konusunda karganın ısrarlı olması).

4.5.4.1.10. Dil ve Üslup

Öğrencilerin metinden öğrenecekleri kelimeler şunlardır: filozof, musibet, teselli, nişan, rivayet, tane, üşüşmek, şayet, bıkkınlık, yiyici, nazaran, yen, civanmert, emniyet, itimat, zan.

Metinde “herif” kelimesinin yer almasının Türkçe Öğretim Programı’nda belirtilen estetik değer ve dil zevkiyle örtüşmediği görüşüdeyiz.

Yazar, fablda kötü tip olarak avcıyı seçmiştir ve onu betimlerken “çirkin yüzlü” ifadesini kullanmıştır. Aslında çirkin olan, avcının davranışdır. Bu ikisinin birbirine karıştırılmaması gerekir. Aksi halde insanları dış görünüşüyle değerlendiren insanlar yetişecektir.

Metinde genellikle birleşik ya da bağlı cümle yapısı hâkimdir. Sıkça fiilimsi kullanılmıştır. Fiil çekimleri görülen geçmiş zaman kipiyle yapılmıştır.

“Tasmalı Güvercin” fablının ders kitabında yer alması, çocukların dünya edebiyatına ait örnekleri tanınmasını sağlayacaktır.

Metindeki yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 36:

“Tasmalı Güvercin” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlıları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Müsibet	Musibet
Derken, avcı ağını atıp, üzerine taneler serpererek ona yakın bir yerde gizlendi.	Derken avcı ağını atıp üzerine taneler serpererek ona yakın bir yerde gizlendi.
Filan yerde bir fare dostum var, şayet ona ulaşabilirsek şu ağıımızı keser.	Filan yerde bir fare dostum var şayet ona ulaşabilirsek şu ağıımızı keser.
“Açıktan değil de yerleşim yerlerinden doğru gidersek ona izimizi kaybettiririz, o da çekip gider.”	“Açıktan değil de yerleşim yerlerinden doğruca gidersek ona izimizi kaybettiririz, o da çekip gider.”
Fakat bildim ki senin birçok arkadaşın var aslı senin gibi olsa da, hakkımdaki görüşleri senin görüşün gibi hiç değildir.	Fakat bildim ki senin birçok arkadaşın var aslı senin gibi olsa da hakkımdaki görüşleri senin görüşün gibi hiç değildir.
Az sonra tasmalı güvercinlerin beyi olan bir güvercin yanında bir güvercin grubuyla oradan geçti	Az sonra tasmalı güvercinlerin beyi olan bir güvercin, yanında bir güvercin grubuyla oradan geçti

“Neşe ve sevinç” sözcüklerinin, “emniyet ve itimat” sözcüklerinin yan yana kullanılması, anlamdaş olduklarından anlatım bozukluğuna yol açmaktadır.

Bir diğer anlatım bozukluğu da “ne... ne” bağlacıyla birlikte olumsuzluk anlamı taşıyan kelime ve ekin bir arada kullanılmasıdır:

“Ne güvercin beyi ne de arkadaşlarının hiçbiri ağı görmeden tanelere üşüşüp toplanmaya başladılar.”

4.5.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Fabln asıl kahramanlarından biri tasmalı güvercindir ve metinde olay örgüsü onun üzerine kurulmuştur. Bu yönüyle başlıkta adının kullanılması metinle uyumlu görünmektedir. “Tasmalı” ifadesinin “boynu nişanlı” anlamına geldiği metinde yay ayrıç içinde belirtilmiştir. Ancak fabln adı “Tasmalı Güvercin” olmasına rağmen güvercinin

neden tasmalı olduğuna dair bilgi verilmemesi metnin anlaşılabilirliğine dair bir eksikliklerdir.

4.5.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

İncelediğimiz “Tasmalı Güvercin” metnine, kısaltma ve düzenleme yapılarak Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı’nda “Güvercin” adıyla yer verildiğini hatırlatalım. “Güvercin” başlıklı metnin incelemesinde belirttiğimiz bazı noktaları burada tekrar etmekte fayda görmekteyiz:

“Tasmalı Güvercin” metni; hayvanların kişileştirilip konuşturulduğu öğretici bir metindir. İyi-kötü çatışmasına yer verilmiş, kusurlu davranışlar kötü karakter üzerinden sezdirilmiştir. Kusurlu davranışların eleştiriye açık hale getirilmesi, fabl türünün önemli özelliklerinden biridir. Öğrenciler, eleştirdikleri davranış biçimlerini yapmamayı, dolaylı yoldan edinmiş olacaklardır.

Metindeki hayvanların konuşmalarından, kolaylıkla, etkili öğütler çıkarılmaktadır. Bu da fabl türünün bir diğer önemli özelliğidir. Bunda, çocukların hayvan kahramanlara olan ilgisi de göz ardı edilmemelidir.

Öğretici olması dolayısıyla fabllar mutlaka bir ders verir. Bu dersin de açık ve kolay tespit edilir olması gerekir. “Tasmalı Güvercin” fablının ana düşüncesi de metnin başında açıkça belirtilmiştir.

Fabllar, şiir ya da düz yazı şeklinde yazılabilir. “Tasmalı Güvercin” fablı, düz yazı olarak kaleme alınmıştır.

4.5.4.2. Biçimsel Özellikler

4.5.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metnin içeriğini konu edinen dört resim kullanılmıştır. Metin, kral ve filozofun konuşmasıyla başlamaktadır. İlk sayfada da o anın resmedildiği görülür. İkinci sayfada ağa yakalanan güvercinlerin işbirliği yapması anlatılmakta ve bu durumun resmedildiği görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü sayfalarla fare ve karganın konuşmalarına yer verilmiş ve bu resmedilmiştir. Resimler ve içerik uyumludur. Kullanılan resimler, canlı ve ilgi çekicidir. Öğrencilerin metni zihinlerinde daha kolay canlandırmalarını sağlamaktadır.

4.5.4.2.2. Sayfa Düzeni

Her sayfanın üst kısmında metne, alt kısmında ise anlatılanların resmine yer verilmiştir. Kenar boşlukları yeterlidir.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır

4.5.4.3. Metnin Okunabilirliği

Metin başlık dâhil 912 kelime ve 2334 heceden oluşmaktadır. 91 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,55 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 9,97’dir. Okunabilirlik değerinin 70 olduğu fabl, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metne dört sayfa ayrılmıştır.

4.5.5. Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu? (Hasan Lâtif Sarıyüce)

4.5.5.1. İçerik Özellikleri

4.5.5.1.1. Metnin Türü: Efsane

4.5.5.1.2. Tema

6. Tema: Zaman ve Mekân

Alt Tema: Göller

4.5.5.1.3. Konu

Bir gölün, bin göle nasıl bölündüğü konu edilir.

4.5.5.1.4. Olay Örgüsü

Genellikle efsanelerin başında ve sonunda, efsaneye dair bilgiler verilir. Çerçeve metin sayılabilecek bu açıklamaların içindeyse efsane yer alır. “Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?” metninde de durum aynıdır. Öncelikle Bingöl yaylalarındaki göllerin sularından kısaca bahsedilir ve ardından olayların anlatılmasına başlanır.

Efsanenin serim bölümünde mekân tasviri yapılır, kişi kadrosu belirtilir.

Düğüm bölümünde avcı, vurduğu turnanın tüylerini temizler ve turnayı yıkamak için göle daldırır. O sırada turna canlanır ve tüyleri yeniden çıkan turna uçup gider. Avcı,

gölün suyunun “ölümsüzlük suyu” olduğunu anlar. Sudan içmek için eğildiğinde göl bin parçaya bölünür ve her parça ayrı yere dağılır. Bu kısım olay örgüsündeki doruk noktadır ve düğümün nasıl çözüleceği merak konusudur.

Çözüm bölümünde avcı, günlerce o gölden bu göle koşup su içer ama ölümsüzlük suyunun olduğu gölü bulamaz. Efsanelerde yer alan “iyi-kötü, doğru-yanlış” çatışma unsurunu avcının vasıtasıyla görmekteyiz. Avcı, savunmasız bir kuşun yaşama hakkını elinden alan biridir. Buna rağmen ölümsüzlük suyunu hayatı boyunca aramaktadır. Bu tezat durumun sonucunda avcının isteğine ulaşamadığını görürüz. Dolayısıyla efsanede kötüler cezalandırılmış, iyiler kurtulmuş olur. Böylece türün zorunlu kıldığı bir durum gerçekleşmiş olur.

Olay örgüsü boyunca merak duygusunun yüksek olduğu görülmektedir.

Efsanenin ardından uzunca bilgi verilmeye başlanır. Bingöllülerin ve Evliya Çelebi'nin aktardığı bilgiler anlatılır. Suyu kimsenin bulamadığı, suyu içecek kişinin sağlıklı yaşayacağı, anlatılan olayların geçtiği yerin hangi adları aldığı, bin gölden her birinin üstün meziyetleri olduğu ifade edilmiştir. Evliya Çelebi'nin bu göllerden bazılarının meziyetlerini anlattığı örneklere yer verilmiştir.

Öğrenciler bu metinle sadece efsaneyi öğrenmekle kalmaz, Evliya Çelebi hakkında da bilgi sahibi olmaktadır.

4.5.5.1.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosunda avcı yer alır. Kuşları vuran, kaçırdığı fırsatlar için sürekli yakınan zayıf bir kişilik sergiler. Tiptir. Telli turna, olay örgüsünde yer alan önemli bir figürdür. Efsane anlatılırken Bingöl halkının ve Evliya Çelebi'nin adı da geçmektedir. Bingöl halkının rivayetlere yürekten inandığı belirtilmiştir.

4.5.5.1.6. Mekân

Mekân Bingöl yaylalarındaki göllerin civarındadır. Efsanede bu göllerin nasıl oluştuğu açıklanır. Anlatılan olaydan sonra buranın adı Bingöllüler, turnanın yıkandığı gölün adı da Kuşgölü olarak kalır. Mekânın betimlemesi yapılırken sıfatlara oldukça yer verilmiştir. Ölümsüzlük suyuna sahip gölün etrafındaki tüm bitkiler eşsiz güzellikte tarif edilmiştir.

4.5.5.1.7. Zaman

Olayın zamanı kesin olarak bilinmemektedir. Gölün kenarında çiçeklerin açtığı bilgisinden hareketle bir bahar ya da yaz günü olduğu tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi'nin de efsane hakkında bilgi verdiği göz önüne alınırsa anlatılanların en az üç dört asır önce hatta daha eskiden yaşanmış olduğu anlaşılır.

Metinde zamana dair diğer ifadeler şunlardır:

“Evliya Çelebi, bu sevimli Türk gezgini, bundan üç yüz elli yıl önce...”

“Akbaba Gölü'ne her yıl bir akbaba gelir, yıkanır.”

Ders kitabında yer verilen bazı metinlerde zaman ögesinin açık olmamasının birtakım olumlu yanları vardır. Öğrencilerden metnin hikâye haritasını çıkarmalarını istediğimizde zaman ögesini bulamamaktadırlar. Metindeki ipuçlarını kullanarak zamanı belirlemelerini istediğimizde ise doğru çıkarımda bulunabilmektedirler. Böylece düşünme süreci aktifleşir. Analiz, sentez gibi üst bilişsel öğrenme basamakları işletilmiş olur. Olay örgüsü kronolojik sıraya göre verilmiştir.

4.5.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatma yönteminin kullanıldığı efsane, hâkim bakış açısı ve 3. tekil kişi anlatıcı ile aktarılmıştır. Ölümsüzlük suyu değen bitkilerin emsallerinden çok daha canlı ve güzel olması, yazarın efsaneyi inandırıcı kılmaya çalışmasından kaynaklanır. Yazar, yine inandırıcılığı sağlamak için Evliya Çelebi'yi tanık göstermiştir.

Turnayı vuran avcının ölümsüzlük suyunu kaybederek bir nevi cezalandırılması da toplumun bakış açısına dair fikir vermektedir. Eserin vurucu kısmı buradadır.

4.5.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Efsanede, ölümsüzlük suyuna rastlamasına rağmen avcının bu sudan içmemesi dikkat çekici bir gelişmedir. Bu gelişmeyle efsanenin ana düşüncesi ortaya çıkar. Şöyle ki:

Avcı, savunmasız bir kuşun yaşama hakkını elinden almıştır. Buna rağmen kendisi ölümsüzlük suyunu kaybettiği için ömrü boyunca hayıflanmıştır. Zayıf ve güçlü karşıtlığında dengeler tersine dönmüştür. Kuş canlanmış, avcı ise perişan olmuştur. Dolayısıyla her şey görüldüğü ya da planlandığı gibi gitmez. İnsanlar niyet ve davranışlarının karşılığını bulur. Kim ne ekerse onu biçer.

Metinden “empati kurmak”, “kendin için istemediğin şeyi başkası için de istememek” ve “kimsenin ölümsüzlüğe ulaşamayacağı, her canlının ölümü tadacağı” yardımcı düşünceleri çıkarılabilir.

Diğer yardımcı düşünceler şunlardır: ele geçen fırsatı değerlendirmek, isteklere ulaşmak için çabalamak, soğukkanlı olmak, sağlığın ve gençliğin değerini bilmek. Son olarak “akılcı olmak” yardımcı düşüncesini de eklemek istiyoruz. Çünkü metinde, Bingöllülerin efsaneye yürekten inandığı ifade edilir. Bunun yerine sorgulayarak, araştırarak, akılcı bir şekilde inanmanın doğru olduğunu düşünmekteyiz.

4.5.5.1.10. Dil ve Üslup

Efsanelerin halk edebiyatı ürünü olması dolayısıyla metin, günlük konuşma diliyle oluşturulmuştur. Dil; yalın, anlaşılır ve akıcıdır.

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: yaban süseni, keramet, susalak, meziyet, nitelik, sallabaş, sarkaç, kudret, cüzzam, evliya.

Metin, kalıp ifadeler açısından zengindir. Bunun sebebi, efsanelerin yıllardır anlatılagelen halk edebiyatı ürünleri olmasıdır. Halkın ağzından dilin zenginliğini ortaya koymaktadır. Metinde yer alan örneklerden bazıları şunlardır: başı dönmek, şaşkınlıktan kendine gelememek, niyet tutmak, taban tepmek, dizini dövmek, ömrüne ömür katmak, yanıp yakılmak, karnı küp gibi şişmek, dili dışı kilitlenmek.

Betimleme yapılırken sıfatlara sıkça yer verilmiş, okuyucuya adeta kelimelerle görsel şölen sunulmuştur. Zaman zaman söz tekrarlarıyla anlatım pekiştirilmiş; ikilemeler, benzetmeler ve abartmalardan yararlanılmıştır. Betimlemesi yapılan şeylerin, benzerlerinden daha üstün olduğu söylenmektedir. Aşağıya aldığımız örnekler bunlardan bir kısmıdır:

“Bingöl yaylalarını dolduran göllerin suları bir başkadır.”

“Gölün suları ayna gibi duru, dupduruydu. Işıl ışıl parlıyordu.”

“Buradaki çiçekler ise bir başkaydı. Renkleri daha canlı, daha parlak, daha ışıklıydı. En küçük çiçek bile kocamandı, el gibi, el gibiydi. Hele bir yaban süsenleri vardı ki sarının en tatlısıydı. Bir de güzel kokuyorlardı, insanın başı dönüyordu.”

Metinde yer yer devrik cümleler kullanılmıştır. Öğrencilerimizin birçoğu devrik cümlenin bozuk cümle olduğu algısına sahiptir. Oysaki edebî metinlerde kullanılan

devrik cümle yapısı, esere sanatkârane bir söyleyiş katmaktadır.

Yazım yanlış yapılan "...olucaktı." kelimesi düzeltilip "...olacaktı." yazılmalıdır.

Metinde tespit edilen yazım ve noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 37:

“Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Neredeyse susalak olucaktı.	Neredeyse susalak olacaktı.
(...) bulut geçer geçmez de gene ışığa kesiyordu	(...) bulut geçer geçmez de gene ışığa kesiyordu.
“Vay akılsız başım vay! dedi. Keramet ne turnada ne de bende (...)”	“Vay akılsız başım vay!” dedi. “Keramet ne turnada ne de bende (...)”
Hiç yaşlanmadan, kamburu çıkmadan, saç ağarmadan, dişleri dökülmeden. Hastalık çekmeden.	Hiç yaşlanmadan, kamburu çıkmadan, saç ağarmadan, dişleri dökülmeden... Hastalık çekmeden...
Bu öyle böyle bir fırsattı ki.	Bu öyle böyle bir fırsat mıydı ki!

Yazım ve noktalama kuralları, asıl olarak Türkçe dersinde öğrenileceğinden, yazılı ve basılı materyallerin hatasız olması gerekmektedir.

4.5.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin içeriğinde bir gölün önce bin göle bölünüp sonra Bingöl adıyla günümüze kadar gelmesi anlatılır. Dolayısıyla başlık ve metin uyumludur. Başlığın ilgi çekici bir soru olması, okunma isteğini artırmaktadır.

4.5.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Efsanelerin merkezinde bir kişi, yer ya da olaya vardır. İncelediğimiz metinde “yer” odak noktasıdır. Bu yerin oluşum süreci anlatılmıştır. Zaman zaman olağanüstülükler görülmekle birlikte olay örgüsü inandırıcı kurulmuştur. Efsanenin olağanüstü bölümleri ve verdiği gizem hissi, okuyucuyu kendine çekmekte ve okunabilirliği artırmaktadır.

Olay örgüsünde iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin cezalandırılması ve ibretlik bir sona yer verilmesi türün özelliğini yansıtmaktadır.

Efsaneler toplumun inanışları ve hayal gücüyle şekillenmektedir. İncelediğimiz metinde, “ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu)” motifini görmekteyiz.

4.5.5.2. Biçimsel Özellikler

4.5.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metinde anlatılanları tasvir eden üç resme yer verilmiştir. İlk sayfada bir avcının, vurduğu turnayı yıkamak üzere göle sokması ve turnanın canlanması resmedilmiştir. İkinci sayfada, avcının ölümsüzlük suyunu araması resmedilmiştir. Üçüncü sayfadaki resimde, göllerden biri olan Akbaba Gölü’nün suyunu içen bir adamın saç ve sakalının ağardığı resmedilmiştir. Ancak metinde bu gölün suyunu içenlerin sakalının ağardığı ifade edilmiştir.

Resimler, çocukların hayal gücünü geliştirmeye ve metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaya katkıda bulunmaktadır. Resimler ilgi çekici ve yalındır, karmaşa oluşturmamaktadır.

4.5.5.2.2. Sayfa Düzeni

Tüm sayfaların üst kısmında metin, alt kısmında resim bulunmaktadır. Kenar boşlukları yeterlidir.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 11 puntoyla yazılmıştır.

4.5.5.3. Metnin Okunabilirliği

Metin, 619 kelime, 1470 heceden oluşmaktadır ve üç sayfada yer almaktadır. Başlık haricinde 89 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,38 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 6,88’dir. Okunabilirlik değerinin 85,09 olduğu efsane, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.6. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Kurmaca Metinlerden Örnekler (Dörtel Yayıncılık)

4.6.1. Bilgin ile Hoca (Nasrettin Hoca Fıkraları)

Dinleme metnidir.

4.6.1.1. İçerik Özellikleri

4.6.1.1.1. Metnin Türü: Fıkra

4.6.1.1.2. Tema

1. Tema: İletişim

Alt Tema: Bilgi İletişimi, İletişim Becerileri

4.6.1.1.3. Konu

Yabancı bir bilgin ve Nasrettin Hoca'nın, bilgi birikimleri üzerine sözsüz atışmaları konu edilmektedir.

4.6.1.1.4. Olay Örgüsü

Fıkra, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Olay örgüsü aşağıdaki gibidir:

Serim bölümünde, Akşehir'e yolu düşen yabancı bir bilginin, şehirdeki en bilgili kişiyle atışmak istediği belirtilir. Ve olaylar gelişmeye başlar. Düğüm bölümünde bilgin ve Hoca'nın sözsüz atışmaları anlatılır. Hareketleri belirtilmekle birlikte bunların ne anlama geldiği bilinmez. Böylece düğüm atılır. Ardından tüm bunların ne demek olduğunu bilgin açıklar. Ancak Akşehirli, "Bir de Hoca'ya soralım bakalım." derler. Bu söz üzerine, aslında düğümün çözülmediği, farklı bir durumun söz konusu olduğu sezdirilmektedir. Merak duygusunun en yüksek olduğu kısım buradır. Çözüm bölümünde Hoca'nın açıklamasına yer verilmesiyle anlatılanlar farklı bir boyut kazanır.

4.6.1.1.5. Kişi Kadrosu

Hoca, bilgin ve Akşehir halkı metnin kişi kadrosunu oluşturmaktadır. Başkişi, Hoca'dır. Aynı karakter özelliklerini koruması bakımından fıkraların aslı karakterlerindedir. Toplumun zayıf yönlerinin göz önüne konmasında, hocanın

nüktedan kişiliğinin önemi büyüktür. Hoca'nın fıkradaki rolünün anlaşılmasında, ona yardımcı karakter olarak bilginin eşlik ettiğini görmekteyiz. Onların birbirlerinin hareketlerini farklı yorumlamaları, ortaya bir tersinleme çıkarmaktadır.

Hoca ve bilgin, bilgilerine itibar edilen kişiler olmakla birlikte bakış açılarındaki fark dikkat çekicidir. Bilgin, aralarında geçen atışmada bilimsel çıkarımlarda bulunmaktadır. Hoca ise dehasını konuşturur ve işine geldiği gibi bir yorum yapar. Bilginin söylemek istediklerini yanlış anlamış gibi görünür. Konuyu, pisboğazlığa bağlar. Bu kısımda, birçok insanın önce boğazını yani maddiyatı düşünmesi, ince bir şekilde eleştirilmiştir.

4.6.1.1.6. Mekân

Olay Akşehir'de geçmektedir. Mekân betimlemesi yapılmamıştır.

4.6.1.1.7. Zaman

Metinde zamana dair bilgi yer almamaktadır. Şehre gelen yabancı bir bilginin karşısına Hoca'nın çıkarılması ve onların atışmalarından yola çıkarak olayın süresinin bir günden veya birkaç saatten daha az olduğu tahmin edilmektedir. Yazar, olayı anlatırken “öğrenilen geçmiş zaman kipi” kullanmaktadır. Kahramanlardan doğrudan alıntılanan cümlelerde ise “görülen geçmiş zaman kipi” ve “geniş zaman kipi” kullanılmıştır.

4.6.1.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatma yönteminin hâkim olduğu fikranın anlatımında, hâkim bakış açılı, 3. tekil kişi anlatıcı kullanılmıştır.

Bilgin ve Hoca arasında geçen sözsüz atışmanın ne anlama geldiği, her iki kişinin ağzından farklı açıklanmaktadır. Bilginin bilimsel yorumunun yanında, Hoca'nın yorumunun tezat oluşturduğunu görmekteyiz. Bu bize Hoca'nın zeki ve hazırcevap olduğunu göstermekle birlikte fikranın güldürü niteliğini de ortaya koymaktadır. Belirtmek gerekir ki Nasrettin Hoca fıkraları, Anadolu insanının yergi ve mizah becerisinin başarılı örneklerindedir. Bu yergide öz eleştiri de söz konusudur. Toplumun aksayan yönleri göz önüne serilirken mizahın kullanılması, eleştiriye hoş görülebilir hâle getirmektedir. Denilebilir ki Nasrettin Hoca'nın güldürdüğü olayların arka planında tersine bir durum söz konusudur.

Nasrettin Hoca; fıkralarda, beklenenin aksine bir davranış ve konuşma sergileyerek insanları şaşırtmaktadır. Bu zıtlık, fıkranın bel kemiğini oluşturur. Olaylar, bunun üzerine kurulur. Onun cevabında nükte, içtenlik, kırıcı olmayan bir eleştiri ve yapıcılık söz konusudur. Hoca, halkın içinden biridir. Onlar gibi yaşar ancak daha ince bir duyuş ve düşünüşe sahiptir.

Nasrettin Hoca'nın mesajlarının bir kesime değil, geniş kitlelere hitap ettiğini söyleyebiliriz.

Hocanın kıvrak zekâsını ve hazırcevaplığını fıkralarında kolayca görmek mümkündür. Bazı fıkralarında bilinçli olarak saf ve bilgisiz hâller sergileyerek içinde bulunduğu zor durumdan kurtulduğu görülmektedir.

“(...) Halide Edip, dünyanın içinde çırpındığı sıkıntılara dayanmak için gerekli ruh mukavemetinin, Nasreddin Hoca'nın zihniyetinde bulunduğunu ifade eder” (Enginün, 2004:87). Dolayısıyla olaylara, zaman zaman Hoca'nın bakış açısıyla yaklaşmanın, yetişkinler kadar çocuklar için de rahatlamaya imkân sağlayacağı tahmin edilmelidir.

4.6.1.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Fıkranın ana düşüncesi şöyledir: Sağlıklı iletişim kurmak için karşıdaki kişiyi iyi anlamaya çalışmak gerekir.

Yardımcı düşünceler şunlardır: kendine güvenmek, kendini geliştirmek, başarıyı takdir etmek, nazik olmak.

Olayları ve durumları, herkesin kendi bilgi birikimine ve bakış açısına göre yorumladığı da metinden çıkarılabilecek diğer bir yardımcı düşüncedir.

4.6.1.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen veya öğrencilerin pasif kelime hazinesinde yer alan kelimeler şunlardır: bilgin, kent, atışmak, değnek, itelemek, ekvator, pes, yaman, pisboğaz, har.

Metinde yer alan kalıplaşmış ifadeler şunlardır: yolu düşmek, sona ermek, alt olmak.

Yukarıda belirttiğimiz kelime ve kelime gruplarının günlük hayatta sıkça karşılaşılabılır olması, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini daha kapsamlı ifade etmelerini sağlayacağı gibi kelime hazinelerinin zenginleşmesi bakımından da önemlidir.

Metinde cümle uzunlukları genel olarak kısadır. Basit, birleşik ve sıralı cümle yapılarına yer verilmiştir.

Metnin türüyle alakalı olarak mizahi bir üslup kullanılmıştır. Okuyucu, mizahla birlikte düşünmeye de teşvik edilmektedir. Metnin dili yalın, duru, anlaşılır ve akıcıdır.

Metinde tespit ettiğimiz noktalama yanlışları şunlardır:

Tablo 38:

“Bilgin ile Hoca” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Bilgin elindeki değnekle yere bir daire çizmiş.	Bilgin, elindeki değnekle yere bir daire çizmiş.
Ortasından da ekvator geçer.	Ortasından da Ekvator geçer.
Pes doğrusu.	Pes doğrusu!

4.6.1.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

İncelediğimiz metinde Hoca ve bir bilgin arasında geçen sözsüz karşılaşma anlatılmaktadır. Fıkra metni bu karşılaşma üzerine kurulmuştur. Başlıkta kişilerin unvanlarının kullanılması, içeriğin bununla ilgili olabileceği ipucunu vermektedir. Öyle ki fıkralarda kahramanlar, fıkraya konu olan yönüyle tanımlanmaktadır. Dolayısıyla başlık ve içerik uyumludur. Başlığın kısa ve öz olması da olumlu bir niteliktir.

4.6.1.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Fıkralarda betimlemelere ve detaylı iç çözümlemelere yer verilmez. Metin uzunluğunun sınırlı olması sebebiyle konuyu az ve öz anlatmak gerekmektedir. “Bilgin ile Hoca” adlı fıkrada kısa bir girişin ardından konuya geçildiği ve gereksiz ayrıntılara yer verilmediği görülmektedir.

Fıkralar esas olarak güldürürken düşündürücü kısa yazı türüdür. İncelediğimiz metinde de fıkraların bu özelliğini görmekteyiz. Bilgin ve Hoca'nın birbirlerini yanlış anlamaları gülünç bir durum ortaya çıkarırken bilgi, bakış açısı ve iletişim konularında da toplumun zayıf yönlerini gözler önüne sermektedir. İnce bir yergi ve mizahın bir arada sunulması da fıkra türünün özelliğine uygundur.

4.6.1.2. Biçimsel Özellikler

4.6.1.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Dinleme metni, ders kitabında yer almadığından metne ait görsel öge bulunmamaktadır. Öğrenci Çalışma Kitabı'nda da konuyla ilgili görsele yer verilmemiştir.

4.6.1.2.2. Sayfa Düzeni

Metin, ders kitabında yer almamaktadır.

4.6.1.3. Metnin Okunabilirliği

Metin; başlık dâhil olmak üzere 176 kelime ve 429 heceden oluşmaktadır. 22 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,44 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 7,86'dır. Okunabilirlik değerinin 80,07 olduğu fıkra, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.6.2. Sana Gelmez Bu Ufuklar... (Saffet Çakar)

Serbest okuma metnidir.

4.6.2.1. İçerik Özellikleri

4.6.2.1.1. Metnin Türü: Tiyatro

4.6.2.1.2. Tema

2. Tema: Atatürk

Alt Tema: Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri

4.6.2.1.3. Konu

Mustafa Kemal'in sevk ettiği Türk askerinin Çanakkale'de gösterdiği müthiş kahramanlık ve düşman askerine geçit vermemesi konu edilmektedir.

4.6.2.1.4. Olay Örgüsü

Oyun, tarihî bir olay üzerine kurgulanmıştır. Klasik vaka kuruluşuna sahip olan oyunun, on bir sahnesinin ders kitabında yer aldığı belirtilmiştir. Olay örgüsü şöyle gelişmektedir:

Düşman askerlerinin Çanakkale’ye çıkarma yapmaya hazırlanması,
Mustafa Kemal’in, 57. Alay’la birlikte Kocaçimen’e yürümesi,
Mustafa Kemal’in askerlere coşkulu bir konuşma yapması ve savaşın başlaması,
Mustafa Kemal’in göğsündeki saate mermi isabet etmesi,
Şehitler Tepesi’ne baskına giden Üstteğmen Saffet ve askerlerinin vurulduğu haberinin gelmesi,

Türk ordusu için savaşan Hintli askerın şehit olması,
Karargâha atılan bombanın, Mehmet Çavuş’un elinde patlaması.

İlk iki sahne, oyunun serim bölümünü oluşturmaktadır. Serim bölümünde olay, yer ve kişilerle ilgili bilgi sahibi olmaktayız. İlk sahne Mustafa Kemal’in “Boğazı bu defa karadan zorlayacaklar. Başaramayacaklar! Yine mağlup olarak çekilecekler.” sözüyle başlamaktadır. Bu söz, metnin sonuna dair ipucu verir niteliktedir.

Gelen bir raporda düşmanın çıkarma yapmaya hazırlandığı yazmaktadır. Bu, olay örgüsündeki başlatıcı olaydır. Mustafa Kemal’in bu raporu “(...) Düşman, kuvvetlerimizi ikiye bölerek bizi zayıf düşürmek istiyor. O yüzden, Boğaz’a yüklenirken Arıburnu ve Kabatepe’den de çıkarma yapacaklar... Arıburnu engebeli, ulaşımı güç bir mevki... Burayı ele geçirirlerse geri almak çok zor olacak... Hem ordu bu bölgeye uzak...” şeklinde değerlendirmesiyle düğüm atılmış olur. Düğümün çözülmesi için 57. Alay’la birlikte hemen harekete geçilir.

Düğüm bölümü boyunca yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmeler, heyecanı ve millî duyguları üst seviyede tutmaktadır. Türk askerinin cesareti, düşmana ölümüne meydan okuyuşu ve vatan sevgisi çözüme bir adım daha yaklaşıldığını gösterirken alınan yaralar ve verilen kayıplar ise düğümün çözülmesini geciktirmektedir. Ancak tüm olumsuzluklara dikkatle bakıldığında yani gölgeler kalktığında asıl görünen şeyin “millî mücadele ruhu” olduğu anlaşılmaktadır. Karanlık görünen bir durumun altında onu korkusuzca yırtacak bir güç bulunmaktadır. Çocuklara verilmek istenen asıl mesaj da budur.

Ders kitabında metnin çözüm bölümü yer almamaktadır. Ancak düğümü çözecek asıl şey, savaştan ziyade, bahsettiğimiz millî mücadele ruhudur. Ve metnin sonunda Mustafa Kemal'in bu ruhla ilgili sözlerine yer verilerek bir nevi çözüm yolu gösterilmiş olur:

“Kahraman Türk askeri! Omuzlarındaki bu namus vazifesini eksiksiz yerine getirmek mecburiyetindesin. Geri atılan her adım, bir anlık uyku ya da istirahat, bütün bir milleti ebediyen bunlardan mahrum edecektir. Sen yaşamak için ölmesini bilen bir milletin evladısın! Bunu asla unutmamalısn! Senin bileğini bükme için gelenler, elini öperek gidecekler. Gidecekler! Mutlaka geldikleri gibi geri gidecekler...” Son cümlelerden de anlaşıldığı gibi Türk askeri bu ruhu taşıdığı için işgalciler, geldikleri gibi gideceklerdir. Mustafa Kemal'in bu sözleri sadece Çanakkale'de savaşan askerlere değil, bu sözleri işiten ve işitecek olan tüm Türklere söylenmiş bir mirastır.

Olay örgüsünde insan-insan, insan-doğa çatışması görülmektedir. İşgalcilerin karşısında hayatta kalma ve vatani kurtarma mücadelesi veren askerler, coğrafyanın koşulları nedeniyle de güçlük yaşamaktadırlar. Bu yönüyle tiyatro metni, birtakım tarihî gerçeklere de yer vermektedir. Mustafa Kemal'in savaş meydanında askerlerin yanında yer alması ve göğsündeki saate mermi isabet etmesi de bu tarihî gerçeklerden bazılarıdır. Olay örgüsünün geliştiği zeminin sebep sonuç ilişkisine dayanarak açıklanması, konunun anlaşılması bakımından önem taşır.

4.6.2.1.5. Kişi Kadrosu

Oyun kişileri şunlardır: Mustafa Kemal, Doğan Bey, Üsteğmen Saffet Bey, Mehmet Çavuş, I. ses, II. ses, III. ses, I. asker, Hintli asker.

Mustafa Kemal, oyunun başkarakteridir. Biri hariç tüm sahnelerde yer almaktadır. Sadece savaş yöneten bir komutan değildir, savaş meydanında bizzat bulunmaktadır. Askerî dehası, ileri görüşlülüğü, azimli oluşu, sevk ve idaredeki başarısı, insanlığı, merhameti, alçak gönüllülüğü ve hitabeti metinde vurgulanmaktadır. Zira onun kişilik özellikleri metnin alt temasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu metin, tema ve alt temayla uyum içindedir.

Metinde yer yer Mustafa Kemal'in askerlere hitabını duymaktayız. Millî duyguları yoğunlaştıran bu coşku dolu sözler, esasen Türk milletinin tüm bireyelerine de hitap etmektedir. Yazar; Türk insanının sahip olduğu özellikleri, yine kendisine, Mustafa Kemal'in ağzından hatırlatır: “Seni tanıdıkça büyüklüğünü daha iyi anladım. Çünkü senin

cesaretin, vatanseverliğin ve inancın ölçülemeyecek kadar yüksektir. Bu üstün vasıflarınla en imkânsız, en zor şartların üstesinden geldin (...) Çünkü sen canını ve kanını, vatan ve bayrağın için seve seve verdin... Biliyorum ki bugün de bunu yapacaksın...” Denilebilir ki yazar, iletmek istediği mesajlar ve kazandırmak istediği değerler için öncelikle başkarakteri seçmiştir.

Doğan Bey yardımcı karakterdir. Mustafa Kemal’le kurduğu diyaloglar, olay örgüsünün ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Üsteğmen Saffet, büyük kayıp verilen Şehitler Tepesi’ne baskın yapacak olan gönüllü komutandır. Baskında yaralanıp görevini tamamlayamadığı için özür dileyecek kadar yüce gönüllüdür. Bu yönüyle Türk askerlerinin sembolüdür. Hintli asker ise Türk vatanının, milletinin ve bağımsızlık savaşının diğer milletler tarafından da saygı gördüğünü göstermek için yer verilmiş figür karakterdir. Metindeki kişiler, toplumsal hayattaki yerlerine uygun konuşturulmuştur.

Oyunda görülmediği hâlde bahsedilen kişiler de vardır: Halil Sami Bey, Tümen Kurmay Başkanı İzzettin Bey, 57. Alay, telefondaki kişi, Türk askerleri, Kayseri Lisesinden gelen gençler, Cevat Bey, Abdullah oğlu İzzet Onbaşı.

Metin kişilerinin hepsi aynı ülküyü taşımaktadır. Bu yönden tüm metin kişileri, metnin iletilişinin benimsenmesinde etkin rol almaktadır.

4.6.2.1.6. Mekân/Dekor

Olaylar Çanakkale’de yaşanmaktadır. Bigali’deki karargâh, Kocaçimen’de “Kemal Yeri” diye adlandırılan karargâh alanı ve Şehitler Tepesi oyunda yer verilen mekânlardır. Savaşın önemli noktalarından olan Boğaz, Seddülbahir, Arıburnu, Kabatepe ve Kilitbahir’in adına da kahramanların konuşmalarında yer verilmiştir.

İncelediğimiz metinde, mekâna ve dekora dair özelliklere kişilerin konuşmalarında rastlamaktayız. Mustafa Kemal’in konuşmalarından siperler arası mesafenin sekiz metre olduğunu, Arıburnu’nun ise engebeli, ulaşımı güç ve orduya uzak olduğunu öğrenmekteyiz.

Bununla birlikte metinde sahne sayısı ve yer isimleri fazla olduğundan çocukların, yeri ve dekoru anlayıp hayal etmeleri güçleşmektedir. Sahne numaralarının yer aldığı bölüm başlıklarının altına, yay ayaç içinde mekânın belirtilmesinin uygun olacağı görüşündeyiz.

4.6.2.1.7. Zaman

Çanakkale Savaşı'ndan yola çıkarak 1915 yılının işlendiği anlaşılmaktadır. “Güneş yükselmeden yola çıkacağız” ifadesi, olayların sabahın erken bir saatinde yaşandığını göstermektedir. İlerleyen sahnelerde akşam olduğu belirtilmiştir. Bir diğer sahnede ise saat yirmi ikide baskın yapacak olan Üsteğmen Saffet'in, baskında yaralanıp gözünü sargı mahallinde açması ve gönderdiği mektubun okunmasından hareketle, olayların bir gün ya da bir günden daha uzun bir süreyi kapsadığı anlaşılmaktadır.

Olay kronolojik sıraya göre ilerlemektedir. Ancak Üsteğmen Saffet'in, yukarıda sözü edilen mektubunun okunmasıyla kısa süreli olarak geçmiş bir olay aktarılmıştır.

4.6.2.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Metnin türünün tiyatro olması dolayısıyla bakış açısı ve anlatıcıya yer verilmemektedir. Metin, gösterme yöntemi ve diyalog tekniğiyle oluşturulmuştur.

4.6.2.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: “Millî menfaatler, kişisel menfaatlerden üstün tutulmalıdır.” Ana düşünce, Mustafa Kemal'in halka seslenişinde kolaylıkla fark edilmektedir.

Mustafa Kemal'in monologlarında ve askerlere seslenişinde ana fikri görmek mümkündür. Daha önce de belirttiğimiz gibi onun bu seslenişi sadece askerlere değil, esasında Türk milletinin tüm fertlerinedir. Vatanı koruma ve kollama konusunda, “Geri atılan her adım, bir anlık uyku ya da istirahat, bütün bir milleti ebediyen bunlardan mahrum edecektir.” diyen Mustafa Kemal, bu görevi eksiksiz yerine getirmek zorunda olduğumuzu belirtir.

Metindeki yardımcı düşüncelere Mustafa Kemal'in kişilik özelliklerinden ulaşılabilir. Tespit ettiğimiz yardımcı düşünceler şunlardır: Azimle zorlukların üstesinden gelebilmek, zorluklar karşısında ümitli olmak, olayları dikkatli ve doğru yorumlamak, düşmana fırsat vermemek/engel olmak, şartları ve fırsatları en iyi şekilde değerlendirmek, emanete sahip çıkmak, cesaretli olmak, sorumluluğu yerine getirmek, vatanı sevip korumak, vatan için kendini feda edenlere minnet duymak.

Metnin, ana ve yardımcı düşünce bakımından zengin olduğu görülmektedir. Piaget'in, “Soyut İşlemler Dönemi” olarak adlandırdığı on bir yaş ve sonrası dönemde, değer ve inanç sisteminin yapılandığını belirtirtmiştir. Özellikle millî ve manevî değerleri

kazandırma ve farkındalık oluşturma hususunda, metnin mesajlarının öğrencilerimizin yaş grubuna çok uygun olduğu anlaşılmaktadır.

4.6.2.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: ufuk, dürbün, sahne, çıkarma, teyakkuz, tümen, engebe, mevki, kurmay, kanaat, alay, müsterih olmak, müdafaa etmek, irade, mağlubiyet, tedbir, cephe, vasıf, kuşku, harim-i ismet, hücum, süngü, dehşetli, siper, muhakkak, şehadet, Mushaf, zerre, tereddüt, şanlı, zaiyat, karargâh, birlik, hüznü, cenah, taarruz, loş, küffar, isabet etmek, asil, emri âlî, mucibince, takviye, mahalli, harp, defnetmek, fon, vazife, mecburiyet, istirahat, ebediyen, mahrum etmek.

Yabancı dillerden dilimize girmiş birçok kelimenin metinde yer aldığını görmekteyiz. Bu durum, savaşın yaşandığı dönemin dilini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu kelimelerin bir kısmı, günlük konuşma dilinde hâlen varlığını sürdürdüğünden dolayı öğrencilerin kelime dağarcığına kazandırılması, olumsuz olarak nitelendirilmez. Bununla birlikte, Türkçe karşılığı olan kelimelerin Türkçesinin kullanılmasına özen gösterilmesi hususunda öğrencilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Metinde yer alan kalıplaşmış ifadeler şunlardır: selam vermek, hayal kırıklığına uğramak, haklı çıkmak, boşa çıkmak, üstesinden gelmek, boğazına sarılmak, ele geçirmek, ateşe tutmak, baskın yapmak, alnından öpmek, okumayı sökmek, af dilemek, bileğini bükme. Metnin deyimlerle zenginleştirilmesi, öğrencilerin ifade gücüne katkı sağlayacaktır. Bilinmeyen kelimelerin çokluğuna rağmen metin anlaşılmaktadır. Aynı zamanda anlatım içten ve inandırıcıdır.

Mustafa Kemal'in askere seslendiği konuşma bölümleri uzun olmakla birlikte oyunun genelinde replikler kısadır. Basit yapı ve kısa cümleler metne hâkimdir. Bu, olay örgüsünün anlaşılması ve karşılıklı konuşmaların sıkıcı hâle gelmemesi açısından önemlidir.

Mustafa Kemal'in askerlere seslendiği kısımlarda coşkulu bir anlatım görülmektedir. Millî duyguların yoğunlaşması ve mananın derinleşmesi bunda etkilidir. İfadelerin bir kısmı ise Mustafa Kemal Atatürk'ten alıntıdır. İfade gücünün etkileyici olduğu birkaç cümle örneğine yer verelim:

“Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum!”

“Kımıldayan her yere mermi yağıyorlar.”

“Düşman siperleriyle aramızda sekiz metre var... Ölüm muhakkak...”

“Hücum eden erlerimiz birer birer şehit düşüyor... Arkadakiler az sonra öleceklerini biliyorlar... Şehadete hazırlanıyorlar...”

“Ey şanlı asker, zafer yalnız senin hakkın olabilir!.. Yalnız senin hakkın!..”

Metinde tespit ettiğimiz ve çoğu, noktalamadan kaynaklanan yanlışlar aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 39:

“Sana Gelmez Bu Ufuklar...” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlışları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
pek çok savaş ve taşıt gemileri	pek çok savaş ve taşıt gemisi
Kumandanım size bir rapor gönderildi...	Kumandanım, size bir rapor gönderildi...
57. Alayla	57. Alay’la
Evet çıkıyoruz.	Evet, çıkıyoruz.
(Ses fondan hafif müzikle)	(Ses fondan, hafif müzikle)
Hücum süngü tak!..	Hücum, süngü tak!..
(Kendi kendine), Hele... Çok şehit verdik.	(Kendi kendine) Hele... Çok şehit verdik.
Tövbe (okur.) Asker tepeye ulaşıyordu.	Tövbe! (Okur.) Asker tepeye ulaşıyordu.
(Kesik kesik acılı, inleyerek)	(Kesik kesik, acılı, inleyerek)
Mehmetçik’le	Mehmetçikle

Metinde aynı anlama gelen “kanaat” ve “düşünce” kelimelerin bir arada kullanılması, anlatım bozukluğuna yol açmaktadır.

4.6.2.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metin, başlığını Mehmet Akif Ersoy’un “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiirinde geçen bir dizeden almaktadır. İncelediğimiz metinde olduğu gibi sözü edilen şiir de konusunu Çanakkale Savaşı ve şehitlerinden almaktadır. Vatani için kendini feda eden Türk askerlerinin yüceliği metinde sıkça dile getirilmiştir. Başlık, bu yüceliğin ufuklara sığmayacak ölçüde olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan başlık ve içerik uyumludur.

Başlığın, etkileyici olması adına, olumsuzluk eki ve devrik cümle kuruluşuyla oluşturulduğunu görmekteyiz. Ancak olumsuzluk ekinin kullanılması, başlıklarda olmaması gereken bir durumdur.

4.6.2.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Gösterme yöntemi ile yazılan tiyatro metni, karşılıklı konuşmalarla ilerlemektedir. Nadiren monolog tekniği de kullanılmıştır. Oyun kişilerinin hareketlerinin belirtildiği kısa açıklamalar dışında, anlatmaya dayalı bölümler bulunmamaktadır. Bu bakımdan oyun kişileri ve okuyucunun baş başa bırakılması, sahnede izleyicisi karşısında oynayan bir oyunu anımsatmaktadır. Bu da tiyatro türünde yazılmış bir metin için olumlu bir özelliktir.

Tiyatro metninin konusunun, tarihî bir olaydan alınması, kurgunun gerçekçiliğini artırmaktadır. Mekânın ve bazı metin kişilerinin gerçek olması da disiplinler arası ilişki kurulmasını sağlayarak öğrencilerin bilgilerini pekiştirecektir. Daha önce, metnin verdiği ana ve yardımcı düşünceler vasıtasıyla, tiyatronun eğitici işlevine de şahit olmuştuk.

Sahne geçişlerinde, mekâna dair bilgi yer almamasının, anlaşılmayı zorlaştıran bir eksiklik olduğunu da tekrar belirtelim.

4.6.2.2. Biçimsel Özellikler

4.6.2.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Beş sayfadan oluşan tiyatro metninde resme yer verilmemiştir. Bunu, resimli kitaplardan resimsiz kitaplara geçişte bir aşama olarak yorumlayabiliriz. Bununla birlikte ders kitabında on bir sahnesine yer verilen oyunda birkaç mekân kullanılmıştır. Ancak metinde resim kullanılmaması ve mekân betimlemesi yapılmaması; öğrencilerin, mekânları ayırt etmelerini ve tasavvur etmelerini zorlaştıracaktır.

4.6.2.2.2. Sayfa Düzeni

Sayfa üzerinde yalnızca metin yer almaktadır. Metin, on bir sahne olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Kenar boşlukları yeterlidir.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 10 puntoyla yazılmıştır.

4.6.2.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin; başlık, sahne adları, kişi adları ve yay ayrıç içindeki ifadeler dâhil olmak üzere 1388 kelime ve 3547 heceden oluşmaktadır. Başlık göz ardı edilip kesik cümleler sayılmak üzere 282 cümledir. Başlık, sahne adları, konuşan kişilerin

adları ve cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,63 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 3,91'dir. Okunabilirlik değerinin 82,68 olduğu oyun, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metne, beş sayfada yer verilmiştir.

Tiyatro metninde bölüm başlıkları ve kişi adlarının koyu renkle ve kalın yazılması okunmayı kolaylaştırmaktadır.

4.6.3. Oğuz Kağan Destanı (Nihad Sami Banarlı)

Dinleme metnidir.

4.6.3.1. İçerik Özellikleri

4.6.3.1.1. Metnin Türü: Destan

4.6.3.1.2. Tema

3. Tema: Toplum Hayatı

Alt Tema: Birey ve Toplum, Yönetici ve Özellikleri

4.6.3.1.3. Konu

Destanda, Oğuz Kağan'ın hayatı konu edilmektedir. Doğumundan yaşlılığına kadar geçen sürede yaşadıkları, ülkesini ve toplumu başarıyla yönetmesi ve yaşlandığında ülke yönetimini çocukları arasında paylaşırması anlatılmıştır.

4.6.3.1.4. Olay Örgüsü

Destanın içeriğinde düzenleme yapılarak çocukların düzeyine uygun hâle getirilmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nın olay örgüsü aşağıdaki gibi ilerlemektedir:

Oğuz Kağan'ın doğup hızla büyümesi,

Evlenmesi,

Düşmanlarla savaşması,

Ülkeyi oğulları arasında paylaşırması.

Oğuz Kağan Destanı, klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Serim bölümünde Oğuz Kağan'ın doğup hızla büyümesi anlatılmıştır. Fiziksel özelliklerinin olağanüstülüğü betimlenmiştir. İlk paragraftan itibaren idealize edilerek çizilen kahraman, dinleyicinin

dikkatini ve hayranlığını çekmektedir. Böylece dinleyici, olay örgüsünün gelişimi sırasında karşılaşacağı abartılı durumlara hazır hâle getirilir.

Düğüm bölümünde Oğuz Kağan'ın kahramanlıklarının, cengâverliğinin, cömertliğinin anlatıldığı olaylar anlatılır. İlk olarak halka eziyet eden bir gergedanı öldürmesiyle olayların gelişmeye başladığı görülür. Bir canavarla savaşıp onu öldürme en çok görülen motiflerdendir. Böylece başkışı, kahraman olmayı hak eder.

Olay örgüsünün devamında Oğuz Kağan, gökten inen bir ışığın içindeki güzel kızla evlenir ve üç oğlu olur. Daha sonra ise avlanmaya gittiği bir gün, ağacın kovuğunda gördüğü güzel bir kızla evlenir ve üç oğlu daha olur.

Oğuz Kağan, kendisine itaat eden Altun Kağan'la dost olur, boyun eğmeyen Rum kağanını ise alt eder. Nazırı olan Uluğ Türük'ün gördüğü rüya üzerine oğullarını avlanmaya gönderir.

Uluğ Türük'ün rüyası, Türk hükümdarların ortak bir arzusunu bizlere anımsatmaktadır. Gün doğusundan gün batısına uzanan altın bir yay ve kuzeye uzanan üç gümüş ok... Uluğ Türük, bu rüyayı "cihan hâkimiyeti" olarak yorumlamaktadır. Türk hükümdarlarda, devletin sınırlarını genişleterek cihana hâkim olma düşüncesi sıklıkla görülmektedir. Uluğ Türük'ün, "...Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin nesline bağışlasın." sözleri, olay örgüsündeki asıl düğümdür. Öyle ki sözü edilen cihan hâkimiyetinin sağlanıp sağlanamayacağı merak konusu olmaktadır. Oğuz Kağan, bu rüyadan sonra büyük bir kurultay toplar ve durum müşavere edilir. Bunun ardından çözüm bölümünde Oğuz Kağan'ın yeni fetihler için büyük bir ordugâh kurduğunu ve yaşlandığı için de yurdu oğulları arasında paylaştırarak cihan hâkimiyeti arzusunu onlar aracılığıyla gerçekleştirmek istediğini görmekteyiz.

Metinde insan-doğa, insan-insan çatışmaları yer almaktadır. Oğuz Kağan'ın gergedanı öldürmesi, düşmanlarla savaşması, yaşlandığı için gücünün azalması bunlardan bazılarıdır.

Destanda büyük bir toy (ziyafet) verildiğinden ve büyük bir kurultay kurulduğundan bahsedilmiştir. Her ikisi de toplumun yaşayışına ve Oğuz Kağan'ın yöneticiliğine dair izler taşımaktadır. Oğuz Kağan'ın; maiyetiyle ve halkla istişarede bulunması, halka ikramda bulunulması çocuklar için olumlu örneklerdir. Kurultayın ardından kırk gün, kırk gece süren eğlenceler ve Oğuz Kağan'ın yurdunu oğulları arasında üleştirmesi; destanların toy kurmakla ilgili bitiş kalıbını ve huzurlu bir hayat sürüldüğünü belirten bitiş kalıbını yansıtmaktadır.

Destanda her olay halkası kendi içinde sebep sonuç ilişkisiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Oğuz Kağan'ın, halka eziyet etmesi sebebiyle gergedanı öldürmesi de bunlardan biridir. Bununla birlikte onun şu ifadesine dikkat çekmek istiyoruz:

“Kargım onu (gergedanı) öldürdü, demir olduğu için. Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü, bakır olduğu için...” Oğuz Kağan'ın gergedanı öldürmesinin sebebi belirtilmesine rağmen, ala doğanı öldürmesinin sebebi belirtilmemiştir. Çocuklar bu eyleme, mantık çerçevelerinde kolaylıkla açıklama getiremezler. Bu durumun çocukların duygusal gelişimine, hak ve adalet algılarına, merhamet duygularına olumsuz etki edeceği görüşündeyiz. Bu eylemin sebebinin açıklanması ya da metinden çıkarılması gerekmektedir.

“Oğuz Kağan Destanı” ders kitabında düz yazı şeklinde yer almakla birlikte manzum bir bölüm korunmuştur. Bu kısımda Oğuz Kağan'ın bir arzusu dile getirilmektedir:

“Ben sizlere oldum kağan
Alalım yay ile kalkan
Nişan olsun bize buyan
Bozkurt olsun (bize) uran
Demir kargı olsun orman
Av yerinde yürüsün kulan
Daha deniz, daha müren
Güneş bayrak, gök kurıkan.”

Bilinmeyen kelimelerin yer aldığı yukarıdaki manzum metin, öğrencilerin kolaylıkla anlayabilecekleri düzeyde değildir. Bu kelimelerin güncel karşılıklarının, öğretmen tarafından ya da etkinlikler vasıtasıyla öğrencilere bildirilmesi gerekmektedir.

Olay örgüsünde Oğuz Kağan'la babasının mücadelesine yer verilmemesi, çocukların duygusal gelişimi açısından önemlidir.

4.6.3.1.5. Kişi Kadrosu

Destanın başkişisi Oğuz Kağan'dır. Hayrettin Rayman, tarihçilere göre Oğuz Han'ın tarihteki Mete olduğunu aktarıırken Zeki Velidi Togan ise Oğuz Kağan'ın, Alp Er Tunga olması gerektiğini ileri sürer. “Oğuz Kağan, bütün Oğuzların hükümdarlarının özelliklerini şahsında toplayan kişidir. Bir sembol isimdir” (Rayman, 2010:98). Bir destan kahramanı olarak “tip”tir. Tema ve alt temanın vurguladığı hususları, onun kişilik

ve yöneticilik özellikleri üzerinden kolaylıkla görmek mümkündür. Destanlarda başkahramanlar idealize edilerek çizilir. Bu sebeple olağanüstü özellikler sergileyebilirler. Eski Türk devletlerinde “Kut” anlayışı hâkimdir. Hükümdarlara, bu yetkinin Tanrı tarafından verildiğine inanılmaktadır. Bu bakımdan da destan kahramanı yüceltilmektedir.

Metinde Oğuz Kağan’ın fiziksel özellikleri betimlenmiş, henüz bebekken bile diğer insanlardan farklı ve güçlü olduğunu ifade eden cümlelere yer verilmiştir. İlk iki paragrafı aşağıya alıntılıyoruz:

“...Bu çocuğun yüzü gök, ağzı ateş gibi kızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi.

Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir daha emmedi. Çiğ et ve çorba istedi. Dile gelmeye başladı, kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi. At sürüleri güder, ata biner ve av avlardı. Günlerden ve gecelerden sonra yiğit oldu.” Türk destanlarında sözü edilen vahşi hayvanlar, gücün sembolü olarak kullanılmaktadır. Oğuz’un bedeninin bu şekilde tasvir edilmesi, bu sebeptendir.

Diğer bir paragrafta halkı ve atları yiyen yaman bir gergedandan bahsedilir. Gergedan ağır bir eziyetle halkı ezmektedir. Devamında ise Oğuz Kağan’ın cesur bir adam olduğu ve plan yaparak gergedanı öldürdüğü anlatılır. Böylece Oğuz Kağan’ın hem zeki hem güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Gergedanı öldürdükten sonra durumu şöyle açıklar: “Kargım onu (gergedanı) öldürdü, demir olduğu için. Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü, bakır olduğu için...” Bu ifadeler, insanın doğa karşısında aciz olmadığını göstermektedir. Çünkü insan; aklı sayesinde, doğayı kontrol altına alabileceği araçlar üretebilmektedir.

Anlatılanların abartılı olması, kurgunun gerçekçiliğini zorlasa da bu durum destan türüne has bir özelliktir. Destanın olmazsa olmazlarından. Çünkü destan metninin ortaya çıkışında toplumu derinden etkileyen bir olay vardır. Ve bu sarsıcı duruma son veren bir kahraman vardır. Hem kahramanın yüceltilmesi hem olayın hafızalarda canlı tutulması amacıyla hem de olayın üzerinden çok uzun zaman geçmesi sebebiyle destanın oluşum sürecinde bu tür abartı ve olağanüstülüklerin yer alması doğal bir sonuçtur. Hatta öğrencilerimiz; destanlardan, tarihe ışık tutacak bilgi parçalarına ulaşabileceği gibi kahramanlıklarını dinledikleri atalarımıza da hayranlık duyacaklardır. Öyle ki konusunu

destanlardan alan tarihi filmlerde dahi abartı ve olağanüstü durumlardan ziyade kahramanlık ve coşku ön plana çıkmaktadır.

Oğuz Kağan, fiziksel gücünün yanı sıra iyi bir yöneticidir. Yurdunu iyi yönetir, diğer kağanlarla dostça ilişki kurmayı esas alır, aksi durumda cesurca savaşır, sınırlarını genişletmek ister, güçlü bir ordu kurar, hem danışmanları hem halkla istişarede bulunur. Cesur çocuklar yetiştirir, adil davranır. Duaya önem verir. Verdiği ziyafetlerde beylerle halkı bir arada bulundurur. Görüldüğü üzere Oğuz Kağan ideal bir karakter olarak çizilmiştir. Tüm bunları, kut anlayışının gereği olarak Tanrı'ya karşı üzerindeki bir sorumluluk gibi görmektedir. Bunu metnin son paragrafında açıkça görmekteyiz:

“Ey oğullarım, ben çok aştım, çok vuruşmalar gördüm, çok kargı ve çok ok attım, atla çok yürüdüm, düşmanları ağlattım, dostlarımı güldürdüm! Ben Gök Tanrı'ya borcumu ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum.” Bu ifadeler, Orhun Abideleri'nde halka seslenen Bilge Kağan'ı akla getirmektedir. Türk kağanlarının devlet yönetimindeki sorumluluk bilincini, ortak duyuş ve düşünüş şeklini bu cümlelerde görmekteyiz. Nitekim destanların, tarihe ışık tutabileceğini daha önce belirtmiştik.

Ay Kağan (Oğuz Kağan'ın annesi), ışığın içindeki kız ve ağaç kovuğundaki kız (Oğuz Kağan'ın eşleri), Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz (Oğuz Kağan'ın oğulları), Uluğ Türük (Oğuz Kağan'ın nazırı), Altun Kağan, Rum kağanı, halk, beyler, Oğuz Kağan'ın maiyeti metindeki diğer kişilerdir. Oğuz Kağan'ın iki eşinden olan çocukları ve onların soyları Bozoklar ve Üçoklar diye adlandırılmıştır.

Oğuz Kağan'ın, gökten inen ışığın içindeki kızla evlenmesinden doğan üç oğluna verdiği isimler Gün (yani Güneş), Ay ve Yıldız'dır. Gölün ortasında bulunan ağacın kovuğundaki kızla evlenmesinden doğan üç oğluna verdiği isimler ise Gök, Dağ ve Deniz'dir. Ercilasun'a göre (2007:450); bu ilk dört motif gökler âlemini, son dört motif ise yeryüzünü temsil etmektedir. Destandaki zaman sıralamasında önce Oğuz Kağan vardır; sonra Gün, Ay, Yıldız doğar; sonra Gök, Dağ, Deniz doğar. Bunun, kâinatın yaratılışında önce kişinin, sonra gök âleminin, sonra da yeryüzünün yaratılmasını sembolize ettiğini belirtir. Dolayısıyla destan kişilerinde, Türklerin evrenin yaratılışına dair inanışlarının izleri vardır.

Oğuz Kağan'ın nazırı olan Uluğ Türük, “ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar” olarak betimlenmiştir. Cihan hâkimiyeti fikrini Oğuz Kağan'a aşıl原因an odur. Bu fikri gerçekleştirmek de Oğuz Kağan'ın oğullarına düşmektedir. Dolayısıyla Uluğ Türük ve Oğuz Kağan'ın oğulları yardımcı kişilerdir.

Oğuz Kağan'ın, eşlerini, gökten inen bir ışığın içinde ve gölün ortasındaki bir ağacın kovuğunda bulması dikkat çekicidir. Hükümdarlık için özel olarak seçilen bir insanın eşinin veya annesinin de sıradan olmadığı sezdirilmektedir. Bununla birlikte eşlerle ilgili daha fazla bilgiye yer verilmemiş, figür kişi olarak metinde yer almışlardır.

Destanda gergedan, geyik, ayı, ala doğan, ak koyun, kara koyun gibi hayvanlardan bahsedilmiştir. Bu hayvanlardan ak koyun ve kara koyun ile altın ve gümüş tavuk heykelleri, Üçoklar ve Bozokların sembolü olarak kullanılan motiflerdir. Destandaki diğer motifler şunlardır: Gökten inen ışığın içinden çıkan kızla evlenme, gölün ortasındaki ağacın kovuğundaki kızla evlenme, üç sayısı (üç çocuk, altın yayı üçe bölme, üç gümüş ok), ışık, göl, ağaç.

4.6.3.1.6. Mekân

Belirgin bir yer belirtilmemekle birlikte olayların akışında karşımıza çıkan birkaç yer vardır: "...orada büyük bir orman vardı, birçok dereler ve ırmaklar vardı..." Oğuz Kağan'ın yaşadığı yer "ora" diye ifade edilmiştir, açıkça söylenmemektedir. Gergedanı öldürdüğü yer ise ormandır.

"Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi..." cümlesinde de yer açıkça söylenmemekte, "bir yer" diye ifade edilmektedir. Bunun sebebi destanların çok uzun süre önce ortaya çıkmış ve zamanla değişmiş olmasıdır. Dolayısıyla açık ve kesin bilgi yer almamaktadır.

"Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı..." cümlesinde ise "av alanı, gölün ortası, ağacın kovuğu" adı geçen yerlerdir.

Metinde bahsedilen diğer yerler ise kurultay alanı, ordugâhın kurulduğu alan, doğu tarafı ve batı tarafıdır. Ayrıca Ulug Türük'ün rüyasında gördüğü altın yayın gün doğusundan gün batısına kadar ulaşması ve üç gümüş okun şimale doğru gitmesi, tüm dünyanın Türk hâkimiyetine girmesini simgelemektedir.

Betimlemeler, öğrencilerin mekânı zihinlerinde canlandırmalarını kolaylaştırmaktadır.

4.6.3.1.7. Zaman

Oğuz Kağan'ın annesinin doğum sancılarının başlamasından Oğuz Kağan'ın ihtiyarlığına kadar geçen süre işlenmiştir. Olaylar, kronolojiye uygun olarak anlatılmıştır.

Metinde zamana dair kesin bilgi yoktur. Zamanla ilgili kullanılan ifadeler şunlardır: “Yine günlerden bir gün, kırk gün sonra, günlerden ve gecelerden sonra, o çağda, günlerden bir gün, sonra sabah oldu, tan ağarırken, yine sabah oldu, karanlık bastı, yine bir gün, ondan sonra, yine o zamanlarda, ondan sonra sabah olunca, uykudan uyanınca, kırk gün kırk gece.” Bu zaman ifadeleri, gereksiz ayrıntıları atlamak için kullanılmıştır. Bir nevi kurguyu oluştururken tasarruf sağlamaktadır.

4.6.3.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Olay örgüsünün geniş bir zaman dilimini kapsaması, kahramanların duygularının ve rüyalarının dahi dinleyiciye aktarılması, hâkim bakış açılı 3. tekil kişi anlatıcının kullanılmasını gerekli kılmıştır.

Destan türünün özelliği gereği başkarakterin idealize edildiğini belirtmiştik. Başkarakter ideal hâle getirilirken atalarımız hem yüceltilmektedir hem de rol model olarak sunulmaktadır. Öyle ki atalarının yiğit, cengâver, cesur, güçlü, başarılı devlet adamları olduğunu öğrenen nesiller, onlara hayranlık duyacak ve millî duyguları geliştirecektir. Ayrıca kendi soylarından olan bu ideal kişileri örnek alacaklardır. Aslında Oğuz Kağan, Türk milletinin sembolüdür. Türk milletinin maddi ve manevi değerleri ile arzu edilen tüm özellikler onda toplanmıştır. Bunlara ek olarak destanların tarihe ışık tuttuğu düşünüldüğünde tüm bu eğitici işlevleri bakımından destanların öğrenciler için önemli bir edebî tür olduğu açıktır.

Metinde anlatma tekniği kullanılmıştır. Sık sık zaman atlamalarına başvurularak gereksiz ayrıntılardan kaçınılmıştır.

4.6.3.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Toplumdaki rolümüzün gerekli kıldığı sorumlulukların farkında olup bunları layığıyla yerine getirmeliyiz.

Metnin ana düşüncesi yalnız çocuklar için değil, her yaştan birey için büyük bir hayat dersi niteliğindedir. Zira birçok insan amacı olmadan yaşamakta ya da toplumda edindiği yerin gerekliliklerini yapmamaktadır. Oysaki büyük bir mekanizmanın içinde,

işlemeyi bırakan terk çark dahi tüm işin durmasına sebep olmaktadır. O halde her yaşta tüm insanlar, üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmalıdır. Aksi hâlde tüm toplum etkileneceği için, bu ciddi bir sorumluluk hatta zorunluluk gerektirmektedir. Oğuz Kağan'ın, görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmasının sebebini "...Ben Gök Tanrı'ya borcumu ödedim..." şeklindeki sözünden de anlamaktayız.

Metindeki yardımcı düşünceler şunlardır: cesaretli olmak, zulmü engellemek, akıl yürütmek, önlem almak, dua etmek, cömert olmak, ikramda bulunmak, dostluk kurmak, temkinli olmak, yol göstermek, öğüt vermek, güvenmek, adil olmak, planlı hareket etmek, gerçekçi olmak, yerinde ve zamanında hareket etmek.

Metinde yer alan önemli bir yardımcı düşünce de istişare etmektir. "Bin bilsen de bir bilene danış." diyen atalarımız gibi, Oğuz Kağan da nazırı Uluğ Türük'e, maiyetine ve halka danışarak işe koyulmaktadır.

Metnin ana ve yardımcı düşünceler bakımından zengin olduğunu görmekteyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi destanlar, eğitici yönüyle çocuklar için önem taşımaktadır.

4.6.3.1.10. Dil ve Üslup

İncelediğimiz destan, kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir. Metnin özgün şeklindeki birçok kelimenin günümüzdeki karşılığına yer verilmiştir. Öğrencilerin yaş seviyesine uygun olmayan ifadeler, metinden çıkarılmıştır. Ayrıca metin, nesir olarak ders kitabında yer almaktadır. Buna rağmen metnin anlatımı, satır sonlarındaki ses benzerlikleriyle şiirsel bir haz uyandırmaktadır. Yalnızca Oğuz Kağan'ın verdiği buyruk, manzum olarak yazılmıştır. Metnin dil ve anlatımı anlaşılır ve özgündür.

Bilinmeyen kelime ve kelime grupları hayli fazladır. Metindeki bilinmeyen ya da pasif kelime hazinesinde bulunan kelime ve kelime grupları şunlardır: destan, kızıl, peri, samur, gütmek, yaman, kargı, kalkan, ağarmak, Demirkazık, kovuk, toy, ziyafet, ahali, kırmızı, buyruk, nişan, buyan⁸, uran⁹, kulan¹⁰, deniz, müren¹¹, kurıkan¹², yakut, cevahir, takdim etmek, itaat etmek, asil, nazır, şimal, hakikat, nesil, üleştirme, kurultay, maiyet,

⁸ Talih

⁹ İlan

¹⁰ İki üç yaşında dişi tay

¹¹ Akarsu, nehir

¹² Çadır

müşavere, ordugâh, kulaç, aşmak, vuruşmak.

Metindeki kalıp ifadeler şunlardır: gözü parlamak, dile gelmek, ele geçirmek, aklı gitmek, yüreğine ateş düşmek, ziyafet vermek, temin etmek, boyun eğmek.

Metinde beş yerde yay ayraç kullanılmıştır. Dinleme metninin videosunda, yay ayraç içinde verilen bu kısa açıklamalar da seslendirilmiştir. Metin seslendirilmesine fon müziğinin eşlik ettiği görülmektedir.

Destanda betimlemelere ve benzetmelere sıkça yer verildiğini görmekteyiz. Bu da anlatımı zenginleştirmektedir.

Destanda basit ya da sıralı cümleler kullanılmıştır, cümle uzunlukları kısadır. Fiil çekiminde, görülen geçmiş zaman kipinin kullanılması gerçekçiliği artırmaktadır. Cümlelerin kısa oluşunun, aynı kipi kullanılmasıyla cümlelerin sonunda oluşan ses uyumunun ve anlatımdaki ezginin; destanların manzum yapıdan nesre çevrilmesinden kaynaklı olduğu kanaatindeyiz.

4.6.3.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Destanda Oğuz Kağan'ın kahramanlıkları, cengâverliği, cesareti, gücü ve yöneticiliği anlatılmaktadır. Ayrıca Oğuz Kağan'ın doğumundan ihtiyarlığına kadar tüm hayatı işlenmiştir. Dolayısıyla bu destan, Oğuz Kağan'ın kendi destanıdır. Bu bakımdan başlık ve metin uyumludur ve de başlık konuyu kapsamaktadır. Başlığın açık ve kısa olması, öğrencilerin, içeriği anlamasını kolaylaştırmaktadır.

4.6.3.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Metinde başkarakterin idealize edilerek çizilmesi ve olağanüstü özellikler sergilemesi, destan türünün bir özelliğidir. Zaman ve mekânın açıkça belirtilmemesi bununla birlikte betimlemelere sıkça başvurulması ayrıca ana ve yardımcı düşünce bakımından metnin zengin içeriğe sahip olması da türün özelliklerini yansıtmaktadır.

4.6.3.2. Biçimsel Özellikler

4.6.3.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Dinleme metni olan “Oğuz Kağan Destanı” ders kitabında yer almamaktadır. Dolayısıyla ders kitabında metne dair görsel öğeye yer verilmemiştir.

4.6.3.2.2. Sayfa Düzeni

Metin, ders kitabında yer almamaktadır.

4.6.3.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış ve sadeleştirilmiş olan metin 951 kelime ve 2053 heceden oluşmaktadır. İç içe birleşik cümleler tek cümle sayılmak üzere 94 cümledir. Metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,15 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 10,08'dir. Okunabilirlik değerinin 85,79 olduğu destan, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metin, Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda iki sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.6.4. Dokuzuncu Hariciye Koşusu (Peyami Safa)

4.6.4.1. İçerik Özellikleri

4.6.4.1.1. Metnin Türü: Roman

4.6.4.1.2. Tema

5. Tema: Duygular

Alt Tema: Üzüntü, Keder, Yalnızlık, Umut

4.6.4.1.3. Konu

On beş yaşındaki yoksul bir gencin yıllardır çektiği hastalığın getirdiği buhranlı ruh hâli, devam eden tedavi süreci ve âşık olduğu kıza kavuşamamasının verdiği üzüntüyle hastalığının artması konu edilmektedir.

4.6.4.1.4. Olay Örgüsü

Kısaltılmış metin altı sayfa sürmektedir. İlk sayfada, yay ayraç içinde tüm romanın özeti yer almaktadır. Özetten sonra romandan alınan bölüm başlamaktadır.

Roman bütünü klasik vaka kuruluşuna sahiptir. Romanın özetinden yola çıkarak olay örgüsünün şu şekilde geliştiğini söyleyebiliriz:

Rahatsızlığı yıllardır devam eden hasta genç, bacağına kılacağı öğrenerek hastaneden ayrılır. Durumun ciddiyetini annesinden gizler. Daha sonra bir akrabası olan

Paşa'nın Erenköy'deki köşküne gider. Hasta gencin âşık olduğu, aynı zamanda Paşa'nın kızı olan Nüzhet, annesinin telkinleriyle bir süre sonra gençten uzaklaşır. Bunun üzerine köşkten ayrılan gencin hastalığı artar ve tekrar hastaneye yatar. Doktorların çabasıyla bacağı kesilmekten kurtulsa da biraz kısalır. Bu arada Nüzhet'in nikâhlanmak üzere olduğunu öğrenir. Hastaneden taburcu olacağı gün de gelmiştir.

Özetin dışında kalan asıl kısımda, romanın yalnızca serim bölümüne yer verilmiştir. Romanda, bölüm başlıkları kullanılmıştır. İncelediğimiz serim bölümünde ise üç başlık bulunmaktadır: Bazı Kederlerin Riyaziyesi, Sofanın Bana Söyledikleri, Kapıya Bir Anahtar Sokuldu.

Serim bölümündeki bu üç başlık altında kahramanın hastaneden çıktıktan sonra eve gelmeyi geciktirip kırlara çıkması, duyguları, annesiyle konuşmaları ve betimlemeler yer almaktadır. Bu bölümde olay örgüsünün ne kadar yavaş aktığına şahit olmaktadır. Hastalık, yoksulluk ve yalnızlığın getirdiği çaresizlik hissi; aksiyonu alt seviyeye indirmektedir. Eser, psikolojik roman olduğundan aksiyonun yerini gözlem ve çözümlemeler alır. Anlatıcı; dış dünyadan iç dünyaya doğru çözümlemeler yapar. Önce çevreyi ve yaşam şartlarını ifade edecek betimlemelere ardından duygu çözümlemelerine yer verilerek okuyucuda derin etki bırakılmıştır.

Metnin sonunda, gelişme bölümüne dair iki merak ögesi ortaya atılır. Bunlardan ilki kahramanın, annesini teselli etmek için söylediği sözlerin cazibesine kendisinin de kapılmasıyla gelişir. Gerçekten iyileşmesi için bir ümit var mıdır? Bu soru, romandaki asıl düğümdür. İkincisi ise bu ümidinin yerini birden kederin almasıdır. Kahraman, bu kederin sebebini sadece kendisinin bildiğini söyleyerek okuyucuyu meraklandırmaktadır. Metin burada sonlandırıldığından, öğrencileri romanın devamını okumaya da teşvik etmektedir.

Romanda üzüntü, keder ve yalnızlığın karşısında umut temasını görmektedir. Kahramanın hastalığının iyileşmesi ve Nüzhet'le ilişkilerinin iyiye gitmesine dair umutları, onu kederden ve yalnızlıktan kurtarabilecek bir durumdur. Kahramanın hastalığı esas çatışma unsuru olmakla birlikte aşkına kavuşamaması da romandaki güçlü bir çatışmadır. Romanı baştan sona kadar gencin hastalığı meşgul eder. Ancak ikinci önemli tema olan aşk, kahramanın hastalığının ilerlemesine sebep olur. Ayrıca yoksulluk, yalnızlık ve çaresizlikleri de alt çatışma unsurlardır.

Romanda duygular samimi olarak sunulmuştur. Yazar, acındırma hissi uyandırma amacıyla değildir. Günlük hayatın içindeki insanların gerçekliklerini, örtüleri kaldırarak

çıplak bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Öyle ki romanda her şeyi anlatan, kahramanın kendisidir. Ve gördüklerinden ziyade bizzat yaşadıklarını ve hissettiklerini anlatmaktadır.

Romanın incelediğimiz bölümünde çatışma, hastalık teması üzerine kurulmuştur. Romanda çatışmalar oluşturulurken zıtlıklardan yararlanılmıştır. Hasta genç-sağlıklı insanlar, kültürlü-sığ, duygusal-neşeli, yoksulluk-zenginlik, doğu medeniyeti-batı medeniyeti, ümit-ümitsizlik gibi.

4.6.4.1.5. Kişi Kadrosu

On beş yaşındaki hasta genç, romanın başkarakteridir. Duygu ve düşünce çözümlenmeleri ile derinlemesine çizilmiş bir karakterdir. Dokuz yaşından beri dizindeki rahatsızlıktan dolayı hastaneyle iç içedir. Bacağının kısılma ihtimali vardır. Yoksul bir mahallede yaşayan yalnız bir aile olmalarına, sakat kalma ihtimalinin eklenmesi, ondaki güvensizliği artırmakta ve buhrana sebep olmaktadır. Yakınlık hissettiği Nüzhet'ten de aynı sebeple uzak düşmektedir. Buna karşın, hastalığı başta olmak üzere çaresizlik, yalnızlık, yoksulluk ve karşılıksız aşk onu olgunlaştırmıştır. “Bir kelimeyle o, yaşının çocuğu değil, acının ve talihin adamı yani sadece hastadır” (Tanpınar, 1977:363). Bu yönü o kadar ön plandadır ki romanda adı bile belirtilmemiştir.

Romanın merkezinde birey yer almaktadır. Bununla birlikte sosyal konulara da değinilmiştir.

Kahramanın annesi, Nüzhet, Nüzhet'in annesi, Paşa, doktor, operatörler, Doktor Ragıp ve çocuklar metindeki diğer kişilerdir. Nüzhet on dokuz yaşında, Doktor Ragıp ise otuz beş yaşındadır. Roman kişileri hakkında bildiklerimiz, özet bölümündeki bilgiler ve başkarakterin anlattıklarıyla sınırlı kalmaktadır. Ancak bu bir eksiklik değil, romanın kahraman bakış açısıyla yazılmasından kaynaklanmaktadır.

Hasta gencin annesi, doktoru ve Paşa; olay örgüsünün çatışmaları içinde başkaraktere yardımcı olan kişilerdir. Nüzhet, Nüzhet'in annesi ve Doktor Ragıp sığ kişilerdir. Manayı değil, maddeyi ön planda tutarlar. “Kötü” olarak çizilmemekle birlikte çatışmanın devam etmesine sebep olurlar. Çünkü Doktor Ragıp'ın Nüzhet'le evlenmek istemesi, Nüzhet'in annesinin buna destek vermesi ve Nüzhet'i başkarakterden uzaklaştırması, Nüzhet'in evliliğe ikna olması gibi sebepler; başkarakterin umudunu azaltmış ve hastalığını artırmıştır. Dolayısıyla Doktor Ragıp, Nüzhet'in annesi ve hastalık, hasta gencin karşısında duran hasım güçlerdir.

Kahramanın hayat şartlarının ve kişilik özelliklerinin sezdirilmesi için yaşadığı

mahallenin çocukları tanıtılmıştır. Çünkü kendisi de o mahalledendir. “Eşiklerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde ekmek kabuğuyla ve çerden çöpten yapılmış oyuncaklarla, ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendi evimi ararım ve âdeta güç bulurum çünkü bunların hepsi benim evim gibidirler.” ifadesinden anlaşıldığı üzere burada bütün evler ve içindeki insanlar birbirine benzemektedir. Bu sokaktaki çocuklar, yoksulluk ve çaresizliğin beraberinde getirdiği ürkekliği ve düşünerek hareket etmeyi bir kişilik özelliği hâline getirmişlerdir.

Peyami Safa'nın, roman kişilerine sembolik isimler verdiğini görmekteyiz. Romanın tamamına bakıldığında Nüzhet'in çocuksu ve neşeli bir kız olduğu görülür. “Nüzhet” isminin anlamı ise TDK'nin Kişi Adları Sözlüğü'nde “1. Eğlence, neşe. 2. Ferahlık, sevinç.”¹³ olarak belirtilmiştir. “Ragıp” isminin anlamı ise “İstekli, isteyen, rağbet eden.” olarak ifade edilmiştir. Ders kitabında yer verilmeyen diğer roman kişileri için de benzer durum söz konusudur.

4.6.4.1.6. Mekân

Romanda esas olarak üç mekân öne çıkar: hastane, ev ve Paşa'nın Erenköy'deki köşkü. Metnin özet dışında kalan kısmını incelediğimizde, anlatılanların kır yerinde ve evde geçmekte olduğunu görürüz. Mekânın betimlenmesinde öznel ve nesnel ifadeler kullanılmıştır.

Anlatıcı, hastaneden çıktıktan sonra gittiği kır yerini anlatırken benzetmelere başvurmuştur:

“... öğle güneşiyle yanan karşıkı tepelere baktıkça karanlık bir odadan gayet aydınlık bir yere ansızın geçmiş gibi gözlerim kamaşıyor...” Bu zıtlık; onun iç dünyasındaki karamsarlığa karşılık, yenilenmiş ve aydınlık bir doğayı yani ümidi ortaya koymaktadır. Fakat çocukluğundan beri devam eden rahatsızlığı, hasta genci o kadar karamsar yapmıştır ki ümidi çabucak kırılmaktadır:

“Fakat bu ışığa çok bakamıyordum, bu güneş bile gözlerimden içeriye girince kendimden daha büyük bir karanlık denizine düşmüş gibi derhal sönüyor ve içimin rengini alıyordu.” Bu ifadeler, gencin iç dünyasındaki fırtınanın açıklaması olarak görülebileceğinden iç çözülemeye örnek gösterilebilir.

Kır yeri açık mekân olmasına rağmen kahramanın hastalığı, çaresizliği ve

¹³Kişi Adları Sözlüğü, <http://tdk.gov.tr>, (ET:22.03.2018).

ümitsizliği onun ruhen kapalı mekânda hissetmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kahramanın ruh hâline bağlı olarak metnin geneline kapalı mekânın hâkim olduğu görülür.

Hasta gencin evi, İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde bulunmaktadır. Bununla ilgili ayrıntılı mekân betimlemeleri yapmıştır:

“Kenar mahalleler. Birbirine çürük, kokuşmuş kasalar gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler... Kiminin kaplamaları biraz daha kararmıştır, kiminin ön cephe çıkmaları biraz daha yumrulmuştur, kimi biraz daha öne eğilmiş, kimi biraz daha çömelmiştir ve hepsi hastadır, onları seviyorum çünkü onlarda kendimi buluyorum ve hepsi iki üç senede bir ameliyat olmadıkça yaşayamazlar, onları çok seviyorum ve hepsi, rüzgârdan sancılandıkça ne kadar inilderler ve içlerinde ne aziz şeyler saklarlar...” betimlemesinde kahramanın, eski ve yıpranmış evlerle kendini özdeşleştirdiği görülmektedir. İnsanlarla sıkıntısını paylaşmayan hasta genç, aynı dertten muzdarip olan bu yıpranmış evlere anlam yüklemektedir. Yaşlı bir insan yüzüne benzettiği sofada kendini görmesi de aynı sebeptendir.

Hasta gencin, sofada gördüklerini betimlerken yaptığı çözümler dikkat çekicidir: “Ve baktım: Minderde üst üste konmuş iki yastık (Demek annem biraz rahatsızlanmış ve buraya uzanmış.). Masanın yanında rafın önüne çekilmiş bir sandalye (Demek annem en üst raftan bir ilaç şişesi almış.). Ha... İşte masanın üstünde bir şişe: kordiyal (Demek annem bir fenalık geçirmiş.). Minderin üstünde ıslak, buruşuk bir mendil (Demek annem ağlamış.).” Eşyadaki manayı bu kadar ayrıntılı görüp aktarmak, yazarın başarısını gözler önüne sermektedir.

Hasta genç, birçok karışık tasavvurun içinde hayalinden geçen “deniz, vapur, uzun ve çıplak bir yol, bir toz dumanı, köşkler, çayırlar, bahçeler”den bahsetmektedir. Bunlar, Nüzhet'in yaşadığı köşke giderken gördüğü şeylerdir.

Hastanede, kır yerinde, evde hüznü ve karamsar olarak gördüğümüz hasta genç; Nüzhet'in yaşadığı köşkte kendini daha mutlu hissetmektedir. Ancak köşkte yaşadığı üzücü durumlar, hastalığının ilerlemesine de sebep olmuştur. Görülüyor ki yazar; mekân ve kişiler üzerinde zıtlıklar kurarak geleneksel-modern, Doğulu-Batılı yaşam tarzı, kültürlü-sığ, yoksul-zengin, eski-yeni gibi kavramlara bakışını da ortaya koymaktadır.

Mekânlar, içinde yaşayan insanlarla benzer özellikler taşımaktadır. Bunun sebebi, kişi ve mekânlara hasta gencin gözünden bakılmasıdır.

Edebî eserlerde, sosyal çevrenin kahramanlar üzerindeki etkisi yadsınamaz. “9.

Hariciye Koğuşu”nda genel mekân İstanbul’dur. Ancak İstanbul’un iki ayrı yerinde yaşayan iki gencin oldukça farklı kişilik özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Hasta genç; yaşadığı mahalle gibi içe dönük, sessiz, yorgun ve yıpranmıştır. Bununla birlikte hazinelerin viranelerde saklı olması gibi onun da içinde büyük bir dünya vardır. Nüzhet ise İstanbul’un Batılı yüzünü temsil eden, “yalılarda” yaşayan sığ bir genç kızdır. Bu iki gencin yaşadığı mekânlar ve yaşam tarzları, Doğu ve Batı medeniyetinin izlerini taşır.

4.6.4.1.7. Zaman

Romanın ders kitabında yer verilen bölümünde birkaç saat süren bir zaman dilimi işlenmektedir. Kahraman, hastaneden çıktıktan sonra öğle güneşinin vurduğu kırdaki bir süre oyalanıp eve döner. Annesiyle aralarında geçen kısa bir konuşma ve yenen yemeğin ardından metin sonlanır.

Özet kısmında, romana konu olan hastalığın, kahramanın dokuz yaşından beri sürdüğü belirtilmiştir. Bir çocuğun altı yıl boyunca tedavi edilemeyen bir hastalık çekmesi, kahramanın ruh hâli hakkında fikir vermektedir.

Metinde zaman, durmuş gibi yavaş akmaktadır. Âdeta zaman ve hareket durdurulup, o anın içindeki her şeyin manası okuyucuya açıklanmak istenmektedir. Sözü edilen altı yıl, bu kısacık anın içinde görülebilir. Hastalar için gelmek bilmeyen sabahlar gibi, kahraman ve annesi de gecenin karanlığında sıkışmışlardır.

4.6.4.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Roman, kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcı ile aktarılmıştır. Hasta genç, aynı zamanda anlatıcı olarak olay örgüsünün içinde bizzat bulunmaktadır. Olaya, kişilere ve mekâna onun gözünden bakılmaktadır. Bu sebeple diğer kişiler, onun kadar derin çizilmez.

“Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”nda okumakta olduğumuz hasta gencin, yazarın hayatından kesitler taşıdığını görmekteyiz. Yazar Peyami Safa küçük yaşta babasını kaybetmiş, yoksulluk çekmiş ve geçirdiği bir kemik hastalığı sebebiyle bunalım yaşamıştır. Duygularını bu kadar derinden yaşayıp aynı derecede okuyucuya aktarmayı başaran yazar, otobiyografik roman türünün başarılı örneklerinden birini kaleme almıştır.

“Her romanımda kendi hayatımdan parçalar vardır. Bazıları Dokuzuncu Hariciye Koğuşu gibi otobiyografik, yalnız kendi hayatımdır. Ötekilerde başka insanların hayat tecrübeleri ve maceraları da vardır. Otobiyografik romanlar kendi yaratma hürriyetimizi kısırlar. Orada biz sayısız imkân ve ihtimallerden bazılarını tercih hürriyetini kaybeder, bir tanesi üzerinde billurlaşmaya mecbur kalırız. Bence bunun için Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nun güzel bazı yerleri varsa bunlar herhalde yaşanmamış hayat parçalarıdır” (Baydar, 1960:172).

Eser aynı zamanda başarılı bir psikolojik tahlil romanıdır.

Hastaneden eve dönerken gencin aklından geçen birçok karışık tasavvurun içinde aniden belirip kaybolan “deniz, vapur, uzun ve çıplak bir yol, köşk, bahçe” görüntüleri ile kenar mahalleri betimlerken onlarla özdeşim kurmasında ve tüm bunları ifade ederken yüklem kullanmamasında bilinç akışının etkisi görülmektedir.

Yine belirtmek gerekir ki romanın ders kitabında yer verilmeyen son kısmında yazar, bilinç akışı tekniğini ustalıkla uygulamıştır. Bilinçaltının, kişilerin duygu ve düşünceleri üzerindeki etkisini çarpıcı şekilde ortaya koymuştur.

Metinde anlatma tekniği hâkimdir. İç monologlar ve tasvirler sıkça kullanılmıştır. Yazarın ruhsal çözümlemelerdeki başarısı, anlatılanların gerçekçiliğini artırmaktadır. Yazarın okuyucuya sirayet ettirdiği duygular, kurguya dışarıdan bakan okuyucuyu, acıya bizzat ortak ederek kurgunun içine dâhil etmektedir. Kahraman ve annesi arasındaki konuşmalar diyalog tekniği ile verilmiştir.

Gerek anlatım tekniklerindeki gerek üsluptaki özgünlük ve ustalık, “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”nun Türk edebiyatında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Diğer bir deyişle alışılmışın dışına çıkan roman, çağdaşlarının yanında yeni bir soluk olmuş, günümüze kadar değerini korumuştur.

Romanın merkezinde birey ve onun ızdırapları vardır. Bununla birlikte romanın sosyal boyutu da göz ardı edilemez. Doğulu-Batılı yaşam tarzı, madde-mana, iç-dış, zengin-fakir, hasta-sağlıklı, neşeli-üzgün, kültürlü-sığ gibi toplumun durumunu temsil eden kavramların yanı sıra dönemim siyasi sıkıntılarına da doktorun durumundan bahsedilerek değinilmiştir.

Yazar, kişiler arasındaki zıtlık ile mekânlar arasındaki zıtlığı kullanarak Batılılaşma özentisi hakkındaki fikrini ortaya koymuştur. Temelsiz, duygu ve düşünce derinliğinden uzak alafranga yaşamı; Nüzhet, Nüzhet’in annesi ve Doktor Ragıp’ın sığılığı ile yansıtmıştır. Hasta gencin, 15 yaşında olmasına rağmen yaşının üstünde kültürel birikime sahip olması ise yazarın birçok romanında savunduğu bir gerçekliği gösterir. Ona göre mana, ruh ve düşünce yani içsellik önemlidir.

4.6.4.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Metnin ana düşüncesi; tüm zorluklara rağmen umudunu yitirmemek, karamsarlığa kapılmamak gerektiğidir. Başkahraman, uzun zamandır aynı hastalığı çekmektedir. Ancak bazı anlarda acısını ve kederini unuttur. Hatta mutluluk duyar. Demek oluyor ki hayata bakış açısı, sıkıntıların şiddetini artırabilir ya da azaltabilir.

Metinde tespit ettiğimiz yardımcı düşünceler şunlardır: olumsuz durumlar karşısında güçlü olmak, gerçekçi bakış açısına sahip olmak, kendine değer vermek, sağlığa özen göstermek, hayatı ve insanları sevmek, konuksever olmak, akrabalık ilişkilerine önem vermek, güvenilir olmak, dışa dönük olmak, kendini doğru ifade etmek.

4.6.4.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer verilen bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: hariciye, koğuş, meçhul, bitkin, eşik, ürkek, teselli, hâkim, vahamet, köşk, hissî, ruhen, telkin, nihayet, müddet, operatör, ihtimam, keder, riyaziye, istikbal, emin, taksim etmek, saadet, ızdırap, intikal etmek, kır, itina, uzuv, talih, şuur, izbe, hat, sofa, kaplama, cephe, çıkma, yumrulmak, inildemek, aziz, hadise, döşeme, sima, çehre, zaaf, ziyade, metanet, erzak, sual, muvaffak olmak, müphem, tesir etmek, maşa, muavin, fakülte, cazibe, bilhassa, siyasi, staj, ziyade, muhtaç, şimendifer, berrak, tasavvur, münakaşa, mesele, sükût, teferruat, farbala¹⁴, konsültasyon, seyyale, ihtar.

Metinde yer alan kalıplaşmış ifadeler şunlardır: nüzul inmek, hayale dalmak, hayret içinde kalmak, lüzum görmek, gözünü ayırmamak, tatmin etmek, sesi çıkmamak, idare etmek, düşünceye dalmak.

Metinde bilinmeyen kelimelerin sayısı oldukça fazladır. Bu, kitabın 1930 yılında basılmış olmasıyla da ilgilidir. Sözü edilen dönemde, yabancı dillerden birçok kelimenin dilimizde yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda Peyami Safa'nın, roman kişilerini, içinde buldukları dönemin şartlarına ve sosyal konumlarına göre konuşurmayı tercih etmesi de diğer bir sebeptir.

Mâna inceliklerini bile bile fedâ etmeyi doğru bulmayan Safa, sadeleşme fikriyle üretilen uydurma kelimelere karşı olduğu gibi, yabancı kelime hayranlığını da doğru bulmaz.

Tüm bu açıklamalardan sonra, uygun bulmadığımız nokta ise metnin başında yer

---

¹⁴ Fırfır

verilen romanın özetinin de hayli yabancı kelime içermesidir. Bilinmeyen kelimelerin fazla olması, öğrencilerin metni anlamasını zorlaştırmaktadır.

Metinde monolog ve diyaloglara sıkça başvurulmuştur. Hem isim cümleleri hem fiil cümleleri kullanılmış, kesik cümlelere sıkça yer verilmiştir. Bu durum, hasta gencin iç karmaşasının üslubuna yansımaları olarak yorumlanabilir.

Metinde basit bir konu işlenmesine karşın, konunun ifade şekli ve okuyucuda uyandırdığı hisler oldukça etkileyicidir.

Romanın başarısında, yazarın üslubunun etkisi büyüktür. Metinde Peyami Safa'nın sanatkârane ifadeleri dikkat çekmektedir. Ancak bu ifadeler gösteriş, özeni ya da sanat kaygısından çok uzaktır. Aksine dile hâkimiyetin ve ifade gücünün mükemmelliğini ortaya koymaktadır. Ders kitabında bu gibi seçkin örneklerle yer verilmesi, öğrencilerin de ifade gücünü geliştirmektedir. Başarılı metin örnekleriyle sıkça karşılaşan öğrenciler, bir nevi taklit yoluyla, benzer dil ve anlatım özellikleri göstereceklerdir. Aynı zamanda Türk edebiyatının başarılı temsilcilerini de tanıma fırsatı bulacaklardır.

Yazar, metni oluştururken büyük bir titizlik göstermektedir. İsteddiği manayı elde etmek için kelimeleri özenle seçmektedir. Kişi, olay, mekân vb. üzerine çözümlenmelerindeki tespitleri ve değindiği ayrıntılar dikkat çekicidir. Metinden alıntıladığımız birkaç örnek aşağıdadır:

“Felaketimizi başka biriyle taksim etmek saadettir fakat annelerle değil, annelerle değil. Annelere anlatılan kederler taksim değil, çoğaltılmış olur. Çocuklarının felaketini iki kat şiddetle hisseden anneler, bu ıstıraplarını çocuklarına fazlasıyla iade ederler, böylece keder anadan çocuğa ve çocuktan anaya her intikal edişinde büyüdükçe büyür.”

“...Hasta dizimin açısını her vakitki itina ile ayarlayarak bacağımı uzattım. Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek istemiyordum, şuurumun hastalığım üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık ve izbe hatlarına kendimi atıyor, daha korkunç ve karışık hayallere dalıyordum.”

“Yolunu bir kör alışkanlığıyla bulduğunu, etrafını görmediğini, torbayı evvela masaya, sonra rafın altındaki dolaba çarpmasından anlamıştım.”

“...Neden sonra ocakta bazı tıkırtılar oldu. Arkasından yere bir maşa düştü: Sonra bir şeyler daha devrildi. Elindeki eşyaları idare edemeyecek kadar sınırları fena idi.”

Kişileştirme, benzetme ve betimlemelere sıkça başvuran yazar, özenle seçtiği sıfatlarla istediği manayı vermektedir. Sıfat tamlamalarından bazıları: rahat ve emin bir

yol, karanlık ve izbe hatlar, korkunç ve karışık hayaller, büyük bir karanlık deniz, aziz şeyler, yaşlı bir insan yüzü, buruşuk bir mendil, bu müphem sözler, berrak bir hayal, keskin bir çılgılık... Görüldüğü üzere kullanılan sıfatlar, kahramanın ruh hâlini yansıtmaktadır.

Metinde yer yer tekrar edilen ifadelerle anlatıma güç katılmıştır:

“...fakat annelerle değil, annelerle değil.”

“Ne aydınlık! Ne aydınlık!”

Metinde ikilemelerden de yararlanılmıştır: ağır ağır, ayrı ayrı, çer çöp.

Tek sütun hâlinde verilen metinde sıralı, uzun cümleler hâkimdir. Bu durum 8. Sınıf öğrencileri için sorun oluşturmamaktadır. Bu uzun cümlelerin arasında aniden beliren kısa veya kesik cümleler ve cümle sonlarındaki ses benzerlikleri, metnin okunuşunda bir ahenk ortaya çıkarmaktadır. Hem bu ahenk hem de hareketin az ve betimlemelerin çok olması, okuyucuyu olayın içine çekmektedir. Şu ana kadar bahsettiğimiz yönleriyle romanın dil ve anlatımının özgün ve başarılı olduğu görülmektedir. Ancak hedef yaş grubumuzdaki öğrencilerin, uzun betimlemeleri kavramakta zorlanabileceği kanaatindeyiz.

Sonuç olarak “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metni, Türkçe Öğretim Programı’nda belirtildiği gibi öğrencilerin Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerini; Türkçeyi bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarını, söz varlığını zenginleştirerek dil zevkine ulaşmalarını; okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarını; duygu ve düşüncelerini etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerini sağlamada iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Metinde tespit ettiğimiz yazım ve noktalama yanlışları bir hayli fazladır. Ders kitabında yer verilen metinler, öğrencilerin yazım ve noktalamaya dair kuralları da görerek öğrenmesini sağlamaktadır. Bu sebeple aşağıda belirttiğimiz yazım ve noktalama yanlışları, olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

Tablo 40:

“Dokuzuncu Hariciye Koşu” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlıları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Vehamet	Vahamet
Hissi	Hissî
Nikahlanmak	Nikâhlanmak
Istırap	Izdırap
Cepe	Cephe
Çöpden	Çöpten
Bu akşam Erenköy’ne gideceğim...	Bu akşam Erenköy’e gideceğim...
Kendisi ise Paşa’nın Doktor Ragıp’la ilgili endişelerine fazlasıyla katılmakta, Nüzhet’in, otuz beş yaşındaki koskoca bir insanla anlaşamayacağını düşünmektedir.	Kendisi ise Paşa’nın Doktor Ragıp’la ilgili endişelerine fazlasıyla katılmakta; Nüzhet’in, otuz beş yaşındaki koskoca bir insanla anlaşamayacağını düşünmektedir.
Nüzhet annesinin telkinleriyle kendisine karşı oldukça değişmiştir.	Nüzhet, annesinin telkinleriyle kendisine karşı oldukça değişmiştir.
Annesini üzmemek istemediğinden, tesellinin hâkim olduğu bazı kısa ve yanlış açıklamalar yapar.	Annesini üzmemek istemediğinden tesellinin hâkim olduğu bazı kısa ve yanlış açıklamalar yapar.
Felaketimizi başka biriyle taksim etmek saadettir fakat annelerle değil, annelerle değil.	Felaketimizi başka biriyle taksim etmek saadettir fakat annelerle değil, annelerle değil...
Bütün taşlar, topraklar, boşluklar, camlarla, aynalarla, beyaz madenlerle dolmuş gibi parlıyordu.	Bütün taşlar, topraklar, boşluklar; camlarla, aynalarla, beyaz madenlerle dolmuş gibi parlıyordu.
Fakat eve gittim. Şehrin bir ucundan öbür ucuna.	Fakat eve gittim. Şehrin bir ucundan öbür ucuna...
Kenar mahalleler. Birbirine çürük, kokuşmuş kaslar gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler.	Kenar mahalleler... Birbirine çürük, kokuşmuş kasalar gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler...
Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür, her günün hadiseleri tavana, duvarlara, döşemeye (...)	Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür; her günün hadiseleri tavana, duvarlara, döşemeye (...)
Bizimle beraber kıvıldar, değişir, bizimle beraber dağılır, toplanır, bizimle beraber uyur uyanır (...)	Bizimle beraber kıvıldar, değişir; bizimle beraber dağılır, toplanır; bizimle beraber uyur, uyanır (...)
Arkasından yere bir maşa düştü: Sonra bir şeyler daha devrildi.	Arkasından yere bir maşa düştü. Sonra bir şeyler daha devrildi.
Birçok siyasi sebepler (...)	Birçok siyasi sebep (...)
Fakat ben bu kederimin sebebini biliyordum, o, bu kederinin sebebini bilmiyordu.	Fakat ben bu kederimin sebebini biliyordum; o, bu kederinin sebebini bilmiyordu.

4.6.4.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Başkarakter, hayatının en sıkıntılı günlerini hastanede geçirmektedir. Bu sıkıntılar, onda travma oluşturacak kadar yoğundur ve roman bunun üzerine kurulmuştur. Başkarakterin hastanede kaldığı 9. Hariciye Koğuşu, onun duygularının ortaya çıkışına sebep olan mekân olması dolayısıyla romana adını vermektedir. Bu bakımdan başlık ve içerik uyumludur. Başlığın bilinmeyen kelimelerden oluşması ise çocukların içeriği anlamasını zorlaştırmaktadır.

4.6.4.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Roman türünün özelliği gereği, iç yapı unsurlarına genişçe yer verilmiştir. Romanın tam metninin özetinde kişi kadrosu ve vaka zamanının geniş, mekânın ise çeşitli olduğunu görmekteyiz. Kurgu sağlam ve gerçekçidir. Metnin türünün roman olması, uzun tasvirler ve derin iç çözümler yapılmasına imkân vermiştir.

4.6.4.2. Biçimsel Özellikler

4.6.4.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Altı sayfalık metnin dört sayfasında resim bulunmaktadır. Diğer iki sayfada resme yer verilmemiş olmasını, sınıf düzeyi ile ilişkilendirmekteyiz. Bu durum öğrencilerin, kademeli olarak resimsiz kitaplara geçişinde bir aşama olarak görülebilir.

Romanın özetinin üzerinde yer alan ilk resim, başkarakterin hastanede tedavi gördüğü günleri tasvir etmektedir. Diğer sayfada kahramanın kır yerinde, ağacın altında otururken düşündükleri anlatılmakta ve bu anın resmi yer almaktadır. Üçüncü sayfada kahraman, oturduğu kenar mahalleyi betimlemekte ve sayfada bu betimlemenin resmi yer almaktadır. Beşinci sayfada ise kahraman sofada otururken annesinin eve gelmesi anlatılıp resimlenmiştir. Ancak sofanın resmi ile kahramanın betimlediği sofa arasında farklar vardır. Kahraman duvarda tek pencere bulunduğunu, pencerenin yanında bir ot minderi, minderin üzerinde iki yastıkla birlikte ıslak ve buruşuk bir mendil olduğunu, minderin yanında yemek masası, masanın üzerinde ilaç şişesi olduğunu ifade etmektedir. Resimde ise duvarda iki pencere, pencerenin önünde ot minderleriyle yapılmış bir sedir bulunmakta; masa, ilaç ve yastıklar ise yer almamaktadır.

Resimler, yalnızca bulunduğu sayfada anlatılanları tasvir etmektedir ve oldukça sadedir. Bu bakımdan metnin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

4.6.4.2.2. Sayfa Düzeni

Dört sayfada resme yer verilmiştir. Resimlerin boyutlarının birbirinden farklı olması düzensiz bir görüntü oluşturmaktadır. Resimler, sayfaların alt ya da üst kısımlarına yerleştirilmiştir. Sayfaların diğer kısmında ise metin yer almaktadır. Resimsiz sayfalarda, metin sayfayı kaplamaktadır. Tek sütun hâlinde yer verilen metin, üç alt başlığa ayrılmıştır.

Metin, “Helvetica” yazı tipi ve 10 puntoyla yazılmıştır.

4.6.4.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin 1310 kelime ve 3488 heceden oluşmaktadır. Kesik cümleler sayılmak üzere 122 cümledir. Başlıklar ve cümle niteliği taşımayan ifadeler çıkarıldığında metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,67 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 10,39’dur. Okunabilirlik değerinin 64,38 olduğu roman, “kolay” okunabilir bir metindir.

Metne altı sayfada yer verilmiştir. Metnin işlenişi için 7 ders saati ayrılmıştır.

4.6.5. Karanfiller ve Domates Suyu (Sait Faik Abasıyanık)

4.6.5.1. İçerik Özellikleri

4.6.5.1.1. Metnin Türü: Hikâye

4.6.5.1.2. Tema

6. Tema: Doğa ve Evren

Alt Tema: Doğadaki Fiziksel Değişiklikler, Canlılar

4.6.5.1.3. Konu

Kör Mustafa’nın büyük bir emekle dik bir çalılığı temizleyip üç evlek hazırlaması konu edilmektedir.

4.6.5.1.4. Olay Örgüsü

“Karanfiller ve Domates Suyu” adlı metin, durum öyküsüdür. Durum öykülerinin merkezinde olay değil; duygu, düşünce ya da tepki yer alır. Aksiyonun ve merak duygusunun ön planda olduğu serim, düğüm, çözüm bölümlerinden bahsedilemez. Yazar, günlük hayatın herhangi bir anında konuya girer.

İncelediğimiz metnin serim bölümünde anlatıcı, anlatıma etrafı betimleyerek başlar. Ardından insanları sevmeye dair düşüncelerini belirtir. Bir zamanlar kitaplardan insanları sevmeyi öğrendiğini fakat şimdi kitapların öğrettiği şekilde sevmediğini belirtir. Artık insanları olumlu ve olumsuz yanlarıyla tanımakta ve buna göre sevip saymaktadır. Ve tam sırası gelmişken Kör Mustafa’yı tanıtmaya geçer.

Mustafa’nın en belirgin fiziksel özelliği bir gözünün kaymış olması ve gözünün içinde ciğer kırmızısı bir et parçası bulunmasıdır. Bu görüntü yazarın aklına birtakım çağrışımlar getirir. Sağlam olan gözü sönük, tatsız tuzsuz ve kibirli olarak niteler. Arızalı dediği gözü ise daha canlı, parlak ve zeki bulur. Aslında bu iki gözde gördüğü şey insanlardır. Çirkin ve değersiz bulunan, hor görülen, anlaşılamayan insanların çok daha üstün olabileceğini ima eder. Öyle ki hemen ardından Mustafa’nın çetin doğa şartlarına karşı mücadelesini anlatır. Taş ve kayaların yoğun olduğu dik bir çalılığı, ekilmeye hazır hâle getirmesi, Mustafa’yı diğer insanlardan ayırmaktadır. Hatta eski bir su kuyusu bile bulur. Tüm bunlar, anlatıcının ona saygı ve hayranlıkla bakmasını sağlar. Bu anlatılanlar, bir olay örgüsü içinde verilmez. Anlatıcı, Mustafa’ya dair gözlemlerini aktarmaktadır.

Metnin sonunda anlatıcı tekrar düşüncelerini ifade etmeye devam eder. Dünya üzerinde Mustafa gibi birçok değerli insan olduğunu düşünmektedir. Hatta koyu al renkli karanfillerin, kokulu ve tatlı domateslerin, lezzetli domates sularının Mustafa’nın -aslında Mustafa gibilerin- elinden çıktığına emin olmamızı istemektedir.

Metinde, insan ve doğa arasındaki çatışma, aksiyon en alt seviyede tutularak verilmiştir. Bu çatışmayı, anlatıcının duygu ve düşüncelerini ifade etmesiyle görmekteyiz.

Metinde Romalı esirlere dair bir anımsatmaya yer verilmiş, esirlerin çeyrek saat içinde aslana yenilirken Mustafa’nın bir sene içinde ejderhayı yendiği belirtilmiştir. Bu sıra dışı örnek, öğrencilerin dikkatini metne çekeceği gibi hissiyatlarında olumsuz iz bırakabilir. Bu bölümün metinden çıkarılmasının öğrencilerin vicdani ve ruhsal gelişimi açısından uygun olacağı görüşündeyiz.

Öyküler, Çehov tarzı öykü denilen “durum öyküsü” ve Maupassant tarzı öykü denilen “olay öyküsü” kavramlarıyla tasnif edilmiştir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki Sait Faik Abasıyanık; öyküyü kuruşu, duygu ve düşünceyi algılama ve aktarmadaki derinliği, anlatımının özgünlüğü ile aslında kendine özgü bir tarz ortaya koymaktadır.

4.6.5.1.5. Kişi Kadrosu

Kör Mustafa, anlatıcı, kilisenin papazı, köylü kadın, üç çocuk ve orman memuru metindeki kişilerdir.

Kör Mustafa başkişidir. Tiptir. Bahçelerde çalışır, gündeliğe gider, sarnıç sıvar, dam aktarır, kuyu kazar... Azmi ve çalışkanlığı ile dikkat çekmektedir. Yazarın şu sözleri, onun bu özelliğini ortaya koymaktadır:

“Bu korkunç mücadeleye üç evlek toprak için Mustafa’dan başka bizim köyde kimse girişemezdi.”

“Kazma iş görmediği zaman yumruğu, yumruğu yetmediği zaman parmakları, parmakları kalın geldiği zaman tırnakları ile toprağı tırmalardı...”

Mustafa “ekmeğini taştan çıkaran” insanları sembolize etmektedir. Hatta bizzat ekmeğini taştan çıkarmaktadır. Evlek hazırlamak için toprağa kazmayı her vuruşunda altından taş ve kaya çıkar. Fakat o, yılmadan tüm taş ve kayaları temizler. Büyük kayaları dahi vücudunun tüm kuvveti ile iter. Güçlüdür.

Fiziksel ve kişilik özelliklerinin bir arada verildiği Mustafa, anlatıcıda hayranlık uyandırmaktadır. Çünkü emek vermektedir. Mücadele etmektedir. Çünkü taşlık haldeki bir araziye mamure hâle getirmiştir. Ve bunu yapan güç, toplumun alt kesiminden, yokluk içinde olan biridir. Sait Faik Abasıyanık; toplumun bir köşeye ittiği, değeri bilinmeyen insanlara yakınlık duymaktadır. Bir nevi onlarda kendini görür. Tıpkı “Dülger Balığının Ölümü” hikâyesinde, “görünüşü dehşetli ama huyu pek uysal” diye nitelendirdiği dülger balığının karşısına geçip onda kendini görmesi gibi.

Duygu ve düşünceleri derinlemesine verilen anlatıcı, başkişiyi tanımamız ve onun içindeki cevheri görmemizde bize kapıları açan kişidir. Toplum içindeki “silik ve küçük insan” gibi görülen Kör Mustafa’yı “net” olarak topluma/okuyucuya gösterir. Dolayısıyla yardımcı karakterdir. Aynı zamanda Mustafa’ya hayranlık ve saygı duyar.

Metninde yüksek değerler ve “emek” kavramı ön plandadır. Anlatıcı, Mustafa’nın akşamları çalılıkta çalışırken gündüzleri başka yerde çalışmak zorunda olduğunu da

belirtir. Mustafa'nın bu insanüstü çabası, eşi ve üç çocuğunun geçimleri ve gelecekları içindir. Eşinin güçlü kuvvetli bir kadın olarak çizilmesi Mustafa'nın dirayetini artırırken üç yarı çıplak çocuğun uyandırdığı acıma hissi de Mustafa'nın azmini "babalık" güdüsüyle artırmaktadır. Köylü bir erkek olan Mustafa, bu çabasıyla köyün diğer erkeklerinden ayrılmaktadır. Zira anlatıcının "Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur, derdik. Bilmedik ki dişle, tırnakla, kanla, canla tabiat denilen canavarı yenmek lazımdır." ifadesi, köylü erkeklerin konuya bakışını ortaya koymaktadır.

Köylü kadının güçlü kuvvetli, çocukların ise yarı çıplak olarak betimlenmesi, Anadolu insanına dair -zaman olarak çok uzak olmayan- bir gerçekliği yansıtmaktadır. Onlar, yokluk içinde yaşayan çalışkan insanlardır. Kısıtlı imkânlar içinde dişlerini tırnaklarına takarak çalışmaktadırlar.

Kilisenin papazı; kocaman, kirli sakallı, cin gibidir. Abasıyanık'ın eserlerinde görmeye alışık olduğumuz insan tipidir. Genellikle farklı milletten olan bu tipler, Türk toprağında yaşamakta ve kendilerinde tasarruf hakkı görmektedirler. Metinden aldığımız şu cümle buna örnektir: "Kocaman, kirli sakallı, cin gibi bir papaz 'Fundalıklar bizimdir.' diye, arada bir dolaşır." Sözü geçen fundalıklar Fino Kilisesinin malıdır ve papaz buraları kiralamaktadır.

Abasıyanık'ın, 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer verilen "Son Kuşlar" hikâyesinde de aynı durum söz konusudur. İstanbul'da yaşayan bir tüccar olan Konstantin Efendi, kuşlara zarar vermektedir. Anlatıcı, senelerdir kuşların gelmediğinden yakınmaktadır. Yine aynı hikâyede, İstanbul'da yaşayan bir deri tüccarı olan Hollandalının, çevredeki çimenleri söktürüp bahçesine getirttiği anlatılmaktadır. Bu tipler vasıtasıyla eleştirilen şey, bu durum karşısında seyirci kalınmasıdır.

Abasıyanık, eserlerinde kişi ve varlıkların fiziksel özelliklerini belirtip bunların kendisindeki uyandırdığı izlenimi ifade etmektedir. Bu durum, kahramanların davranışları veya konuşmaları üzerinden de metin boyunca sürdürülmektedir. Hikâye kişilerinden olan anlatıcı, başkişiyeye yakın durur. Ona soru sorar ve aldığı cevaplar üzerinden onun kişiliğini tahlil eder.

Abasıyanık; hikâyenin serim bölümünde, artık, insanları kitapların öğrettiği şekilde sevmediğini ifade etmektedir. Bunun sebebini ise devam eden cümlelerden anlamaktayız: "Beyinin vapurdan iner inmez çantasını kapan uşaktan iğrenmeyi, sabahleyin altı buçukta tabiatla kavga için sokağa fırlayan adamın çalışmadığını kendi kendime öğrendim (...)" Diğer bir cümlede ise "Şimdi artık kimi sevdiğimi, kime saygı

duyduğumu biliyorum.” diyerek Mustafa’dan bahseder. Bu cümlelerde, Abasıyanık’ın hikâye kişilerini oluşturmadaki genel yaklaşımı göze çarpmaktadır. Hikâyelerinde ideal insan tipini bir yanda, eleştirdiği insan tipini diğer yanda sunar. O; gayretli, düşünceli, duyarlı insanlara saygı duyar. Her kesimden insana eserlerinde yer veren Abasıyanık, toplumun alt tabakasından olan veya toplumun ittiği insanları öne çıkarır. Onda başta insan olmak üzere tüm canlılara karşı sevgi vardır.

4.6.5.1.6. Mekân

Anlatılanlar; bir köy yerinde, denize dik inen bir çalılıkta yaşanmaktadır.

Hikâyedeki mekâna dair betimlemeler, olayın anlaşılmasını ve tasavvur edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu betimlemelere örnek olarak şunlar verilebilir:

“Küçük bir çam ormanı. Vakit sabah. Arı, sinek, kuş sesi. Bir siyah gözlükten görülen yerde ve ağaçlarda güneş parçaları. Sonra uzak, göğün kendi renginden biraz daha koyu kıyılara giden hudutlu bir deniz... İşte böyle bir yerde köyün insanlarını düşünüyorum.”

“Denize diklemesine inen bu çalılığın (...)”

4.6.5.1.7. Zaman

Yazarın, hikâyenin başında ve sonunda yer alan ifadeleri aktüel zamanın içindedir. Yazar, olayı bir sabah vakti anlatmaya başlar. Geriye bakış tekniği ile yaklaşık olarak son bir yılı anlatır.

“Günlerden beri, bütün bir yaz, bütün bir kış, bir sonbahar günü, akşam olunca, bir sabah, gün ağarınca kadar, bugünlerde” gibi ifadelerin yanı sıra “Mustafa, Ejderhayı bir sene içinde, bazen ümitsizlikten bazen ümitten yeniyordu.” cümlesi de zamana dair bilgi vermektedir.

4.6.5.1.8. Bakış Açısı ve Anlatıcı

İncelediğimiz metin, kahraman bakış açısı ve 1. tekil kişi anlatıcı ile oluşturulmuştur. Kahraman anlatıcının kullanılması, hikâyenin gerçekçiliğini artırmakta ve okuyucuyla kahraman arasında yakınlık kurmaktadır. Metinde anlatma yöntemi hâkimdir.

Abasıyanık, bir kahraman olarak anlatıcıyı ustalıkla konuşturmuştur. “Ben”

olarak ya olayı yaşayan kahramanlardandır ya da olaya şahit olup sadece aktaran veya yorumlayandır. Dolayısıyla diğer kişiler, bu kahraman anlatıcının gözünden tanıtılmaktadır.

Sait Faik Abasıyanık bu hikâyesinde, görmeyi arzuladığı insan özelliklerini Mustafa'da ortaya koymaktadır. Anlatıcı ise Mustafa'nın bu özelliklerini dile getirerek görünür hâle getirmektedir. Abasıyanık'ın kişi, yer ve olay tanıtımında gözlem yeteneğinin etkisi büyüktür. İnsanların bakıp da görmedikleri durumları o görür ve gerçeklik değeri olan farklı bir algıyla sunar.

4.6.5.1.9. Ana Düşünce ve Yardımcı Düşünceler

Ana düşünce: Azim ve çalışma ile en zor görünen durumların üstesinden gelinebilir.

Yardımcı düşünceler: Her insanın farklı meziyetleri olabilir.

Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.

Emek, kutsaldır.

4.6.5.1.10. Dil ve Üslup

Metinde yer alan bilinmeyen kelime ve kelime grupları şunlardır: hudut, ilim, tahsil etmek, didinmek, işgal etmek, ruh hâleti, çapkın, kibirli, sarnıç, gayrimeskûn, fundalık, papaz, yabani, paha, taşlık, mesut, tazyik, palamut, defne, evlek, karış, yığılmak, cüsse, dayanmak, filiz, körpe, çingil, saye, yemiş, bende, hiddet, esir, itibar, ocak, ferik, fevkalade, nektar.

Metinde yer alan kalıp ifadeler şunlardır: lazım gelmek, metelik etmez, kaç para eder, gündeliğe gitmek, cin gibi, bakarsan bağ bakmazsan dağ olur, idare etmek.

Yukarıda belirttiğimiz bilinmeyen kelimelerin ve kalıp ifadelerin çoğuyla günlük hayatta karşılaşmaktayız. Bunların metin aracılığıyla öğrencilerin kelime hazinesine kazandırılması olumlu bir durumdur.

Yazarın sıfat ve ikilemelerle anlatımı zenginleştirdiği görülmektedir. Bu durum, olaydan çok duygu ve düşüncenin ön planda olduğu hikâyede; anlatımı kuru, tekdüze ve sıkıcı olmaktan kurtarmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin hayal gücünü geliştirmekte ve anlatım becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Birkaç örnek verelim:

Sevimli, çapkın, canlı bir göz

Yabani, cüce, oduna bile gelmez çalı çırpı

Üç beş ufacık çam ağacı
 Yumuşak, esmer, pembe bir funda toprağı
 Korkunç yılan gibi kök
 İnsan büyüklüğünde kaya
 Körpe diken yapraklar
 Çıngıl çıngıl yemişler
 Üç yarı çıplak çocuk
 Yeşiller giymiş güçlü kuvvetli bir kadın (sıfat tamlaması)
 Şıkır şıkır, pırıl pırıl, doğru dürüst, tatsız tuzsuz, çıngıl çıngıl, yer yer, serse serpe,
 üç beş, çalı çırpı, güçlü kuvvetli (ikileme)

Anlatıcı, metinde sıkça betimlemelere başvurmaktadır. Bunu yaparken gözlemlerini bir fotoğraf gibi tüm ayrıntılarıyla sunmaya çalışır. Birçok kişinin bakıp görmediği şeyleri fark edip okuyucuya aktarır. Gözlemlerine duygu ve düşüncelerini ekler. Mustafa'nın gözünün kaymış ve içine et parçası oturmuş olduğunu söylemekle yetinmez. Gözlerine bakarak onları toplumdaki insanlara benzetir.

Anlatıcı, betimleme yaparken Türkiye'de etkili olan tüm rüzgârları ve birçok ağaç ismini saymaktadır. Mehmet Kaplan, bir hikâyeciden bahsederken Abasıyanık'ın ona, "Bırak canım, öyle hikâyeci mi olur? Daha balıkların adını bilmiyor." dediğini aktarmaktadır (Kaplan, 2003:194). Bunlar, Abasıyanık'ın doğayla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Toplum tarafından anlaşılmamış olma hissi, onu doğaya ve doğadaki canlılara itmiştir.

"Şimdi artık kimi sevdiğimi, kime saygı duyduğumu biliyorum. Günlerden beri kafamı bir adam kaplıyor (işgal ediyor dememek için)." Metinden aldığımız bu cümlede yay ayraç içinde açıklama yapılmış olması kurgunun akışına zarar vermektedir. "Cümle içinde parantez içi cümleciklere ve ifadelere yer verme, dilin daha düzgün kullanımı açısından bir sapmadır ve roman dili için bir zaaf teşkil eder (Çetin, 2017:271)."

Metinde tamamına yakını, noktalamadan kaynaklanan yanlışlar aşağıda belirtilmiştir. Ders kitabında yer alan metinler yalnızca içerik yönünden değil, yazım ve noktalama kurallarının kavratılması bakımından da önem taşımaktadır. Bu sebeple metinde bu denli hatanın olması olumsuz bir durumdur.

Tablo 41:

“Karanfiller ve Domates Suyu” Metnindeki Yazım ve Noktalama Yanlıları

Metindeki Kullanım	Doğru Olan Kullanım
Sereserpe	Sere serpe
Mustafa'nın kör gözü, hiddetten ala bulandığı günleri hatırlıyorum.	Mustafa'nın kör gözünün, hiddetten ala bulandığı günleri hatırlıyorum.
Halet	Hâlet
Küçük bir çam ormanı.	Küçük bir çam ormanı...
Arı, sinek, kuş sesi.	Arı, sinek, kuş sesi...
Bir siyah gözlükten görülen yerde ve ağaçlarda güneş parçaları.	Bir siyah gözlükten görülen yerde ve ağaçlarda güneş parçaları...
Öteki doğru dürüst göz, onun yanında, mahcup, sönük, tatsız tuzsuz, pek de kibirlidir.	Öteki doğru dürüst göz; onun yanında mahcup, sönük, tatsız tuzsuz, pek de kibirlidir.
Kör Mustafa, bahçelerde çalışır, gündeliğe gider, sarnıç sıvar, dam aktarır, kuyu kazar...	Kör Mustafa; bahçelerde çalışır, gündeliğe gider, sarnıç sıvar, dam aktarır, kuyu kazar...
Orada fundalar, yabani meşe palamutları, koca yemişler, çalı süpürgeleri bir türlü ağaç hâline gelemeden ama ağacı taklit edercesine gelişir, birbirinin içine girmiş yaşarlar.	Orada fundalar, yabani meşe palamutları, koca yemişler, çalı süpürgeleri bir türlü ağaç hâline gelemeden ama ağacı taklit edercesine gelişir; birbirinin içine girmiş yaşarlar.
Tırnakları pahasına.	Tırnakları pahasına...
Kazdıkça kaya, kazdıkça taş.	Kazdıkça kaya, kazdıkça taş...
O gidince zehirli bir diken başparmağını şişirirdi; kazma körlenir, kürek bulamaz, taş, dağ gibi yığılırdı.	O gidince zehirli bir diken başparmağını şişirirdi; kazma körlenir, kürek bulamaz; taş, dağ gibi yığılırdı.
Omuzları, tırnakları, ayakları, göğsü, sırtı, bütün kuvvetiyle dayanır, onu yener, yıkardı.	Omuzları, tırnakları, ayakları, göğsü, sırtı, bütün kuvvetiyle dayanır; onu yener; yıkardı.
“Hay arslan Mustafa” der (...)	“Hay arslan Mustafa!” der (...)
Mustafa arkasına yeşiller giymiş güçlü kuvvetli bir kadın takmış, üç evleğine çizgiler, ocaklar açıyordu.	Mustafa arkasına yeşiller giymiş güçlü kuvvetli bir kadın takmış; üç evleğine çizgiler, ocaklar açıyordu.
Elmalar, ferik elmaları gibi kokulu, şekerli, tatlıdır.	Elmalar; ferik elmaları gibi kokulu, şekerli, tatlıdır.

Metinde özgün bir anlatım vardır. bazen Basit, kısa veya kesik cümleler kullanılırken bazen uzun ve birleşik cümle yapılarına rastlanmaktadır. Uzun, birleşik cümleler yer yer anlaşılabilirliği güçleştirmektedir.

4.6.5.1.11. Başlık-Metin Uygunluğu

Metnin başlığı, içerik hakkında doğru tahmin yapmayı güçleştirmektedir. Metnin sonuna kadar da başlığa dair bir işaret yoktur. Metnin sonuna gelindiğinde yazar; sözü edilen karanfillerin koyu al renkli, domates suyunun ise fevkalade lezzetli olması durumunda Mustafa gibilerin elinden çıkmış olduğuna inanılmasını istemektedir. Dolayısıyla başlık ve içerik arasında kurulan ilgi ancak metnin sonunda anlaşılmakta ve okuyucuyu şaşırtmaktadır. Bununla birlikte başlık özgündür.

4.6.5.1.12. Metnin Türe Uygunluğu

Hikâyeler, kısa yazılar olduğundan hikâye unsurları da sınırlı tutulmaktadır. İncelediğimiz hikâyede kişiler az, yer ve zaman sınırlıdır. Yazar iletmek istediği mesajı kahramanlar üzerinden sunmuştur. Durum öyküsü olması sebebiyle metnin merkezinde olay yer almaz. Metne konu olan olay, hayatın akışı içinde duygu ve düşünceler dile getirilirken anlatılmıştır.

Anlatılanların gerçekçi olması da türün gerektirdiği bir özelliktir ve metnin inandırıcılığını artırmaktadır.

4.6.5.2. Biçimsel Özellikler

4.6.5.2.1. Metin-Resim İlişkisi

Metnin her sayfasında en az bir görsel öğeye yer verilmiştir. Bunlardan üçü fotoğraf, altısı resimdir. Resimlerin ise iki tanesi renkli, diğerleri karakalem. Bu çeşitlilik, sayfaların üzerinde karmaşık bir görüntü oluşturmuştur.

Kullanılan görsel öğeler, aynı sayfada anlatılanları tasvir etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin, metinde anlatılanları zihinlerinde canlandırmalarına yardımcı olmaktadır. Hikâye türündeki metinler gerçekçi kurguya sahiptir. Dolayısıyla metinde fotoğraflara yer verilmesi metnin inandırıcılığını artırmaktadır. Fotoğraflar; metinde betimlenen manzara ve metnin başlığıyla alakalıdır. Resimlerde ise olay ve kişiler tasvir edilmiştir.

Metnin resimlenmesinde dikkat çeken bir hata vardır. Yazar, K r Mustafa'nın hik yesini anlatmaya, onun gözlerinin, kendisinde uyandırdığı çağrışımları belirterek başlar.  nk  Mustafa'nın gözleri, yazarın vermek istediği iletiyi taşıdığından önem arz etmektedir. Ancak yazarın siyah olarak betimlediği gözler, resimde mavi olarak gösterilmiştir.

4.6.5.2.2. Sayfa Düzeni

Tüm sayfalarda metinle birlikte görsel ögelere yer verilmiştir. Ancak bunların yerleştirilmesinde bir düzensizlik göze çarpmaktadır. Bazı görsel ögeler sayfanın tamamını, bazıları ise bir kısmını kaplar. Metin ve görseller bazen sayfanın üstünde, bazen altında, bazen de köşelerinde yer alır. İki sayfada resme yer açmak için sağ kenar boşluğunda değişiklik yapılmıştır.

Metin, "Helvetica" yazı tipi ve 10 puntuyla yazılmıştır.

4.6.5.3. Metnin Okunabilirliği

Kısaltılmış olan metin 797 kelime ve 2033 heceden oluşmaktadır. Kesik c mler dâhil olmak üzere 73 cümledir. Cümle niteliği taşımayan ifadeler göz ardı edildiğinde metnin hece olarak ortalama kelime uzunluğu 2,55 iken kelime olarak ortalama cümle uzunluğu 10,83'tür. Okunabilirlik değerinin 68,05 olduğu hikâye, "kolay" okunabilir bir metindir.

Metin yedi sayfada yer almaktadır. Metnin işlenişi için 8 ders saati ayrılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

“Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Kurmaca Metinler Üzerine İnceleme” başlıklı çalışmada, seçilen metin örnekleri içerik, biçim ve okunabilirlik açısından incelenmiştir. İçerik özelliklerinin incelenmesinde, iç yapı unsurlarının yanı sıra farklı başlıklar da ele alınmıştır. Böylece metinler, içerik yönünden; tür, tema, konu, olay örgüsü, kişi kadrosu, mekân, zaman, bakış açısı ve anlatıcı, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, dil ve üslup, başlık-metin uygunluğu, metnin türe uygunluğu olmak üzere 12 başlıkta incelendi. Biçimsel özellikler yönünden, metin-resim ilişkisi ve sayfa düzeni olmak üzere 2 başlığa yer verildi. Metinlerin okunabilirliğinin tespit edilmesinde ise Ender Ateşman’ın Flesch’ten uyarladığı okunabilirlik formülünü kullanıldı.

Yapılan incelemede, bu başlıklar altında şu sonuçlara ulaşıldı:

- *Kurmaca metinler:*

MEB Yayınları’nın 5. sınıf Türkçe ders kitabında 8 tema yer almaktadır. Her temada 5 metin bulunur. Bunlardan biri dinleme metni, biri serbest okuma metnidir. Toplam 40 metinden 15’i kurmaca özelliği taşır. Kurmaca metinlerin temalara dağılımı eşit değildir. Bir temada kurmaca metin yer almamaktadır. Nitekim 2017 Türkçe Öğretim Programı’nda türlerin temalara dağılımı, kitabın yazarlarının tercihine bırakılmıştır.

MEB Yayınları’nın 6. sınıf Türkçe ders kitabında 8 tema yer almaktadır. Her temada 6 ya da 7 metin yer alır. Bunlardan ikisi dinleme metnidir, serbest okuma metnine yer verilmemiştir. Toplam 52 metinden 17’si kurmaca özelliği taşır. Kurmaca metinlerin temalara dağılımı eşit değildir.

Başak Yayınları’nın 6. sınıf Türkçe ders kitabında 8 tema yer almaktadır. Her temada 6 ya da 7 metin yer alır. Dinleme metinlerinin sayısı her temada 1-3 arasında değişiklik göstermektedir. Serbest okuma metnine yer verilmemiştir. Toplam 52 metinden 16’sı kurmaca metindir ve kurmaca metinler temalara eşit şekilde dağıtılmamıştır.

Ez-De Yayıncılık’ın 7. sınıf Türkçe ders kitabında 6 tema yer almaktadır. Her temada 6 metin bulunur. Bunlardan biri dinleme metni, ikisi serbest okuma metnidir.

Toplam 36 metinden 14'ü kurmaca özelliği taşır. Kurmaca metinlerin temalara dağılımı eşit değildir.

MEB Yayınları'nın 8. sınıf Türkçe ders kitabında 6 tema yer almaktadır. Her temada 6 metin bulunur. Bunlardan biri dinleme metni, ikisi serbest okuma metnidir. Toplam 36 metinden 8'i kurmaca özelliği taşır. Kurmaca metinlerin temalara dağılımı eşit değildir. İki temada kurmaca metin yer almazken diğer temalarda 1-3 arasında kurmaca metne yer verilmiştir.

Dörtel Yayıncılık'ın 8. sınıf Türkçe ders kitabında 6 tema yer almaktadır. Her temada 6 metin bulunur. Bunlardan biri dinleme metni, ikisi serbest okuma metnidir. Toplam 36 metinden 8'i kurmaca özelliği taşır. Kurmaca metinlerin temalara dağılımı eşit değildir. Bir temada kurmaca metin yer almazken 5. temada 4 kurmaca metne yer verilmiştir.

2017 Türkçe Öğretim Programı'nda, tüm sınıflarda 8 tema ve her temada 4 metin (üçü okuma metni, biri dinleme/izleme metni) bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Temalara uyumlu olma ve eşit dağıtılma şartıyla 8 serbest okuma metnine yer verilerek ders kitabında toplam 40 metin olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere yalnızca 5. sınıf Türkçe kitabı bu özellikleri taşımaktadır.

Kurmaca metin sayısının 5, 6 ve 7. sınıflara oranla, 8. sınıfta azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda 5. sınıfta kurmaca metinler fazlayken 6, 7 ve 8. sınıflarda bilgilendirici metinlerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebinin, soyut işlemler dönemine giren 11 yaş ve üzeri öğrencilerin bilişsel gelişimlerini desteklemek ve onları düşünmeye sevk etmek olduğu söylenebilir.

İncelemelerimizden yola çıkarak kurmaca metinlerin; kültürü, sosyal hayatı, değer ve normları, problem çözmeyi sezdirip çocukları hayata hazırladığı; aynı zamanda onların dil becerisini geliştirdiği, dilin inceliklerini ve dili etkili kullanmayı öğrettiği; okuma alışkanlığı, estetik ve edebî zevk kazandırdığı söylenebilir. Böylece çocukların bilişsel, duygusal, sosyal ve dil gelişimi desteklenmiş olur. Tüm bunlar kurmaca metinlerin eğitimde kullanılmasının gerekliliğini yadsınamaz hâle getirmektedir. Kurmaca metinlerin, eğitimdeki önemi göz ardı edilmemekle birlikte, metinlerde sanat ve estetiğin ön planda tutulması gerekmektedir.

Ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler; konu, kurgu, dil ve anlatım özellikleri bakımından seçkin örneklerdir. Bunlar; Türk ve dünya edebiyatını, çağdaş ve klasik eser örneklerini çocuklara tanıtmaya bakımdan önemlidir.

• *Metin türleri:* Her sınıf düzeyinde hangi kurmaca metin türlerine yer verildiği aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 42:

Kurmaca Metinlerin Sınıf ve Yayınevlerine Göre Dağılımı

Sınıf ve Yayınevi	Masal	Fabl	Hikâye	Roman	Destan	Efsane	Fıkra	Tiyatro
5. Sınıf (MEB Yay.)	1	1	10	2	-	-	-	1
6. Sınıf (MEB Yay.)	1	1	11	1	-	2	-	1
6. Sınıf (Başak Matbaacılık)	1	2	10	1	-	-	1	1
7. Sınıf (Ez-De Yay.)	3	1	6	-	-	2	-	2
8. Sınıf (MEB Yay.)	-	1	3	1	1	2	-	-
8. Sınıf (Dörtel Yay.)	-	-	3	1	1	-	1	2

Metin türlerinin sınıflara dağılımına bakıldığında hayal gücünün yoğun olduğu masal ve fabl türündeki eserlere alt sınıflarda; roman, destan, efsane gibi daha gerçekçi veya uzun türlere ise üst sınıflarda yer verildiği görülür. Hayalden gerçeğe doğru yönelimin başladığı 5. sınıflarda ise bu geçiş dönemine uygun olarak fantastik roman örneklerine yer verilmiştir.

7. sınıf Türkçe kitabında roman türüne yer verilmeyip 3 masala yer verilmesi, çocukların yaş gruplarıyla örtüşmemektedir.

Ders kitaplarında farklı metin türlerine yer verilmesi, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanması bakımından daha uygundur. Çocuklar kimi zaman hayal güçlerine hitap eden, kimi zaman gerçekçi olan, kimi zaman da ahlakî ders taşıyan metinlerle karşılaşmaktadırlar.

• *Temalar:* Türkçe ders kitaplarında sıkça yer verilmiş olan temalar şunlardır: “Atatürk”, “Bilim ve Teknoloji”, “Biz ve Değerlerimiz”, “Doğa ve Evren”, “Duygular”, “Kişisel Gelişim”, “Millî Kültür”, “Okuma Kültürü”, “Sağlık, Spor ve Oyun”, “Sanat ve Toplum”, “Toplum Hayatı”, “Vatandaşlık Bilinci”, “Zaman ve Mekân”.

“Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temalarının her sınıf düzeyinde işlenmesi 2017 Türkçe Programı’nda zorunlu tutulmuştur. Ancak “Erdemler” ve “Millî Kültürümüz” temalarının Dörtel Yayıncık’a ait 8. sınıf ders kitabında yer almadığı, “Erdemler” temasının ise Ez-De Yayıncılık’ın 7. sınıf kitabında ve MEB Yayınları’nın 8. sınıf kitabında yer almadığı görülmüştür. Bu temalarla ilgili olan alt tema ve konular ise bu iki ders kitabının diğer temalarında yer almıştır.

Ders kitaplarında yer alan metinlerde, çocuklara yaşama sevinci kazandıran tema ve konular işlenmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki hayatın ideal ve sorunsuz gösterildiği metinler, gerçekçilikten uzak olduğu gibi, çocukların hayata hazırlanmasına katkı sağlamaz. İncelediğimiz kurmaca metinlerin büyük kısmında kahramanların sorunlar karşısında yılmadıklarını, maddi ya da manevi arzularına ulaşmak için çaba sarf ettiklerini, çözüm yolu geliştirdiklerini görmekteyiz.

5. sınıf kitabında yer alan “Forsa” hikâyesi, Ömer Seyfettin’in millî bilinç kazandırma amacının izlerini taşımaktadır. 6. sınıf kitabında yer alan “Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem” hikâyesinde; muharebe yıllarının perişan havasında, ülkeyi yeniden mamure hâle getirebilecek azim ve gücü içinde barındıran çocuklara dikkat çekilir. “Görevini Unutan Saat” masalı ve “Karanfiller ve Domates Suyu” hikâyesi çalışkanlık ve sorumluluk konularını işlemektedir. “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” romanı bilim ve teknoloji çalışmalarına ilgi çekip çocukları buna teşvik etmektedir. “Güvercin” ve “Dört Ahbaplar” fablları, dostluk ve yardımlaşmanın önemini vurgulamaktadır. “İhtiyar Çilingir” ve “Ben Bir Küçük Kilimim” hikâyeleri, millî değerlerimiz olan el sanatlarının ve zanaatların çocuklara tanıtılmasında önem arz eden metinlerdir.

8. sınıflarda “Martı” romanı, kendini gerçekleştirilmeye vurgu yaparken “Sana Gelmez Bu Ufuklar...” ise millî mücadele ruhunu çocuklara tanıtmada başarılı bir tiyatrodur. “Oğuz Kağan Destanı” ve “Ergenekon Destanı” çocuklarda Türk tarihine karşı ilgi uyandırmaktadır.

“Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” metni gerek karamsar duyguların ağır basması bakımından gerek uzun betimlemeleri ve derin iç çözümlemeleri sebebiyle 8. sınıf öğrencilerinin düzeyinin üzerinde kalmaktadır.

- *Konu:* İncelenen metinlerde, temalarla konuların uyumlu olduğu görülür. Genellikle aşılması gereken bir engel, çözülmesi gereken bir durum ya da arzu edilen bir şey için kahramanların çaba sarf etmesi konu edilir. Böylece çocuklarda kararlılık,

çabalamak, çalışmak, problem çözmek, umutlu olmak gibi kavramların geliştirilmesi amaçlanmıştır.

- *Olay örgüsü:* Metinlerin büyük çoğunluğunda olay örgüsünün serim, düğüm, çözüm bölümleri şeklinde ilerlediği görülür. Yalnızca birkaç durum hikâyesinde klasik vaka kuruluşuna rastlanmaz. Olaylar sebep sonuç ilişkisi içinde verilmiştir. Böylece çocuklar; hangi koşul ve davranışların, hangi sonuçları ortaya çıkaracağını öğrenmiş olur. Metinlerin teması, konusu ve olay örgüsü; çocukların geniş bir bakış açısı ve duyarlılık kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

Program'da belirtildiği gibi, çok uzun olan eserlerin kısaltıldığı durumlarda, metnin bütünlüğünün sağlanabilmesi için kısaltılan kısmın özetine yer verilmiştir. “Forsa” hikâyesinde, “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah”, “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” ve “Martı” romanlarında kısaltılan kısımların özeti yer almaktadır.

- *Kişiler:* Metin kişilerinin genellikle, çocuklara rol model olarak sunuldukları görülmektedir. Doğru olan, toplum tarafından onaylanan davranış ve düşünceler; metin kişilerinin davranış ve konuşmalarıyla sezdirilir. Bunlar genellikle iyi, akıllı, çalışkan, vefalı, azimle problemlerin üstesinden gelen kişilerdir. Dikkat çekici olan husus, metin kişilerinin tamamıyla idealize edilmiş hayatlar yaşamamalarıdır. Kahramanlar, zorluklarla karşılaşp üstesinden gelirler ya da kimi zaman hata yapıp bunu telafi etmeye çalışırlar. Bunlar, hayatın gerçek yönünü ortaya koyduğundan çocuklar için de dolaylı birer tecrübedir. Kendilerine sunulan bu örnek kişiler, çocukların kimlik kazanmaya başladıkları bu yaşlarda, hayli önem taşımaktadır.

14 metnin kişi kadrosunda -kişileştirme ve konuşurma yapılmak suretiyle- insan dışındaki kahramanlara da yer verilmiştir. Özellikle hayvanların konu edildiği eserler, bu yaş gruplarındaki çocukların ilgisini çekmektedir.

- *Mekân:* Metinlerin çoğunda açık ve geniş mekânlar kullanılmıştır. Uzun ve süslü mekân tasvirlerinden kaçınılmıştır. Bunun sebebi ilgiyi olaya yoğunlaştırmak ve çocukların dikkatinin dağılmasını önlemektir. Mekân tasvirlerine en çok yer verilen metinler “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”, “Karanfiller ve Domates Suyu”, “İhtiyar Çilingir”dir. Bu üç metinde, mekân tasviri yapılırken sıfatların sıkça kullanılması, anlatıma estetik bir haz katmıştır.

- *Zaman:* İncelediğimiz kurmaca metinlerde olay örgüsünün kronolojiye göre ilerlediği görülmektedir. Çocukların metni anlamalarını zorlaştıracığından, zaman kırılmalarına yer verilmemiştir. Ders kitaplarında yer verilen Karagöz oyunlarında,

Hacivat'ın zaman zaman geriye bakış tekniği ile yakın zamanda yaşadığı olayları anlattığı görülür. Bilinç yaşanan anda olduğundan, bunları zaman kırılması olarak değerlendiremeyiz.

Metinlerde zaman atlamaları yapılarak sözden tasarruf sağlandığı görülmektedir. Böylece metin gereksiz detaylardan arındırılmış olur, uzun ve sıkıcı olmaktan uzaklaşır. Dolayısıyla öğrenci düzeyine uygun hâle gelir.

- *Bakış açısı ve anlatıcı*: Çocukların kahraman bakış açısının kullanıldığı eserleri daha samimi bulup beğendikleri görüşüyle birlikte, incelediğimiz 32 metinden 8'inin kahraman bakış açısıyla, 19'unun ise hâkim bakış açısıyla aktarıldığı görülmektedir. Tiyatro türündeki 5 eserde ise bakış açısı ve anlatıcı aranmamaktadır.

Anlatıcının aynı zamanda metin kişilerinden olduğu "İhtiyar Çilingir", "Ben Bir Küçük Kilimim", "Karanfiller ve Domates Suyu" hikâyelerinde, anlatıcının düşüncelerini uzunca anlatması, metnin zaman zaman çocuklar için sıkıcı hâle gelmesine sebep olmaktadır.

- *Ana düşünce ve yardımcı düşünceler*: İncelediğimiz metinlerin ana ve yardımcı düşünceler bakımından oldukça zengin olduğu görülmektedir.

Ana ve yardımcı düşüncelerin genellikle metin kişilerinin konuşma ve davranışları üzerinden sezdirildiğini belirtmiştik. Bu iletiler daha çok, olumlu davranışlar üzerinden sezdirilmiştir. Bununla birlikte olumsuz davranış sergileyen kahramanların, sonradan bu davranışlarını düzelttikleri ya da olumsuz davranış sergileyen metin kişilerinin olay örgüsü içinde eleştirildikleri de görülmektedir. Dolayısıyla metinlerde olumlu ve olumsuz davranışlar üzerinden ana ve yardımcı düşüncelere ulaşılmaktadır.

Fabl türündeki eserlerde ise ana düşüncenin, anlatıcı tarafından ifade edildiği görülür. Olay örgüsünün doğal akışı içinde, anlatıcı tarafından dikte edilmeden ifade edilen bu ana düşünceler, metinlerin kurmaca yapısına zarar vermemektedir. Ancak ortaokul yaşlarındaki çocuklar, fablın ana düşüncesini kolaylıkla bulabileceklerinden, anlatıcı tarafından belirtilmesine gerek yoktur.

- *Dil ve üslup*: Ders kitaplarında seçkin metin örneklerine yer verilmesi, çocukların ana dili gelişimini olumlu etkilemektedir. Çocuklar; metinlerde kullanılan dili, taklit yoluyla özümsemektedirler. İncelediğimiz metinlerde söz varlığının unsurlarına özenle yer verilmiş; öğrencilerin yeni kelime, atasözü, deyim, ikileme ve mecazları öğrenmeleri sağlanmıştır.

Metinlerde yer verilen bilinmeyen kelimelerle öğrencilerin kelime hazinesinin

geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak sınıf düzeyine göre, metinlerde ne kadar bilinmeyen kelimenin yer alacağı ve bunların hangi kelimeler olacağı Program'da ve Yönetmelik'te belirtilmemektedir.

Genel olarak metinlerin dilinin yalın, duru, akıcı ve anlaşılır olduğu görülür. Sıfat, ikileme ve deyimlerden sıkça yararlanılarak anlatım zenginleştirilmiştir.

Kurmaca metinlerde basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle yapıları genellikle bir arada kullanılmıştır. Metinler anlaşılabilir olmakla birlikte, yan cümlelerin çok olduğu veya uzun betimlemelerin yapıldığı cümlelerin anlaşılması güçleşmektedir.

Metinlerde çok sayıda yazım ve noktalama yanlışı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında yer alan metinler, yazım ve noktalama kurallarının kavratılmasında örnek niteliği taşıdığından hiçbir hata olmamalıdır.

- *Başlık ve metin uygunluğu:* Kurmaca metinlerin başlıkları, içerikle uyumlu ve konuyu kapsayıcıdır. Başlıklar, çocuklara metinlerin içeriğiyle ilgili fikir vermektedir. Genel olarak kısa ve ilgi çekici oldukları söylenebilir.

Başlıkların çoğunluğu, kurmaca metin kahramanlarının adını taşımaktadır.

- *Metnin türe uygunluğu:* Ders kitaplarında yer verilen kurmaca metinlerin, türlerinin özelliğini yansıttığı görülmüştür. Bu da edebî türlerin çocuklara tanıtılmasına imkân sağlamaktadır.

- *Metin-resim ilişkisi:* Türkçe ders kitaplarında kurmaca metinlerle birlikte resim ve fotoğraflara yer verilmiştir. Kullanılan resimler olay örgüsünü tasvir etmektedir. Bu yönüyle, çocukların, olayları zihinlerinde canlandırmalarını kolaylaştırmakta ve metni daha anlaşılır kılmaktadır. Aynı zamanda çocukların hayal gücünün gelişimini desteklemektedir.

Fotoğraflar ise genellikle yazara, mekâna ya da metne konu olan nesneye/duruma aittir. Görsel öge olarak fotoğraflara yer verilmesi; metnin gerçekçiliğini artırmaktadır.

Gerek resimlerin gerek fotoğrafların; metinle uyumlu, ilgi çekici ve karmaşadan uzak olduğu görülmektedir.

- *Sayfa düzeni:* Sayfa üzerinde, metinlerle birlikte genellikle görsel öğelere de yer verilmiştir. Bazı Türkçe kitaplarında metin ve resim, sayfanın alt ve üst yarısına yerleştirilerek düzenli bir görünüm oluşturulmuştur. Diğer Türkçe kitaplarında ise resimler sayfanın altında, üstünde, yanında, köşelerinde, ortasında olmak üzere farklı yerlerde konumlandırılmıştır.

Resimler, sayfa kenarlarına yerleştirilirken genellikle sağ marjın ve nadiren sol

marjın hizasında değişiklik yapıldığı görülmüştür. Tüm bunlar düzensiz bir görünüm ortaya çıkardığı gibi okunmayı da zorlaştırmaktadır.

Sayfa üzerindeki kenar boşlukları yeterli olmasına rağmen, sayfaların birleşim yerine yakın olan yazıların okunması zaman zaman güçleşmektedir.

Ders kitaplarına ilişkin Yönetmelik'te belirtildiği üzere yazı boyutunun 5. sınıflarda 11 punto, üst sınıflarda ise 10 puntodan küçük olmamasına dikkat edilmiştir. Yönetmelik'te yazı karakterinin ne olması gerektiği belirtilmediğinden ders kitaplarında farklı yazı karakterleri kullanılmıştır.

- Metinlerin yakın çevreden uzağa, ulusaldan evrensele doğru açılması gerektiği dikkate alındığında “Karagöz ile Hacivat-İncelik”, “Forsa”, “Çayda Çıra”, “Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem”, “Ben Bir Küçük Kilimim”, “Kız Kalesi”, “İhtiyar Çilingir”, “Ergenekon Destanı”, “Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?”, “Bilgin ile Hoca”, “Sana Gelmez Bu Ufuklar...”, “Oğuz Kağan Destanı” gibi metinlerin Türk kültür ve coğrafyasının çocuklara tanıtılmasında önem arz ettiği açıktır.

- “Ergenekon Destanı”, “Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?”, “Kız Kalesi”, “Martı”, “İhtiyar Çilingir”, “Forsa” gibi metinlerin MEB Yayınları'na ait ders kitaplarında uzun yıllardan bu yana yer aldığını görmekteyiz. Önceki yıllarda basılmış kitaplarda yapılan içerik hatalarının, 2017 basımında düzeltildiği görülür.

- Türkçe Öğretim Programı'nda aynı metne farklı sınıf düzeylerinde yer verilemeyeceği belirtilmiştir. Fakat bazı metinler, kısaltma ve düzenleme yapılmak suretiyle farklı sınıf düzeylerinde kullanılmıştır. Bunlar:

MEB Yayınları'nın 8. sınıf ders kitabında yer alan “Tasmalı Güvercin” fablı, kısaltılıp düzenlenerek aynı yayınevinin 5. sınıf ders kitabında “Güvercin” adıyla yer almıştır.

Yine MEB Yayınları'nın 6. ve 8. sınıf kitaplarında “İhtiyar Çilingir” hikâyesi, dinleme metni olarak yer almıştır. 6. sınıf kitabındaki metin kısaltılmıştır. 8. sınıf kitabında ise yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı daha fazla kullanılmıştır.

MEB Yayınları'nın 6. sınıf ders kitabında yer alan “Öyle Denmez” adlı tiyatro düzenlenerek ve sadeleştirilerek aynı yayınevinin 5. sınıf ders kitabında “Karagöz ile Hacivat-İncelik” adıyla yer almıştır.

“Ben Bir Küçük Kilimim” hikâyesi Ez-De Yayıncılık'ın 7. sınıf ders kitabında yer alırken Başak Matbaacılık'ın 6. sınıf ders kitabında da metnin kısaltılmış şekline yer verilmiştir.

“Kız Kalesi” efsanesi, tamamen aynı olarak hem MEB Yayınları’nın 8. sınıf ders kitabında hem Ez-De Yayıncılık’ın 7. sınıf kitabında yer almıştır.

- Genellikle metinlerin orijinalindeki kaba söz ve davranışlar çıkarılmıştır. Ancak MEB Yayınları’nın 8. sınıf kitabındaki “Tasmalı Güvercin” fablında “herif” kelimesi bulunmaktadır. Aynı yayınevinin 6. sınıf kitabındaki “Öyle Denmez” tiyatrosunda ise Karagöz ve Hacivat’ın birkaç kez birbirlerine vurdukları görülmektedir.

- Türkçe ders kitaplarında yer alan kurmaca metinlerin biçim ve içerik bakımından “Türk Millî Eğitiminin Amaçları”, “Türkçe Öğretim Programı” ve “Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği” ile genel olarak uyumlu olduğu görülmektedir.

- *Okunabilirlik:* Sonraki programlarda yer almamakla birlikte, 1981 Programı’nda öğrencilerin okuyabilecekleri hikâye edici metinlerin kelime sayısının 5. sınıflar için 200-300, 6. sınıflar için 350-450, 7. sınıflar için 400-500, 8. sınıflar için 450-550 olduğu ifade edilmiştir. Yalçın ve Aytaş (2016:67, 73-74) ise 9-12 yaş grubundaki çocuklar için yazılan eserlerin, onların anlamını bildiği ve etkin olarak kullandığı üç yüz kelimeyi geçmemesi gerektiğini ve 13-14 yaşındaki çocukların okuyacakları metinlerin, anlamını bildikleri 700 kelime civarında olması ve 7-10 kelimelik cümlelerden oluşması gerektiğini belirtir. Bu bilgilerden yola çıkarak değerlendirme yapıldığında ders kitaplarındaki metinlerin çoğunun uzunluğunun, sınıf düzeyinin çok üstünde olduğu görülmektedir. 5. sınıf kitabındaki metinlerin ise hiçbiri, öğrenci düzeyine uygun uzunlukta değildir.

Ayrıca metin uzunluklarının, sınıf düzeyine göre artış göstermediği de görülür. Metinlerin ortalama kelime sayısı 5. sınıf Türkçe kitabında 807 kelime, 6. sınıf Türkçe kitaplarında 574 kelime (MEB Yayınları) ve 461 kelime (Başak Matbaacılık), 7. sınıf Türkçe kitabında 589 kelime, 8. sınıf Türkçe kitaplarında 711 kelime (MEB Yayınları) ve 924 kelimedir (Dörtel Yayıncılık). Bu durum, metin uzunluklarına dair bir düzenleme gerektirmektedir.

5. sınıf kitabında yer alan “Alice Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden” romanının, iç cümleler haricinde cümle sayısı 161 iken 6. sınıf kitabında yer alan “Çayda Çıra” efsanesinin cümle sayısı 26, 7. sınıf kitabında yer alan “Ağustos Böceği ile Karınca” fablının cümle sayısı 17’dir. Bunda, metin uzunluğunun, metnin türüyle olan ilişkisi de etkilidir. Türkçe metinler için geliştirilen okunabilirlik formülleri, kelime ve cümle uzunluğunu esas aldığından metnin okunma güçlüğüne dair fikir vermektedir. Ancak

metnin okunabilir olmasıyla anlaşılabilir olması aynı şey değildir. Bununla birlikte bilinmeyen kelimelerin metindeki oranı, metne hâkim olan cümle yapısı, metnin amacı (bilgilendirici, öyküleyici gibi) ve anlatım özellikleri gibi etkenler de metnin okunabilirlik ve anlaşılabilirliğine etki etmektedir.

İncelediğimiz tüm metinlerin okunabilirliği üzerine elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır:

Tablo 43:

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları)

Metin Adı	Hece	Kelime	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabilirlik Değeri ve Düzeyi	Okunabilirlik Düzeyi
	Olarak Kelime Ortalaması	Olarak Cümle Ortalaması				
Alis Harikalar Diyarında-Tavşanın Peşinden	2,57	8,95	1447	161	72,11	Kolay
Güvercin	2,56	8,11	505	60	74,44	Kolay
Karagöz ile Hacivat-İncelik	2,4	6,22	684	109	86,06	Kolay
Forsa	2,66	5,18	411	79	78,37	Kolay
Kuş Ağacı	2,72	5,71	990	173	74,33	Kolay
Ortalama	2,58	6,83	807,4	116,4	77,06	Kolay

Tablo 44:

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları)

Metin Adı	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabi- lirlik Değeri	Okunabi- lirlik Düzeyi
Aslan, Tilki, Bir de Geyik	2,42	8,65	576	66	78,72	Kolay
Akdeniz'le Röportaj	2,4	4,8	826	71	89,8	Kolay
Çayda Çıra	2,62	7,96	209	26	72,66	Kolay
Görevini Unutan Saat	2,81	7,86	640	81	65,15	Orta Güçlükte
Öyle Denmez	2,23	6,75	670	88	91,45	Çok Kolay
Denizler Altında Yirmi Bin Fersah	2,63	6,55	528	79	76	Kolay
Ortalama	2,51	7,09	574,83	68,5	78,96	Kolay

Tablo 45:

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Başak Matbaacılık)

Metin Adı	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabi- lirlik Değeri	Okunabi- lirlik Düzeyi
Dünyanın Gezginleri	2,68	7,43	850	114	71,63	Kolay
Gülibik	2,69	6,47	606	93	73,64	Kolay
Tanıdığım Çocuklar-dan: Rüstem	2,57	6,51	518	79	78,53	Kolay
Ağustos Böceği ile Karıncı	2,87	9,7	169	17	58,08	Orta Güçlükte
Ah Şu Gençler!	2,36	6,43	508	73	87,05	Kolay
Bir Tutam Fıkra	2,38	6,58	117	17	85,85	Kolay
Ortalama	2,59	7,18	461,33	65,5	75,79	Kolay

Tablo 46:

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Ez-De Yayıncılık)

Metin Adı	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabi- lirlik Değeri	Okunabi- lirlik Düzeyi
Ben Bir Küçük Kilimim	2,34	10,6	863	81	76,81	Kolay
Kitapların Kanatları	2,65	5,1	1197	204	78,96	Kolay
Dört Ahbaplar	2,33	8,25	258	31	83,42	Kolay
İlkbahar, Yaz, Sonbahar ve Kış Kardeşler	2,46	7,77	348	44	79,63	Kolay
Kız Kalesi	2,61	11,54	279	24	63,55	Orta Güçlükte
Ortalama	2,47	8,65	589	76,8	76,47	Kolay

Tablo 47:

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (MEB Yayınları)

Metin Adı	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabi- lirlik Değeri	Okunabi- lirlik Düzeyi
İhtiyar Çilingir	2,48	9,42	434	45	73,36	Kolay
Martı	2,67	11,03	884	80	62,41	Orta Güçlükte
Ergenekon Destanı	2,45	11,03	708	64	71,24	Kolay
Tasmalı Güvercin	2,55	9,97	912	91	70	Orta Güçlükte
Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?	2,38	6,88	619	89	85,09	Kolay
Ortalama	2,5	9,66	711,4	73,8	72,42	Kolay

Tablo 48:

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri (Dörtel Yayıncılık)

Metin Adı	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	Okunabi- lirlik Değeri	Okunabi- lirlik Düzeyi
Bilgin ile Hoca	2,44	7,86	176	22	80,07	Kolay
Sana Gelmez Bu Ufuklar...	2,63	3,91	1388	282	82,68	Kolay
Oğuz Kağan Destanı	2,15	10,08	951	94	85,79	Kolay
Dokuzuncu Hariciye Koşuşu	2,67	10,39	1310	122	64,38	Orta Güçlükte
Karanfiller ve Domates Suyu	2,55	10,83	797	73	68,05	Orta Güçlükte
Ortalama	2,48	8,61	924,4	118,6	76,19	Kolay

Tablo 49:

Sınıf Düzeylerine Göre Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri

Sınıf ve Yayınevi	Hece Olarak Kelime Ortalaması	Kelime Olarak Cümle Ortalaması	Orta- lama Kelime Sayısı	Orta- lama Cümle Sayısı	Ortalama Okunabi- lirlik Değeri	Ortalama Okunabi- lirlik Düzeyi
5. Sınıf (MEB Yay.)	2,58	6,83	807,4	116,4	77,06	Kolay
6. Sınıf (MEB Yay.)	2,51	7,09	574,83	68,5	78,96	Kolay
6. Sınıf (Başak Matbaacılık)	2,59	7,18	461,33	65,5	75,79	Kolay
7. Sınıf (Ez-De Yay.)	2,47	8,65	589	76,8	76,47	Kolay
8. Sınıf (MEB Yay.)	2,5	9,66	711,4	73,8	72,42	Kolay
8. Sınıf (Dörtel Yay.)	2,48	8,61	924,4	118,6	76,19	Kolay

5.2. Öneriler

- Ders kitaplarında yer verilecek olan kurmaca metinlerle, dolaylı öğrenme yaşantıları kazandırılarak çocukların, gerçek hayatta aynı problemle karşılaşmaları hâlinde daha kolay ve akılcı çözüm üretmeleri sağlanabilir. Böylece hata yapma ihtimalleri de azaltılmış olur. Bu sebeple, çocuk eğitiminde edebî eserlerin zengin dünyasından yararlanılması yerinde olacaktır.

- Ders kitaplarındaki kurmaca metinler; çocuğa hayatı öğrettiği gibi, ahlakî ve yüksek değerler de bu metinler aracılığıyla benimsetilebilir. Böylece çocukların kimlik kazanma sürecine olumlu etki edilebilir.

- Ders kitaplarında yer alan kurmaca metinler, çocuk eğitiminde iyi bir araç olmakla birlikte, bu metinlerin sanatsal yönü ön planda tutulmalıdır.

- Çocuklara yönelik olarak hazırlanan ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin; çocuğun algısını geliştirmesine, bakış açısını genişleterek farklı düşüncelere saygı duymasını ve empati kurmasını sağlamasına, duyarlılık kazandırmasına önem verilmelidir.

- Ders kitaplarında Türk ve dünya edebiyatının seçkin kurmaca metin örneklerine daha fazla yer verilerek çocukların bunlara aşinalığı ve ilgisi artırılabilir. Aynı zamanda çocukta edebî zevk ve estetik haz duygusu oluşturulabilir. Çocukların, taklit yoluyla, bu seçilmiş metinlerin dil ve anlatımını özümsemeleri sağlanabilir.

- Ders kitaplarında çocuk edebiyatının başarılı ve ilgi çekici kurmaca metin örneklerine yer verilmesi, çocuklara okuma alışkanlığı kazandırılabilir. Böylece çocukların televizyon, tablet, telefon bağımlısı olması bir derece önlenebilir.

- Ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin okuma isteği uyandırması için resimlerin ilgi çekici olmasına özen gösterilmelidir. Ancak resimlerin karmaşık olmamasına dikkat edilmelidir.

- Çocuğun kimliğinin ve değer yargılarının şekillendiği 11-14 yaş grubu, gelişimin kritik aşamalarındandır. Ders kitaplarında yer alacak kurmaca metinler hazırlanırken çocukların yaş gruplarının özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak gelişimdeki kritik dönemlerin aşılmasında bu metinlerden yararlanılabilir. Metin oluştururken hedef kitlenin ergen ya da ergenliğe aday bireylerden oluştuğu göz ardı edilmemelidir. Onların iç dünyalarına hitap eden, çıkmazları ve bu

dönemde yaşayacakları sorunları nasıl aşabileceklerini sezdirenen konulara daha fazla yer verilmesi faydalı olacaktır.

- Çocuklar, ergenlik dönemiyle ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik uyumsuzluğun meydana getirdiği iç karmaşa sebebiyle karmaşık durumlardan hoşlanmazlar. Bu sebeple ders kitaplarındaki kurmaca metinlerin içeriğinde ve resimlendirilmesinde çocukları huzursuz eden karmaşıklık, belirsizlik ve gereksiz ayrıntılar olmamalıdır. Olay örgüsünün anlaşılır olması, az kişiye ve mekâna yer verilmesi, zamanın kronolojik olarak ilerlemesi, dilin yalın olması gerekmektedir.

- Ders kitaplarındaki kurmaca metinlerde, anlaşılmayı güçleştirdiğinden dolayı temel cümleye bağlı yan cümlelerin fazla olmasından kaçınılmalıdır. Cümledeki yargı sayısı -anlaşılabilirliği zorlaştırmamak kaydıyla- sınıf düzeyine göre artırılabilir. Metinlerin uzunluğu da sınıf düzeyine göre artış göstermelidir.

- Metinlerde yer verilen bilinmeyen kelime, deyim, atasözü, ikileme, mecaz, eş ve karşıt anlamlı kelimeler, sıfat ve zarflarla ana dilin zenginliği ve olanakları çocuklara tanıtılmalı, çocukların söz varlığı ve ifade gücü geliştirilmelidir.

- Ders kitaplarında yer verilmek üzere çocuğa göre eser yazılırken ya da yetişkinler için yazılan eserler çocuklara göre düzenlenirken “neleri, niçin, nasıl, ne kadar” yazmak gerektiğine dikkat edilmeli ve bu da konunun uzmanlarınca yapılmalıdır.

- Türkçe ders kitaplarındaki metinler; çocuğun karamsarlığa kapılmasına sebep olmamalı, çocukta olumsuz duygular geliştirmemelidir. Problemlerin çözümü olduğunu göstererek ümit, azim ve güven duygusu oluşturmalıdır. İnsanları, diğer canlıları ve hayatı sevdirmelidir.

- Ders kitaplarında yer alan kurmaca metinlerdeki olaylar, sebep sonuç ilişkisinde verilerek gerçek hayatta hangi tutum ve davranışların hangi sonuçları ortaya çıkaracağı gösterilmelidir.

- Ders kitaplarında kurmaca metin kahramanlarının güçlü ve zayıf yönleri bir arada verilmelidir. Böylece insanların güçlü yönlerinin yanında zayıflıklarının da olabileceği gösterilerek çocukların kaygıları giderilebilir. Aynı zamanda çocukların da kendi güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmaları sağlanabilir. Çocuklar, her iki açıyı da görme imkânı bulacaklarından kendilerini buna göre şekillendirebilirler. Bunlara dikkat çekilerek çocukların hem kendilerine hem diğer insanlara daha hoşgörülü yaklaşması sağlanabilir.

- Çocuklar metin kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirmekte, kahraman olan anlatıcıyı kendilerine daha yakın ve inandırıcı bulmaktadırlar. Dolayısıyla olayların kahraman bakış açılı 1. tekil anlatıcı tarafından aktarıldığı eserlere daha çok yer verilmelidir.

- Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki fabllarda, ana düşünce anlatıcı tarafından belirtilmemeli, gerek duyuluyorsa atasözü olarak verilmelidir.

- Çocuklara Türk halk edebiyatının örneklerini tanıttak Dede Korkut hikâyeleri, Keloğlan masalları, Meddah ve Orta Oyunu metinlerine çocuğun düzeyine uygun olacak şekilde düzenleme yapılmak suretiyle ders kitaplarında yer verilebilir.

- Sınıf düzeyine göre, metinlerde ne kadar bilinmeyen kelimenin yer alacağı ve bunların hangi kelimeler olacağı 2017 Programı'nda belirtilmemiştir. Bu konuda çalışmalar yapılarak öğrencilerin hem gündelik hayatta hem okul hayatında karşlarına çıkacak yeni kelimelerin tespit edilmesi ve öğretilmesi amaçlanmalıdır.

- Metin uzunluklarının -kelime sayısı bakımından- sınıf düzeyine göre ne kadar olması gerektiği üzerine yapılan çalışmalar geliştirilmelidir. Aynı zamanda metinlerin okunabilirlik düzeylerinin, sınıf düzeyine göre ne olması gerektiği üzerine de çalışmalar yapılmalıdır. Her iki sonuç da metinlerin taşınması gereken nitelikler arasında yerini almalıdır.

- Bilinmeyen kelimeler ve cümle yapıları da göz önünde bulundurularak Türkçe metinlerin okunabilirlik ve anlaşılabilirliği üzerine yeni çalışmalar yapılması, ders kitaplarında yer verilecek olan metinlerin seçiminde yol gösterici olabilir.

- Sayfa üzerine yerleştirilen metnin ve resmin üst üste gelmemesine ayrıca kenar boşluklarının sabit olmasına dikkat edilmelidir. Okunmanın güçleşmemesi için sayfaların birleşim yerlerinde yeteri kadar boşluk bırakılmalıdır.

- Soyut kavramların somutlaştırılmasında ders kitaplarındaki kurmaca metinlerden faydalanılması ideal bir yoldur.

- Ders kitaplarındaki kurmaca metinlerde, çocuğun gelişimine olumsuz etki edebilecek kısımlar metinden çıkarılmalıdır. Kaba söz ve davranışlara, batıl inanışlara yer verilmemelidir.

- Efsanelerde birtakım gerçeküstü ya da batıl inanışlar görülmektedir. Çocukların bu yanlış inanışları benimsememesi için iki yol kullanılabilir. Bunlardan biri, metnin işlenişi sırasında öğretmen tarafından, efsanelerin halkın hayal gücünden gelişen

anlatılar olduğunun belirtilmesidir. Diğeri ise efsanenin, bilgi verilen çerçeve metninde “efsanenin, halkın hayalinde geliştiği” vurgusunun yapılmasıdır.

- Ders kitaplarındaki kurmaca metinlerde tutarsızlık ve mantık hatası olmamalıdır. Bunun için olay örgüsünün sebep sonuç ilişkisi içinde verilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde olaylar arasında mantıksal bağ kurulması güçleşir.

- Türkçe ders kitaplarındaki kurmaca metinler, alanında uzman kişilerce titizlikle hazırlanmalıdır. Çocukların gelişimini olumsuz etkileyebilecek, pedagojik olarak uygun görülmeyen kısımlarda düzenlemeye ya da kısaltmaya gidilmelidir.

- Sınıf düzeyine göre, ders kitabında yer alacak metin türlerini belirlemek yerine, çocukların yaş grubuna uygun düzenlemeler yapılarak tüm sınıflarda her metin türüne yer verilmelidir. Böylece çocukların türlere olan aşinalığı artırılabilir. Bununla birlikte ders kitaplarında, çocukların yaş grubuna uygun türlerin sayısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağın Haykır, H., Kaplan, H., Kıryar, A., Tarakcı, R., Üstün, E. (2017). *Ortaokul Türkçe 5 ders kitabı*. (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akalın, L. S. (1980). *Edebiyat terimleri sözlüğü*. (5. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akçay, Y. (2005). Peyami Safa'ya göre Türk dili (Türkçenin sorunları/çözüm önerileri). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. ve GÜNDÜZ, O. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım*. (6. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyol, H. (2003). Metinlerden anlam kurma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 49-58.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi*. (Gözden geçirilmiş 12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Andreyev, K. (2010). *Görülmeeni gören adam Jules Verne*. (Çev. A. Korkmaz). Ankara: Etkin Yayınevi.
- Arhan, S., Başar, S., Demirel, T. (2017). *İlköğretim Türkçe 8 ders kitabı*. (4. Baskı). MEB Yayınları.
- Arhan, S., Başar, S., Demirel, T. (2017). *İlköğretim Türkçe 8 öğretmen kılavuz kitabı*. (4. Baskı). MEB Yayınları.
- Ata Yıldız, N. (2015). *Türk dünyası destancılık geleneği ve destanlar*. (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ataman, A., Çalık, T., Akyol, H., Özmen, R., Çakmak, M., Koşar, E., Temur, T. (2001). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu, Türkçe 1-8*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2004). *Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü*. Cilt I,II,III,IV,V,VI. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede okunabilirliğin ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi*, 58, 71-74.

- Aytan, T. (2017). 2017 Türkçe öğretim programına göre hazırlanan 5.sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin temaları ve türleri üzerine bir değerlendirme. *Kesit Akademi Dergisi*, 11, 256-275.
- Aytaş, G. (2006). Edebî türlerden yararlanma. *Millî Eğitim*, 169, 261-276.
- Aytür, Ü. (1977). *Henry James ve roman sanatı*. Ankara: DTCTF Yayınları.
- Bağcı, H. ve Ünal, Y. (2013). İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3), 12-28.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bars, M. E. (2013). Metinlerarası ilişkiler bağlamında Oğuz Kağan Destanı'na bir bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/4, 181-197.
- Baydar, M. (1960). *Edebiyatçılarımız ne diyorlar?* İstanbul: Ahmet Halil Yaşaroğlu Kitapçılık.
- Bilgin Topçu, Ü. (2014). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında destan*. Ankara: Atıf Yayınları.
- Boratav, P. N. (1992). *Az gittik uz gittik*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2003). *Yüz soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: K Kitaplığı, Mas Matbaacılık.
- Bozkurt, B. Ü. ve Canlı, S. (2017). *İlköğretim Türkçe 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Bozkurt, B. Ü. ve Canlı, S. (2017). *İlköğretim Türkçe 6. sınıf öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Bozkurt, B. Ü. ve Canlı, S. (2017). *İlköğretim Türkçe 6. sınıf öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Carroll, L. (2010). *Alice harikalar diyarında*. İstanbul: Parıltı Yayıncılık.
- Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 59-74.
- Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 173, 39-49.
- Çelik, Y (2002). *Sait Faik ve insan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, N. (2017). *Roman çözümleme yöntemi*. (15. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çetinkaya, G. (2010). *Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeylerinin tanımlanması ve sınıflandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin tahlillerine giriş/2 (hikâye-roman-tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2016). *Metin tahlillerine giriş/2 (hikâye-roman-tiyatro)*. (5. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çıblak, N. (2005). V. Propp'un masal çözümleme metodu. *Türk Dili*, 638,127-140.
- Çiftçi, Ö., Çeçen, M. A., Melanlıoğlu, D. (2007). Altıncı sınıf ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (6)22, 206-219.
- Çiftlikçi, R. (1994). Romanda anlatıcı ve bakış açısı problemi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 508, 290-294.
- Demir, Y. (1995). *İlk dönem hikâyelerinde anlatıcılar tipolojisi*. İstanbul: Akçay Yayınları.
- Demiray, K. (1971). *Edebiyatta türler*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Demirel, Ş. (Editör). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demiryürek, M. (2013). Kurgusal metinlerde ikinci kişili anlatıcı ve bakış açısı. *FSM İlmî Araştırmalar-İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2.
- Dilçin, C. (Editör). (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk yazını*. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986a). *Folklor ve halk edebiyatının milli birliğin oluşmasındaki rolü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Elçin, Ş. (1986b). *Halk edebiyatına giriş*. (2. Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Enginün, İ. (1992). *Mukayeseli edebiyat*. (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2004). *Yeni Türk edebiyatı araştırmaları*. (5. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2006). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. (7. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Makaleler*. (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Erdal, N. (2017). *İlköğretim Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Erdal, N. (2017). *İlköğretim Türkçe 8 öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Ergin, M. (2007). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Erkul, R. (2004). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan Matbaacılık.
- Forster, E. M. (1982). *Roman sanatı*. (Çev. Ü. Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- Forster, E. M. (1985). *Roman sanatı*. (Çev. Ü. Aytür). İstanbul: Adam Yayınları.
- Göçer, Y. (2010). Türkçe öğretiminde çok uyaranlı bir öğrenme ortamı oluşturmak için seçkin edebî ürünlerden yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 341-369.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2006). *Türkçenin çağdaş sorunları*. (1. Baskı). İstanbul: Divan Yayınevi.
- Gürel, Z., Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk edebiyatı*. (1. Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Kantarcıoğlu, S. (1988). *Türk ve dünya romanlarında modernizm*. Ankara: KTB Yayınları.
- Kaplan, M. (2003). *Hikâye Tahlilleri*. (9. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2006). *Kültür ve dil*. (22. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karagöz, B. (2015). Fablların pedagojik karakteristiği üzerine bir analiz. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı-2, 353-362.
- Karahan, L. (2006). *Türkçede söz dizimi*. (10. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karasar, N. (2014). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. (18. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (25. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karatay, H., Bolat, K. K., Güngör, H. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik ve anlaşılabilirliği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 603-623.
- Kıbrıs, İ. (2002). *Uygulamalı çocuk edebiyatı*. (2. Baskı). Ankara: Eylül Yayınevi.
- Kudret, C. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Kurudayıoğlu, M. ve Çetin, Ö. (2015) Temel beceriler ve Türkçe öğretimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), s. 1-19.
- Lüle Mert, E. (2011). 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinsellik ölçütlerine uygunlukları. *Dil Dergisi*, 153, 7-23.
- Lüthi, M. (1996). Halk masallarında yüzeysellik (Çev. F. G. Mirzaoğlu). *Millî Folklor*, 29-30, 81-90.
- MEB. (2017). *Türkçe dersi öğretim programı- ilkökul ve ortaokul 1-8. sınıflar*. <http://mufredat.meb.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- Moran, B. (2004). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Edebiyat üzerine*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nas, R. (2003). *Türkçe öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nas, R. (2004). *Türkçe öğretimi*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nuhoğlu, M. M. ve Gökaya, H. (2006). *Türkçe öğretimi uygulamaları*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk edebiyatı*. (9. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Okay, O. (2011). *Edebiyat ve edebî eser üzerine*. (1.Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (1998). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. (2. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okur, A., Arı, G., Ersoyol, F., Kahraman Okur, E. (2013). 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirliği. *Sakarya University Journal of Education*, 3/2, 65-79.
- Okur, A. ve Dağtaş, A. (2014). Ortaokula yönelik kelime öğretimi çalışmaları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4), 66-84.

- Özakman, T. (2008). *Bütün Oyunları 3*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özbay, M. (2008). *Türkçe öğretimi kaynakçası*. (1. Baskı). Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I*. (1. Baskı). Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. (2. Baskı). Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. ve Çeçen, M. A. (2012). Türkçe ders kitaplarında (6-8. sınıflar) yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitim Dergisi*, 1(1), 67-76.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 30-45.
- Özdemir, E. (1994). *Yazınsal türler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özdemir, M. Ç. (Editör). (2004). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Asil Yayınları.
- Özgider, D. S. (2010). *Türkiye ve İngiltere’de çok satılan çocuk kitaplarının biçimsel ve içerik özellikleri açısından karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, A. (1996). *Ötüken Türk kitabeleri*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pilav, S. ve Oğuz, M. M. (2013). Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 16-30.
- Rayman, H. (2014). *Halk edebiyatı anlatı türleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Safa, P. (2016). *Dokuzuncu hariciye koğuşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sakaoğlu, S. (2007). *Masal araştırmaları*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. Ve Alptekin, A. B. (2014). *Nasrettin Hoca*. (2. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sazyek, H. (2004). Romanda temel anlatım yöntemleri üzerinde bir sınıflandırma çalışması. *Folklor-Edebiyat Dergisi*, 37, 103-118.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. (12. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece Eğitim ve Ekin ve Sanat Dergisi*, 107, 14-15.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. (4. Baskı). İzmir: Tudem Yayın Grubu.

- Sever, S. (2003). Türkçe öğretiminde yeni yapılanma çalışmaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 27-38.
- Schilder, P. (1938). Psychoanalytic remarks on Alice in wonderland and Lewis Carroll. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 87(2), 159-168.
- Sınar Çılgın, A. (2007). *Çocuk edebiyatı*. (1. Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayıncılık.
- Solak, M. ve Yaylı, D. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 444-453.
- Stanzel, F. K. (1997). *Roman biçimleri*. (Çev: F. Tepebaşılı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Stevick, P. (1988). *Roman teorisi*. (Çev: S. Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, F. K., Muştu, G., Şengül, S. (2017). *Ortaokul Türkçe 6 ders kitabı*. (1. Baskı). MEB Yayınları.
- Sümer, F. K., Muştu, G., Şengül, S. (2017). *Ortaokul Türkçe 6 öğretmen kılavuz kitabı*. (1. Baskı). MEB Yayınları.
- Şaşal, B. (2007). *Güldürürken düşündüren Nasrettin Hoca'ya çağdaş bakış*. Ankara: Akasya Kitap.
- Şen, C. (2017). Edebî bir tür olarak tiyatrodaki anlatıcı meselesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 19-40.
- Şener, S. (2001). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tahir, T. (2016). Kelime öğretiminde hedef kelimelerin belirlenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), 163-177.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Edebiyat üzerine makaleler*. (7. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet Dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tepebeşli, F. (2011). *Fabl ile eğitim-gotthold ephraim lessing ve fabl teorisi*. (2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tekin, M. (2012). *Roman sanatı*. (10. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tokmakçioğlu, E. (2014). *Bütün yönleriyle Nasreddin Hoca*. (4. Baskı). İstanbul: Geçit Kitabevi.

- Türkeş Günay, U. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ulaş, A. H. (2003). *Cümle ve metin bilgisi*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Ülper, H. (Editör). (2014). *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri*. (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Wellek, R. ve Warren, A. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri*. (Çev.A. E. Uysal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2016). *Çocuk edebiyatı*. (Genişletilmiş 8. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, M. ve Tuncer, H. (2002). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yılar, Ö. ve Turan, L. (Editörler). (2010). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, M. (2009). *Yazınsal türler*. (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, R. (2017). *İlköğretim Türkçe 7 ders kitabı*. Ankara: Ez-De Yayıncılık.
- Yıldırım, R. (2017). *İlköğretim Türkçe 7 öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Ez-De Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2003). *Türkçe öğretiminde alternatif yöntemler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yurt, G. ve Arslan, M. (2014). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının şekil-içerik-metin yönünden incelenmesi: zambak ve pasifik yayınları örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 317-327.
- Zengin, A. Y. ve Zengin, N. (2007). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Zorbaz, K. Z. (2007). Türkçe ders kitaplarındaki masalların kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(1), 87-101.